

සංයුත්තනිකායෙ

මහාවග්ග-අට්ඨකථා

1. මග්ගසංයුත්තං

1. අවිජ්ජාවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. මහාවග්ගස්ස පටිමෙ පුබ්බඛගමානි සහජාතවසෙන ව උපනිස්සයවසෙන වානි ද්විභාකාරෙහි පුබ්බඛගමා. සමාපත්තියානි සමාපජ්ජනාය සභාවපටිලාභාය, උප්පත්තියානි අත්ථො. අන්වදෙව අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති සා පනෙසා යදෙනං අලජ්ජනාකාරසණ්ඨිකං අහිරිකං, අභායනාකාරසණ්ඨිකඤ්ච අනොත්තප්පං, එතං අනුදෙව සහෙව එකතොව, න විනා තෙන උප්පජ්ජන්ති අත්ථො. අවිජ්ජාගතස්සානි අවිජ්ජාය උපගතස්ස සමන්තාගතස්ස. මිච්ඡාදිට්ඨි අයාථාවදිට්ඨි අනියායානිකදිට්ඨි. පහොතිති හොති උප්පජ්ජති. මිච්ඡාසංකප්පාදිසුපි අයාථාවඅනියායානිකවසෙනෙව මිච්ඡාභාවො වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමානි අට්ඨපි අකුසලධම්මසමාපත්තියා මිච්ඡත්තඅඬගානි නාම හොන්ති. තානි පන න එකක්ඛණෙ සබ්බානි ලබ්භන්ති, නානක්ඛණෙ ලබ්භන්ති.

කථං? යදා හි දිට්ඨිසම්පයුත්තවිත්තං කායවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙන්නං උප්පජ්ජති, තදා මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසංකප්පො මිච්ඡාභායාමො මිච්ඡාසති මිච්ඡාසමාධි මිච්ඡාකම්මන්තොති ඡ අඬගානි හොන්ති. යදා දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තං, තදා මිච්ඡාදිට්ඨිවිජ්ජානි පඤ්ච. යදා තානෙව ද්වෙ වට්ඨිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙන්නි, තදා මිච්ඡාකම්මන්තට්ඨානෙ මිච්ඡාභායාය සද්ධිං තානෙව ඡ වා පඤ්ච වා. අයං ආජීවො නාම කුප්පමානො කායවට්ඨිද්වාරෙසුයෙව අඤ්ඤතරස්මිං කුප්පති, න මනොද්වාරෙ. තස්මා යදා ආජීවසීසෙන තානෙව විත්තානි කායවට්ඨිඤ්ඤත්තියො සමුට්ඨාපෙන්නි, තදා කායකම්මං මිච්ඡාජීවො නාම හොති, තථා වට්ඨිකම්මන්ති මිච්ඡාජීවස්ස වසෙන තානෙව ඡ වා පඤ්ච වා. යදා පන විඤ්ඤත්තිං අසමුට්ඨාපෙත්වා තානි විත්තානි උප්පජ්ජන්ති, තදා මිච්ඡාදිට්ඨිමිච්ඡාසංකප්පමිච්ඡාභායාමමිච්ඡාසතිමිච්ඡාසමාධිවසෙන පඤ්ච වා, මිච්ඡාසංකප්පාදිවසෙන වත්තාරි වා හොන්තිති එවං න එකක්ඛණෙ සබ්බානි ලබ්භන්ති, නානක්ඛණෙ ලබ්භන්තිති.

සුක්කපක්ඛෙ විජ්ජානි කම්මස්සකතඤ්ඤාණං. ඉහාපි සහජාතවසෙන ව උපනිස්සයවසෙන වානි ද්විභාකාරෙහි පුබ්බඛගමනා වෙදිතබ්බො. නිරොත්තප්පන්ති

හිරි ව ඔත්තප්පඤ්ච. තත්ථ ලජ්ජනාකාරසංශ්ඨිතා හිරි, භායනාකාරසංශ්ඨිතං ඔත්තප්පං. අයමෙත්ථ සඬබ්භො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තොව. විජ්ජාගතස්සාති විජ්ජාය උපගතස්ස සමන්තාගතස්ස. විද්දසුනොති විදුනො පශ්ඨිතස්ස. සම්මාදිට්ඨිති යාථාවදිට්ඨි නියානිකදිට්ඨි. සම්මාකම්මන්තාදීසුපි එසෙව නයො. ඉති කුසලධම්මසමාපත්තියා ඉමානි අට්ඨඨිගානි හොන්ති, තානි ලොකියමග්ගක්ඛණෙ න එකතො සබ්බානි ලබ්භන්ති, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන ලබ්භන්ති. තානි ව බො පයමජ්ඣානිකමග්ගෙ, දුතියජ්ඣානිකාදීසු පන සම්මාසඬකප්පවජ්ජානි සත්තෙව හොන්ති.

තත්ථ යො එවං වදෙයා ‘‘යස්මා මජ්ඣමනිකායමිහි මහාසලායතනිකසුත්තෙ (ම. නි. 3.431) ‘යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි, සාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨි. යො තථාභූතස්ස, සඬකප්පො, ස්වාස්ස හොති සම්මාසඬකප්පො. යො තථාභූතස්ස වායාමො, ස්වාස්ස හොති සම්මාවායාමො. යා තථාභූතස්ස සති, ස්වාස්ස හොති සම්මාසති. යො තථාභූතස්ස සමාධි, ස්වාස්ස හොති සම්මාසමාධි. පුබ්බෙව බො පනස්ස කායකම්මං වච්ඡිකම්මං ආජීවො ව සුපරිසුද්ධො’ති චුත්තං තස්මා පඤ්චඩ්ගිකොපි ලොකුත්තරමග්ගො හොති’’ති සො චත්තබ්බො – තස්මිංයෙව සුත්තෙ ‘‘එවමස්සායං අරියො අට්ඨඨිගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති’’ති ඉදං කස්මා න පස්සසි? යං පනෙතං ‘‘පුබ්බෙව බො පනස්සා’’ති චුත්තං, තං පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය පරිසුද්ධභාවදස්සනත්ථං. පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය හි පරිසුද්ධානි කායකම්මාදීනි ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ අතිපරිසුද්ධානි හොන්තීති අයමත්ථො දීපිතො.

යමපි අභිධම්මෙ චුත්තං ‘‘තස්මිං බො පන සමයෙ පඤ්චඩ්ගිකො මග්ගො හොති’’ති (විභ. 212), තං එකං කිච්චන්තරං දස්සෙතුං චුත්තං. යස්මිඤ්චි කාලෙ මිච්ඡාකම්මන්තං පභාය සම්මාකම්මන්තං පූරෙති, තස්මිං කාලෙ මිච්ඡාවාචා වා මිච්ඡාජීවො වා න හොති, දිට්ඨි සඬකප්පො වායාමො සති සමාධීති ඉමෙසුයෙව පඤ්චසු කාරකඬ්ගෙසු සම්මාකම්මන්තො පූරති. විරතිවසෙන හි සම්මාකම්මන්තො පූරති නාම. සම්මාවාචාසම්මාආජීවෙසුපි එසෙව නයො. ඉති ඉමං කිච්චන්තරං දස්සෙතුං එවං චුත්තං. ලොකියමග්ගක්ඛණෙ ව පඤ්චෙව හොන්ති, විරති පන අනියතා. තස්මා ‘‘ජඅඩ්ගිකො’’ති අවත්වා ‘‘පඤ්චඩ්ගිකො’’ත්වෙව චුත්තං. ‘‘යා ව, හික්ඛෙව, අරියචිත්තස්ස අනාසවචිත්තස්ස අරියමග්ගසමඬ්ගිනො අරියමග්ගං භාවයතො තීහි කායදුච්චරිතෙහි ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණී අකිරියා අකරණං, අයං හික්ඛෙව සම්මාකම්මන්තො අරියො අනාසවො ලොකුත්තරමග්ගො’’ති (ම. නි. 3.139). එවං පන මහාවත්තාලීසකසුත්තාදීසු අනෙකෙසු සුත්තෙසු සම්මාකම්මන්තාදීනඤ්ච ලොකුත්තරමග්ගස්ස අඬගභාවසිද්ධිතො අට්ඨඨිගිකොව ලොකුත්තරමග්ගො හොතීති වෙදිතබ්බොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ අයං අට්ඨඨිගිකො මග්ගො ලොකියලොකුත්තරමිස්සකොව කථිතො. දුතියං කොසලසංයුත්තෙ චුත්තමෙව.

3. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ සකලමිදං භන්තෙති ආනන්දත්ථෙරො සාවකපාරමිඤ්ඤාණස්ස මත්ථකං අප්පත්තතාය සකලමිපි මග්ගබ්‍රහ්මවරියං කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන ලබ්‍හතීති න අඤ්ඤාසි, ධම්මසෙනාපති පන සාවකපාරමිඤ්ඤාණස්ස මත්ථකෙ ඨිතත්තා අඤ්ඤාසි, තස්මා එවමාහ. තෙනෙවස්ස භගවා සාධු සාධුති සාධුකාරමදාසි.

4. ජාණ්‍යස්සොණිබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙප්ප සබ්බසෙනෙත චළවාහිරථෙතාති සකලසෙනෙත චතුහි චළවාහි යුත්තරථෙත. සො කිර සබ්බො සචක්කපඤ්ජරකුබ්බරො රජතපරික්ඛිත්තො භොති. රථො ච නාමෙස දුට්ඨො භොති – යොධරථො, අලඬිකාරරථොති. තත්ථ යොධරථො චතුරස්සසණ්ඨානො භොති නාතිමහා ද්විත්තං තිණ්ණං වා ජනානං ගහණසමත්ථො. අලඬිකාරරථො මහා භොති දීඝතො දීඝො පුටුලතො පුටුලො ච, තත්ථ ජත්තග්ගාහකො වාලබ්ජනිග්ගාහකො තාලවණ්ටග්ගාහකොති එවං අට්ඨ වා දස වා සුඛෙනෙව යාතුං වා නිසීදිතුං වා නිපජ්ජිතුං වා සක්කොන්ති. අයම්පි අලඬිකාරරථොයෙව.

සෙතා සුදං අස්සාති තා චළවා පකතියා සෙනවණ්ණාව. සෙතාලඬිකාරාති පසාධනං තාසං රජතමයං අභොසි. සෙතො රථොති රථොපි චුත්තනයෙනෙව රජතපරික්ඛිත්තත්තා තත්ථ තත්ථ දන්තකම්මබ්විතත්තා ච සෙනොව. සෙනපරිවාරොති යථා අඤ්ඤෙ රථා සිභවම්මපරිවාරාපි භොන්ති, ඛාග්ගවම්මපරිවාරාපි පණ්ඩුකම්බලපරිවාරාපි භොන්ති, න එවං එස. එස පන සනදුකුලෙන පරිවාරිතො අභොසි. සෙතා රස්මියොති රස්මියොපි රජතපනාළිසුපරික්ඛිත්තා. සෙතා පතොදලට්ඨිති පතොදලට්ඨිපි රජතපරික්ඛිත්තා.

සෙතං ජත්තන්ති රථමජ්ඣෙ උස්සාපිතජත්තම්පි සෙනමෙව අභොසි. සෙතං උණ්ඨිසන්ති අට්ඨඬිගුලචිත්ථාරො රජතමයො උණ්ඨිසපට්ටො සෙනො. සෙතාති වත්ථානීති වත්ථානිපි සෙතාති ඵෙණපුඤ්ජවණ්ණාති. තෙසු නිවාසනං පඤ්චසතග්ගනකං, උත්තරාසඬිගො සහස්සග්ගනකො. සෙතා උපාහනාති උපාහනා නාම මග්ගාරුළ්භස්ස වා භොන්ති අට්ඨං වා පටිසන්තස්ස. අයං පන රථං අහිරුළ්භො, තෙනස්ස තදනුව්ඡවිකො රජතපටිසෙවිතො පාදාලඬිකාරො නාම එස එවං චුත්තොති වෙදිතබ්බො. සෙතාය සුදං වාලබ්ජනියාති එලිකමයදණ්ඩාය සෙනවමරවාලබ්ජනියා. න කෙවලඤ්ච එත්තකමෙවස්ස සෙතං අභොසි, සො පන බ්‍රාහ්මණො සෙනවිලෙපනං විලිම්පි, සෙනමාලං පිළන්ධි, දසසු අඬිගුලිසු අඬිගුලිමුද්දිකා කණ්ණෙසු කුණ්ඩලානීති එවමාදි අලඬිකාරොපිස්ස රජතමයොව අභොසි. පරිවාරබ්‍රාහ්මණාපිස්ස දසසහස්සමත්තා තථෙව සෙනවත්ථවිලෙපනමාලාලඬිකාරා අභෙසු.

යං පනෙතං සාවත්ථියා නියායායන්තන්ති චුත්තං, තත්‍රායං නියායායනවිභාවනා – සො කිර ජන්තං ජන්තං මාසානං එකවාරං නගරං පදක්ඛිණං කරොති – “ඉතො එත්තකෙහි දිවසෙහි නගරං පදක්ඛිණං කරිස්සති” ති පුරෙතරමෙව සොසනා කයිරති.

තං සුත්වා යෙ නගරතො න පක්කන්තා, තෙ න පක්කමන්ති. යෙපි පක්කන්තා, තෙපි “පුඤ්ඤවතො සිරිසම්පත්තිං පස්සිස්සාමා”ති ආගච්ඡන්ති. යං දිවසං බ්‍රාහ්මණො නගරං අනුවචරති, තදා පාතොව නගරවිථියො සම්මජ්ජිත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා ලාපපඤ්චමෙහි පුප්ඵෙහි විප්පකිරිත්වා පුණ්ණසංථෙ යපෙත්වා කදලියො ව ධජෙ ව උස්සාපෙත්වා සකලනගරං ධූපිතවාසිතං කරොන්ති.

බ්‍රාහ්මණො පාතොව සීසං න්හායිත්වා පුරෙහත්තං භුඤ්ජිත්වා චුත්තනයෙනෙව සෙතවත්ථාදිහි අත්තානං අලඬකිරිත්වා පාසාදා ඔරුය්හ රථං අභිරුහති. අථ නං තෙ බ්‍රාහ්මණා සබ්බසෙතවත්ථවිලෙපනමාලාලඬකාරා සෙතවිජ්ජන්තානි ගහෙත්වා පරිවාරෙත්ති. තතො මහාජනස්ස සන්තිපාතත්ථං පයමංයෙව තරුණදාරකානං එලාඵලානි විකිරන්ති, තදනන්තරං මාසකරුපාදිනි, තදනන්තරං කභාපණෙ විකිරන්ති. මහාජනො සන්තිපතති, උක්කුට්ඨියො වෙව වෙලුක්ඛෙපා ව චත්තන්ති. අථ බ්‍රාහ්මණො මඬගලිකසොවත්ථිකාදීසු මඬගලානි වෙව සුවත්ථියො ව කරොන්තෙසු මහාසම්පත්තියා නගරං අනුවචරති. පුඤ්ඤවත්තා මනුස්සා එකභූමිකාදිපාසාදෙ ආරුය්හ සුකපත්තසදිසානි වාතපානකවාටානි විවරිත්වා ඔලොකෙත්ති. බ්‍රාහ්මණොපි අත්තතො යසසිරිසම්පත්තියා නගරං අජ්ඣොත්ථරන්තො විය දක්ඛිණද්වාරාහිමුඛො හොති. තං සන්ධායෙනං චුත්තං.

තමෙනං ජනො දිස්වාති මහාජනො තං රථං දිස්වා. බ්‍රහ්මන්ති සෙට්ඨාධිවචනමෙනං. බ්‍රහ්මං වත හො යානන්ති සෙට්ඨයානසදිසං වත හො යානන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. ඉමස්සෙව ඛො එතන්ති, ආනන්ද, මනුස්සා නාම චණ්ණභාණකානං ධනං දත්වා අත්තතො දාරිකානං චණ්ණගීතං ගායාපෙත්ති “අභිරුපො හොති දස්සන්තියො මහද්ධනො මහාභොගො”ති, න ව තෙන චණ්ණභාණනමත්තෙන අභිරුපා වා හොන්ති මහද්ධනා වා, එවමෙව මහාජනො බ්‍රාහ්මණස්ස රථං දිස්වා – “බ්‍රහ්මං වත හො යාන”න්ති කිඤ්චාපි එවං චණ්ණං භණති, න පතෙනං යානං චණ්ණභාණනමත්තෙනෙව බ්‍රහ්මයානං නාම හොති. ලාමකඤ්ඤි එතං ඡවං. පරමත්ථෙත පන ඉමස්සෙව ඛො එතං, ආනන්ද, අරියස්ස අට්ඨඬගිකස්ස මග්ගස්ස අධිවචනං. අයඤ්ඤි සබ්බදොසවිගමෙන සෙට්ඨො, ඉමිනා ව අරියා නිබ්බානං යන්තිති බ්‍රහ්මයානං ඉතිපි, ධම්මභූතත්තා යානත්තා ව ධම්මයානං ඉතිපි, අනුත්තරත්තා කිලෙසසඬගාමස්ස ව විජිතත්තා අනුත්තරො සඬගාමවිජයො ඉතිපි චත්තුං වට්ඨති.

ඉදානිස්ස නිද්දොසභාවඤ්ඤෙව සඬගාමවිජයභාවඤ්ඤෙව දස්සෙන්නො රාගචිනයපරියොසානානිආදිමාහ. තත්ථ රාගං චිනයමානා පරියොසාපෙති පරියොසානං ගච්ඡති නිජ්ඵජ්ජන්ති රාගචිනයපරියොසානා. එස නයො සබ්බත්ථං.

යස්ස සද්ධා ව පඤ්ඤා වානි යස්ස අරියමග්ගයානස්ස සද්ධානුසාරිවසෙන සද්ධා, ධම්මානුසාරිවසෙන පඤ්ඤාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා සදා ධුරං යුත්තා, තත්‍රමජ්ඣක්තතායුගෙ යුත්තාති අත්ථො. හිරි ඊසානි අත්තනා සද්ධිං අධිවිට්ඨෙත ඛනිද්ධාසමුට්ඨානෙන ඔත්තජ්ජෙන සද්ධිං අජ්ඣක්තසමුට්ඨානා හිරි යස්ස

මග්ගරථස්ස ඊසා. මනො යොත්තන්ති විපස්සනාවිත්තඤ්ච මග්ගවිත්තඤ්ච යොත්තං. යථා හි රථස්ස වාකාදිමයං යොත්තං ගොණෙ එකාබද්ධෙ කරොති එකසඬගහිතෙ, එවං මග්ගරථස්ස ලොකියවිපස්සනාවිත්තං අතිරෙකපඤ්ඤාස, ලොකුත්තරවිපස්සනාවිත්තං අතිරෙකසට්ඨි කුසලධම්මෙ එකාබද්ධෙ එකසඬගහෙ කරොති. තෙන වුත්තං ‘‘මනො යොත්ත’’න්ති. සති ආරක්ඛසාරථී මග්ගසම්පයුත්තා සති ආරක්ඛසාරථී. යථා හි රථස්ස ආරක්ඛො සාරථී නාම යොග්ගියො. ධුරං වාහෙති යොජෙති අක්ඛං අබ්භඤ්ජති රථං පෙසෙති රථයුත්තකෙ නිබ්බිසෙවනෙ කරොති, එවං මග්ගරථස්ස සති. අයඤ්චි ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා වෙව කුසලාකුසලානඤ්ච ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසතිති වුත්තා.

රථොති අරියඅට්ඨඬ්ඨිකමග්ගරථො. සීලපරික්ඛාරොති චතුපාරිසුද්ධිසීලාලඬ්ඨිකාරො. ඤානක්ඛොති විපස්සනාසම්පයුත්තානං පඤ්චන්තං ඤානඬ්ඨිගානං වසෙන ඤානමයඅක්ඛො. චක්ඛවීරියොති වීරියචක්කො, කායිකචෙතසිකසඬ්ඨිතානි ද්වෙ වීරියානි අස්ස චක්කානීති අත්ථො. උපෙක්ඛා ධුරසමාධිති ධුරස්ස සමාධි, උන්නතොන්නතාකාරස්ස අභාවෙන ද්විත්තම්පි යුගපදෙසානං සමතාති අත්ථො. අයඤ්චි තත්ත්වමජ්ඣන්තූපෙක්ඛා චිත්තූප්පාදස්ස ලීනුද්ධච්චභාවං හරිත්වා පයොගමජ්ඣන්තෙ විත්තං යථෙති, තස්මා ඉමස්ස මග්ගරථස්ස ‘‘ධුරසමාධි’’ති වුත්තා. අනිච්ඡා පරිවාරණන්ති බාහිරකරථස්ස සිහවම්මාදිති විය ඉමස්සාපි අරියමග්ගරථස්ස අලොභසඬ්ඨිතා අනිච්ඡා පරිවාරණං නාම.

අබ්‍යාපාදොති මෙත්තා ව මෙත්තාපුබ්බභාගො ව. අවිහිංසාති කරුණා ව කරුණාපුබ්බභාගො ව. විචෙකොති කායවිචෙකාදි තිවිධවිචෙකො. යස්ස ආවුධන්ති යස්ස අරියමග්ගරථෙ ධීතස්ස කුලපුත්තස්ස එතං පඤ්චවිධං ආවුධං. යථා හි රථෙ ධීතො පඤ්චහි ආවුධෙහි සපත්තෙ විජ්ඣති, එවං යොගාවචරොපි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමග්ගරථෙ ධීතො මෙත්තාය දොසං විජ්ඣති, කරුණාය විහිංසං, කායවිචෙකෙන ගණසඬ්ඨිගණිකං, චිත්තවිචෙකෙන කිලෙසසඬ්ඨිගණිකං, උපධිවිචෙකෙන සබ්බාකුසලං විජ්ඣති. තෙනස්සෙතං පඤ්චවිධං ‘‘ආවුධ’’න්ති වුත්තං. තිතික්ඛාති දුරුත්තානං දුරාගතානං වචනපථානං අධිවාසනක්ඛන්ති. වම්මසන්නාහොති සන්නද්ධවම්මො. යථා හි රථෙ ධීතො රථිකො පටිමුක්කවම්මො ආගතාගතෙ සරෙ ඛමති, න නං තෙ විජ්ඣන්ති, එවං අධිවාසනක්ඛන්තිසමන්තාගතො භික්ඛු ආගතාගතෙ වචනපථෙ ඛමති, න නං තෙ විජ්ඣන්ති. තස්මා ‘‘තිතික්ඛා වම්මසන්නාහො’’ති වුත්තො. යොගක්ඛෙමාය වත්තතීති චතුහි යොගෙහි ඛෙමාය නිබ්බානාය වත්තති, නිබ්බානාහිමුඛො ගච්ඡතියෙව, න තිට්ඨති න භිජ්ජතීති අත්ථො.

එතදත්තනි සම්භූතන්ති එතං මග්ගයානං අත්තනො පුරිසකාරං නිස්සාය ලද්ධත්තා අත්තනි සම්භූතං නාම භොති. බ්‍රහ්මයානං අනුත්තරන්ති අසදිසං සෙට්ඨයානං. නියාන්ති ධීරා ලොකම්භාති යෙසං එතං යානං අත්ථී, තෙ ධීරා

පශ්චිතපුරිසා ලොකම්භා නියාන්ති ගවිජන්ති. අඤ්ඤදත්ථුති එකංසෙන. ජයං ජයන්ති රාගාදයො සපත්තෙ ජීනන්තා ජීනන්තා.

5-6. කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා

5-6. පඤ්චමෙ අයමෙවාති එවසද්දො නියමත්ථො. තෙන අඤ්ඤං මග්ගං පටික්ඛිපති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටදුක්ඛඤ්ඤවෙව මිස්සකමග්ගො ව කටීතො. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

7. දුතියඅඤ්ඤතරහික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ නිබ්බානාධාතුයා ඛො එතං හික්ඛු අධිවචනන්ති අසඬ්ඛතාය අමතාය නිබ්බානාධාතුයා එතං අධිවචනං. ආසවානං ඛයො තෙන වුච්චතීති අපිච තෙන රාගාදිචිතයෙන ආසවානං ඛයොතිපි වුච්චති. ආසවක්ඛයො නාම අරහත්තං, අරහත්තස්සාපි එතං රාගචිතයොතිආදි නාමමෙවාති දීපෙති. එතදවොවාති “සත්ථාරා නිබ්බානාධාතුති වදන්තෙන අමතං නිබ්බානං කටීතං, මග්ගො පනස්ස න කටීතො. තං කථාපෙස්සාමි”ති අනුසන්ධිකුසලතාය පුච්ඡන්තො එතං අවොච.

8. විභඩ්ගසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ කතමා ව හික්ඛවෙ සම්මාදිට්ඨීති එකෙන පරියායෙන අට්ඨඩ්ගිකමග්ගං විභජ්ත්වා පුන අපරෙන පරියායෙන විභජ්තුකාමො ඉදං දෙසනං ආරභි. තත්ථ දුක්ඛෙ ඤාණන්ති සචනසම්මසනපටිවෙධපච්චවෙක්ඛණ්ණවසෙන චතුහාකාරෙහි උප්පන්නං ඤාණං. සමුදයෙපි එසෙව නයො. සෙසෙසු පන ද්වීසු සම්මසනස්ස අභාවා තිවිධමෙව වට්ටති. එවමෙන “දුක්ඛෙ ඤාණ”න්තිආදිනා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සිතං.

තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං. තෙසු හික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ නත්ථි අහිනිවෙසො. පුරිමානි හි ද්වෙ සච්චානි “පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො”ති එවං සඬ්ඛෙපෙන ව, “කතමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො”තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන ව ආචරියසන්තිකෙ උග්ගණ්හිත්වා වාචාය පුනප්පුනං පරිවත්තෙන්තො යොගාවචරො කම්මං කරොති. ඉතරෙසු පන ද්වීසු සච්චෙසු – “නිරොධසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාප”න්ති එවං සවනෙනෙව කම්මං කරොති. සො එවං කරොන්තො චත්තාරි සච්චානි එකපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, එකාහිසමයෙන අහිසමෙති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, සමුදයං පහානපටිවෙධෙන, නිරොධං සච්ඡිකිරියපටිවෙධෙන, මග්ගං භාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාහිසමයෙන...පෙ.... මග්ගං භාවනාහිසමයෙන අහිසමෙති.

එවමස්ස පුබ්බභාගෙ ද්විසු සච්චෙසු
 උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපට්ඨෙධො හොති, ද්විසු
 සවනපට්ඨෙධොයෙව. අපරභාගෙ තීසු කිච්චතො පට්ඨෙධො හොති, නිරොධෙ
 ආරම්මණපට්ඨෙධො. පච්චචෙක්ඛණා පන පත්තසච්චස්ස හොති. ඉමස්ස භික්ඛුනො
 පුබ්බෙ පරිග්ගහතො – ‘‘දුක්ඛං පරිජානාමි, සමුදයං පජ්ඣාමි, නිරොධං සච්ඡිකරොමි,
 මග්ගං භාවෙමි’’ති ආභොගසමන්තාභාරමනසිකාරපච්චචෙක්ඛණා නත්ථි,
 පරිග්ගහතො පට්ඨාය හොති. අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතමෙව
 හොති...පෙ.... මග්ගො භාවිතොව හොති.

තත්ථ ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භිරානි, ද්වෙ ගම්භිරත්තා දුද්දසානි.
 දුක්ඛසච්චඤ්ඤි උප්පත්තිතො පාකට්ඨං, බාණුකණ්ටකපභාරාදීසු ‘‘අභො දුක්ඛ’’න්ති
 චත්තබ්බතමපි ආපජ්ජති. සමුදයමපි බාදිතුකාමතාභුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන
 උප්පත්තිතො පාකට්ඨං. ලක්ඛණපට්ඨෙධතො පන උභයමපි ගම්භිරං. ඉති තානි
 දුද්දසත්තා ගම්භිරානි. ඉතරෙසං ද්විත්තං දස්සනත්ථාය පයොගො
 භවග්ගග්ගහණත්ථං හත්ථපසාරණං විය අවිච්චුසනත්ථං පාදපසාරණං විය සතඨා
 භින්නස්ස වාලස්ස කොට්ඨා කොට්ඨං පටිපාදනං විය ව හොති. ඉති තානි ගම්භිරත්තා
 දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගම්භිරෙසු ගම්භිරත්තා ව දුද්දසෙසු චතුසු සච්චෙසු
 උග්ගහාදිවසෙන ඉදං ‘‘දුක්ඛෙ ඤාණ’’න්තිආදි චුත්තං. පට්ඨෙධක්ඛණෙ පන
 එකමෙව තං ඤාණං හොති.

නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදීසු කාමපච්චනිකට්ඨෙයන කාමතො නිස්සට්ඨාවෙන වා,
 කාමං සම්මසන්නස්ස උප්පන්නොති වා, කාමපදසාතං කාමවූපසමං කරොන්නො
 උප්පන්නොති වා, කාමච්චිත්තන්තෙ උප්පන්නොති වා නෙක්ඛම්මසඬකප්පො.
 සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. සබ්බෙපි ව තෙ නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො
 කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ
 පන ඉමෙසු තීසු යානෙසු උප්පන්නස්ස අකුසලසඬකප්පස්ස පදවිජෙදතො
 අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානො එකොව කුසලසඬකප්පො
 උප්පජ්ජති. අයං සම්මාසඬකප්පො නාම.

මුසාවාදා වෙරමණිආදයොපි මුසාවාදාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා
 පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතුසු යානෙසු උප්පන්නාය
 අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය පදවිජෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං
 පුරයමානා එකාව කුසලවෙරමණි උප්පජ්ජති. අයං සම්මාවාවා නාම.

පාණාතිපාතා වෙරමණි ආදයොපි පාණාතිපාතාදීහි විරමණසඤ්ඤානං
 නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු යානෙසු උප්පන්නාය
 අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය අකිරියතො පදවිජෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන
 මග්ගඬගං පුරයමානා එකාව කුසලවෙරමණි උප්පජ්ජති. අයං සම්මාකම්මන්තො
 නාම.

මිච්ඡාආඡීවන්ති බාදනියභොජනියාදීනං අත්ථාය පවත්තිතං කායවට්ඨුවරිතං. පභායාති වජ්ජෙත්වා. සම්මාආඡීවෙනාති බුද්ධපසත්ථෙන ආඡීවෙන. ජීවිකං කප්පෙති ජීවිතවුත්තිං පවත්තෙති. සම්මාඡීවොපි කුහනාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා. මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව සත්තසු යානෙසු උප්පන්නාය මිච්ඡාඡීවදුස්සිලාවෙනනාය පදවිජෙදනො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඛිගං පුරයමානා එකාව කුසලවෙරමණි උප්පජ්ජති. අයං සම්මාආඡීවො නාම.

අනුප්පන්නානන්ති එකස්මිං භවෙ තථාරූපෙ වා ආරම්මණෙ අත්තනො න උප්පන්නානං, පරස්ස පන උප්පජ්ජමානෙ දිස්වා – “අභො වත මෙ එවරූපා පාපකා ධම්මා න උප්පජ්ජෙය්‍යු”න්ති එවං අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය. ඡන්දන්ති තෙසං අකුසලානං අනුප්පාදකපටිපත්තිසාධකං විරියවිජන්දං ජනෙති. වායමතීති වායාමං කරොති. විරියං ආරහතීති විරියං පවත්තෙති. විත්තං පග්ගණ්හතීති විරියෙන විත්තං පග්ගහිතං කරොති. පදහතීති “කාමං තවො ව ත්භාරු ව අට්ඨී ව අවසිස්සතු”ති (ම. නි. 2.184) පධානං පවත්තෙති. උප්පන්නානන්ති සමුදාවාරවසෙන අත්තනො උප්පන්නපුබ්බානං. ඉදානි තාදිසෙ න උප්පාදෙස්සාමීති තෙසං පභානාය ඡන්දං ජනෙති.

අනුප්පන්නානං කුසලානන්ති අපට්ඨෙද්ධානං පයමජ්ඣානාදීනං. උප්පන්නානන්ති තෙසංයෙව පට්ඨෙද්ධානං. ඨිතියාති පුනප්පුනං උප්පත්තිපබන්ධවසෙන ඨිතත්ථං. අසම්මොසායාති අවිනාසත්ථං. හියොභාවායාති උපරිභාවාය. වෙසුල්ලායාති විපුලභාවාය. පාරිපූරියාති භාවනාය පරිපූරණත්ථං. අයමිපි සම්මාචායාමො අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිවිත්තනානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා. මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව චතුසු යානෙසු කිව්චසාධනවසෙන මග්ගඛිගං පුරයමානං එකමෙව කුසලවීරියං උප්පජ්ජති. අයං සම්මාචායාමො නාම.

සම්මාසතිපි කායාදිපරිග්ගාහකවිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතුසු යානෙසු කිව්චසාධනවසෙන මග්ගඛිගං පුරයමානා එකා සති උප්පජ්ජති. අයං සම්මාසති නාම.

ඤානාදීනි පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානා, පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගක්ඛණෙ නානාමග්ගවසෙන. එකස්ස හි පයමමග්ගො පයමජ්ඣානිකො භොති, දුතියමග්ගාදයොපි පයමජ්ඣානිකා වා දුතියාදීසු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා. එකස්ස පයමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකො භොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පයමජ්ඣානිකා වා. එවං චත්තාරොපි මග්ගා ඤානවසෙන සදිසා වා අසදිසා වා එකච්චසදිසා වා භොන්ති.

අයං පනස්ස විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන භොති. පාදකජ්ඣානනියමෙන හි පයමජ්ඣානලාභිනො පයමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නමග්ගො පයමජ්ඣානිකො භොති, මග්ගඛිගබොජ්ඣානිකානි පනෙත්ථ පරිපුණ්ණානෙව

හොන්නි. දුතියජ්ඣානනො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො දුතියජ්ඣානිකො හොති, මග්ගඛිගානි පනෙත්ථ සත්ත හොන්නි. තතියජ්ඣානනො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො තතියජ්ඣානිකො, මග්ගඛිගානි පනෙත්ථ සත්ත, බොජ්ඣඛිගානි ඡ හොන්නි. එස නයො චතුත්ථජ්ඣානනො පට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනා.

ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්ඤවකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච ලොකුත්තරං, නො ලොකියන්ති චුත්තං. එත්ථ කථන්ති? එත්ථාපි පයමජ්ඣානාදීසු යනො වුට්ඨාය සොනාපත්තිමග්ගං පටිලභිත්වා අරුපසමාපත්තිං භාවෙත්වා සො ආරුප්පෙ උප්පන්නො, තංඣානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. එවං පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති. කෙච් පන ථෙරා – “විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා නියමෙත්ති” ති වදන්ති. කෙච් “පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙති” ති වදන්ති. කෙච් “වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා නියමෙති” ති වදන්ති. තෙසං වාදවිනිවිඡයො විසුද්ධිමග්ගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාධිකාරෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. අයං වුවචති, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිති අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො, අපරභාගෙ ලොකුත්තරො සම්මාසමාධිති වුවචති.

9. සුකස්සත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ මිච්ඡාපණ්ණිතන්ති සුකං නාම උද්ධග්ගං කත්වා යපිතං හත්ථං වා පාදං වා භින්දති, තථා අට්ඨපිතං පන මිච්ඡාපණ්ණිතං නාම. මිච්ඡාපණ්ණිතාය දිට්ඨියාති මිච්ඡායපිතාය කම්මස්සකතපඤ්ඤාය. අවිජ්ජං භින්දිස්සතිති චතුසච්චපට්ඨිඡාදකං අවිජ්ජං භින්දිස්සති. විජ්ජං උප්පාදෙස්සතිති අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙස්සති. මිච්ඡාපණ්ණිතත්තා, භික්ඛවෙ, දිට්ඨියාති කම්මස්සකතපඤ්ඤාය වෙව මග්ගභාවනාය ච මිච්ඡා යපිතත්තා, අප්පචත්තිතත්තාති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ කම්මස්සකතඤ්ඤාණං මග්ගනිස්සිතං කත්වා මිස්සකමග්ගො කට්ඨො.

10. නන්දියසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ පරිබ්බාජකොති ඡන්තපරිබ්බාජකො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

අවිජ්ජාවග්ගො පයමො.

2. විහාරවග්ගො

1. පයමවිහාරසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියවග්ගස්ස පයමෙ ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඛිඨමාසං පටිසල්ලීයිතුන්ති අහං, භික්ඛවෙ, එකං අඛිඨමාසං පටිසල්ලීයිතුං නිලීයිතුං එකොව භුත්වා විහරිතුං ඉච්ඡාමිති අත්ථො. නම්හි කෙනච් උපසඬකම්මිතබ්බො අඤ්ඤත්ථ එකෙන

පිණ්ඩපාතනීභාරකෙනාති යො අත්තනා පයුත්තවාචං අකත්වා මමත්ථාය සද්ධෙසු
කුලෙසු පටියත්තං පිණ්ඩපාතං නීහරිත්වා මය්හං උපනාමෙය්‍ය, තං
පිණ්ඩපාතනීභාරකං එකං භික්ඛුං යපෙත්වා නම්භි අඤ්ඤෙන කෙනචි භික්ඛුනා වා
ගහට්ඨෙන වා උපසඬකමිතබ්බොති.

කස්මා පන එවමාහාති? තස්මිං කිර අඩ්ඨමාසෙ විනෙතබ්බො සත්තො
නාහොසි. අථ සත්ථා – “ඉමං අඩ්ඨමාසං ඵලසමාපත්තිසුබ්බෙනෙව චිතිනාමෙස්සාමි,
ඉති මය්හඤ්ඤෙව සුබ්බිහාරො හවිස්සති, අනාගතෙ ව පච්ඡිමා ජනතා ‘සත්ථාපි ගණං
විහාය එකකො විහාසි, කිමඬිගං පන මය’න්ති දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජිස්සති, තදස්සා
හවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා” ති ඉමිනා කාරණෙන එවමාහ. භික්ඛුසඬසොපි
සත්ථු වචනං සම්පට්ඨිත්වා එකං භික්ඛුං අදාසි. සො පාතොව
ගන්ධකුට්පරිවෙණසම්මජ්ජනමුඛොදකදන්තකට්ඨදානාදීනි සබ්බකිච්චානි තස්මිං
බණ්ණ කත්වා අපගච්ඡති.

යෙන ස්වාහන්ති යෙන සො අහං. පයමාහිසම්බුද්ධොති අහිසම්බුද්ධො හුත්වා
පයමංයෙව එකුතපඤ්ඤාසදිවසබ්හන්තරෙ. විහරාමීති ඉදං අතීතත්ථෙ
චත්තමානවචනං. තස්ස පදෙසෙන විහාසිත්ති තස්ස පයමාහිසම්බුද්ධවිහාරස්ස
පදෙසෙන. තත්ථ පදෙසො නාම බන්ධපදෙසො
ආයතනධාතුසච්චිඉන්ද්‍රියපච්චයාකාරසතිපට්ඨානඤ්ඤානාමරූපපදෙසො
ධම්මපදෙසොති නානාවිධො. තං සබ්බමිපි සන්ධාය – “තස්ස පදෙසෙන
විහාසි”න්ති ආහ. හගවා හි පයමබ්බොධියං එකුතපඤ්ඤාසදිවසබ්හන්තරෙ යථා නාම
පත්තරජ්ජො රාජා අත්තනො විභවසාරදස්සනත්ථං. තං තං ගබ්හං විවරාපෙත්වා
සුචණ්ණරජ්ජනමුත්තාමණිආදීනි රතනානි පච්චවෙක්ඛන්තො විහරෙය්‍ය, එවමෙව
පඤ්චක්ඛන්තො නිජ්ජපදෙසෙ කත්වා සම්මසන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි.
ඉමස්මිං පන අඩ්ඨමාසෙ තෙසං බන්ධානං පදෙසං වෙදනාක්ඛන්ධමෙව
පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. තස්ස “ඉමෙ සත්තා එවරූපං නාම සුඛං පටිසංවෙදෙන්ති,
එවරූපං දුක්ඛ”න්ති ඔලොකයතො යාව හවග්ගා පචත්තා සුඛවෙදනා, යාව
අවිචිතො පචත්තා දුක්ඛවෙදනා, සබ්බා සබ්බාකාරොන උපට්ඨාසි. අථ නං
“මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපි වෙදයිත”න්තිආදිනා නයෙන පරිග්ගණන්තො විහාසි.

තථා පයමබ්බොධියං ද්වාදසායතනානි නිජ්ජපදෙසානෙව කත්වා විහාසි, ඉමස්මිං
පන අඩ්ඨමාසෙ තෙසං ආයතනානං පදෙසං වෙදනාවසෙන ධම්මායතනකදෙසං,
ධාතුනං පදෙසං වෙදනාවසෙන ධම්මධාතුවකදෙසං, සච්චානං පදෙසං
වෙදනාක්ඛන්ධවසෙනෙව දුක්ඛසච්චවෙකදෙසං, පච්චයානං පදෙසං එස්සපච්චයා
වෙදනාවසෙන පච්චයෙකදෙසං ඤානානං පදෙසං වෙදනාවසෙනෙව
ඤානඬිගෙකදෙසං, නාමරූපානං පදෙසං වෙදනාවසෙනෙව නාමෙකදෙසං
පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. පයමබ්බොධියඤ්ඤි එකුතපඤ්ඤාසදිවසබ්හන්තරෙ
කුසලාදිධම්මෙ නිජ්ජපදෙසෙ කත්වා අනන්තනයානි සත්ත පකරණානි
පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. ඉමස්මිං පන අඩ්ඨමාසෙ සබ්බධම්මානං පදෙසං.

වෙදනාත්තිකමෙව පව්වවෙක්ඛන්තො විහාසි. තස්මිං තස්මිං යානෙ සා සා ව විහාරසමාපත්ති වෙදනානුභාවෙන ජාතා.

ඉදානි යෙනාකාරෙන විහාසි, තං දස්සෙත්තො මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපිතිආදිමාහ. තත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපිති දිට්ඨිසම්පයුත්තා වෙදනාපි වට්ටති. දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නා කුසලාකුසලවෙදනාපි වට්ටති විපාකවෙදනාපි. තත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨිසම්පයුත්තා අකුසලාව හොති, දිට්ඨිං පන උපනිස්සයා කුසලාපි උප්පජ්ජන්ති අකුසලාපි. මිච්ඡාදිට්ඨිකා හි දිට්ඨිං උපනිස්සයා පක්ඛදිවසෙසු යාගුහත්තාදීනි දෙන්ති, අද්ධිකාදීනං වට්ටං පට්ඨපෙන්නි, චතුමහාපටේ සාලං කරොන්ති, පොක්ඛරණ්ණිකද්ව ඛණාපෙන්නි, දෙවකුලාදීසු මාලාගච්ඡං රොපෙන්නි, නදිවිදුග්ගාදීසු සෙතං අත්ථරන්ති, විසමං සමං කරොන්ති, ඉති නෙසං කුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. මිච්ඡාදිට්ඨිං පන නිස්සයා සම්මාදිට්ඨිකෙ අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, වධඛන්ධනාදීනි කරොන්ති, පාණං වධිත්වා දෙවතානං උපහාරං උපහරන්ති, ඉති නෙසං අකුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. විපාකවෙදනා පන භවන්තරගතානංයෙව හොති.

සම්මාදිට්ඨිපච්චයාති එත්ථාපි සම්මාදිට්ඨිසම්පයුත්තා වෙදනාපි වට්ටති, සම්මාදිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නා කුසලාකුසලවෙදනාපි විපාකවෙදනාපි. තත්ථ සම්මාදිට්ඨිසම්පයුත්තා කුසලාව හොති, සම්මාදිට්ඨිං පන උපනිස්සයා බුද්ධපුජං දීපමාලං මහාධම්මස්සවනං අප්පතිට්ඨිතෙ දිසාහාගෙ චෙතියපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදීනි පුඤ්ඤානි කරොන්ති, ඉති නෙසං කුසලා වෙදනා උප්පජ්ජති. සම්මාදිට්ඨිංයෙව නිස්සයා මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, අත්තානං උක්කංසෙන්නි, පරං වම්භෙන්නි, ඉති නෙසං අකුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. විපාකවෙදනා පන භවන්තරගතානංයෙව හොති. මිච්ඡාසඬ්ඛකප්පච්චයාතිආදීසුපි එසෙව නයො. ඡන්දපච්චයාතිආදීසු පන ඡන්දපච්චයා අට්ඨලොභසහගතචිත්තසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදිතඛ්ඛා, විතක්කපච්චයා පට්ඨමජ්ඣානවෙදනාව. සඤ්ඤා පච්චයා යපෙත්වා පට්ඨමජ්ඣානං සෙසා ඡ සඤ්ඤාසමාපත්තිවෙදනා.

ඡන්දො ව අවුපසන්තොතිආදීසු තිණ්ණං අවුපසමෙ අට්ඨලොභසහගතචිත්තසම්පයුත්තා වෙදනා හොති, ඡන්දමත්තස්ස වුපසමෙ පට්ඨමජ්ඣානවෙදනාව. ඡන්දචිතක්කානං වුපසමෙ දුතියජ්ඣානාදිවෙදනා අධිප්පෙතා, තිණ්ණමපි වුපසමෙ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා. අප්පත්තස්ස පත්තියාති අරහත්තඵලස්ස පත්තත්ථාය. අත්ථි ආයාමන්ති අත්ථි වීරියං. තස්මිම්පි යානෙ අනුප්පත්තෙති තස්ස වීරියාරම්භස්ස වසෙන තස්ස අරහත්තඵලස්ස කාරණෙ අනුප්පත්තෙ. තප්පච්චයාපි වෙදයිතන්ති අරහත්තස්ස යානපච්චයා වෙදයිතං. එතෙන චතුමග්ගසහජාතා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවෙදනාව ගහිතා.

2. දුතියවිහාරසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ පටිසල්ලානකාරණං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.
 මිච්ඡාදිට්ඨිචූපසමපච්චයාති මිච්ඡාදිට්ඨිචූපසමො නාම සම්මාදිට්ඨි. තස්මා යං
 සම්මාදිට්ඨිපච්චයා වෙදයිතං වුත්තං, තදෙව මිච්ඡාදිට්ඨිචූපසමපච්චයා වෙදිතබ්බං.
 ඉමස්මිං පන සුත්තෙ විපාකවෙදනං අනිද්දරෙති මඤ්ඤාමානා න ගණ්හන්තීති වුත්තං.
 ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. යස්ස යස්ස හි චූපසමපච්චයාති
 වුච්චති, තස්ස තස්ස පටිපක්ඛධම්මපච්චයාව තං තං වෙදයිතං අධිජ්ජෙතං.
 ඡන්දචූපසමපච්චයාතිආදීසු පන ඡන්දචූපසමපච්චයා තාව පයමජ්ඣානවෙදනා
 වෙදිතබ්බා. විතක්කචූපසමපච්චයා දුතියජ්ඣානවෙදනා. සඤ්ඤාපච්චයා
 ඡසමාපත්තිවෙදනා. සඤ්ඤාචූපසමපච්චයා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා.
 ඡන්දො ච චූපසන්තොතිආදීති වුත්තත්ථානෙව.

3-7. සෙක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

13-17. තතියෙ සෙක්ඛොති සික්ඛනසීලො. කිං සික්ඛතීති? තිස්සො සික්ඛා.
 සෙක්ඛායාති තීහි ඵලෙහි චතුහි ච මග්ගෙහි සද්ධිං උජ්ජන්තාය. සාපි හි
 අනිට්ඨිතකිච්චත්තා අත්තනො කිච්චං සික්ඛතෙවාති සෙක්ඛා.
 චතුත්ථපඤ්චමජට්ඨසත්තමාති උත්තානත්ථානෙවාති.

8-10. පයමකුක්කුටාරාමසුත්තාදිවණ්ණනා

18-20. අට්ඨමෙ උම්මඨිගොති පඤ්ඤාඋම්මඨිගො, පඤ්ඤාවිමංසනං,
 පඤ්ඤාගවෙසනන්ති අත්ථො. ඵවඤ්ඤි ත්වං ආචුසොති ඉදං තස්ස
 පුච්ඡාපතිට්ඨාපනත්ථාය ආහ. නවමදසමාති උත්තානත්ථාමෙවාති.

විහාරවග්ගො දුතියො.

3. මිච්ඡත්තවග්ගවණ්ණනා

21-30. තතියවග්ගස්ස පයමෙ මිච්ඡත්තන්ති මිච්ඡාසභාවං. සම්මත්තන්ති
 සම්මාසභාවං. මිච්ඡාපටිපත්තාධිකරණහෙතුති මිච්ඡාපටිපත්තිකරණහෙතු. යස්මා
 මිච්ඡාපටිපත්තිං කරොති, තස්මාති අත්ථො. නාරාධකොති න සම්පාදකො. ඤායං
 ධම්මන්ති අරියමග්ගධම්මං. මිච්ඡාඤාණීති මිච්ඡාවිඤ්ඤාණො
 මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණො. මිච්ඡාවිමුත්තීති අයාථාවිමුත්තී, අනියානිකවිමුත්තී.
 ඉමෙසු තතියාදීසු චතුසු සුත්තෙසු වට්ඨවිට්ඨං කථිතං, පච්ඡිමෙසු පනෙත්ථ ද්විසු
 පුග්ගලො පුච්ඡිතො ධම්මො විහත්තො, ඵං ධම්මෙන පුග්ගලො දස්සිතොති.
 සුප්පවත්තියොති සුප්පවත්තනියො. යථා ඉච්ඡිතිච්ඡිතං දිසං පවත්තෙත්තො ධාවති,
 ඵං පවත්තෙතුං සක්කා භොතීති අත්ථො. සඋපනිසං සපරික්ඛාරන්ති සප්පච්චයං
 සපරිවාරං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථාමෙවාති.

මිච්ඡත්තවග්ගො තතියො.

4. පටිපත්තිවග්ගවණ්ණනා

31-40. චතුත්ථෙ මිච්ඡාපටිපත්තින්ති අයාථාවපටිපත්තිං. මිච්ඡාපටිපත්තන්ති අයාථාවපටිපත්තං. ඉති එකං සුත්තං ධම්මවසෙන කථිතං, එකං පුග්ගලවසෙන. අපාරා පාරන්ති වට්ටතො නිබ්බානං. පාරගාමිනොති එත්ථ යෙපි පාරඤ්චා, යෙපි ගච්ඡන්ති, යෙපි ගමිස්සන්ති, සබ්බෙ පාරගාමිනොත්ථෙව වෙදිතබ්බා.

තීරමෙවානුධාවතීති වට්ටමෙව අනුධාවති, වට්ටෙ විවරති. කණ්හන්ති අකුසලධම්මං. සුක්කන්ති කුසලධම්මං. ඔකා අනොකන්ති වට්ටතො නිබ්බානං. ආගම්මාති ආරබ්භ සන්ධාය පටිච්ච. පරියොදපෙය්‍යාති පරිසුද්ධං කරෙය්‍ය. චිත්තක්ලෙසෙහීති චිත්තං කිලිස්සාපෙන්නෙහි නිවරණෙහි. සම්බොධියඤ්ඤා සත්තසු බොජ්ඣංගසු.

සාමඤ්ඤත්ථන්ති නිබ්බානං. තඤ්ඤි සාමඤ්ඤෙන උපගන්තබ්බතො සාමඤ්ඤත්ථොති වුවචති. බ්‍රහ්මඤ්ඤන්ති සෙට්ඨභාවං. බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති නිබ්බානං. බ්‍රහ්මඤ්ඤෙන උපගන්තබ්බතො. යත්ථ යත්ථ පන භෙට්ඨා ව ඉමෙසු ව තීසු සුත්තෙසු ‘‘රාගක්ඛයො’’ති ආගතං, තත්ථ තත්ථ අරහත්තම්පි වට්ටතියෙවාති වදන්ති.

පටිපත්තිවග්ගො චතුත්ථො.

5. අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

41-48. අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලෙ අද්ධානපරිඤ්ඤත්ථන්ති සංසාරද්ධානං නිබ්බානං පත්වා පරිඤ්ඤාතං නාම භොති. තස්මා නිබ්බානං ‘‘අද්ධානපරිඤ්ඤා’’ති වුවචති, තදත්ථන්ති අත්ථො. අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථන්ති අපච්චයපරිනිබ්බානත්ථං. ඉති ඉමස්මිං පෙය්‍යාලෙ විජ්ජාවිමුත්තිඵලෙන අරහත්තං කථිතං. ඤාණදස්සනෙන පච්චවෙක්ඛණා, සෙසෙහි නිබ්බානන්ති.

අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගො.

6. සූරියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

49-62. සූරියපෙය්‍යාලෙ අරුණුග්ගං විය කල්‍යාණමිත්තත්තා, කල්‍යාණමිත්තත්තාය යත්වා නිබ්බත්තිතො සවිපස්සනඅරියමග්ගො සූරියපාතුභාවො වියාති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. සීලසම්පදාති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. ඡන්දසම්පදාති කුසලකත්තුකම්යතාඡන්දො. අත්තසම්පදාති සම්පන්නචිත්තතා. දිට්ඨිසම්පදාති ඤාණසම්පත්ති. අප්පමාදසම්පදාති කාරාපකඅප්පමාදසම්පත්ති. යොනිසොමනසිකාරසම්පදාති උපායමනසිකාරසම්පත්ති. පුන කල්‍යාණමිත්තතාතිආදීති සම්මාදිට්ඨිආදීනං අඤ්ඤෙනපි ආකාරෙන

භාවදස්සනත්ථං චුත්තානි. සබ්බානෙව චෙතානි සුත්තානි පාටියෙක්කං
පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන චුත්තානීති.

සූරියපෙය්‍යාලවග්ගො.

7. එකධම්මපෙය්‍යාලවග්ගාදිවණ්ණනා

63-138. එකධම්මපෙය්‍යාලොපි ගඬිගාපෙය්‍යාලොපි පාටියෙක්කං
පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙනෙව තථා තථා චුත්තෙ බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන
කථිතො.

8. අජ්ජමාදපෙය්‍යාලවග්ගො

1. තථාගතසුත්තවණ්ණනා

139. අජ්ජමාදපෙය්‍යාලෙ එවමෙව ඛොති එත්ථ යථා සබ්බසත්තානං
සම්මාසම්බුද්ධො අග්ගො, එවං සබ්බෙසං කුසලධම්මානං කාරාපකඅජ්ජමාදො
අග්ගොති දට්ඨබ්බො. නනු චෙස ලොකියොව, කුසලධම්මා පන ලොකුත්තරාපි.
අයඤ්ච කාමාවචරොව, කුසලධම්මා පන චතුභුමකා. කථමෙස තෙසං අග්ගොති?
පටිලාභකට්ඨෙන. අජ්ජමාදෙන හි තෙ පටිලබ්භන්ති, තස්මා සො තෙසං අග්ගො.
තෙනෙතං චුත්තං සබ්බෙ තෙ අජ්ජමාදමූලකාතිආදි.

2. පදසුත්තවණ්ණනා

140. ජඩ්ගලානන්ති පථවීතලවාසීනං. පාණානන්ති සපාදකපාණානං.
පද්ජාතානීති පදානි. සමොධානං ගච්ඡන්තීති ඔධානං උපක්ඛෙපං ගච්ඡන්ති.
අග්ගමක්ඛායතීති සෙට්ඨං අක්ඛායති. යදිදං මහන්තත්තෙනාති මහන්තභාවෙන
අග්ගමක්ඛායති, න ගුණවසෙනාති අත්ථො.

3-10. කුටසුත්තාදිවණ්ණනා

141-148. වස්සිකන්ති සුමනපුප්ඵං. ඉමං කිර සුත්තං සුත්ථා භාතියමභාරාජා
වීමංසිතුකාමතාය එකස්මිං ගබ්භෙ චතුජාතිගන්ධෙහි පරිභණ්ඩං කාරෙත්ථා
සුගන්ධානි පුප්ඵානි ආභරාපෙත්ථා එකස්ස සමුග්ගස්ස මජ්ඣෙ සුමනපුප්ඵමුට්ඨිං
ධපෙත්ථා සෙසානි තස්ස සමන්තතො මුට්ඨිමුට්ඨිං කත්ථා ධපෙත්ථා ද්වාරං පිධාය
බ්භි නික්ඛන්තො. අථස්ස මුහුත්තං වීතිනාමෙත්ථා ද්වාරං විවරිත්ථා පවිසන්තස්ස
සබ්බපඨමං සුමනපුප්ඵගන්ධො ඝානං පහරි. සො මහාතලස්මිංයෙව
මහාවෙතියාහිමුඛො නිපජ්ජිත්ථා – “වස්සිකං තෙසං අග්ගන්ති කථෙන්නෙන
සුකථිතං සම්මාසම්බුද්ධෙනා” ති චෙතියං වන්දි. කුට්ටරාජානොති බුද්දකරාජානො.
“බුද්දරාජානො” තිපි පාඨො. තත්තාවුතානන්ති තත්තෙ ආවුතානං, තත්තං
ආරොපෙත්ථා වායිතානන්ති අත්ථො. ඉදඤ්ච පච්චත්තෙ සාමීච්චනං. යානි කානිවි

තත්තාවුතානි වත්ථානීති අයඤ්ඤතේථ අත්ථො. අථ චා තත්තාවුතානං වත්ථානං යානි කානිචි වත්ථානීති එවං සාවසෙසපායනායෙනපෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවානි.

අප්පමාදවග්ගො අට්ඨමො.

9. බලකරණීයවග්ගො

1. බලසුත්තවණ්ණනා

149. බලකරණීයවග්ගෙ බලකරණීයානි උරුබලබාහුබලෙන කත්තබ්බා ධාවනලඬිසනතාපනවහනාදයො කම්මන්තා. සීලෙ පතිට්ඨායානි චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ යත්වා. අට්ඨඬිගිකං මග්ගන්ති සහවිපස්සනං අරියමග්ගං.

2. බීජසුත්තවණ්ණනා

150. බීජගාමභූතගාමානි එත්ථ පඤ්චවිධම්පි බීජං බීජගාමො නාම, තදෙව පණ්ණසම්පන්නං නීලභාවතො පට්ඨාය භූතගාමොති වෙදිතබ්බං.

3. නාගසුත්තවණ්ණනා

151. බලං ගාහෙන්තීති බලං ගණ්හන්ති, ගහිතබලා ථීරසරීරා හොන්ති. කුසොබ්බෙ ඔතරන්තීතිආදීසු අයමනුපුබ්බිකථා – නාගිනියො කිර උතුසමයෙ පතිට්ඨිතගබ්භා වින්තෙන්ති – “සචෙ මයං ඉධ විජායිස්සාම, එවං නො දාරකා උමීවෙගඤ්ච සුපණ්ණස්ස ච පක්ඛන්දිත්වා ආගතස්ස වෙගං සහිතුං න සක්ඛිස්සන්ති” ති තා මහාසමුද්දෙ නිමුජ්ජිත්වා සම්භජ්ජමුඛද්වාරං පත්වා පඤ්ච මහානදියො පවිසිත්වා හිමවන්තං ගච්ඡන්ති. තත්ථ සුපණ්ණෙහි අපක්ඛන්දනීයාසු සුවණ්ණරජතමණිගුහාසු වසමානා විජායිත්වා නාගපොතකෙ ගොජ්ඣකාදිපමාණෙසු උදකෙසු ඔතාරෙත්වා උදකතරණං සික්ඛාපෙන්නි.

අථ යදා අනුක්කමෙන තෙ නාගා ගඬිගාදීනං නදීනං ඔරිමතීරතො පරතීරං, පරතීරතො ඔරිමතීරන්ති තරණපටිතරණං කාතුං සක්කොන්ති, තදා “ඉදානි නො දාරකා උමීවෙගඤ්ච ගරුලවෙගඤ්ච සහිතුං සක්ඛිස්සන්ති” ති ඤත්වා අත්තනො ආනුභාවෙන මහාමෙඝං සමුට්ඨාපෙත්වා සකලහිමවන්තං එකොදකං විය කුරුමානා දෙවං වස්සාපෙත්වා සුවණ්ණරජතාදිමයා නාවා මාපෙත්වා උපරි සුවණ්ණතාරකවිචිත්තං සමොසරිතගන්ධපුජ්ඣදාමං වෙලවිතානං බන්ධිත්වා සුරහිවන්දනගන්ධපුජ්ඣාදීනි ආදාය තාහි නාවාහි පඤ්ච මහානදියො ඔගාහිත්වා අනුක්කමෙන මහාසමුද්දං පාපුණන්ති. තත්ථ ච වසන්තා දසඛ්‍යාම-සතඛ්‍යාම-සහස්සඛ්‍යාම-සතසහස්සඛ්‍යාම-පමාණතං ආපජ්ජන්තා මහන්තත්තං වෙපුල්ලත්තං ආපජ්ජන්ති නාම.

එවමෙව බොති එත්ථ හිමවන්තපබ්බතො විය වතුපාරිසුද්ධිසීලං දට්ඨබ්බං,
නාගපොතකා විය යොගාවචරා, කුසොබ්භාදයො විය අරියමග්ගො, මහාසමුද්දො
විය නිබ්බානං. යථා නාගපොතකා හිමවන්තෙ පතිට්ඨාය කුසොබ්භාදීහි මහාසමුද්දං
පත්වා කායමහන්තත්තං ආපජ්ජන්ති, එවං යොගිනො සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨාය
අරියමග්ගෙන නිබ්බානං පත්වා අරහත්තමග්ගෙනෙව ආගතෙසු ඡසු
අභිඤ්ඤාධම්මෙසු ගුණසරීරමහන්තත්තං පාපුණන්තිති.

5. කුම්භසුත්තවණ්ණනා

153. කුම්භොති උදකසට්ඨා. නො පච්චාවමතීති න පතිආවමති, න අන්තො
පට්ටෙසෙතීති අත්ථො.

7. ආකාසසුත්තවණ්ණනා

155. පුරත්ථිමාති පුරත්ථිමදිසතො ආගතවාතා. පච්ඡිමදිසාදිසුපි එසෙව නයො.
චත්තාරොපි සතිපට්ඨානාති යට්ඨෙ හි එතෙසං පුරත්ථිමාදිභෙදානං වාතානං
සන්තිපාතො ආකාසෙ ඉජ්ඣති, එවං ඉධාපි ‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’ තිආදිනා
නයෙන චුත්තා බොධිපක්ඛියධම්මා සහවිපස්සනස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය
ඉජ්ඣන්ති, තෙනෙතං චුත්තං.

8-9. පට්ටමෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

156-157. ගිම්භානං පච්ඡිමෙ මාසෙති ආසාල්භමාසෙ. ඌහතන්ති
ද්විපදවතුප්පදානං පාදප්පහාරෙන පටච්ඡිතලෙ උට්ඨන්තිවා උද්ධං ගතං වට්ටිවට්ටි
හුත්වා ආකාසෙ පක්ඛන්තං. රජොජල්ලන්ති පංසුරජොජල්ලං.

10. නාවාසුත්තවණ්ණනා

158. සාමුද්දිකාය නාවායාතිආදි හෙට්ඨා වාණිජකොපමෙ විත්ථාරිතමෙව.

11-12. ආගන්තුකසුත්තාදිවණ්ණනා

159-160. ආගන්තුකාගාරන්ති පුඤ්ඤත්ථිකෙහි නගරමජ්ඣෙ කතං
ආගන්තුකසරං, යත්ථ රාජරාජමහාමත්තෙහිපි සක්කා හොති නිවාසං උපගන්තුං.
අභිඤ්ඤා පරිඤ්ඤෙය්‍යාති යට්ඨෙ හි තෙසං පුරත්ථිමදිසාදීහි ආගතානං ඛත්තියාදීනං
වාසො ආගන්තුකාගාරෙ ඉජ්ඣති, එවං ඉමෙසං අභිඤ්ඤාපරිඤ්ඤෙය්‍යාතිආදීනං
ධම්මානං අභිඤ්ඤාපරිජානනාදීහි සහවිපස්සනස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය
ඉජ්ඣන්ති, තෙනෙතං චුත්තං. නදිසුත්තං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙවාති.

බලකරණීයවග්ගො නවමො.

10. එසනාවග්ගො

1. එසනාසුත්තවණ්ණනා

161. එසනාවග්ගෙ කාමෙසනාති කාමානං එසනා ගවෙසනා මග්ගනා පත්ථනා. භවෙසනාති භවානං එසනා. බ්‍රහ්මවරියෙසනාති මිච්ඡාදිට්ඨිසඬ්ඛාතස්ස බ්‍රහ්මවරියස්ස එසනා.

2-11. විධාසුත්තාදිවණ්ණනා

162-171. විධාති මානකොට්ඨාසා මානඨපනා වා. සෙය්‍යොහමස්මිති විධාති අහමස්මි සෙය්‍යොති එවං මානකොට්ඨාසො මානඨපනා වා. නිසාති දුක්ඛා. චචනත්ථො පනෙත්ථ යස්ස උප්පජ්ජන්ති, තං පුරිසං නිහනන්ති නිසා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

එසනාවග්ගො දසමො.

11. ඔසවග්ගො

1-2. ඔසසුත්තාදිවණ්ණනා

172-173. ඔසවග්ගෙ කාමොසොති පඤ්චස්ස කාමගුණෙස්ස ඡන්දරාගො. භවොසොති රූපාරූපභවෙස්ස ඡන්දරාගො. දිට්ඨොසොති ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො. අවිජ්ජොසොති චතුස්ස සච්චෙස්ස අඤ්ඤාණං. කාමයොගාදීස්ස පිසෙව නයො.

3-4. උපාදානසුත්තාදිවණ්ණනා

174-175. කාමුපාදානන්ති කාමග්ගහණං. දිට්ඨුපාදානාදීස්ස පිසෙව නයො. ගන්ථාති ගන්ථනා සට්ඨා. කායගන්ථොති නාමකායස්ස ගන්ථො ගන්ථනසට්ඨකිලෙසො. ඉදංසච්චාභිනිවෙසොති අන්තග්ගාභිකදිට්ඨිවසෙන උප්පන්නො “ඉදමෙව සච්ච”න්ති එවං අභිනිවෙසො.

5-10. අනුසයසුත්තාදිවණ්ණනා

176-181. කාමරාගානුසයොති ථාමගතට්ඨෙන කාමරාගොව අනුසයො කාමරාගානුසයො. සෙසෙස්ස පිසෙව නයො. ඔරම්භාගියානීති හෙට්ඨාකොට්ඨාසියානි. සංයොජනානීති බන්ධනානි. උද්ධම්භාගියානීති උපරිකොට්ඨාසියානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ඔසවග්ගො එකාදසමො.

මග්ගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බොජ්ඣංගසංයුත්තං

1. පබ්බතවග්ගො

1. භිමවන්තසුත්තවණ්ණනා

182. බොජ්ඣංගසංයුත්තස්ස පඨමෙ නාගාති ඉමෙපි මහාසමුද්දපිට්ඨෙ උම්ඡන්තරවාසිනොව, න විමානට්ඨකනාගා. තෙසං භිමවන්තං නිස්සාය කායවච්ඡිදාදිසබ්බං හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. බොජ්ඣංගිනි එත්ථ බොධියා, බොධිස්ස වා අභිගාති බොජ්ඣංගිනා. කිං චුත්තං හොති? යා හි අයං ධම්මසාමග්ගී, යාය ලොකියලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධව්වපතිට්ඨානායුහන කාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡේදසස්සතාහිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිවයවිරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඤ්ඤානාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා බොධිති චුච්චති. බුජ්ඣතීති කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිච්ඡේදකි, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති චුත්තං හොති. යථාහ “සත්ත බොජ්ඣංගිනො භාවෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො”ති (සං. නි. 5.378; දී. නි. 3.143). තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඤ්ඤානාය බොධියා අභිගාති බොජ්ඣංගිනා ඤානඤ්ඤානමග්ගඤ්ඤානාදියො විය. යොපෙස යථාචුත්තජ්ජකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො බොධිති චුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අභිගාතිපි බොජ්ඣංගිනා සෙනඤ්ඤානමග්ගඤ්ඤානාදියො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා – “බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අභිගාති වා බොජ්ඣංගිනා”ති.

අපිව “බොජ්ඣංගිනාති කෙනට්ඨෙන බොජ්ඣංගිනා? බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣංගිනා, බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිනා, අනුබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිනා, පටිබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිනා, සම්බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිනා”ඉච්චාදීනා (පටි. ම. 2.17) පටිසම්භිදානායෙනාපි බොජ්ඣංගිනත්ථො වෙදිතබ්බො.

සතිසම්බොජ්ඣංගිනන්තිආදීසු පන පසත්ථො සුන්දරො ව බොජ්ඣංගිනොති සම්බොජ්ඣංගිනො. සතියෙව සම්බොජ්ඣංගිනොති සතිසම්බොජ්ඣංගිනො, තං සතිසම්බොජ්ඣංගිනන්ති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. භාවෙතීති වච්ඡෙති, අත්තනො චිත්තසන්තානෙ පුනස්පුනං ජනෙති, අභිනිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. විවෙකනිස්සිතන්තිආදීනි කොසලසංයුත්තෙ “සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිත”න්ති එත්ථ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

අයං පන විසෙසො – තත්ථ තදඤ්ඤාවිවෙකනිස්සිතං, සමුච්ඡේදවිවෙකනිස්සිතං, නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතන්ති, විවෙකත්තයමෙව චුත්තං, බොජ්ඣංගිනභාවනං පත්වා පන පඤ්චවිධවිවෙකනිස්සිතමිපි එකෙ වණ්ණයන්ති. තෙ හි න කෙවලං බලවිපස්සනාමග්ගඵලක්ඛණෙසු එව බොජ්ඣංගිනෙ උද්ධරන්ති විපස්සනාපාදක-කසිණජ්ඣාන-ආනාපානාසුභ-බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානෙනෙසුපි උද්ධරන්ති, න ව පටිසිද්ධා

අට්ඨකථාවරියෙහි. තස්මා තෙසං මනෙන ඵතෙසං ඤානානං පවත්තික්ඛණේ
කිව්වතො ඵව වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං. යථා ව විපස්සනාක්ඛණේ
“අප්ඤ්ඤාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිත”න්ති චුත්තං, ඵවං
පටිපස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතමපි භාවෙතීති වත්තුං වට්ටති. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා
චුත්තනයමෙව.

2. කායසුත්තවණ්ණනා

183. දුතියෙ ආහාරට්ඨිතිකොති පච්චයට්ඨිතිකො. ආහාරං පටිච්චාති පච්චයං
පටිච්ච. සුභනිමිත්තන්ති සුභමපි සුභනිමිත්තං, සුභස්ස ආරම්මණමපි සුභනිමිත්තං.
අයොනිසොමනසිකාරොති අනුපායමනසිකාරො උප්පට්ඨමනසිකාරො අනිච්චෙ
“නිච්ච”න්ති වා, දුක්ඛෙ “සුඛ”න්ති, අනත්තනි “අත්තා”ති වා, අසුභෙ “සුභ”න්ති
වා, මනසිකාරො. තං තස්මිං සුභාරම්මණෙ ඛණ්ටං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො
උප්පජ්ජති. තෙන චුත්තං “අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්ත”න්තිආදි. ඵවං
සබ්බන්තිවරණසු යොජනා වෙදිතබ්බා.

පටිසනිමිත්තන්තිආදීසු පන පටිඝොපි පටිසනිමිත්තං පටිඝාරම්මණමපි. අරතීති
උක්කණ්ඨිතා. යං සන්ධාය චුත්තං – “තත්ථ කතමා අරතී? පන්තෙසු වා
සෙනාසනෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරතී අරතීතා
අනභිරතී අනභිරමනා උක්කණ්ඨිතා පරිතස්සිතා, අයං චුච්චති අරතී”ති (විභ. 856).

තන්දීති අතිසිතාදිපච්චයා උප්පන්නං ආගන්තුකකායාලසියං. යස්මිං උප්පන්නෙ
“අතිසිතං අතිඋණ්භං අතිච්ඡාතොස්මි අතිධාතොස්මි අතිදුරමග්ගං ගතොස්මි”ති
වදති, යං සන්ධාය චුත්තං “තත්ථ කතමා තන්දි, යා තන්දී තන්දියනා තන්දිමනකතා
ආලසාං ආලසායනා ආලසායයිතත්තං, අයං චුච්චති තන්දී”ති (විභ. 857).

විජම්භිතාති කිලෙසවසෙන කායචිත්තමනා. යං සන්ධාය චුත්තං – “තත්ථ කතමා
විජම්භිතා? යා කායස්ස ජම්භනා විජම්භනා ආනමනා චිත්තමනා සන්නමනා පණමනා
ඛ්‍යාධියකං, අයං චුච්චති විජම්භිතා”ති (විභ. 858).

භත්තසම්මදොති භත්තපරිලාභො. යං සන්ධාය චුත්තං – “තත්ථ කතමො
භත්තසම්මදො? යා භුත්තාවස්ස භත්තමුච්ඡා භත්තකිලමථො භත්තපරිලාභො
කායදුට්ඨල්ලං, අයං චුච්චති භත්තසම්මදො”ති (විභ. 859).

චෙතසො ව ලීනත්තන්ති විත්තස්ස ලියනාකාරො, යං සන්ධාය චුත්තං – “තත්ථ
කතමං චෙතසො ලීනත්තං? යා විත්තස්ස අකල්‍යානා අකම්මඤ්ඤනා ඔලියනා
සල්ලියනා ලීනං ලියනා ලියිතත්තං. ටීනං ටීයනා ටීයිතත්තං විත්තස්ස, ඉදං චුච්චති
චෙතසො ලීනත්ත”න්ති (විභ. 860).

චෙතසො අවුපසමොති යථා නාම චිත්තවිකොපි අඬගාරො නෙව තාව
සන්නිසිද්ධති පතාපං කරොතියෙව, යථා ව පත්තපචනට්ඨානෙ නෙව තාව සන්නිසිද්ධති

පනාපං කරොතියෙව, එවං චිත්තස්ස අවුපසන්තාකාරො, අත්ථතො පනෙතං
උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙව හොති.

විචිකිච්ඡට්ඨානීයා ධම්මාති විචිකිච්ඡාය ආරම්මණධම්මා.
අයොනිසොමනසිකාරො සබ්බත්ථ චූත්තනයොව. එවමෙත්ථ කාමච්ඡන්දො
විචිකිච්ඡාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා ආරම්මණෙන කථිතා, බ්‍යාපාදො ආරම්මණෙන ව
උපනිස්සයෙන ව, සෙසා සහජාතෙන ව උපනිස්සයෙන වාති.

සතිසම්බොජ්ඣ්ඣගට්ඨානීයා ධම්මාති සතියා ආරම්මණධම්මා සත්තතිංස
බොධිපක්ඛියා ව නව ලොකුත්තරධම්මා ව. තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබ්‍රුලිකාරොති තත්ථ උපායමනසිකාරස්ස පුනප්පුනං කරණං.

කුසලාකුසලා ධම්මාතිආදිසු කුසලාති කොසල්ලසම්භූතා අනවජ්ජසුඛවිපාකා.
අකුසලාති අකොසල්ලසම්භූතා සාවජ්ජදුක්ඛවිපාකා. සාවජ්ජාති අකුසලා.
අනවජ්ජාති කුසලා. භීතපණීතකණ්හසුක්කෙසුපි එසෙව නයො. සප්පට්ඨාගාති
කණ්හසුක්කායෙව. කණ්හා හි කණ්හවිපාකදානතො, සුක්කා ව
සුක්කවිපාකදානතො සප්පට්ඨාගා නාම, සද්ධිවිපාකකොට්ඨාසාති අත්ථො.
පට්ඨකම්මභූතස්ස වා භාගස්ස අත්ථිතාය සප්පට්ඨාගා. කණ්හානඤ්ඤි සුක්කා
පට්ඨකම්මභාගා, සුක්කානඤ්ඤව කණ්හා පට්ඨකම්මභාගාති එවම්පි සප්පට්ඨාගා.
සප්පට්ඨාගිත්තට්ඨොන වා සප්පට්ඨාගා. අකුසලඤ්ඤි කුසලං පට්ඨාගිත්වා අත්තතො
විපාකං දෙති, කුසලඤ්ඤව අකුසලං පට්ඨාගිත්වාති එවම්පි කණ්හසුක්කා සප්පට්ඨාගා.

ආරම්භධාතුති පට්ඨාරම්භවීරියං. නික්කමධාතුති කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා
තතො බලවතරං. පරක්කමධාතුති පරං පරං යානං අක්කමනතාය තතොපි
බලවතරන්ති තීහිපි පදෙහි වීරියමෙව කථිතං.

පීතිසම්බොජ්ඣ්ඣගට්ඨානීයාති පීතියා ආරම්මණධම්මා. කායපස්සද්ධිති තිණ්ණං
බන්ධානං දරථපස්සද්ධි. චිත්තපස්සද්ධිති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස දරථපස්සද්ධි.
සමථනිමිත්තන්ති සමථොපි සමථනිමිත්තං, ආරම්මණමිපි. අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති
තස්සෙව වෙච්චනං.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣ්ඣගට්ඨානීයාති උපෙක්ඛාය ආරම්මණධම්මා, අත්ථතො
පන මජ්ඣන්තාකාරො උපෙක්ඛාට්ඨානීයා ධම්මොති වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ
සතිධම්මවිචයඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣ්ඣගා ආරම්මණෙන කථිතා, සෙසා
ආරම්මණෙනපි උපනිස්සයෙනපි.

3. සීලසුත්තවණ්ණනා

184. තතියෙ සීලසම්පන්නාති එත්ථ බිණ්ණාසවස්ස ලොකියලොකුත්තරසීලං
කථිතං, තෙන සම්පන්නාති අත්ථො. සමාධිපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො. විමුත්ති පන
එලවිමුත්තියෙව. විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. එවමෙත්ථ සීලාදයො

තයෝ ලෝකියලෝකුත්තරා, විමුත්ති ලෝකුත්තරාව, විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං
ලෝකියමෙව.

දස්සනම්පාහන්ති දස්සනම්පි අහං. තං පනෙනං දස්සනං – චක්ඛුදස්සනං,
ඤ්ඤාණදස්සනන්ති දුට්ඨං. තත්ථ පසන්තෙහි චක්ඛුහි අරියානං දස්සනං ඔලෝකනං
චක්ඛුදස්සනං නාම. අරියෙහි පන දිට්ඨස්ස ලක්ඛණස්ස දස්සනං, පටිවිද්ධස්ස ව
පටිවිජ්ඣනං ඤානෙන වා විපස්සනාය වා මග්ගඵලෙහි වා ඤ්ඤාණදස්සනං නාම.
ඉමස්මිං පනෙත්ථ චක්ඛුදස්සනං අධිජ්ජෙතං. අරියානඤ්ඤි පසන්තෙහි චක්ඛුහි
ඔලෝකනම්පි බහුකාරමෙව. සවනන්ති “අසුකො නාම ඛිණ්ණසංවා අසුකස්මිං නාම
රට්ඨෙ වා ජනපදෙ වා ගාමෙ වා නිගමෙ වා විහාරෙ වා ලෙණෙ වා වසති”ති
කට්ඨන්තානං සොතෙන සවනං, එතම්පි බහුකාරමෙව. උපසංඝාතමනන්ති “දානං වා
දස්සාමි, පඤ්ඤා වා පුච්ඡස්සාමි, ධම්මං වා සොස්සාමි, සක්කාරං වා කරස්සාමි”ති
එවරුපෙන විත්තෙන අරියානං උපසංඝාතමනං. පඤ්ඤාපාසනන්ති
පඤ්ඤාපඤ්ඤාපාසනං. අරියානං ගුණෙ සුත්වා තෙ උපසංඝාතමිත්වා නිමන්තෙත්වා
දානං දත්වා “කිං, භත්තෙ, කුසල”න්තිආදිනා නයෙන පඤ්ඤාපුච්ඡනන්ති අත්ථො.

අනුස්සන්ති රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු නිසින්තස්ස “ඉදානි අරියා
ලෙණගුහමණ්ඩපාදීසු ඤානවිපස්සනාමග්ගඵලසුබ්බෙහි විතිනාමෙත්ති”ති
අනුස්සරණං. යො වා තෙසං සන්තිකෙ ඔවාදො ලද්ධො හොති, තං ආවජ්ජිත්වා
“ඉමස්මිං යානෙ සිලං කට්ඨං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං විපස්සනා, ඉමස්මිං මග්ගො,
ඉමස්මිං ඵල”න්ති එවං අනුස්සරණං. අනුපබ්බජ්ජන්ති අරියෙසු විත්තං පසාදෙන්වා
සරා නික්ඛම්ම තෙසං සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං. අරියානඤ්ඤි සන්තිකෙ විත්තං
පසාදෙන්වා තෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං
පච්චාසිසමානස්ස වරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම. අරියෙසු පසාදෙන
අඤ්ඤත්ථ පබ්බජිත්වා අරියානං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසිසමානස්ස
වරතො පබ්බජ්ජාපි අනුපබ්බජ්ජා නාම. අඤ්ඤෙසු පන පසාදෙන අඤ්ඤෙසංයෙව
සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අඤ්ඤෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසිසමානස්ස වරතො
පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම න හොති.

එවං පබ්බජිතෙසු පන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස තාව අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා
සතසහස්සමත්තා අහෙසුං, තවා ථෙරස්සෙව සද්ධිවිහාරිකස්ස ව
චන්දගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස සුරියගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි
සද්ධිවිහාරිකස්ස අස්සගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස
යොනකධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්ස, තස්ස පන සද්ධිවිහාරිකො අසොකරඤ්ඤො
කනිට්ඨහාතා තිස්සත්ථෙරො නාම අහොසි, තස්ස අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා
අභිසංකෙයාකොට්ඨිකා අහෙසුං. මහින්දත්ථෙරස්ස අනුපබ්බජිතානං
ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. යාවජ්ජදිවසා ලභිකාදීපෙ සත්ථරි පසාදෙන පබ්බජන්තා
මහින්දත්ථෙරස්සෙව පබ්බජ්ජං අනුපබ්බජන්ති නාම.

තං ධම්මන්ති තං තෙසං ඔවාදානුසාසනීධම්මං. අනුස්සරතීති සරති.
 අනුචිතක්කෙතීති චිතක්කාහතං කරොති. ආරද්ධො භොතීති පරිපුණ්ණො භොති.
 පච්චිනතීතිආදි සබ්බං තත්ථ ඤාණචාරවසෙනෙව චුත්තං. අථ වා පච්චිනතීති තෙසං
 තෙසං ධම්මානං ලක්ඛණං විචිනති. පච්චරතීති තත්ථ ඤාණං වරාපෙනි.
 පරිච්චිමංසමාපජ්ජතීති චිමංසනං ඔලොකනං ගවෙසනං ආපජ්ජති.

සත්ත ඵලා සත්තානිසංසාති උභයම්පෙතං අත්ථනො ඵකං. දිට්ඨෙව ධම්මෙ
 පටිකච්ච අඤ්ඤං ආරාධෙතීති අරහත්තං ආරාධෙත්තො ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ
 ආරාධෙති, තඤ්ච බො පටිකච්ච, අසම්පත්තෙයෙව මරණකාලෙති අත්ථො. අථ
 මරණකාලෙති අථ මරණස්ස ආසන්නකාලෙ.

අත්තරාපරිනිබ්බායීති යො ආයුචෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායති, සො
 තිව්ධො භොති. කප්පසහස්සායුකෙසු තාව අවිහෙසු නිබ්බත්තිත්වා ඵකො
 නිබ්බත්තදිවසෙයෙව අරහත්තං පාපුණාති. නො චෙ නිබ්බත්තදිවසෙ පාපුණාති,
 පයමස්ස පන කප්පසතස්ස මත්ථකෙ පාපුණාති. අයමෙකො අත්තරාපරිනිබ්බායී.
 අපරො ඵවං අසක්කොත්තො ද්විත්තං කප්පසතානං මත්ථකෙ පාපුණාති, අයං
 දුතියො. අපරො ඵම්මි අසක්කොත්තො චතුත්තං කප්පසතානං මත්ථකෙ
 පාපුණාති, අයං තතියො අත්තරාපරිනිබ්බායී.

පඤ්චමං පන කප්පසතං අතික්කමිත්වා අරහත්තං පත්තො උපහච්චපරිනිබ්බායී
 නාම භොති. අතප්පාදීසු ඵසෙව නයො. යත්ථ කත්ථවි උප්පත්තො පන
 සසඬාරොන සප්පයොගෙන අරහත්තං පත්තො සසඬාරපරිනිබ්බායී නාම,
 අසඬාරොන අප්පයොගෙන පත්තො අසඬාරපරිනිබ්බායී නාම. අවිහාදීසුපි
 නිබ්බත්තො තත්ථ යාවතායුකං යත්වා උපරුපරි නිබ්බත්තිත්වා අකනිට්ඨං පත්තො
 උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම.

ඉමස්මිං පන යානෙ අට්ඨවත්තාරීස අනාගාමීනො කට්ඨෙතබ්බා. අවිහෙසු හි
 තයො අත්තරාපරිනිබ්බායී, ඵකො උපහච්චපරිනිබ්බායී, ඵකො උද්ධංසොතො
 අකනිට්ඨගාමී පඤ්ච භොන්ති. තෙ අසඬාරපරිනිබ්බායීනො පඤ්ච,
 සසඬාරපරිනිබ්බායීනො පඤ්චාති දස භොන්ති, තථා අතප්පාදීසු. අකනිට්ඨෙසු පන
 උද්ධංසොතො නත්ථී, තස්මා තත්ථ චත්තාරො සසඬාරපරිනිබ්බායී, චත්තාරො
 අසඬාරපරිනිබ්බායීති අට්ඨාති ඵවං අට්ඨවත්තාරීස භොන්ති. තෙසං උද්ධංසොතො
 අකනිට්ඨගාමී සබ්බපෙට්ඨො චෙව භොති සබ්බකනිට්ඨො ච. කථං? සො හි
 සොළසකප්පසහස්සායුකත්තා ආයුතා සබ්බෙසං පෙට්ඨො, සබ්බපච්ඡා අරහත්තං
 පාපුණීති සබ්බෙසං කනිට්ඨො. ඉමස්මිං සුත්තෙ අපුබ්බං අවර්මං ඵකචිත්තක්ඛණිකා
 නානාලක්ඛණා අරහත්තමග්ගස්ස පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣංගිකා කථිතා.

4. වත්ථසුත්තවණ්ණනා

185. චතුත්ථෙ සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො ඉති වෙ මෙ හොතීති

සතිසම්බොජ්ඣකඛිගොති එවං වෙ මය්හං හොති. අප්පමාණොති මෙ හොතීති අප්පමාණොති එවං මෙ හොති. සුසමාරද්ධොති සුපරිපුණ්ණො. තිට්ඨතීති එත්ථ අට්ඨහාකාරෙහි සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො තිට්ඨති – උප්පාදං අනාවජ්ජිතත්තා අනුප්පාදං ආවජ්ජිතත්තා සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො තිට්ඨති, පචත්තං, අප්පචත්තං, නිමිත්තං, අනිමිත්තං සඛ්ඛාරෙ අනාවජ්ජිතත්තා, විසඛ්ඛාරං ආවජ්ජිතත්තා සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො තිට්ඨතීති. ඉමෙහි අට්ඨහාකාරෙහි තිට්ඨතීති ථෙරො ජානාති, චුත්තාකාරවිපරිතෙහෙව අට්ඨහාකාරෙහි වචන්තං වචතීති පජානාති. සෙසබොජ්ඣකඛිගෙසුපි එසෙව නයො.

ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ථෙරස්ස ඵලබොජ්ඣකඛිගා කථිතා. යදා හි ථෙරො සතිසම්බොජ්ඣකඛිගං සීසං කත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තදා ඉතරෙ ඡ තදන්වයා හොන්ති. යදා ධම්මවිවයාදීසු අඤ්ඤතරං, තදාපි සෙසා තදන්වයා හොන්තීති එවං ඵලසමාපත්තියං අත්තනො විණ්ණුවසිතං දස්සෙන්නො ථෙරො ඉමං සුත්තං කථෙසීති.

5. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

186. පඤ්චමෙ බොධාය සංවත්තන්තීති බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්තී. කිං බුජ්ඣනත්ථාය? මග්ගෙන අසඬ්ඛතං නිබ්බානං, පච්චචෙක්ඛණාය කතකිච්චතං, මග්ගෙන වා කිලෙසනිද්දාතො පබුජ්ඣනත්ථාය, ඵලෙන පබුජ්ඣනභාවත්ථායාතිපි චුත්තං හොති. තෙනෙවෙත්ථ නිබ්බානසච්ඡිකිරියා කිලෙසපහානපච්චචෙක්ඛණාති සබ්බං දස්සිතං.

6-7. කුණ්ඩලියසුත්තාදිවණ්ණනා

187-188. ඡට්ඨෙ ආරාමනිස්සයීති ආරාමං නිස්සාය වසනභාවෙන ආරාමනිස්සයී. පරිසාවචරොති පරිසාය අවචරො. පරිසං නාම බාලාපි, පණ්ඩිතාපි ඔසරන්ති, යො පන පරප්පවාදං මද්දිත්වා අත්තනො වාදං දීපෙතුං සක්කොති, අයං පරිසාවචරො නාම. ආරාමෙන ආරාමන්ති ආරාමෙනෙව ආරාමං අනුවඬ්ඣමාමි, න බාහිරෙනාති අත්ථො. උය්‍යානෙන උය්‍යානන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤෙන වා ආරාමෙන පවිසිත්වා අඤ්ඤං ආරාමං, අඤ්ඤෙන උය්‍යානෙන අඤ්ඤං උය්‍යානන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසන්ති “එවං පුච්ඡා හොති, එවං විස්සජ්ජනං, එවං ගහණං, එවං නිබ්බෙධන”න්ති ඉමිනා නයෙන ඉතිවාදො හොති ඉතිවාදප්පමොක්ඛොති එතං ආනිසංසං. උපාරම්භානිසංසන්ති “අයං පුච්ඡාය දොසො, අයං විස්සජ්ජනෙ”ති එවං වාදදොසානිසංසං.

කථං භාවිතො ව, කුණ්ඩලිය, ඉන්ද්‍රියසංවරොති සත්ථා “එත්තකං යානං පරිබොජකෙන පුච්ඡිතං, ඉදානි පුච්ඡිතුං න සක්කොති”ති ඤත්වා “න තාව අයං දෙසනා යථානුසන්ධිං ගතා. ඉදානි නං යථානුසන්ධිං පාපෙස්සාමි”ති සයමෙව

සුවිෂ්ණුතො ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ මනාපං නාභිජ්ඣානීති ඉට්ඨාරම්මණං
 නාභිජ්ඣායති. නාභිභංසනීති න සාමිසාය තුට්ඨියා අභිභංසති. තස්ස යීතො ච කායො
 හොති, යීතං චිත්තං අජ්ඣත්තන්ති තස්ස නාමකායො ච චිත්තඤ්ඤා
 ගොචරජ්ඣාත්තෙ යීතං හොති. සුසංස්කිතන්ති කම්මට්ඨානවසෙන සුට්ඨු සංස්කිතං.
 සුවිමුත්තන්ති කම්මට්ඨානවිමුත්තියා සුවිමුත්තං. අමනාපන්ති අනිට්ඨාරම්මණං. න
 මඤ්ඤා හොතීති තස්මිං න මඤ්ඤා හොති. අජ්ජනිට්ඨිතචිත්තොති කිලෙසවසෙන
 අට්ඨිතචිත්තො. අදීනමානසොති දොමනස්සවසෙන අදීනචිත්තො.
 අඛ්‍යාපන්තවෙනසොති දොසවසෙන අසුතිචිත්තො.

එවං භාවිතො ඛො, කුණ්ඩලිය, ඉන්ද්‍රියසංවරො එවං බහුලිකතො තීණි
 සුවරිතානි පරිපූරෙතීති එත්ථ එවං සුවරිතපූරණං වෙදිතබ්බං – ඉමෙසු තාව ඡසු
 ද්වාරෙසු අට්ඨාරස දුවරිතානි හොන්ති. කථං? චක්ඛුද්වාරෙ තාව ඉට්ඨාරම්මණෙ
 ආපාඨගතෙ කායඤ්ඤාවාචකානි අවාලොක්ඛා තස්මිං ආරම්මණෙ ලොභං
 උජ්ජාදෙන්තස්ස මනොදුවරිතං හොති. ලොභසහගතෙන චිත්තෙන “අහො වතිදං
 ඉට්ඨං කන්තං මනාප” න්ති භණන්තස්ස වච්ඡුවරිතං, තදෙව භත්ථෙන
 පරාමසන්තස්ස කායදුවරිතං. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො – සොතද්වාරස්මිඤ්ඤි සද්දාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං
 සඤ්ඤාපණවාදිතුරියභණ්ඩං අනාමාසං ආමසන්තස්ස, ඝාතද්වාරෙ ගන්ධාරම්මණස්ස
 වත්ථුභූතං ගන්ධමාලාදිං, ජීවිහාද්වාරෙ රසාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං මච්ඡමංසාදිං,
 කායද්වාරෙ ඵොට්ඨබ්බාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං වත්ථතුලකපාචාරාදිං, මනොද්වාරෙ
 පඤ්ඤාත්තිවසෙන ධම්මාරම්මණභූතං සජ්ජිතෙලමධුපාණිතාදිං ආමසන්තස්ස
 කායදුවරිතං වෙදිතබ්බං. සඤ්ඤාපණො පනෙත්ථ ඡසු ද්වාරෙසු කායචිතික්කමො
 කායදුවරිතං, වච්චිතික්කමො වච්ඡුවරිතං, මනොචිතික්කමො මනොදුවරිතන්ති
 තීණෙව දුවරිතානි හොන්ති.

අයං පන භික්ඛු අත්තතො භාවනාපටිසඤ්ඤානෙ යීතො ඉමානි දුවරිතානි
 සුවරිතං කත්වා විපරිණාමෙති. කථං? චක්ඛුද්වාරෙ තාව ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ
 කායඤ්ඤාවාචකානි අවාලොක්ඛා රූපාරම්මණං විපස්සනං පට්ඨාපයතො
 මනොසුවරිතං හොති, විපස්සනාසහගතෙන චිත්තෙන බයධම්මං වයධම්මන්ති
 භණන්තස්ස වච්ඡුවරිතං, “අනාමාසභණ්ඩං එත” න්ති අනාමසන්තස්ස කායසුවරිතං.
 සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවං ඉමානි චිත්ථාරතො අට්ඨාරස සුවරිතානි
 හොන්ති. සඤ්ඤාපණො පනෙත්ථාපි ඡසු ද්වාරෙසු කායසංවරො කායසුවරිතං,
 වච්ඡංවරො වච්ඡුවරිතං, මනොසංවරො මනොසුවරිතන්ති තීණෙව සුවරිතානි
 හොන්ති. එවං ඉන්ද්‍රියසංවරො තීණි සුවරිතානි පරිපූරෙතීති වෙදිතබ්බං. එත්තාවතා
 සීලානුරක්ඛිතං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං කමීතං.

**කායදුවරිතං පහායාතිආදීසු තිවිධං කායදුවරිතං, චතුබ්බධං වච්ඡුවරිතං,
 තිවිධං මනොදුවරිතං. තස්ස පටිපක්ඛවසෙන කායසුවරිතාදීනි වෙදිතබ්බානි.
 එත්තාවතා කායසංවරවච්ඡංවරෙහි පාතිමොක්ඛසීලං, මනොසංවරෙන තීණි**

සීලානීති චතුපාරිසුද්ධිසීලං කථිතං හොති. සකලෙ පන ඉමස්මිං සුත්තෙ සුවරිතමූලකා සතිපට්ඨානා ලොකුත්තරමිස්සකා, සත්තන්තං බොජ්ඣංගිගානං මූලභූතා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, තෙපි සතිපට්ඨානමූලකා බොජ්ඣංගිගා පුබ්බභාගාව. විජ්ජාවිමුත්තිමූලකා පන ලොකුත්තරාව කථිතාති වෙදිතබ්බා. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. උපවානසුත්තවණ්ණනා

189. අට්ඨමෙ පච්චත්තන්ති අත්තනාව. යොනිසොමනසිකාරාති යොනිසො මනසිකාරෙන. ආරබ්භමානොවාති කුරුමානොයෙව. සුවිමුත්තන්ති කම්මට්ඨානවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තං. අට්ඨංකත්වාති අත්ථං කරිත්වා, අත්ථිකො භුත්වාති වුත්තං හොති.

9. පට්ඨමඋප්පන්නසුත්තවණ්ණනා

190. නවමෙ නාඤ්ඤත්ව න්‍යායනස්ස පාතුභාවාති න්‍යායනස්ස පාතුභාවං විනා න අඤ්ඤස්මිං කාලෙ උප්පජ්ජන්තිති අත්ථො.

10. දුතියඋප්පන්නසුත්තවණ්ණනා

191. දසමෙ නාඤ්ඤත්ව සුගතචිත්තයාති සුගතොවාදං විනා න උප්පජ්ජන්තිති.

පබ්බතවග්ගො.

2. ගිලානවග්ගො

1-3. පාණසුත්තාදිවණ්ණනා

192-194. දුතියවග්ගස්ස පට්ඨමෙ චත්තාරො ඉරියාපට්ඨෙ කප්පෙන්තිති යෙසං චත්තාරො ඉරියාපට්ඨා අත්ථි, තෙසංයෙව වසෙනෙනං වුත්තං. සීලං නිස්සායාති චතුපාරිසුද්ධිසීලං නිස්සයං කත්වා. සත්ත බොජ්ඣංගිගෙති සහවිපස්සනාකෙ මග්ගබොජ්ඣංගිගෙ. දුතියතනියාති උත්තානත්ථානෙව.

4-10. පට්ඨමගිලානසුත්තාදිවණ්ණනා

195-201. චතුත්ථෙ තථා පභීනො වායස්මතො මහාකස්සපස්ස සො ආබාධො අහොසීති ථෙරස්ස කිර ඉමං බොජ්ඣංගිගභාවනං සාධුකං සුභන්තස්ස එතදහොසි “මය්හං පබ්බජිතදිවසතො සත්තමෙ දිවසෙ සච්චාති පටිවිජ්ඣන්තස්ස ඉමෙ බොජ්ඣංගිගා පාතුභූතා”ති. අට්ඨස්ස “නිය්‍යානිකං වත සත්ථුසාසන”න්ති වින්තයතො ලොහිතං පසිදි, උපාදාරූපං විසුද්ධං අහොසි, පොක්ඛරපත්තෙ පතිතඋදකබ්බන්දු විය සරිරතො රොගො විනිවත්තිත්වා ගතො. තෙන වුත්තං “තථා පභීනො වායස්මතො මහාකස්සපස්ස සො ආබාධො අහොසී”ති. පඤ්චමජට්ඨෙයුපි

එසෙව නයො. ඉමෙසං පන තිණ්ණම්පි ජනානං පබ්බතපාදෙ
පුජ්ඪිතවිසරුක්ඛවාතසම්ඵස්සෙන උප්පන්නො මන්දසීතජරො ආබාධොති
වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගිලානවග්ගො.

3. උදායිවග්ගො

1-2. බොධායසුත්තාදිවණ්ණනා

202-203. තතියවග්ගස්ස පයමෙ කිත්තාවතා නු බො, හන්තෙ, බොජ්ඣුඤ්ඤාති
වුච්චන්තීති හන්තෙ, කිත්තකෙන නු බො බුජ්ඣනකඤ්ඤා නාම වුච්චන්තීති පුච්ඡති.
බොධාය සංවත්තන්තීති බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ
මිස්සකබොජ්ඣුඤ්ඤා කථිතා. දුතියෙ ධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතො.

3-5. යානියසුත්තාදිවණ්ණනා

204-206. තතියෙ කාමරාගට්ඨානියානන්ති කාමරාගස්ස කාරණභූතානං
ආරම්මණධම්මානං. බ්‍යාපාදට්ඨානියාදීසුපි එසෙව නයො. සකලඤ්ඤි ඉදං සුත්තං
ආරම්මණෙනෙව කථිතං. පයමවග්ගස්ස දුතියසුත්තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදොපෙත්ථ
ලබ්භතෙව. චතුත්ථෙ මිස්සකබොජ්ඣුඤ්ඤා කථිතා. පඤ්චමෙ අපරිභානියෙ ධම්මෙති
අපරිභානිකරෙ සභාවධම්මෙ.

6-7. තණ්හක්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

207-208. ඡට්ඨෙ එතදවොචාති “ඉමිස්සං පරිසති නිසින්තො උදායින්ථෙරො
නාම අනුසන්ධිකුසලො භික්ඛු අත්ථි, සො මං පුච්ඡිස්සතීති භගවතා ඔසාපිතදෙසනං
ඤ්ඤත්වා දෙසනානුසන්ධිං සට්ඨෙසාමි”ති පුච්ඡන්තො එතං අවොච. විපුලන්තිආදි
සබ්බං සුභාවිතත්තං සන්ධාය වුත්තං. සුභාවිතො හි සතිසම්බොජ්ඣුඤ්ඤා විපුලො ච
මහග්ගතො ච අප්පමාණො ච අබ්‍යාපජ්ජො ච නාම හොති. සො හි පත්ථට්ඨතා
විපුලො, මහන්තභාවං ගතත්තා මහග්ගතො, වඩ්ඪිපමාණත්තා අප්පමාණො,
නිවරණානං දුර්භාවෙන බ්‍යාපාදරහිතත්තා අබ්‍යාපජ්ජො නාම හොති. තණ්හාය
පහානා කම්මං පභියතීති යං තණ්හාමූලකං කම්මං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං
තණ්හාපහානෙන පභියති. කම්මස්ස පහානා දුක්ඛන්ති යමිපි කම්මමූලකං
චට්ඨදුක්ඛං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං කම්මපහානෙන පභියති. තණ්හක්ඛයාදයො
තණ්හාදීනංයෙව බ්‍යා, අත්ථතො පනෙතෙහි නිබ්බානං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.
සත්තමං උත්තානමෙව.

8. නිබ්බේධභාගියසුත්තවණ්ණනා

209. අටියමෙ නිබ්බේධභාගියන්ති නිබ්බේජ්ඣනකොට්ඨාසියං.

සතිසම්බොජ්ඣකඛිගං භාවිතෙනාති සතිසම්බොජ්ඣකඛිගෙන භාවිතෙන,
සතිසම්බොජ්ඣකඛිගං වා භාවෙන්වා යිතෙන, එවමෙන්ථ මග්ගබොජ්ඣකඛිගා මිස්සකා.
තෙහි භාවිතං, තෙ වා භාවෙන්වා යිතං චිත්තං නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව. තම්පි
පන මග්ගනිස්සිතං කත්වා මිස්සකමෙව කට්ඨං වට්ටති.

9. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

210. නවමෙ සංයොජනවිනිබන්ධාති සංයොජනසඬ්ඛාතා විනිබන්ධා.
අජ්ඣොසානාති පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණා.

10. උදායිසුත්තවණ්ණනා

211. දසමෙ අබ්භුකතොති අකතබ්භුමානො. උක්කුජ්ජාවකුජ්ජන්ති එත්ථ
උක්කුජ්ජං වුච්චති උදයො, අවකුජ්ජං වයොති උදයබ්බයවසෙන පරිවත්තෙන්තො
සම්මසන්නොති දීපෙති. ධම්මො ව මෙ, හන්තෙ, අභිසම්මොති විපස්සනාධම්මො
අභිසමාගතො. මග්ගොති විපස්සනාමග්ගොව. සවෙ හි ථෙරො තස්මිං සමයෙ
සොතාපන්නො, උපරි තිණ්ණං මග්ගානං අත්ථාය, සවෙ අනාගාමී,
අරහත්තමග්ගස්ස අත්ථාය අයං විපස්සනා වෙදිතබ්බා. තථා තථා විහරන්තන්ති
තෙන තෙනාකාරෙන විහරන්තං. තථත්තායාති තථාභාවාය. ඛිණ්ණා ජාතීතිආදීහි
තථත්තායාති අධිජ්ජෙතං තථාභාවං දස්සෙති. පච්චවෙක්ඛණත්ථාය උපනීයතීති හි
එත්ථ අධිජ්ජායො, තං දස්සෙන්තො එවමාහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

උදායිවග්ගො.

4. නීවරණවග්ගො

3-4. උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

214-215. චතුත්ථවග්ගස්ස තතියෙ න ව පහස්සරන්ති න ව පභාවන්තං. පහඬ්ගු
වාති පභිජ්ජනසභාවං. අයොති කාළලොහං. යපෙත්වා ඉධ වුත්තාති චත්තාරි
අවසෙසං ලොහං නාම. සජ්ඣුති රජතං. චිත්තස්සාති චතුභුමකචිත්තස්ස.
ලොකියස්ස තාව උපක්කිලෙසො හොතු, ලොකුත්තරස්ස කථං හොතීති?
උජ්ජප්පිතුං අජ්ජදානෙන. යදග්ගෙන හි උජ්ජප්පිතුං න දෙන්ති, තදග්ගෙනෙව තෙ
ලොකියස්සාපි ලොකුත්තරස්සාපි උපක්කිලෙසා නාම හොන්ති. පහඬ්ගු වාති
ආරම්මණෙ වුණ්ණවිවුණ්ණභාවුපගමනෙන භිජ්ජනසභාවං. අනාවරණා අනීවරණාති
කුසලධම්මො න ආවරන්තීති අනාවරණා, න නීවරන්ති න පටිච්ඡාදෙන්තීති
අනීවරණා. වෙනසො අනුපක්කිලෙසාති චතුභුමකචිත්තස්ස අනුපක්කිලෙසා.

8. ආවරණනීවරණසුත්තවණ්ණනා

219. අට්ඨමෙ පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණාති පඤ්ඤාය මන්දභාවකරා.
නිවරණානඤ්ඤි අභිණ්හුප්පාදෙ සති අන්තරන්තරා උප්පජ්ජමානා පඤ්ඤා දුබ්බලා
හොති මන්දා අවිසදා.

පඤ්ච නිවරණා තස්මිං සමයෙ න හොන්ති. සත්තබ්බොප්ඤ්ඤා තස්මිං සමයෙ
භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තිති අරියසාවකස්ස හි සප්පායධම්මස්සවනං සුඤ්ඤාන්තස්ස
පඤ්ච නිවරණා දුරෙ හොන්ති. සො සචෙ තස්මිංයෙව යානෙ විසෙසං නිබ්බන්තෙතුං
සක්කොති, එවමස්ස සත්ත බ්බොප්ඤ්ඤා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. නො චෙ
සක්කොති, තනො චුට්ඨාය රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානං ගතො තමෙව පීතිං අවිජ්ඣන්තො
පඤ්ච නිවරණෙ වික්ඛම්භෙත්වා විසෙසං නිබ්බන්තෙස්සති. තත්ථ
අසක්කොන්තොපි යාව සත්තදිවසබ්බන්තරා තමෙව පීතිං අවිජ්ඣන්තො නිවරණෙ
වික්ඛම්භෙත්වා විසෙසං නිබ්බන්තෙස්සතිති ඉදං සන්ධායෙනං චුත්තං.
ධම්මස්සවනවසෙන සකිං පිතිපාමොජ්ජපක්ඛියා පටිලද්ධබ්බොප්ඤ්ඤා හි
කම්මාරාමතාදීනි ආගම්ම නස්සන්ති, තථාරූපං පන උතුසප්පායාදිං ලභිත්වා පුන
උප්පජ්ජන්තාපි තස්මිං සමයෙ භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති ඉච්චෙව චුච්චති.

9. රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

220. නවමෙ අජ්ඣාරුහාති අභිරුහනකා. කච්ඡකොති අට්ඨිකච්ඡකො.
කපිත්ථනොති මක්කට්ඨනසදිසඵලො විජාතපිලක්ඛො.

10. නිවරණසුත්තවණ්ණනා

221. දසමෙ අන්ධකරණාති අන්ධභාවකරණා. අවක්ඛුකරණාති
පඤ්ඤාවක්ඛුස්ස අකරණා. පඤ්ඤානිරොධිකාති පඤ්ඤාය නිරොධනා.
විසාතපක්ඛියාති දුක්ඛපක්ඛිකා. අනිබ්බානසංවත්තනිකාති නිබ්බානත්ථාය
අසංවත්තනිකා. සෙසං සබ්බන්ථ උත්තානත්ථමෙව. සකලෙපි ඉමස්මිං වග්ගෙ
මිස්සකබ්බොප්ඤ්ඤාව කපීතාති.

නිවරණවග්ගො.

5. චක්කවත්තිවග්ගො

1. විධාසුත්තවණ්ණනා

222. පඤ්චමවග්ගස්ස පට්ඨමෙ තිස්සො විධාති තයො මානකොට්ඨාසා,
මානොයෙව වා. තථා තථා විදහනතො හි මානොව විධාති චුච්චති.

2. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

223. දුතියෙ රඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, චක්කවත්තිස්සාති එත්ථ අත්තනො
සිරිසම්පත්තියා රාජති, චතුහි වා සඨගභවත්ථුහි ලොකං රඤ්ඤෙතීති රාජා, තස්ස

රඤ්ඤා. “පවත්තතු හවං චක්කරතන” න්ති පුඤ්ඤානුභාවෙන අබ්භුග්ගතාය වාචාය වොදෙන්තො චක්කං චත්තෙතීති චක්කචත්ති, තස්ස චක්කචත්තිස්ස. පාතුභාවාති පාතුභාවෙන. සත්තන්තන්ති ගණනපරිච්ඡේදො. රතනානන්ති පරිච්ඡින්නඅත්ථදස්සනං. වචනත්ථො පනෙත්ථ රතිජනනට්ඨෙන රතනං. අපිච –

“චිත්තිකතං මහග්ගඤ්ඤං, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චති” ති.

චක්කරතනස්ස ව නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය අඤ්ඤං දෙවට්ඨානං නාම න භොති, සබ්බෙව ගන්ධපුප්ඵාදීහි තස්සෙව පුප්ඤ්ඤං අභිවාදනාදීනි ච කරොන්තිති චිත්තිකතට්ඨෙන රතනං. චක්කරතනස්ස ව “එත්තකං නාම ධනං අග්ගති” ති අග්ගො නත්ථි, ඉති මහග්ගට්ඨෙනාපි රතනං. චක්කරතනඤ්ඤං අඤ්ඤෙහි ලොකෙ විජ්ජමානරතනෙහි අසදිසන්ති අතුලට්ඨෙන රතනං. යස්මා පන යස්මිං කප්පෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, තස්මිංයෙව චක්කචත්තිතො, බුද්ධා ච කදාපි කරහවි උප්පජ්ජන්ති, තස්මා දුල්ලභදස්සනට්ඨෙන රතනං. තදෙනං ජාතිරූපකුලඉස්සරියාදීහි අනොමස්ස උළාරසත්තස්සෙව උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤස්සාති අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙනාපි රතනං. යථා ව චක්කරතනං, එවං සෙසානිපිති. තෙන වුත්තං –

“චිත්තිකතං මහග්ගඤ්ඤං, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චති” ති.

පාතුභාවො භොතීති නිබ්බත්ති භොති. තත්තායං යොජනා – චක්කචත්තිස්ස පාතුභාවා සත්තන්තං රතනානං පාතුභාවොති අයුත්තං. උප්පන්නඤ්ඤි චක්කං චත්තෙත්වා සො චක්කචත්ති නාම භොතීති නායුත්තං. කස්මා? චක්කචත්තනනියමාපෙක්ඛතාය. යො හි නියමෙන චක්කං චත්තෙස්සති, සො පටිසන්ධිතො පහුති “චක්කචත්ති පාතුභුතො” ති චත්තබ්බතං ආපජ්ජති. ලද්ධනාමස්ස ව පුරිසස්ස මුලුප්පත්තිවචනතොපි යුත්තමෙවෙනං. යො හි එස චක්කචත්තිති ලද්ධනාමො සත්තවිසෙසො, තස්ස පටිසන්ධිසඬ්ඛාතො පාතුභාවොති අයමෙත්ථ අත්ථො. තස්ස හි පාතුභාවා රතනානි පාතුභවන්ති. පාතුභුතෙහි පන තෙහි සද්ධිං පරිපක්කෙ පුඤ්ඤසම්භාරෙ සො සංයුජ්ජති, තදා ලොකස්ස තෙසු පාතුභාවචිත්තං උප්පජ්ජති. බහුලවචනතො වාපි යුත්තමෙවෙනං. යදා හි ලොකස්ස තෙසු පාතුභාවසඤ්ඤා උප්පජ්ජති, තදා එකමෙව පඨමං, පච්ඡා ඉතරානි ඡ පාතුභවන්තිති බහුලවචනතො වාපි එතං යුත්තං. පාතුභාවස්ස ව අත්ථභෙදතොපි යුත්තමෙවෙනං. න කෙවලඤ්ඤි පාතුභුතමෙව පාතුභාවො, පාතුභාවයතීති පාතුභාවො. අයං පාතුභාවස්ස අත්ථභෙදො. යස්මා යො සො පුඤ්ඤසම්භාරො රාජානං චක්කචත්තිං පටිසන්ධිවසෙන පාතුභාවයති, තස්මා රඤ්ඤො චක්කචත්තිස්ස පාතුභාවා. න කෙවලඤ්ඤි චක්කචත්තියෙව, ඉමානි පන සත්ත රතනානිපි පාතුභවන්තිති අයමෙත්ථ අත්ථො. යථෙව හි සො පුඤ්ඤසම්භාරො රඤ්ඤො ජනකභෙතු, එවං රතනානම්පි පරියායෙන උපනිස්සයභෙතුති

සුත්තමෙවෙනං ‘‘රඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, චක්ඛවත්තිස්ස පාතුභාවා සත්තන්තං රතනානං පාතුභාවො හොති’’ති.

ඉදානි තෙසං රතනානං සරූපවසෙන දස්සනත්ථං කතමෙසං සත්තන්තං චක්ඛරතනස්සාතිආදිමාහ. තත්ථ චක්ඛරතනස්සාතිආදීසු අයං සඬ්ඛෙපාධිප්පායො – ද්විසහස්සදීපපරිවාරානං චතුත්තං මහාදීපානං සිරිවිහවං ගහෙත්වා දාතුං සමත්ථස්ස චක්ඛරතනස්ස පාතුභාවො හොති, තථා පුරෙහත්තමෙව සාගරපරියන්තං පථවිං අනුපරියායනසමත්ථස්ස වෙහාසඬ්ගමස්ස හත්ථීරතනස්ස, තාදිසස්සෙව අස්සරතනස්ස, චතුරඬ්ගසමන්තාගතෙපි අන්ධකාරෙ යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකදස්සනසමත්ථස්ස මණිරතනස්ස, ඡබ්බිධං දොසං විචජ්ජෙත්වා මනාපචාරිතො ඉත්ථීරතනස්ස, යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ අන්තොපථවිගතානං නිධීනං දස්සනසමත්ථස්ස ගහපතිරතනස්ස, අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තිත්වා සකලරජ්ජානුසාසනසමත්ථස්ස ජෙට්ඨසුත්තසඬ්ඛාතස්ස පරිණායකරතනස්ස ච පාතුභාවො හොතීති. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන තෙසං චක්ඛරතනාදීනං පාතුභාවවිධානං මහාසුදස්සනාදීසු සුත්තෙසු ආගතමෙව. අත්ථොපිස්ස තෙසං චණ්ණනාය සංචණ්ණිතොයෙව.

සතිසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනස්සාතිආදීසු සරික්ඛකතා ඵලං වෙදිතබ්බා – යථෙව හි චක්ඛවත්තිනො චක්ඛරතනං සබ්බරතනානං පුරෙවරං, ඵලං සතිසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං සබ්බෙසං චතුර්මකධම්මානං පුරෙවරන්ති, පුරෙවරණට්ඨෙත චක්ඛවත්තිරඤ්ඤො චක්ඛරතනසදිසං හොති. චක්ඛවත්තිනො ච රතනෙසු මහාකායූපපන්තං අච්චුග්ගතං විපුලං මහන්තං හත්ථීරතනං, ඉදම්පි ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං මහන්තං ධම්මකායූපපන්තං අච්චුග්ගතං විපුලං මහන්තන්ති හත්ථීරතනසදිසං හොති. චක්ඛවත්තිනො අස්සරතනං සීසං ලහු ජවං, ඉදම්පි වීරියසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං සීසං ලහු ජවන්ති ඉමාය සීසලහුජවතාය අස්සරතනසදිසං හොති. චක්ඛවත්තිනො මණිරතනං අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං දස්සෙති, ඉදම්පි භීතිසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං තාය ඵකන්තකුසලත්තා කිලෙසන්ධකාරං විධමති, සහජාතපච්චයාදිවසෙන ඤාණාලොකං දස්සෙති ඉමිනා අන්ධකාරවිධමනආලොකදස්සනභාවෙන මණිරතනසදිසං හොති.

චක්ඛවත්තිනො ඉත්ථීරතනං කායචිත්තදරථං පටිපස්සම්හෙති, පරිලාභං වූපසමෙති. ඉදම්පි පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං කායචිත්තදරථං පටිපස්සම්හෙති, පරිලාභං වූපසමෙති ඉත්ථීරතනසදිසං හොති. චක්ඛවත්තිනො ගහපතිරතනං ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණ්ණෙ ධනදානෙන වික්ඛෙපං පච්ඡින්නදිත්වා චිත්තං ඵකග්ගං කරොති, ඉදම්පි සමාධිසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං යථිච්ඡිතාදිවසෙන අප්පනං සම්පාදෙති, වික්ඛෙපං පච්ඡින්නදිත්වා චිත්තං ඵකග්ගං කරොති ගහපතිරතනසදිසං හොති. චක්ඛවත්තිනො ච පරිණායකරතනං සබ්බත්ථකිච්චසම්පාදනෙන අප්පොස්සුක්කතං කරොති. ඉදම්පි උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්ඛරතනං චිත්තූප්පාදං ලීනුද්ධවචනො මොචෙත්වා පයොගමජ්ඣක්තෙ ය්පයමානං අප්පොස්සුක්කතං කරොතිති

පරිණායකරතනසදිසං ගෙනි. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ චතුභූමකො සබ්බසඬ්ඨගාතිකධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතොති වෙදිතබ්බො.

4-10. ညှိပိပဏ္ဍိတသတ္တိသင်္ဂဟာ

225-231. චතුර්ථ ඵලමුගොති මුඛෙන වාවං නිව්ඡාරෙතං සක්කොත්තොපි දොසෙහි මුගො අසම්පන්නවවනො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

එක්කවත්තිවග්ගො.

6. සාකච්ඡාවගේගො

1. ආහාරපුත්තවල් කූලය

232. ජට්ඨවග්ගස්ස පට්ඨමෙ අයමාභාරො අනුප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣකඨගස්ස උප්පාදායාතිආදීසු අයං පුරිමනයතො විසෙසො. න කෙවලඤ්චි සතිසම්බොජ්ඣකඨගාදීනං එතෙ චුත්තජ්ජකාරාව උප්පාදාය, උප්පන්නානං වා භාවනාය පාරිපුරියා පච්චයා භොන්ති, අඤ්ඤෙපි පන එවං වෙදිතබ්බා. අපරෙපි හි චත්තාරො ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣකඨගස්ස උප්පාදාය සංචත්තන්ති සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤං මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිචජ්ජනතා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති. අභික්කන්තාදීසු හි සත්තසු ධානෙසු සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤා, භත්තනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිචජ්ජනෙන, තිස්සදත්තත්ථෙරඅභයත්ථෙරාදිසදිසෙ උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලෙ සෙවනෙන, ධානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරචිත්තතාය ව සතිසම්බොජ්ඣකඨගො උප්පජ්ජති. එවං චතුහි කාරණෙහි උප්පන්නස්ස පනස්ස අරභත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි භොති.

සත්ත ධම්මා ධම්මච්චයසම්බොජ්ඣකාදිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
පරිපුච්ඡකතා වත්ථුච්චසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා
පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා ගම්භීරඤ්ඤාවරියපච්චවෙක්ඛණා තදධිමුත්තතාති.
තත්ථ පරිපුච්ඡකතාති
බන්ධධාතුආයතනඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣකාදිගමග්ගධිගකානධිගසමථච්චසස්සනානං
අත්ථසත්තිස්සිතපරිපුච්ඡාබහුලතා.

වත්පුට්‍රවිසදකිරියාති අප්‍රකාශිතකතාහිතානං වත්පුතං විසදනාවකරණං. යදා හිස්ස කෙසනබලොමානි දීසානි හොන්ති, සරිරං වා උස්සන්තදොසඤ්චෙව සෙදමලමක්ඛිතඤ්ච, තදා අප්‍රකාශිතවත්පු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. යදා පන චීවරං ජිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා උක්ඛාපං, තදා බාහිරවත්පු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. තස්මා කෙසාදිෂේදනෙන උද්ධංචිරෙවනඅධොචිරෙවනාදීහි සරිරසල්ලහ්‍රකතාවකරණෙන උච්ඡාදනනහාපනෙන ච අප්‍රකාශිතවත්පු විසදං කාතබ්බං.

සුවිකම්මධොවනරජනපරිභණ්ඩකරණාදීහි බාහිරවත්ථු විසදං කාතබ්බං. එතස්මිඤ්ඤි අජ්ඣන්තිකබාහිරෙ වත්ථුමිහි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණමිපි අවිසදං අපරිසුද්ධං හොති අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. විසදෙ පන අජ්ඣන්තිකබාහිරෙ වත්ථුමිහි උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණමිපි විසදං හොති පරිසුද්ධානි දීපකපල්ලකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. තෙන වුත්තං – “වත්ථුවිසදකිරියා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තති” ති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ හිස්ස සද්ධිත්තද්‍රියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො වීරියිත්තද්‍රියං පග්ගහකිච්චං, සතිත්තද්‍රියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධිත්තද්‍රියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤිත්තද්‍රියං දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා, යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකරණෙන භාපෙතබ්බං. වක්කලිත්තෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන වීරියිත්තද්‍රියං බලවං හොති, අථ නෙව සද්ධිත්තද්‍රියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චහෙදං. තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙතබ්බං. තත්ථාපි සොණත්තෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවභාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතං පසංසන්ති. බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුඛප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසිදති. බලවපඤ්ඤො පන මන්දසද්ධො කෙරාට්ඨකපක්ඛං භජති, හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. චිත්තූප්පාදමත්තෙනෙව කුසලං හොතීති අනිධාවිත්වා දානාදීනි අකරොන්තො නිරයෙ උප්පජ්ජති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව පසිදති. බලවසමාධිං පන මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති. බලවවීරියං මන්දසමාධිං වීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. සමාධි පන වීරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති, වීරියං සමාධිනා සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලහති. තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති.

අපි ව සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණ්ස්සති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො ලක්ඛණපට්ඨෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමතායපි අප්පනා හොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො, කොසජ්ජපක්ඛිකෙන ව සමාධිනා කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා ලොණධූපනං විය සබ්බබ්බාඤ්ජනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ව සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ “සති ව පන සබ්බත්ථිකා වුත්තා

හගවතා. කිං කාරණා? විත්තඤ්ඤි සතිපට්ඨසරණං, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා ව සති, න විනා සතියා විත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහො හොති” ති.

දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාල්භපඤ්ඤානං දුම්මෙධපුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා නාම සමපඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්තාගතපුග්ගලසෙවනා. ගම්භීරඤාණවරියපච්චවෙක්ඛණා නාම ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය පහෙදපච්චවෙක්ඛණා. තදධිමුත්තතා නාම යානනිසජ්ජාදීසු ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතා. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරි හොති.

එකාදස ධම්මා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – අපායභයපච්චවෙක්ඛණතා, ආනිසංසදස්සාවිතා, ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණතා, පිණ්ඩපාතාපවායනතා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සබ්බමාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති.

තත්ථ “නිරයෙසු පඤ්චවිධඛන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨාය මහාදුක්ඛං අනුභවනකාලෙපි, තීරච්ඡානයොනියං ජාලබ්පනකුමීනාදීහි ගහිතකාලෙපි, පාජනකණ්ටකාදිජ්ජහාරතුන්තස්ස පන සකට්ඨනාදිකාලෙපි, පෙත්තිවිසයෙ අනෙකානිපි වස්සසහස්සානි එකං බුද්ධන්තරම්පි බුජ්ජිපාසාහි ආතුරිභූතකාලෙපි, කාලකඤ්චිකඅසුරෙසු සට්ඨිහත්ථඅසිතිහත්ථජ්ජමාණෙන අට්ඨිවම්මත්තෙනෙව අත්තභාවෙන වාතාතපාදිදුක්ඛානුභවනකාලෙපි න සක්කා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගං උප්පාදෙතුං. අයමෙව තෙ හික්ඛු කාලො” ති එවං අපායභයං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගො උප්පජ්ජති.

“න සක්කා කුසිතෙන නවලොකුත්තරධම්මං ලද්ධුං, ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා අයමානිසංයො වීරියස්සා” ති එවං ආනිසංසදස්සාවිතොපි උප්පජ්ජති. “සබ්බබුද්ධ-පච්චෙකබුද්ධ-මහාසාවකෙහෙව ගතමග්ගො තෙ ගන්තබ්බො. යො ව න සක්කා කුසිතෙන ගන්තු” ත්ති එවං ගමනවීථිං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති.

“යෙ තං පිණ්ඩපාතාදීහි උපට්ඨහන්ති, ඉමෙ තෙ මනුස්සා නෙව ඤාතකා, න දාසකම්මකරා, නාපි ‘තං නිස්සාය ජීවිස්සාමා’ ති තෙ පණිනානි පිණ්ඩපාතාදීනි දෙනති. අථ බො අත්තතො කාරානං මහජ්ඵලතං පච්චාසීසමානා දෙනති. සත්ථාරාපි “අයං ඉමෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිත්වා කායදල්භිබ්භුලො සුඛං විහරිස්සති” ති න එවං සම්පස්සතා තුය්භං පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, අථ බො “අයං ඉමෙ පරිභුඤ්ජමානොව සමණධම්මං කත්වා වට්ඨදුක්ඛතො මුච්චිස්සති” ති තෙ පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, යො දානි ත්වං කුසිතො විහරන්තො න තං පිණ්ඩං අපවායිස්සසි, ආරද්ධවීරියස්සෙව හි

පිණ්ඩපාතාපවායනං නාම භොති” ති එවං පිණ්ඩපාතාපවායනං
පව්වචෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති මහාමිත්තත්ථෙරස්ස විය.

ථෙරො කිර කස්සකලෙණෙ නාම පට්ටසති. තස්සෙව ගොවරගාමෙ එකා
මහාඋපාසිකා ථෙරං පුත්තං කත්වා පට්ටග්ගති. සා එකදිවසං අරඤ්ඤං ගච්ඡන්ති
ධිතරං ආහ – “අම්ම, අසුකස්මිං යානෙ පුරාණතණ්ඩුලා, අසුකස්මිං බීරං, අසුකස්මිං
සජ්ජි, අසුකස්මිං ඵාණිතං, තව භාතිකස්ස අයාමිත්තස්ස ආගතකාලෙ භත්තං
පටිත්වා බීරසජ්ජිඵාණිතෙනහි සද්ධිං දෙනි, ත්වඤ්ච භුඤ්ජෙය්‍යාසි, අහං පන භියෙය්‍යා
පක්කං පාරිවාසිකභත්තං කඤ්ඤියෙන භුත්තාමිහි” ති. “දිවා කිං භුඤ්ජිස්සසි,
අම්මා” ති? “සාකපණ්ණං පක්ඛිපිත්වා කණතණ්ඩුලෙනහි අම්බිලයාගුං පටිත්වා
යපෙනි, අම්මා” ති.

ථෙරො වීචරං පාරුපිත්වා පත්තං නීහරන්තොව තං සද්දං සුත්වා අත්තානං ඔවදි
“මහාඋපාසිකා කිර කඤ්ඤියෙන පාරිවාසිකභත්තං භුඤ්ජිත්වා දිවාපි
කණපණ්ණම්බිලයාගුං භුඤ්ජිස්සති, තුය්හං අත්ථාය පන පුරාණතණ්ඩුලාදීනි
ආචික්ඛති, තං නිස්සාය ඛො පනෙසා නෙව ඛෙත්තං න චන්ත්‍රං න භත්තං න චන්ථං
පව්වාසිසති, තිස්සො පන සම්පත්තියො පත්ථයමානා දෙනි, ත්වං එතිස්සා තා
සම්පත්තියො දාතුං සක්ඛිස්සසි, න සක්ඛිස්සසිති, අයං ඛො පන පිණ්ඩපාතො තයා
සරාගෙන සදොසෙන සමොහෙන න සක්කා ගණ්හිතු” ත්ති පත්තං ථවිකාය
පක්ඛිපිත්වා ගණ්ඨිකං මුඤ්චිත්වා නිචන්තිත්වා කස්සකලෙණමෙව ගන්ත්වා පත්තං
හෙට්ඨාමඤ්චෙ, වීචරං වීචරවංසෙ යපෙත්වා “අරහත්තං අපාපුණ්ත්වා න
නික්ඛමිස්සාමි” ති වීරියං අධිට්ඨහිත්වා නිසීදි. දීඝරත්තං අප්පමත්තො හුත්වා
නිචුත්ථහික්ඛු විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා පුරෙහත්තමෙව අරහත්තං පත්වා විකසමානම්ච
පදුමං මහාබිණ්ණසවො සිතං කරොන්තොව නික්ඛමි. ලෙණද්වාරෙ රුක්ඛමිහි
අධිවත්ථා දෙවතා –

“නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
යස්ස තෙ ආසවා බිණ්ණා, දක්ඛිණෙය්‍යාසි මාරිසා” ති. –

උදානං උදානෙත්වා “භන්තෙ, පිණ්ඩාය පට්ටයානං තුම්භාදිසානං අරහත්තානං
හික්ඛං දත්වා මහල්ලකිත්ථියො දුක්ඛා මුච්චිස්සන්ති” ති ආහ. ථෙරො උට්ඨහිත්වා
ද්වාරං විවරිත්වා කාලං ඔලොකෙන්තො “පාතොයෙවා” ති ඤත්වා පත්තවීචරං
ආදාය ගාමං පාවිසි.

දාරිකාපි භත්තං සම්පාදෙත්වා “ඉදානි මෙ භාතා ආගමිස්සති, ඉදානි
ආගමිස්සති” ති ද්වාරං ඔලොකයමානා නිසීදි. සා ථෙරෙ සරද්වාරං සම්පත්තෙ
පත්තං ගහෙත්වා සජ්ජිඵාණිතයොජිතස්ස බීරපිණ්ඩපාතස්ස පුරෙත්වා භත්ථෙ
යපෙසි. ථෙරො “සුඛං භොතු” ති අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සාපි තං
ඔලොකයමානාව අට්ඨාසි. ථෙරස්ස හි තදා අතිවිය පරිසුද්ධො ඡව්වණ්ණො අහොසි,
විජ්ජසන්නානි ඉන්ද්‍රියානි, මුඛං ඛන්ධනා මුත්තතාලපක්කං විය අතිවිය විරොචිත්ථ.

මහාඋපාසිකා අරඤ්ඤතො ආගන්ත්වා “කිං, අම්ම, භාතිකො තෙ ආගතො” ති ප්‍රච්ඡි. සා සබ්බං තං පවත්තිං ආරොවෙසි. උපාසිකා “අප්ප මෙ පුත්තස්ස පබ්බජිතකිව්වං මත්ථකං පත්ත” ති ඤත්වා “අභිරමති තෙ, අම්ම, භාතා බුද්ධසාසනෙ, න උක්කණ්ඨති” ති ආහ.

“මහත්තං බො පනෙතං සත්ථුදායජ්ජං, යදිදං සත්ත අරියධනානි නාම, තං න සක්කා කුසිතෙන ගහෙතුං. යථා හි විජ්ජපිපත්තං පුත්තං මාතෘපිතරො ‘අයං අම්මාකං අපුත්තො’ ති පරිබාහිරං කරොන්ති, සො තෙසං අව්වයෙන දායජ්ජං න ලහති, එවං කුසිතොපි ඉදං අරියධනදායජ්ජං න ලහති, ආරද්ධවීරියොව ලහති” ති දායජ්ජමහත්තං පව්වචෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

“මහා බො පන තෙ සත්ථා, සත්ථුතො හි තෙ මාතුකුච්ඡිස්මිං. පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙපි අභිනික්ඛමනෙපි අභිසම්බොධියමපි ධම්මචක්කප්පවත්තන-යමකපාටිභාරිය-දෙවොරොහන-ආයුසඬ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙසුපි පරිනිබ්බානකාලෙපි දසසහස්සිලොකධාතු අකම්මිත්ථං. යුත්තං නු බො තෙ එවරුපස්ස සත්ථු සාසනෙ පබ්බජිත්වා කුසිතෙන හවිතු” ති එවං සත්ථුමහත්තං පව්වචෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

“ජාතියාපි ත්වං ඉදානි න ලාමකජාතිකො, අසම්භින්නාය මහාසම්මතපවෙණියා ආගතඋක්කාකරාජවංසෙ ජාතොසි, සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ව මහාමායාදෙවියා ව නත්තා, රාහුලහද්දස්ස කනිට්ඨො, තයා නාම එවරුපෙන ජිනපුත්තෙන හුත්වා න යුත්තං කුසිතෙන විහරිතු” ති එවං ජාතිමහත්තං පව්වචෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

“සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා වෙව අසීති මහාසාවකා ව වීරියෙනෙව ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣංසු. ත්වං පන එතෙසං සබ්බමචාරීනං මග්ගං පටිපජ්ජසි, න පටිපජ්ජසි” ති එවං සබ්බමචාරිමහත්තං පව්වචෙක්ඛතොපි උප්පජ්ජති.

කුච්ඡිං පුරෙත්වා ඨිතඅජගරසදියෙ විස්සට්ඨකායිකචෙතසිකවීරියෙ කුසිතපුග්ගලෙ පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, ආරද්ධවීරියෙ පහිතත්තෙ පුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි ධානනිසජ්ජාදියු වීරියුප්පාදනත්ථං නින්තපොණපබ්බාරවිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි හොති.

එකාදස ධම්මා පිතිසම්බොජ්ඣ්ඤාසස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – බුද්ධානුස්සති ධම්මො, සඬ්ඝො, සීලං, වාගො, දෙවතානුස්සති, උපසමානුස්සති, ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා, පසාදනීයසුත්තන්තපව්වචෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.

බුද්ධගුණ අනුස්සරන්තස්සාපි හි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පිතිසම්බොජ්ඣ්ඤාගො උප්පජ්ජති, ධම්මසඬ්ඝගුණ අනුස්සරන්තස්සාපි, දීඝරත්තං අඛණ්ඩං කත්වා රක්ඛිතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං පව්වචෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනො දසසීලපඤ්චසීලානි පව්වචෙක්ඛන්තස්සාපි, දුබ්භික්ඛගයාදියු පණිතං හොජනං.

සබ්බන්තො උත්තං “එවං නාම අදම්භා” ති වාගං පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි
එවරුපෙ කාලෙ සීලවන්තානං දිත්තදානං පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි, යෙහි ගුණෙහි
සමන්තාගතා දෙවත්තං පත්තා, තථාරූපානං අත්තනි අත්ථිතං
පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි, සමාපත්තියා වික්ඛම්භිතා කිලෙසා සට්ඨපි සත්තනිපි
වස්සානි න සමුදාවරන්තිති පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි,
චෙතියදස්සනබ්බදස්සනථෙරදස්සනෙසු අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලුඛනාවෙ
බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙහාහාවෙන ගද්දපිට්ඨරජසදිසෙ ලුඛපුග්ගලෙ
පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, බුද්ධාදීසු පසාදබ්බලෙ මුද්දවිත්තෙ සිනිද්ධපුග්ගලෙ
සෙවන්තස්සාපි, රතනත්තයගුණපරිදිපකෙ පසාදනියෙ සුත්තන්තෙ
පච්චචෙක්ඛන්තස්සාපි, යානනිසජ්ජාදීසු පිනිඋප්පාදනත්ථං
නින්තපොඤ්ඤාපබ්බාරවිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස
අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
පණ්ණිනිකොපනසෙවනතා, උතුසුඛසෙවනතා, ඉරියාපට්ඨසුඛසෙවනතා,
මජ්ඣිමනිකපයොගතා, සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, පස්සද්ධකාය-
පුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති.

පණ්ණිකඤ්ඤි සිනිද්ධං භොජනං භුක්ඛන්තස්සාපි, සීතුණ්හෙසු උතුසු යානාදීසු ව
ඉරියාපට්ඨ සප්පායං උතුඤ්ඤි ඉරියාපට්ඨස්සෙවන්තස්සාපි පස්සද්ධි උප්පජ්ජති.
යො පන මහාපුරිසජාතිකො සබ්බඋතුරියාපට්ඨස්සෙවන්තො ව හොති, න තං සන්ධායෙනං
චුත්තං. යස්ස සභාගවිසභාගතා අත්ථි, තස්සෙව විසභාගෙ උතුරියාපට්ඨ වජ්ජෙන්වා
සභාගෙ සෙවන්තස්ස උප්පජ්ජති. මජ්ඣිමනිකපයොගො චුච්චති අත්තනො ව පරස්ස
ව කම්මස්සකතපච්චචෙක්ඛණා. ඉමිනා මජ්ඣිමනිකපයොගෙන උප්පජ්ජති. යො
ලෙඤ්ඤිදණ්ඩාදීහි පරං විහෙයියමානොව විවරති, එවරුපං සාරද්ධකායපුග්ගලං
පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, සංයතපාදපාණිං පස්සද්ධකායං පුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි,
යානනිසජ්ජාදීසු පස්සද්ධිඋප්පාදනත්ථාය නින්තපොඤ්ඤාපබ්බාරවිත්තස්සාපි
උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

දස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
චත්ථවිසදකිරියතා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා, නිමිත්තකුසලතා, සමයෙ චිත්තස්ස
පග්ගණ්හනතා, සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා, සමයෙ සම්පහංසනතා, සමයෙ
අජ්ඣුපෙක්ඛනතා, අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා,
තදධිමුත්තතාති. තත්ථ චත්ථවිසදකිරියතා ව ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා ව
චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා. සමයෙ චිත්තස්ස
පග්ගණ්හනතාති යස්මිං සමයෙ අභිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති, තස්මිං
සමයෙ ධම්මවිචයවීරියපිනිසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස පග්ගණ්හනං.
සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතාති යස්මිං සමයෙ අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං

චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ

පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස නිග්ගණ්හනං.

සමයෙ සම්පහංසනතාති යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දනය වා

උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරස්සාදං හොති, තස්මිං සමයෙ

අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙපෙති. අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනි නාම

ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං,

අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්තෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති.

රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන ච පසාදං ජනෙති, අයං වුවචති “සමයෙ

සම්පහංසනතා” ති.

සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා නාම යස්මිං සමයෙ සම්මාපට්ඨපත්තිං ආගම්ම අලීනං

අනුද්ධනං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපට්ඨපන්තං චිත්තං හොති,

තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න ඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය

සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුවචති “සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා” ති.

අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා නාම උපචාරං වා අප්පනං වා අප්පත්තානං

වික්ඛිත්තචිත්තානං පුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා නාම

උපචාරෙන වා අප්පනාය වා සමාහිතචිත්තානං සෙවනා භජනා පයිරුපාසනා.

තදධිමුත්තතා නාම යානනිසජ්ජාදීසු සමාධිඋප්පාදනත්ථමෙව

නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවඤ්ඤි පට්ඨජ්ජතො එස උප්පජ්ජති. එවං

උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරී හොති.

පඤ්ච ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –

සත්තමජ්ඣත්තතා, සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතා,

සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,

සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. තත්ථ ද්විභාකාරෙහි

සත්තමජ්ඣත්තතං සමුට්ඨාපෙති – “ත්ථං අත්තනොව කම්මෙන ආගන්ත්වා

අත්තනොව කම්මෙන ගම්ස්සසි, එසොපි අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා

අත්තනොව කම්මෙන ගම්ස්සති, ත්ථං කං කෙලායසී” ති එවං.

කම්මස්සකතපච්චවෙක්ඛණෙන ච – “පරමත්ථතො සත්තොයෙව නත්ථී, සො ත්ථං

කං කෙලායසී” ති එවං නිස්සත්තපච්චවෙක්ඛණෙන ච. ද්විභෙවාකාරෙහි

සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතං සමුට්ඨාපෙති – “ඉදං වීචරං අනුපුබ්බෙන

චණ්ණචිකාරතඤ්ඤෙව ජිණ්ණභාවඤ්ඤ උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ජනවොළකං හුත්වා

යට්ඨිකොට්ඨා ඡඩ්ඛනියං භවිස්සති, සථෙ පනස්ස සාමිකො භවෙය්‍ය, නායං එවං

විනස්සිතුං දදෙය්‍යා” ති එවං අස්සාමිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ච, “අනද්ධනියං ඉදං

තාවකාලික” ත්ති එවං තාවකාලිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ච. යථා ච වීචරෙ, එවං

පත්තාදීසුපි යොජනා කාතබ්බා.

සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති එත්ථ යො පුග්ගලො ගිහි වා

අත්තනො පුත්තධීතාදිකෙ, පබ්බජිතො වා අත්තනො

අත්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකාදිකෙ මමායති, සහත්ථාව නෙසං කෙසච්ඡෙදන-

සුචිකම්ම-චීවරධොවන-රජන-පත්තපවනාදීනි කරොති, මුහුත්තම්පි අපස්සන්තො “අසුකො සාමණෙරො කුභිං, අසුකො දහරො කුභි”න්ති හත්තම්ගො විය ඉතො විතො ව ආලොකෙති, අඤ්ඤෙන කෙසච්ඡෙදනාදීනං අත්ථාය “මුහුත්තං තාව අසුකං පෙසෙථා”ති යාවියමානොපි “අම්හෙපි තං අත්තනො කම්මං න කාරෙම, තුම්හෙ නං ගහෙත්වා කිලමෙස්සථා”ති න දෙති, අයං සත්තකෙලායනො නාම. යො පන චීවරපත්තපාලකකත්තරයට්ඨිආදීනි මමායති, අඤ්ඤස්ස හත්ථෙන පරාමසිතුම්පි න දෙති, තාවකාලිකං යාවිතොපි “මයම්පි ඉමං ධනායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, තුම්හාකං කිං දස්සාමා”ති වදති, අයං සඬබාරකෙලායනො නාම. යො පන තෙසු ද්විසුපි වත්ථුසු මජ්ඣන්තො උදාසීනො, අයං සත්තසඬබාරමජ්ඣන්තො නාම. ඉති අයං උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකම්භගො එවරුපං සත්තසඬබාරකෙලායනපුග්ගලං ආරකා පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, සත්තසඬබාරමජ්ඣන්තපුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, යානනිසජ්ජාදීසු තදුප්පාදනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තස්සාපි උජ්ජජති. එවං උජ්ජන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිසුරී හොති.

අසුහනිමිත්තන්ති උද්ධුමාතකාදිහෙදා දස අසුභාරම්මණා ධම්මා. යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරොති එත්ථ පන යොනිසොමනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො, පඨමනසිකාරො, උජ්ජාදකමනසිකාරො. අපිච ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – අසුහනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, හොජනෙ මත්තඤ්ඤාතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සජ්ජායකථාති.

දසවිධඤ්ඤි අසුහනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පභීයති, භාවෙන්තස්සාපි, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරස්සාපි, චතුත්තං පඤ්චන්තං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිචිත්වා යාපනසීලතාය හොජනෙ මත්තඤ්ඤානොපි. තෙනෙනං වුත්තං –

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිචෙ;
අලං ථාසුච්චාරාය, පහිත්තස්ස හික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983);

අසුහකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ අසුභභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පභීයති, යානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුහනිමිත්තාය-සජ්ජායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං “ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහිනස්ස කාමච්ඡන්දස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

මෙත්තා වෙතොවිමුත්තීති එත්ථ මෙත්තාති වුත්තෙ අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති, වෙතොවිමුත්තීති අප්පනායෙව. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොව. අපිච ඡ ධම්මා ඛ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො,

මෙත්තාභාවනානුයෝගො, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණතා, පටිසංඛිධානබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානඤ්ඤි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං
උග්ගණ්හන්තස්සාපි ඛ්‍යාපාදො පභීයති, තථා ඔධිසොඅනොධිසොදිසාඵරණවසෙන
මෙත්තං භාවෙන්තස්සාපි. “ත්වං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි? කිමස්ස සීලාදීනි
නාසෙතුං සක්ඛිස්සසි? නනු ත්වං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො
කම්මෙනෙව ගම්ස්සසි? පරස්ස කුප්ඤ්ඤානං නාම
චිතචිකඤ්ඤාගරත්තඅයසලාකගුථාදීනි ගහෙන්වා පරං පහරිතුකාමනාසදිසං හොති.
එසොපි තව කුද්ධො කිං කරිස්සති? කිං තෙ සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති? එස
අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගම්ස්සති?
අප්පට්චිෂ්ඨපහණකං විය පටිවාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ච එතස්සෙවෙස කොධො
මත්ථකෙ පතිස්සති” ති එවං අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතං
පච්චවෙක්ඛතොපි, උභයකම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසංඛිධානෙ යිතස්සාපි,
අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි
ඛ්‍යාපාදො පභීයති, යානනිසජ්ජාදිසු මෙත්තානිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන
වුත්තං “ඡ ධම්මා ඛ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති” ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි
පහිනස්ස ඛ්‍යාපාදස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

අත්ථි භික්ඛවෙ අරතීතිආදි වුත්තත්ථමෙව. අපි ච ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස
පහානාය සංවත්තන්ති – අතිහොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනා,
ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්‍හොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා,
සප්පායකථාති.

ආහරහත්ථකං, භුත්තවම්භකං, තත්ත්වට්ඨකං, අලංසාටකං, කාකමාසකහොජනං
භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්නස්ස හි සමණධම්මං කරොතො
ටීනමිද්ධං මහාහත්ථි විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඝකාසං පන
යපෙන්වා පානීයං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස භික්ඛුනො තං න හොතීති එවං
අතිහොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සපි ටීනමිද්ධං පභීයති. යස්මිං ඉරියාපථෙ
ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො අඤ්ඤං පරිවත්තෙන්තස්සාපි, රත්තිං
චන්දාලොකදීපාලොකඋක්කාලොකෙ දිවා සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සාපි,
අබ්‍හොකාසෙ වසන්තස්සාපි, මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ පහිනටීනමිද්ධෙ
කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි ටීනමිද්ධං පභීයති, යානනිසජ්ජාදිසු
ධුතඤ්ඤානිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං “ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස
පහානාය සංවත්තන්ති” ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහිනස්ස ටීනමිද්ධස්ස
අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

අත්ථි භික්ඛවෙ වෙනසො වූපසමොතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. අපි ච ඡ ධම්මා
උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ
පකතඤ්ඤාතා, වුද්ධසෙවිතතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

බාහුසව්වෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ව අත්ථවසෙන ව උග්ගණ්හන්තස්සාපි උද්ධව්වකුක්කුච්චං පභීයති, කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයපඤ්ඤත්තියං විණ්ණවසිභාවතාය පකතඤ්ඤානොපි, වුද්ධෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඬකමන්තස්සාපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි, උද්ධව්වකුක්කුච්චං පභීයති, යානනිසජ්ජාදීසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසජ්ජායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං “ඡ ධම්මා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස පභානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පභීනෙ උද්ධව්වකුක්කුච්චෙ උද්ධව්වස්ස අරහත්තමග්ගෙන, කුක්කුච්චස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුජ්ජාදො හොතිති.

කුසලාකුසලා ධම්මාතිආදීනිපි වුත්තත්ථානෙව. අපිව ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පභානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤාතා, අධිමොක්ඛබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සජ්ජායකථාති.

බාහුසව්වෙනපි හි එකං වා...පෙ.... පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ව අත්ථවසෙන ව උග්ගණ්හන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පභීයති, තිණි රතනානි ආරබ්භ පරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයෙ විණ්ණවසිභාවස්සාපි, තීසු රතනෙසු ඔකප්පනියසද්ධාසඬබාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පභීයති, යානනිසජ්ජාදීසු තිණිණං රතනානං ගුණනිස්සිතසජ්ජායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං “ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පභානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පභීනාය විචිකිච්ඡාය සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුජ්ජාදො හොති. ඉති භගවා ඉමස්මිං සුත්තෙ දෙසනං තිහි භවෙහි නිවත්තෙත්වා අරහත්තෙන කුටං ගණ්හි. දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා හික්ඛු අරහත්තං පාපුණිංසු.

2. පරියායසුත්තවණ්ණනා

233. දුතියෙ සම්බහුලාති විනයපරියායෙන තයො ජනා සම්බහුලාති වුච්චන්ති, තතො පරං සඬ්ඝො. සුත්තන්තපරියායෙන තයො තයො එව, තතො උද්ධං සම්බහුලා. ඉධ සුත්තන්තපරියායෙන සම්බහුලාති වෙදිතබ්බා. පිණ්ඩාය පවිසිංසුති පිණ්ඩාය පවිට්ඨා. තෙ පන න තාව පවිට්ඨා, “පවිසිස්සාමා”ති නික්ඛන්තත්තා පන පවිසිංසුති වුත්තා. යථා කිං? යථා “ගාමං ගමිස්සාමි”ති නික්ඛන්තපුරිසො තං ගාමං අපත්තොපි “කභං ඉත්ථන්තාමො”ති වුත්තෙ “ගාමං ගතො”ති වුච්චති, එවං. පරිබ්බාජකානං ආරාමොති ජෙතවනස්ස අවිදුරෙ අඤ්ඤතිත්ථියානං පරිබ්බාජකානං ආරාමො අත්ථි, තං සන්ධායෙනං වුත්තං. සමණො ආවුසොති ආවුසො තුම්භාකං සත්ථා සමණො ගොතමො.

මයම්පි බො ආවුසො සාවකානං එවං ධම්මං දෙසෙමාති තිත්ථියානං සමයෙ “පඤ්ච නීවරණා පභාතබ්බා, සත්ත බොජ්ඣංගිහා භාවෙතබ්බා”ති එතං නත්ථි. තෙ පන ආරාමං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ යත්වා අඤ්ඤං ඔලොකෙත්තො විය

අඤ්ඤවිභිතකා විය හුන්වා හඟවතො ධම්මදෙසනං සුඤ්ඤානි. තතො “සමණො ගොතමො ‘ඉදං පජ්ඣං ඉදං භාවෙට්ඨා’ති වදති”ති සල්ලක්ඛේත්වා අත්තනො ආරාමං ගන්ත්වා ආරාමමජ්ඣෙ ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා උපට්ඨායකඋපට්ඨායිකාහි පරිවුතා සීසං උක්ඛිපිත්වා කායං උත්තාමෙත්වා අත්තනො සයම්භුඤ්ඤාණෙන පටිවිද්ධාකාරං දස්සෙන්නා – “පඤ්ච නිවරණා නාම පහතඛිබ්බා, සත්ත ඛොජ්ඣංඛිගා නාම භාවෙතඛිබ්බා”ති කථෙන්නි.

ඉධ නො ආවුසොති එත්ථ ඉධාති ඉමස්මිං පඤ්ඤාපනෙ. කො විසෙසොති කිං අධිකං? කො අධිප්පයාසොති කො අධිකප්පයොගො? කිං නානාකරණන්ති කිං නානත්තං? ධම්මදෙසනාය වා ධම්මදෙසනන්ති යදිදං සමණස්ස වා ගොතමස්ස ධම්මදෙසනාය සද්ධිං අමිහාකං ධම්මදෙසනං, අමිහාකං වා ධම්මදෙසනාය සද්ධිං සමණස්ස ගොතමස්ස ධම්මදෙසනං ආරඛිත නානාකරණං වුච්චෙය්‍ය, තං කින්නාමාති වදන්ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො.

තෙව අභිනන්දිංසුති “එවමෙව”න්ති න සම්පට්ඨිංසු. නප්පට්ඨිකොසිංසුති “නයිදං එව”න්ති න පටිසෙධිංසු. කිං පන තෙ පහොන්නා එවං අකංසු, උදාහු අප්පහොන්නාති? පහොන්නා. න හි තෙ එත්තකං කථං කථෙතුං න සක්කොන්ති “ආවුසො තුම්හාකං සමයෙ පඤ්ච නිවරණා පහතඛිබ්බා නාම නත්ථි, සත්ත ඛොජ්ඣංඛිගා භාවෙතඛිබ්බා නාම නත්ථි”ති. එවං පන තෙසං අහොසි – “අත්ථි නො එතං කථාපාහතං, මයං එතං සත්ථු ආරොචෙස්සාම, අථ නො සත්ථා මධුරධම්මදෙසනං දෙසෙස්සති”ති.

පරියායොති කාරණං. න වෙව සම්පායිස්සන්තිති සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. උත්තරිඤ්ච විසාතන්ති අසම්පායනතො උත්තරිමිපි දුක්ඛං ආපජ්ජිස්සන්ති. සම්පාදෙත්වා කථෙතුං අසක්කොන්තානඤ්ඤි දුක්ඛං උප්පජ්ජති. යථා තං, භික්ඛවෙ, අවිසයස්මිත්ති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං, යථාති කාරණවචනං, යස්මා අවිසයෙ පඤ්ඤො පුච්ඡිතොති අත්ථො. සදෙවකෙති සහ දෙවෙහි සදෙවකෙ. සමාරකාදීසුපි එසෙව නයො. එවං තිණි යානාති ලොකෙ පක්ඛිපිත්වා ද්වෙ පජායාති, පඤ්චහිපි සත්තලොකමෙව පරියාදිගිත්වා එතස්මිං සදෙවකාදිභෙදෙ ලොකෙ දෙවං වා මනුස්සං වා න සමනුපස්සාමිති දීපෙති. ඉතො වා පන සුත්ථාති ඉතො වා පන මම සාසනතො සුත්ථා. ඉතො සුත්ථා හි තථාගතො තථාගතසාවකොපි ආරාධෙය්‍ය, පරිනොසෙය්‍ය, අඤ්ඤථා ආරාධනා නාම නත්ථිති දස්සෙති.

ඉදාති අත්තනො තෙසං පඤ්ඤානං වෙය්‍යාකරණෙන චිත්තාරාධනං දස්සෙන්නො කතමො ව භික්ඛවෙ පරියායොතිආදිමාහ. තත්ථ අප්ඤ්ඤාතං කාමච්ඡන්දොති අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධෙ ආරඛිත උප්පන්නජන්දරාගො. ඛනිද්ධා කාමච්ඡන්දොති පරෙසං පඤ්චක්ඛන්ධෙ ආරඛිත උප්පන්නජන්දරාගො. උද්දෙසං ගච්ඡති ගණනං ගච්ඡති. අප්ඤ්ඤාතං බ්‍යාපාදොති අත්තනො හත්ථපාදාදීසු උප්පන්නපටිඝො. ඛනිද්ධා බ්‍යාපාදොති පරෙසං තෙසු උප්පන්නපටිඝො. අප්ඤ්ඤාතං ධම්මෙසු විචිකිච්ඡාති අත්තනො ඛන්ධෙසු විමති. ඛනිද්ධා ධම්මෙසු විචිකිච්ඡාති

බහිද්ධා අට්ඨසු යානෙසු මහාවිච්චිච්ඡා. අජ්ඣන්තං ධම්මෙසු සතීති අජ්ඣන්තිකෙ සඬබ්බායෙ පටිග්ගණ්හන්තස්ස උප්පන්නා සති. බහිද්ධා ධම්මෙසු සතීති බහිද්ධා සඬබ්බායෙ පටිග්ගණ්හන්තස්ස උප්පන්නා සති. ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛ්ගෙපි එසෙව නයො.

කායිකන්ති වච්ඡාමං අට්ඨසුග්ගන්තස්ස උප්පන්නවීරියං. වෙනසිකන්ති – ‘න තාවාහං ඉමං පල්ලඤ්ඤං භිත්තිස්සාමි, යාව මෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චිස්සති’ ති එවං කායපයොගං විනා උප්පන්නවීරියං. කායජපස්සද්ධිති තිණ්ණං බන්ධානං දරථපස්සද්ධි. චිත්තජපස්සද්ධිති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස දරථපස්සද්ධි. උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛ්ගෙ සතිසම්බොජ්ඣකඛ්ගසදිසොව විනිච්ඡයො.

ඉමස්මිං සුත්තෙ මිස්සකසම්බොජ්ඣකඛ්ගා කථිතා. එතෙසු හි අජ්ඣන්තධම්මෙසු සති, පටිච්චයො, උපෙක්ඛාති ඉමෙ අත්තනො බන්ධාරම්මණත්තා ලොකියාව හොන්ති, තථා මග්ගං අපත්තං කායිකවීරියං. අවිතක්කඅවිචාරා පන පිතිසමාධි කිඤ්චාපි රූපාවචරා හොන්ති, රූපාවචරෙ පන බොජ්ඣකඛ්ගා න ලබ්හන්ති ලොකුත්තරාව හොන්ති. යෙ ව ථෙරා බ්‍රහ්මවිහාරවිපස්සනාපාදකජ්ඣානාදිසු බොජ්ඣකඛ්ගෙ උද්ධරන්ති, තෙසං මතෙන රූපාවචරාපි අරූපාවචරාපි හොන්ති. බොජ්ඣකඛ්ගෙසු හි අරූපාවචරෙ පිතියෙව එකන්තෙන න ලබ්හති, සෙසා ඡ මිස්සකාව හොන්ති. දෙසනාපරියොසානෙ කෙච්ඡි භික්ඛු සොතාපන්නා ජාතා, කෙච්ඡි සකදාගාමී, කෙච්ඡි අනාගාමී, කෙච්ඡි අරහන්තොති.

3. අග්ගිසුත්තවණ්ණනා

234. තතියෙ සතිඤ්ච බ්‍රාහ්ම, භික්ඛවෙ, සබ්බන්තීකං වදාමිති ලොණධුපනං විය සබ්බකම්මිකාමච්චං විය ව සබ්බන්තී ඉච්ඡිතබ්බං වදාමිති අත්ථො. යථා හි ලොණධුපනං සබ්බබ්බාඤ්ජනෙසුපි නිවිසති, යථා ව සබ්බකම්මිකො අමච්චො යොධකම්මමිපි කරොති මන්තකම්මමිපි පටිහාරකම්මමිපි සබ්බකිව්චානි සාධෙති, එවං උද්ධතස්ස චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනං, ලීනස්ස පග්ගණ්හනන්ති සබ්බමෙතං සතියා ඉජ්ඣති, න සක්කා විනා සතියා එතං සම්පාදෙතුං, තස්මා එවමාහ. ඉමස්මිං සුත්තෙ පුබ්බහාගවිපස්සනා බොජ්ඣකඛ්ගාව කථිතා.

4. මෙත්තාසහගතසුත්තවණ්ණනා

235. චතුත්ථෙ මෙත්තාසහගතෙන වෙනසාතිආදි සබ්බං සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.240-241) විත්ථාරිතමෙව. මයම්පි බො, ආචුසො, සාවකානං එවං ධම්මං දෙසෙමාති ඉදම්පි තෙ පුරිමනයෙනෙව සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා වදන්ති. තිත්ථියානඤ්ඤි සමයෙ පඤ්චනීවරණජපහානං වා මෙත්තාදිබ්‍රහ්මවිහාරභාවතා වා නත්ථි. කිං ගතිකා හොතිති කිං නිජ්චන්ති හොති. කිං පරමාති කිං උත්තමා. කිං ඵලාති කිං ආනිසංසා. කිං පරියොසානාති කිං නිට්ඨා.

මෙත්තාසහගතන්ති මෙත්තාය සහගතං සංසට්ඨං සම්පයුත්තං. එසෙව නයො සබ්බත්ථං. විවෙකනිස්සිතාදීනි චුත්තත්ථානෙව.

අප්පටිකුලන්ති දුට්ඨං අප්පටිකුලං – සත්තඅප්පටිකුලඤ්ච,
සඬ්ඛාරඅප්පටිකුලඤ්ච. තස්මිං අප්පටිකුලෙ ඉට්ඨෙය චත්ථුස්මිත්ති අත්ථො.
පටිකුලසඤ්ඤීති අනිට්ඨසඤ්ඤී. කථං පනෙත්ථ එවං විහරති? අසුභඵරණං වා
අනිච්චන්ති මනසිකාරං වා කරොන්තො. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං “කථං
අප්පටිකුලෙ පටිකුලසඤ්ඤී විහරති. ඉට්ඨස්මිං චත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති,
අනිච්චනො වා උපසංහරති” ති. පටිකුලෙ පන අනිට්ඨෙය චත්ථුස්මිං මෙත්තාඵරණං වා
ධාතුමනසිකාරං වා කරොන්තො අප්පටිකුලසඤ්ඤී විහරති නාම. යථාහ “කථං
පටිකුලෙ අප්පටිකුලසඤ්ඤී විහරති. අනිට්ඨස්මිං චත්ථුස්මිං මෙත්තාය වා ඵරති,
ධාතූනො වා උපසංහරති” ති (පටි. ම. 2.17). උභයමිස්සකපදෙසුපි එසෙව නයො.
අප්පටිකුලප්පටිකුලෙසු හි තදෙව අසුභඵරණං වා අනිච්චන්ති මනසිකාරං වා
කරොන්තො පටිකුලසඤ්ඤී විහරති නාම. පටිකුලාපටිකුලෙසු ච තදෙව
මෙත්තාඵරණං වා ධාතුමනසිකාරං වා කරොන්තො අප්පටිකුලසඤ්ඤී විහරති නාම.
“චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති” තිආදිනා (පටි. ම. 2.17) නයෙන
චුත්තං පන ඡළඬගුපෙක්ඛං පවත්තයමානො “අප්පටිකුලෙ ච පටිකුලෙ ච තදුභයං
අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො තත්ථ විහරති සතො සම්පජානො” ති වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ච ඉමස්ස භික්ඛුනො මෙත්තාය තිකචතුක්කජ්ඣානං
නිබ්බත්තෙන්වා තදෙව පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඤේත්වා අරහත්තං පත්තස්ස
සහ විපස්සනාය මග්ගසම්බොජ්ඣකාදිගානං අරියද්ධියා ච දස්සිතත්තා දෙසනා
විනිවට්ටෙතබ්බා සියා. ඉදං පන මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ
සම්මසන්තොපි යො අරහත්තං පාපුණ්තුං න සක්කොති, යස්මා තස්ස අරහත්තපරමා
මෙත්තා න හොති. යංපරමා පන හොති, තං දස්සෙතබ්බං. තස්මා තස්ස දස්සනත්ථං
අයං දෙසනා ආරද්ධා. පරතො සබ්බසො වා පන රූපසඤ්ඤානං
සමතික්කමාතිආදියුපි ඉමිනා නයෙන පුන දෙසනාරම්භපයොජනං වෙදිතබ්බං.

සුභපරමන්ති සුභනිට්ඨං, සුභකොට්ඨං, සුභනිජ්ජන්ති. ඉධපඤ්ඤස්සාති ඉධෙව
පඤ්ඤා අස්ස, නයිමං ලොකං අතික්කමතීති ඉධපඤ්ඤො, තස්ස ඉධපඤ්ඤස්ස,
ලොකියපඤ්ඤස්සාති අත්ථො. උත්තරිවිමුත්තිං අප්පටිවිජ්ඣකොති
ලොකුත්තරධම්මං අප්පටිවිජ්ඣන්තස්ස. යො පන පටිවිජ්ඣතුං සක්කොති, තස්ස
අරහත්තපරමාව මෙත්තා හොතීති අත්ථො. කරුණාදියුපි එසෙව නයො.

කස්මා පනෙතාසං මෙත්තාදීනං සුභපරමාදිනා චුත්තා හගවතාති? සභාගවසෙන
තස්ස තස්ස උපනිස්සයත්තා. මෙත්තාවිහාරිස්ස හි සත්තා අප්පටිකුලා හොන්ති,
අථස්ස අප්පටිකුලපරිවයා අප්පටිකුලෙසු පරිසුද්ධවණ්ණෙසු නීලාදියු විත්තං
උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ විත්තං පක්ඛන්දති. ඉති මෙත්තා
සුභවිමොක්ඛස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා සුභපරමාති චුත්තා.

කරුණාවිහාරිස්ස උණ්හාභිසාතාදිරූපනිමිත්තං සත්තදුක්ඛං සමනුපස්සන්තස්ස කරුණාය පවත්තිසම්භවතො රූපෙ ආදීනවො පරිවිදිතො හොති, අථස්ස පරිවිදිතරූපාදීනවත්තා පථවිකසිණාදීසු අඤ්ඤතරං උග්ගාටෙන්වා රූපනිස්සරණෙ ආකාසෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති කරුණා ආකාසානඤ්චායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා ආකාසානඤ්චායතනපරමාති වුත්තා.

මුදිතාවිහාරිස්ස පන තෙන තෙන පාමොජ්ජකාරණෙන උප්පන්තපාමොජ්ජසත්තානං විඤ්ඤාණං සමනුපස්සන්තස්ස මුදිතාය පවත්තිසම්භවතො විඤ්ඤාණග්ගහණපරිචිතං හොති, අථස්ස අනුක්කමාධිගතං ආකාසානඤ්චායතනං අතික්කම්ම ආකාසනිමිත්තගොවරෙ විඤ්ඤාණෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති මුදිතා විඤ්ඤාණඤ්චායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා විඤ්ඤාණඤ්චායතනපරමාති වුත්තා.

උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස පන ‘‘සත්තා සුඛිතා වා හොන්තු, දුක්ඛතො වා විමුච්චන්තු, සම්පත්තසුඛතො වා මා විගච්ඡන්තු’’ති ආහොගාභාවතො සුඛදුක්ඛාදිපරමත්ථගාහවිමුඛසම්භවතො අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛචිත්තං හොති. අථස්ස පරමත්ථගාහතො විමුඛභාවපරිචිතචිත්තස්ස පරමත්ථතො අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛචිත්තස්ස ව අනුක්කමාධිගතං විඤ්ඤාණාඤ්චායතනං සමතික්කම්මසම්භවතො අවිජ්ජමානෙ පරමත්ථභූතස්ස විඤ්ඤාණස්ස අභාවෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති උපෙක්ඛා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරමාති වුත්තා. දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා භික්ඛු අරහත්තං පත්තාති.

5. සඨගාරවසුත්තවණ්ණනා

236. පඤ්චමෙ පගෙවාති පයමඤ්ඤෙව. කාමරාගපරිසුට්ඨිතෙනාති කාමරාගගහිතෙන. කාමරාගපරෙතෙනාති කාමරාගානුගතෙන. නිස්සරණන්ති තිවිධං කාමරාගස්ස නිස්සරණං වික්ඛම්භනනිස්සරණං තදඛිගනිස්සරණං සමුච්ඡෙදනිස්සරණන්ති. තත්ථ අසුභෙ පයමජ්ඣානං වික්ඛම්භනනිස්සරණං නාම, විපස්සනා තදඛිගනිස්සරණං නාම, අරහත්තමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං නාම. තං තිවිධම්පි නප්පජානාතීති අත්ථො. අත්තත්ථම්පීතිආදීසු අරහත්තසඬ්ඛාතො අත්තතො අත්ථො අත්තත්ථො නාම, පච්චයදායකානං අත්ථො පරත්ථො නාම, ස්වෙව දුට්ඨොපි උභයත්ථො නාම. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං පන විසෙසො – ඛ්‍යාපාදස්ස නිස්සරණන්තිආදීසු හි ද්වෙව නිස්සරණාති වික්ඛම්භනනිස්සරණඤ්ච සමුච්ඡෙදනිස්සරණඤ්ච. තත්ථ ඛ්‍යාපාදස්ස තාව මෙත්තාය පයමජ්ඣානං වික්ඛම්භනනිස්සරණං, අනාගාමිමග්ගො

සමුච්ඡේදනිස්සරණං. ටීනමිද්ධස්ස ආලෝකසඤ්ඤා වික්ඛම්භනනිස්සරණං,
 අරහත්තමග්ගො සමුච්ඡේදනිස්සරණං. උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස යො කොච්චි සමථො
 වික්ඛම්භනනිස්සරණං, උද්ධච්චස්ස පනෙත්ථ අරහත්තමග්ගො, කුක්කුච්චස්ස
 අනාගාමිමග්ගො සමුච්ඡේදනිස්සරණං. විචිකිච්ඡාය ධම්මවචන්ථානං
 වික්ඛම්භනනිස්සරණං, පට්ඨමග්ගො සමුච්ඡේදනිස්සරණං.

යා පනෙත්ථ සෙය්‍යථාපි බ්‍රාහ්මණ උදපත්තො සංසට්ඨො ලාබ්‍ය වානිආදිකා
 උපමා චුත්තා, තාසු උදපත්තොති උදකහරිතා පාති. සංසට්ඨොති
 වණ්ණහෙදකරණවසෙන සංසට්ඨො. පක්කුටීතොති කුටීතො. උස්මුදකජාතොති
 උසුමජාතො. සෙවාලපණකපරියොනද්ධොති තිලබ්ඡකාදිහෙදෙන සෙවාලෙන වා
 නිලමණ්ඩුකපිට්ඨිවණ්ණෙන වා උදකපිට්ඨි ඡාදෙන්වා නිබ්බත්තපණකෙන
 පරියොනද්ධො. වාතෙරිතොති වාතෙන ඵරිතො කම්පිතො. ආච්චොති
 අප්පසන්තො. ලුළිතොති අසන්තිසිත්තො. කලලිභූතොති කද්දම්භූතො.
 අන්ධකාරෙ නික්ඛිත්තොති කොට්ඨන්තරාදිහෙදෙ අනාලෝකට්ඨානෙ යපිතො.
 ඉමස්මිං සුත්තෙ භගවා තිහි භවෙහි දෙසනං නිවත්තෙන්වා අරහත්තනිකුටෙන
 දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, බ්‍රාහ්මණො පන සරණමත්තෙ පතිට්ඨිතො.

6. අභයසුත්තවණ්ණනා

237. ඡට්ඨෙ අඤ්ඤාණාය අදස්සනායාති අඤ්ඤාණත්ථාය අදස්සනත්ථාය.
 තග්ඝ භගවා නීවරණාති එකංසෙන භගවා නීවරණා. කායකිලමථොති කායදරථො.
 චිත්තකිලමථොති චිත්තදරථො. සොපි මෙ පටිප්පස්සද්ධොති තස්ස කිර සත්ථු
 සන්තිකෙ සිතලං උතුසප්පායට්ඨානං පටිසිත්වා නිසිත්තස්ස කායදරථො
 පටිපස්සමිහි, තස්මිං පටිපස්සද්ධෙ තදන්වයෙනෙව චිත්තදරථොපි. අපිච
 මග්ගෙනෙවස්ස එතං උභයමිපි පස්සද්ධන්ති වෙදිතබ්බං.

7. ආනාපානවග්ගො

1. අට්ඨකමහප්ඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

238. සත්තමාදිසු අට්ඨකසඤ්ඤාති අට්ඨකං අට්ඨකන්ති භාවෙන්තස්ස
 උප්පන්තසඤ්ඤා. තං පනෙතං භාවයතො යාව නිමිත්තං න උප්පජ්ජති, තාව ඡවිපි
 වම්මම්පි උපට්ඨාති. නිමිත්තෙ පන උප්පන්නෙ ඡවිවම්මාති නෙව උපට්ඨහන්ති,
 සඬ්ඛවණ්ණො සුද්ධඅට්ඨකසඬ්ඛාටොව උපට්ඨාති හත්ථික්ඛන්ධගතං
 ධම්මිකතිස්සරාජානං ඔලොකෙන්තස්ස සාමණෙරස්ස විය, පටිමග්ගෙ භසමානං
 ඉත්ථිං ඔලොකෙන්තස්ස චෙතියපබ්බතවාසිනො තිස්සත්ථෙරස්ස විය වාති. වත්ථුනි
 විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.15) විත්ථාරිතාති. සති වා උපාදිසෙසෙනි ගහණසෙසෙ
 උපාදානසෙසෙ විජ්ජමානමිහි.

2-10. පුළුවකසුත්තාදිවණ්ණනා

239-247. පුළුවකසඤ්ඤාති පුළුවං පුළුවන්ති භාවෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. විනිලකසඤ්ඤාදිසුපි එසෙව නයො. විනිච්ඡයකථා පනෙන්ථ සද්ධිං භාවනානායෙන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.102) චුත්තා. මෙත්තාදයො තිකචතුක්කජ්ඣානාවසෙන වෙදිතබ්බා, උපෙක්ඛා චතුත්ථජ්ඣානාවසෙනෙව.

8. නිරොධවග්ගො

1-10. අසුභසුත්තාදිවණ්ණනා

248-257. අසුභසඤ්ඤාති අසුභෙ පයමජ්ඣානසඤ්ඤා. මරණසඤ්ඤාති “අවස්සං මරිතබ්බං, මරණපටිබද්ධං මෙ ජීවිත”න්ති අභිණ්භං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤාති ඔදනකුම්මාසාදිමිහි අජ්ඣෙකාහරණියෙ පටිකුලසඤ්ඤා. සබ්බලොකෙ අනභිරතීසඤ්ඤාති සකලලොකස්මිං අනභිරතීං උප්පාදෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. පහානසඤ්ඤාවීරාගසඤ්ඤාති ද්වෙ පුබ්බභාගා. නිරොධසඤ්ඤා මිස්සකා. එවමෙතාති අට්ඨිකසඤ්ඤාදිති විසති කම්මට්ඨානාති නිද්දිට්ඨාති. තෙසං නවසු අප්පනා හොන්ති, එකාදස උපචාරජ්ඣාතිකා. සෙසා පනෙන්ථ විනිච්ඡයකථා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.294) ආගතාව. ගඨිගාපෙය්‍යාලාදයො මග්ගසංයුත්තෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

බොජ්ඣංගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සතිපට්ඨානසංයුත්තං

1. අම්බපාලිවග්ගො

1. අම්බපාලිසුත්තවණ්ණනා

367. සතිපට්ඨානසංයුත්තස්ස පයමෙ අම්බපාලිවනෙති අම්බපාලියා නාම රුද්‍රපජීවිනියා රොපිතෙ අම්බවනෙ. තං කිර තස්සා උය්‍යානං අහොසි. සා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පසන්නචිත්තා තත්ථ විහාරං කාරෙත්වා තථාගතස්ස නිය්‍යානෙසි. තං සන්ධායෙනං චුත්තං. එකායන්වායන්ති එකායනො අයං. තත්ථ එකායනොති එකමග්ගො. මග්ගස්ස හි –

“මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
නාවා උත්තරසෙතූ ව, කුල්ලො ව හිසි සඬකමො”ති. (චූළති.
සාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසො 101) –

බහුති නාමාති. ස්වායං ඉධ අයනනාමෙන චුත්තො. තස්මා එකායන්වායං, හික්ඛවෙ, මග්ගොති එත්ථ එකමග්ගො. අයං, හික්ඛවෙ, මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති එවමන්ථො දට්ඨබ්බො. මග්ගොති කෙනට්ඨෙයන මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙයන, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනියට්ඨෙයන ව.

සත්තානං විසුද්ධියාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාචිසමලොභාදීහි ව උපක්කිලෙසෙහි සංකිලිට්ඨවිත්තානං සත්තානං විසුද්ධත්ථාය. සොකපරිදෙව්‍යානං සමතික්කමායාති සොකස්ස ව පරිදෙවස්ස ව සමතික්කමාය, පභානායාති අත්ථො. දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඨගමායාති කායිකදුක්ඛස්ස ව චෙතසිකදොමනස්සස්ස වාති ඉමෙසං ද්විත්තං අත්ථඨගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායස්ස අධිගමායාති ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨඨගිකො මග්ගො, තස්ස අධිගමාය පත්තියාති වුත්තං හොති. අයඤ්ථි පුබ්බභාගෙ ලොකියො සතිපට්ඨානමග්ගො භාවිතො ලොකුත්තරමග්ගස්ස අධිගමාය සංවත්තති. තෙනාහ “ඤායස්ස අධිගමායා”ති. නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති තණ්හාවානවිරහිතත්තා නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛායාති වුත්තං හොති. අයඤ්ථි මග්ගො භාවිතො අනුපුබ්බෙන නිබ්බානසච්ඡිකිරියං සාධෙති. තෙනාහ “නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා”ති.

එවං භගවතා සත්තහි පදෙහි එකායනමග්ගස්ස වණ්ණො භාසිතො, සො කස්මාති වෙ? භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං. වණ්ණභාසනඤ්ථි සුත්වා තෙ භික්ඛූ – “අයං කිර මග්ගො හදයසන්තාපභූතං සොකං, වාචාවිජ්ජලාපභූතං පරිදෙවං, කායිකඅසාතභූතං දුක්ඛං, චෙතසිකඅසාතභූතං දොමනස්සන්ති චත්තාරො උපද්දවෙ හරති. විසුද්ධිං, ඤායං, නිබ්බානන්ති තයො විසෙසෙ ආවහති”ති උස්සාහජාතා ඉමං දෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්තබ්බං, ධාරෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤස්සන්ති. ඉති තෙසං භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං වණ්ණං අභාසි කම්බලවාණ්ජාදයො කම්බලාදීනං වණ්ණං විය.

යදිදන්ති නිපාතො, යෙ ඉමෙති අයමස්ස අත්ථො. චත්තාරොති ගණනපරිච්ඡේදො. තෙන “න තතො හෙට්ඨා, න උද්ධ”න්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡේදං දීපෙති. සතිපට්ඨානාති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි, තිඨා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුතො පටිසානුනයවීතිචත්තතාපි, සතිපි. “චතුත්තං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඨගමඤ්ච දෙසෙස්සාමි තං සුණාථ. කො ව, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො? ආහරසමුදයා කායසමුදයො”තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො සතිපට්ඨානන්ති වුත්තො. තථා “කායො උපට්ඨානං, නො සති, සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති වා”තිආදීසුපි (පටි. ම. 2.35). තස්ස අත්ථො – පතිට්ඨාති අස්මිත්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. පධානං යානන්ති වා පට්ඨානං. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

“තයො සතිපට්ඨානා, යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහති”ති (ම. නි. 3.311) එත්ථ තිඨා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුතො පටිසානුනයවීතිචත්තතා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පචත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බොති? සතියා. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති.

“වත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ පරිපුරෙත්ති” තිආදීසු (ම. නි. 3.147; සං. නි. 5.989) පන සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පචත්තතීති අත්ථො. සතියෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙත සති, උපට්ඨානට්ඨෙත පට්ඨානං, ඉති සති ව සා පට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදම්ඨ අධිප්පෙනං.

යදි එවං කස්මා “සතිපට්ඨානා” ති බහුවචනං කතන්ති? සතීනං බහුත්තා. ආරම්මණභෙදෙන හි බහුකා සතියො. අථ “මග්ගො” ති කස්මා එකචචනන්ති? මග්ගනට්ඨෙත එකත්තා. වතස්සොපි හි එතා සතියො මග්ගනට්ඨෙත එකත්තං ගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං “මග්ගොති කෙනට්ඨෙත මග්ගො? නිබ්බානමග්ගනට්ඨෙත, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙත වා” ති. වතස්සොපි චෙතා අපරභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු කිච්චං සාධයමානා නිබ්බානං ගච්ඡන්ති, ආදිතො පට්ඨාය ව නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියන්තීති තස්මා වතස්සොපි එකො මග්ගොති වුත්තා. එවඤ්ච සති වචනානුසන්ධිතා සානුසන්ධිකාව දෙසනා හොති.

කතමෙ වත්තාරොති කට්ඨකමාත්තාපුච්ඡා. කායෙති රූපකායෙ. කායානුපස්සිති කායං අනුපස්සනසිලො, කායං වා අනුපස්සමානො. අයඤ්චි භික්ඛු ඉමං කායං අනිච්චානුපස්සනාදීනං සත්තන්තං අනුපස්සනානං වසෙන අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො, දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො, නිබ්බිත්ථති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජති, නිරොධෙති, නො සමුදෙති, පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. සො තං අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං පජහති, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති, නිබ්බිත්ථන්තො නන්දිං පජහති, විරජ්ජන්තො රාගං පජහති, නිරොධෙන්තො සමුදයං පජහති, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතීති වෙදිතබ්බො.

විහරතීති ඉරියති. ආතාපීති තිසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතපතීති ආතාපො, විරියස්සෙනං නාමං. ආතාපො අස්ස අත්ථිති ආතාපී. සම්පජානොති සම්පජඤ්ඤසංඛාතෙන ඤාණෙන සමන්තාගතො. සතිමාති කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්තාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති. න හි සතිවිරහිතස්ස අනුපස්සනා නාම අත්ථි, තෙනෙවාහ “සතිඤ්ච ඛවාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමි” ති (සං. නි. 5.234). තස්මා එත්ථ “කායෙ කායානුපස්සි විහරතී” ති එත්තාවතා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං වුත්තං හොති. අථ වා යස්මා අනාතාපිතො අන්තොසඬ්ඛෙපො අන්තරායකරො හොති, අසම්පජානො උපායපරිග්ගහෙ අනුපායපරිවජ්ජනෙ ව සම්මුය්හති, මුට්ඨස්සති උපායපරිවචාගෙ අනුපායාපරිග්ගහෙ ව අසමත්ථො හොති, තෙනස්ස තං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති. තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති, තෙසං දස්සනත්ථං “ආතාපි සම්පජානො සතිමා” ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං සම්පයොගභිගඤ්ජස්ස දස්සෙත්වා ඉදානි පහානභිගං දස්සෙතුං විනයො ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති චුත්තං. තත්ථ විනයොති තදභිගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා විනයින්වා. ලොකෙති තස්මිංයෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකොති අධිජ්ජෙතො. යස්මා පනස්ස න කායමත්තෙයෙව අභිජ්ඣාදොමනස්සං පභීයති, වෙදනාදිසුපි පභීයති එව. තස්මා “පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො”ති විභඪගෙ (විභ. 362) චුත්තං. ලොකසඬ්ඛාතත්තා වා තෙසං ධම්මානං අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං චුත්තං. යං පනාහ “තත්ථ කතමො ලොකො, ස්වෙව කායො ලොකො”ති, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. තස්මිං ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං විනයොති එවං සම්ඛන්ධො දට්ඨබ්බො.

වෙදනාසුති එත්ථ තිස්සො වෙදනා, තා ව ලොකියා එව, චිත්තමිපි ලොකියං, තථා ධම්මා. යථා පන වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා, තථා අනුපස්සන්තො එස වෙදනානුපස්සිති වෙදිතබ්බො. එස නයො චිත්තධම්මෙසු. කථංඤ්ච වෙදනා අනුපස්සිතබ්බාති? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො. යථාහ —

“යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මද්දෙයො භික්ඛු, උපසන්තො වරිස්සති”ති.

සබ්බා එව වෙතා දුක්ඛාතිපි අනුපස්සිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤතං “යංකිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ව අනුපස්සිතබ්බා, යථාහ — “සුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ධීතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා”ති (ම. නි. 1.465) සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. අපිච අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනාවසෙනපි අනුපස්සිතබ්බා.

චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං අනිච්චාදිඅනුපස්සනානං සරාගාදීනඤ්ච භෙදානං වසෙන අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතධම්මස්ස අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනානං “සන්තං වා අජ්ඣන්තං කාමච්ඡන්ද”න්තිආදීනඤ්ච පභෙදානං වසෙන අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං චුත්තනයමෙව. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන දීඝමජ්ඣමට්ඨකථාසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.373 ආදයො; ම. නි. අට්ඨ. 1.105 ආදයො) සතිපට්ඨානවණ්ණනායං චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

2. සතිසුත්තවණ්ණනා

368. දුතියෙ සතොති කායාදිඅනුපස්සනාසතියා සමන්තාගතො. සම්පජානොති චතුසම්පජඤ්ඤපඤ්ඤාය සමන්තාගතො. අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ අභික්කන්තං චුවිචති ගමනං, පටික්කන්තං නිවත්තනං, තදුභයමිපි චතුසු ඉරියාපට්ඨ

ලබිහි. ගමනේ තාව පුරතො කායං අභිභරන්තො අභික්කමති නාම,
පටිනිවත්තන්තො පටික්කමති නාම. යානෙපි ධීතකොව කායං පුරතො ඔනමන්තො
අභික්කමති නාම, පච්ඡතො අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි
නිසින්නකොව ආසනස්ස පුරිමඅභිගාහිමුඛො සංසරන්තො අභික්කමති නාම,
පච්ඡිමඅභිගජ්ජදෙසං පච්චාසංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජනෙපි එසෙව
නයො.

සම්පජානකාරී හොතීති සම්පජ්ඣ්ඤාන සබ්බකිච්චකාරී, සම්පජ්ඣ්ඤාස්සෙව වා
කාරී. සො හි අභික්කන්තාදීසු සම්පජ්ඣ්ඤාං කරොතෙව, න කත්ථවි
සම්පජ්ඣ්ඤාචිරහිතො හොති.

තත්ථ සාත්ථකසම්පජ්ඣ්ඤාං, සජ්ජායසම්පජ්ඣ්ඤාං, ගොවරසම්පජ්ඣ්ඤාං,
අසම්මොහසම්පජ්ඣ්ඤාන්ති චතුබ්බිධං සම්පජ්ඣ්ඤාං. තත්ථ අභික්කමනවිත්තේ
උප්පන්නේ විත්තවසෙනෙව අගන්ත්වා “කිං නු මෙ එත්ථ ගතෙන අත්ථො අත්ථී,
නත්ථී” ති අත්ථානත්ථං පරිග්ගණ්හිත්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං සාත්ථකසම්පජ්ඣ්ඤාං.
තත්ථ ච අත්ථොති
චෙතියදස්සනබොධිදස්සනසඤ්ඤානපට්ඨානපසුභදස්සනාදිවසෙන ධම්මතො
වඩ්ඪී. චෙතියං දිස්වාපි හි බුද්ධාරම්මණං, සඤ්ඤානපට්ඨාන සඤ්ඤාරම්මණං පිති.
උප්පාදෙත්වා තදෙව බයතො සම්මසන්නො අරහත්තං පාපුණාති. මහාවිහාරස්මිඤ්ඤි
දක්ඛිණද්වාරෙ යත්වා මහාවෙතියං ඔලොකෙන්තා තිංසසහස්සහික්ඛු අරහත්තං
පාපුණංසු, තථා පච්ඡිමද්වාරෙ උත්තරද්වාරෙ පාචිනද්වාරෙ ච, තථා
පඤ්ඤාමණ්ඩපට්ඨානෙ අභයවාපිපාළියං, ථූපාරාමද්වාරෙ නගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ
අනුරාධවාපිපාළියං.

මහාඅරියවංසභාණකත්ථෙරො පනාහ “කිං තුම්හෙ වදථ, මහාවෙතියස්ස
සමන්තා කුච්ඡිවෙදිකාය හෙට්ඨිමහාගතො පට්ඨාය පඤ්ඤායනට්ඨානෙ යත්ථ යත්ථ
ද්වෙ පාදා සක්කා හොන්ති සමං පතිට්ඨාපෙතං, තත්ථ තත්ථ එකපද්ද්ධාරෙ
තිංසතිංස හික්ඛුසහස්සානි අරහත්තං පාපුණංසුති සක්කා චතු”න්ති. අපරො පන
මහාථෙරො ආහ – “මහාවෙතියතලෙ ආකිණ්ණවාලිකාය බහුතරා හික්ඛු අරහත්තං
පත්තා”ති. ථෙරෙ දිස්වා තෙසං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය අසුභං දිස්වා තත්ථ පයමං ක්කානං
උප්පාදෙත්වා තදෙව බයතො සම්මසන්නො අරහත්තං පාපුණාති. තස්මා එතෙසං
දස්සනං සාත්ථං. කෙවි පන – “ආමිසතොපි වඩ්ඪී අත්ථොයෙව, තං නිස්සාය
බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහාය පටිපන්නත්තා”ති වදන්ති.

තස්මිං පන ගමනේ සජ්ජායාසජ්ජායං පරිග්ගණ්හිත්වා සජ්ජායපරිග්ගණ්හනං
සජ්ජායසම්පජ්ඣ්ඤාං. සෙය්‍යාදිදං? චෙතියදස්සනං තාව සාත්ථං. සථෙ පන
චෙතියස්ස මහාපුජාය දසද්වාදසයොජනන්තරෙ පරිසා සන්තිපතන්ති, අත්තනො
විහවානුරූපා ඉත්ථීයොපි පුරිසාපි අලඬිකතපටියත්තා විත්තකම්මරූපකානි විය
සඤ්චරන්ති. තත්‍ර වස්ස ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ ලොහො, අනිට්ඨෙ පටිසො,
අසම්පෙක්ඛනේ මොහො උප්පජ්ජති, කායසංසග්ගෙ කායසංසග්ගාපත්තිං ආපජ්ජති,

ජීවිතබ්‍රහ්මවරියානං වා අන්තරායො ව හොති. එවං තං යානං අසප්පායං හොති,
 චුත්තප්පකාරඅන්තරායාභාවෙ සප්පායං. සඬ්ඝදස්සනම්පි සාත්ථං. සචෙ පන
 අන්තොගාමෙ මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං කාරෙත්තෙසු
 මනුස්සෙසු චුත්තප්පකාරෙනෙව ජනසන්නිපාතො වෙව අන්තරායො ව හොති, එවං
 තං යානං අසප්පායං, අන්තරායාභාවෙ සප්පායං. මහාපරිවාරානං ථෙරානං දස්සනෙපි
 එසෙව නයො.

අසුභදස්සනම්පි සාත්ථං. තදන්ථදීපනත්ථඤ්ච ඉදං චත්ථු – එකො කිර දහරහික්ඛු
 සාමණෙරං ගහෙත්වා දන්තකට්ඨත්ථාය ගතො. සාමණෙරො මග්ගා ඔක්කමිත්වා
 පුරතො ගච්ඡන්තො අසුභං දිස්වා පයමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං
 කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නො තිණි එලානි සච්ඡිකත්වා උපරිමග්ගත්ථාය
 කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨාසි. දහරො තං අපස්සන්තො “සාමණෙරා”ති
 පක්කොසි. සො – “මයා පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය හික්ඛුනා සද්ධිං ද්වෙ කථා නාම
 න කථිතපුබ්බා, අඤ්ඤස්මිම්පි දිවසෙ උපරිවිසෙසං නිබ්බත්තෙස්සාමි”ති
 වින්තෙත්වා “කිං, හන්තෙ,”ති පටිවචනං අදාසි. “එහි”ති චුත්තෙ එකච්චනෙනෙව
 ආගන්ත්වා – “හන්තෙ, ඉමිනා තාව මග්ගෙන ගන්ත්වා මයා ධීතොකාසෙ මුහුත්තං
 පුරත්ථාහිමුඛා හුත්වා ඔලොකෙථා”ති ආහ. සො තථා කත්වා තෙන
 පත්තවිසෙසමෙව පාපුණි. එවං එකං අසුභං ද්විත්තං ජනානං අත්ථාය ජාතං. එවං
 සාත්ථම්පි පනෙතං පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභං අසප්පායං, මාතුගාමස්ස ව පුරිසාසුභං,
 සභාගමෙව සප්පායන්ති එවං සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජ්ඤ්ඤං.

එවං පරිග්ගහිතසාත්ථසප්පායස්ස පන අට්ඨතිංසකම්මට්ඨානෙසු අත්තනො
 විත්තරුචිකං කම්මට්ඨානසඬ්ඛානං ගොචරං උග්ගහෙත්වා හික්ඛාචාරගොචරෙ තං
 ගහෙත්වා ගමනං ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං නාම.

තස්සාවිභාවත්ථං ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං – ඉධෙකච්චො හික්ඛු හරති න
 පච්චාහරති, එකච්චො පච්චාහරති න හරති, එකච්චො පන නෙව හරති න
 පච්චාහරති, එකච්චො හරති ව පච්චාහරති ව.

තත්ථ යො හික්ඛු දිවසං වඬ්කමෙන නිසජ්ජාය ව ආචරණියෙහි ධම්මෙහි විත්තං
 පරිසොධෙත්වා තථා රත්තියා පයමං යාමං මජ්ඣිමයාමෙ සෙය්‍යං කප්පෙත්වා,
 පච්ඡිමයාමෙපි නිසජ්ජාවඬ්කමෙහි විතිනාමෙත්වා, පගෙව
 චෙතියඬ්ගණ්ඛොධියඬ්ගණ්චත්තං කත්වා බොධිරුක්ඛෙ උදකං ආසිඤ්චිත්වා
 පානීයං පරිභොජනීයං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ආචරියුපජ්ඣායචත්තාදීනි සමාදාය
 චත්තති. සො සරීරපරිකම්මං කත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා ද්වෙ තයො පල්ලඬ්කෙ
 උසුමං ගාභාපෙන්නො කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ඡිත්වා හික්ඛාචාරවෙලාය උට්ඨහිත්වා
 කම්මට්ඨානසිසෙනෙව පත්තවීරමාදාය සෙනාසනතො නික්ඛමිත්වා කම්මට්ඨානං
 මනසිකරොත්තොව චෙතියඬ්ගණං ගන්ත්වා සචෙ බුද්ධානුස්සතිකම්මට්ඨානං
 හොති, තං අවිස්සජ්ජෙත්වා චෙතියඬ්ගණං පවිසති. අඤ්ඤං වෙ කම්මට්ඨානං
 හොති, සොපානපාදමූලෙ යත්වා හත්ථෙන ගහිතභණ්ඩං විය තං යපෙත්වා

බුද්ධාරම්මණං පීතීං ගහෙත්වා චෙතියඬගණං ආරුය්හ මහන්තං චෙතියං චෙ,
 තික්ඛත්තුං පදක්ඛණං කත්වා චතුසු යානෙසු වන්දිතබ්බං, බුද්දකං චෙ, තථෙව
 පදක්ඛණං කත්වා අට්ඨසු යානෙසු වන්දිතබ්බං. චෙතියං වන්දිත්වා බොධියඬගණං
 පත්තෙනාපි බුද්ධස්ස භගවතො සම්මුඛා විය නිපච්චකාරං දස්සෙත්වා බොධි
 වන්දිතබ්බා. සො එවං චෙතියඤ්ච බොධිඤ්ච වන්දිත්වා පටිසාමිතට්ඨානං ගන්ත්වා
 පටිසාමිතභණ්ඩකං භත්තොන ගණ්හන්තො විය නික්ඛිත්තකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
 ගාමසමීපෙ කම්මට්ඨානසීසෙනෙව චීවරං පාරුපිත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති.

අප්ප නං මනුස්සා දිස්වා ‘අයොගා නො ආගතො’ ති පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තං
 ගහෙත්වා ආසනසාලාය වා ගෙහෙ වා නිසීදාපෙත්වා යාගුං දත්වා යාව භත්තං න
 නිට්ඨාති, තාව පාදෙ ධොවිත්වා මක්ඛෙත්වා පුරතො නිසීදිත්වා පඤ්භං වා පුච්ඡන්ති,
 ධම්මං වා සොතුකාමා භොන්ති. සචෙපි න කථාපෙත්ති, ජනසඬගහණත්ථං
 ධම්මකථා නාම කාතබ්බායෙවාති අට්ඨකථාවරියා වදන්ති. ධම්මකථා හි
 කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථී, තස්මා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ධම්මං කථෙත්වා
 කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආහාරං පරිභුඤ්ජිත්වා අනුමොදනං කත්වා
 නිවත්තියමානෙහිපි මනුස්සෙහි අනුගතොව ගාමතො නික්ඛමිත්වා තත්ථ තෙ
 නිවත්තෙත්වා මග්ගං පටිපජ්ජති.

අප්ප නං පුරෙතරං නික්ඛමිත්වා බහිගාමෙ කතභත්තකිච්චා සාමණෙරදහරහික්ඛු
 දිස්වා පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තචීවරමස්ස ගණ්හන්ති. පොරාණකහික්ඛු කිර න
 ‘අම්භාකං උපජ්ඣායො ආවරියො’ ති මුඛං ඔලොකෙත්වා වත්තං කරොන්ති,
 සම්පත්තපරිච්ඡෙදෙනෙව කරොන්ති. තෙ තං පුච්ඡන්ති – ‘භත්තෙ, එතෙ මනුස්සා
 තුම්භාකං කිං භොන්ති, මානිපක්ඛතො සම්බන්ධා පිතිපක්ඛතො’ ති? කිං දිස්වා
 පුච්ඡ්ථාති? තුම්භෙසු එතෙසං පෙමං බහුමානන්ති. ‘ආවුසො, යං මාතාපිතුහිපි
 දුක්කරතරං, තං එතෙ අම්භාකං කරොන්ති, පත්තචීවරමිපි නො එතෙසං
 සන්තකමෙව, එතෙසං ආනුභාවෙන නෙව භයෙ භයං, න ඡාතකෙ ඡාතකං ඡානාම,
 එදිසා නාම අම්භාකං උපකාරිතො නත්ථී’ ති තෙසං ගුණෙ කථයන්තො ගච්ඡති.
 අයං වුච්චති භරති න පච්චාභරති.

යස්ස පන පගෙව වුත්තජ්ජකාරං වත්තපට්ඨන්ති. කරොන්තස්ස කම්මජතෙජො
 පජ්ජලති, අනුපාදිණ්ණකං මුඤ්චිත්වා උපාදිණ්ණකං ගණ්හාති, සරීරතො සෙදා
 මුච්චන්ති, කම්මට්ඨානවීථී නාරොහති, සො පගෙව පත්තචීවරමාදාය චෙගසාව
 චෙතියං වන්දිත්වා ගොරුපානං නික්ඛමනචෙලායමෙව ගාමං යාගුහික්ඛාය
 පවිසිත්වා යාගුං ලහිත්වා ආසනසාලං ගන්ත්වා පිවති. අප්පස්ස ද්විත්තික්ඛත්තුං
 අජ්ඣාහරණමත්තෙනෙව කම්මජතෙජො උපාදිණ්ණකං මුඤ්චිත්වා
 අනුපාදිණ්ණකං ගණ්හාති, සට්ඨතෙන න්භාතො විය තෙජොධාතුපරිලාභනිබ්බානං
 පත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන යාගුං පරිභුඤ්ජිත්වා පත්තඤ්ච මුඛඤ්ච ධොවිත්වා
 අන්තරාහත්තෙ කම්මට්ඨානං මනසිකත්වා අවසෙසට්ඨානෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා
 කම්මට්ඨානසීසෙන ආහාරං පරිභුඤ්ජිත්වා තතො පට්ඨාය පොඬ්ඛානුපොඬ්ඛං
 උපට්ඨහමානං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ආගච්ඡති. අයං වුච්චති පච්චාභරති න

හරකිති. එදිසා ව හික්බු යාගුං පිවිත්වා විපස්සනං ආරහිත්වා බුද්ධසාසනෙ අරහත්තං පත්තා නාම ගණනපථං චිතිවත්තා. සිහළදීපෙයෙව තෙසු තෙසු ගාමෙසු ආසනසාලායං න තං ආසනමත්ථී, යත්ථ යාගුං පිවිත්වා අරහත්තං පත්තා හික්බු නත්ථිති.

යො පනායං හරති ච පච්චාහරති වාති චූත්තො, සො ගතපච්චාගතිකචත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. අත්තකාමා හි කුලපුත්තා සාසනෙ පබ්බජිත්වා දසපි විසමපි තිංසමපි චත්තාලිසමපි පඤ්ඤාසමපි සතමපි එකතො වසන්තා කතිකචත්තං කත්වා විහරන්ති ‘‘ආවුසො, තුමහෙ න ඉණ්ටා, න හයට්ටා, න ජීවිකාපකතා පබ්බජිතා, දුක්ඛා මුච්චිතුකාමා පනෙන්ථ පබ්බජිතා, තස්මා ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසං ගමනෙයෙව නිග්ගණ්හථ, ධානෙ, නිසජ්ජාය, සයනෙ උප්පන්නකිලෙසං සයනෙයෙව නිග්ගණ්හථා’’ති. තෙ එවං කතිකචත්තං කත්වා භික්ඛාචාරං ගච්ඡන්තා අඬ්ඪඋසහඋසහඅඬ්ඪගාචුතගාචුතන්තරෙසු පාසාණා භොන්ති, තාය සඤ්ඤාය කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තොව ගච්ඡන්ති. සචෙ කස්සචි ගමනෙ කිලෙසො උප්පජ්ජති, තත්ථෙව නං නිග්ගණ්හාති. තථා අසක්කොන්තො තිට්ඨති. අථස්ස පච්ඡතො ආගච්ඡන්තොපි තිට්ඨති, සො ‘‘අයං භික්ඛු තුය්හං උප්පන්නවිතක්කං ජානාති, අනනුවඡවිකං තෙ එත’’න්ති අත්තානං පටිචොදෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා තත්ථෙව අරියභූමිං ඔක්කමති, තථා අසක්කොන්තො නිසීදතීති සො එව නයො. අරියභූමිං ඔක්කමිතුං අසක්කොන්තොපි, තං කිලෙසං වික්ඛම්හෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තොව ගච්ඡති, න කම්මට්ඨානවිජ්ජයුත්තෙන විත්තෙන පාදං උද්ධරති. උද්ධරති චෙ, පටිනිවත්තිත්වා සුරිමපදෙසංයෙව එති ආලින්දකවාසී මහාචූස්සදෙවත්ථෙරො විය.

හොති, මණ්ඩිහාසොපි” ති එවමාදිමාහ. තතො “පටිච්ඡාදෙථ තුම්හෙ” ති නිබද්ධො ආමාති පටිච්ඡානිත්වා ආරොවෙසි.

කාළවල්ලිමණ්ඩපවාසී මහානාගත්ථෙරො විය ව. සොපි කිර
ගතපච්චාගතිකවත්තං පුරෙත්තො පයමං තාව “භගවතො මහාපධානං පුජෙස්සාමී” ති සත්ත වස්සානි යානවඩ්ඛමමෙව අධිට්ඨාසි. පුන සොළස වස්සානි ගතපච්චාගතිකවත්තං පුරෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො කම්මට්ඨානායුත්තෙනෙව චිත්තෙන පාදං උද්ධරන්තො විජ්ජයුත්තෙන උද්ධට්ඨෙ පටිනිවත්තන්තො ගාමසමීපං ගන්ත්වා “ගාවී නු පබ්බජිතො නු” ති ආසඩ්ඛනීයපදෙසෙ යත්වා චීවරං පාරුපිත්වා කච්ඡකරකතො උදකෙන පත්තං ධොවිත්වා උදකගණ්ඩුසං කරොති. කිං කාරණා? “මා මෙ භික්ඛං දාතුං වා වන්දිතුං වා ආගතෙ මනුස්සෙ ‘දිසායුකා හොථා’ ති වචනමත්තෙනාපි කම්මට්ඨානවික්ඛෙපො අහොසි” ති “අජ්ජ, භන්තෙ, කතිමී” ති දිවසං වා භික්ඛුගණනං වා පඤ්භං වා පුච්ඡිතො පන උදකං ගිලිත්වා ආරොවෙති. සවෙ දිවසාදිපුච්ඡකා න හොන්ති, නික්ඛමනවෙලායං ගාමද්වාරෙ නිට්ඨුහිත්වා යාති.

කලම්බතිත්ථවිහාරෙ වස්සුපගතා පඤ්ඤාස භික්ඛු විය ව. තෙ කිර
ආසාල්හිපුණ්ණමියං කතිකවත්තං අකංසු – “අරහත්තං අපත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං නාලපිස්සාමා” ති. ගාමඤ්ච පිණ්ඩාය පවිසන්තා උදකගණ්ඩුසං කත්වා පවිසිංසු. දිවසාදිසු පුච්ඡිතෙසු චුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිංසු. තත්ථ මනුස්සා නිට්ඨුහනං දිස්වා ජානිංසු – “අජ්ජෙකො ආගතො, අජ්ජ ද්වෙ” ති. එවඤ්ච චිත්තෙසු – “කිං නු ඛො එතෙ අම්හෙහෙව සද්ධිං න සල්ලපන්ති, උදාහු අඤ්ඤමඤ්ඤමිපි. යදි අඤ්ඤමඤ්ඤං න සල්ලපන්ති, අද්ධා විවාදජාතා භවිස්සන්ති. එථ නෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛමාපෙස්සාමා” ති සබ්බෙ විහාරං ගන්ත්වා පඤ්ඤාසාය භික්ඛුසු ද්වෙපි භික්ඛු එකොකාසෙ නාද්දසංසු. තතො යො තෙසු චක්ඛුමා පුරිසො, සො ආහ – “න හො කලහකාරකානං ඔකාසො ඊදිසො හොති, සුසම්මට්ඨං චෙතියඩ්ගණං ඛොධියඩ්ගණං, සුනික්ඛිත්තා සම්මජ්ජනියො, සුපට්ඨිතං පාතීයං පරිභොජනීය” න්ති. තෙ තතොව නිවත්තා. තෙපි භික්ඛු අත්තොතෙමාසෙයෙව අරහත්තං පත්වා මහාපචාරණායං විසුද්ධිපචාරණං පවාරෙසුං.

එවං කාළවල්ලිමණ්ඩපවාසී මහානාගත්ථෙරො විය, කලම්බතිත්ථවිහාරෙ වස්සුපගතා භික්ඛු විය ව කම්මට්ඨානායුත්තෙනෙව චිත්තෙන පාදං උද්ධරන්තො ගාමසමීපං ගන්ත්වා උදකගණ්ඩුසං කත්වා වීරියො සල්ලක්ඛෙත්වා යත්ථ සුරාසොණ්ඩුත්තාදයො කලහකාරකා වණ්ඩහත්ථිඅස්සාදයො වා නත්ථි, තං වීරීං පටිපජ්ජති. තත්ථ ව පිණ්ඩාය වරමානො න තුරිතතුරිතො විය ජවෙන ගච්ඡති. න භි ජවෙන පිණ්ඩපාතිකධුතඩ්ගං නාම කිඤ්චි අත්ථි. විසමභූමිභාගපත්තං පන උදකසකටං විය නිච්චලො හුත්වා ගච්ඡති. අනුසරං පවිට්ඨො ව දාතුකාමං වා අදාතුකාමං වා සල්ලක්ඛෙතුං තදනුරූපං කාලං ආගමෙත්තො භික්ඛං ගහෙත්වා අත්තොගාමෙ වා ඛහිගාමෙ වා විහාරමෙව වා ආගන්ත්වා යථාභාසුකෙ පතිරූපෙ ඔකාසෙ නිසිදිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා අක්ඛබ්බඤ්ජනවණුලෙපනපුත්තමංසුපමාවසෙන පච්චවෙක්ඛන්තො

අට්ඨකථාසමන්තාගතං ආහාරං ආහාරෙති, නෙව දවාය න මදාය න මණ්ඩනාය න විභුසනාය...පෙ.... භුක්තාවී ච උදකකිච්චං කත්වා මුහුත්තං භත්තකිලමං පටිපස්සම්භෙත්වා යථා පුරෙහත්තං, එවං පච්ඡාහත්තං පුරිමයාමං පච්ඡිමයාමඤ්ච කම්මට්ඨානමෙව මනසිකරොති. අයං වුවච්ඡි භරති ච පච්චාහරති වාති.

ඉමං පන භරණපච්චාහරණසංඛ්‍යාතං ගතපච්චාගතිකචත්තං පුරෙත්තො යදි උපනිස්සයසම්පත්තො හොති, පයමවයෙ එව අරහත්තං පාපුණාති. නො වෙ පයමවයෙ පාපුණාති, අථ මජ්ඣිමවයෙ පාපුණාති. නො වෙ මජ්ඣිමවයෙ පාපුණාති, අථ පච්ඡිමවයෙ පාපුණාති, නො වෙ පච්ඡිමවයෙ පාපුණාති, අථ මරණසමයෙ. නො වෙ මරණසමයෙ පාපුණාති, අථ දෙවපුත්තො හුත්වා. නො වෙ දෙවපුත්තො හුත්වා පාපුණාති, අනුප්පත්තෙ බුද්ධෙ නිබ්බත්තො පච්චෙකබ්බොධිං සච්ඡිකරොති. නො වෙ පච්චෙකබ්බොධිං සච්ඡිකරොති, අථ බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ ඛිජ්ජාභිඤ්ඤො වා හොති, සෙය්‍යථාපි ථෙරො බාහියො දාරුචීරියො මහාපඤ්ඤො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො සාරිපුත්තො, මහිද්ධිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාමොග්ගල්ලානො, ධුතවාදො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො, දිබ්බවක්ඛකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො අනුරුද්ධො, විනයධරො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො උපාලි, ධම්මකථිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො පුණ්ණො මන්තාණිපුත්තො, ආරඤ්ඤිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො රෙවනො, බහුස්සුතො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො ආනන්දො, සික්ඛාකාමො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො රාහුලො බුද්ධපුත්තොති. ඉති ඉමස්මිං චතුක්කෙ ය්වායං භරති පච්චාහරති ච, තස්ස ගොචරසම්පජ්ඤං සිබාපත්තං හොති.

අභික්කමාදීසු පන අසම්මුය්හනං අසම්මොහසම්පජ්ඤං. තං එවං වෙදිතබ්බං – ඉධ භික්ඛු අභික්කමත්තො වා පටික්කමත්තො වා යථා අන්ධපුපුජ්ජනා අභික්කමාදීසු – “අත්තා අභික්කමති, අත්තනා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො” ති වා “අහං අභික්කමාමි, මයා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො” ති වා සම්මුය්හන්ති, තථා අසම්මුය්හන්තො අභික්කමාමිති විත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව විත්තෙන සද්ධිං විත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති, ඉති විත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරවසෙන අයං කායසම්මතො අට්ඨසංඝාටො අභික්කමති. තස්සෙවං අභික්කමතො එකෙකපාදුද්ධරණෙ පට්ඨිධාතු ආපොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො, තථා අතිහරණවීතිහරණෙසු, වොස්සජ්ජනෙ තෙජොධාතු වායොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො, තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසු.

තත්ථ උද්ධරණෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා අතිහරණං න පාපුණන්ති, තථා අතිහරණෙ පවත්තා වීතිහරණං, වීතිහරණෙ පවත්තා වොස්සජ්ජනං, වොස්සජ්ජනෙ පවත්තා සන්නික්ඛෙපනං, සන්නික්ඛෙපනෙ පවත්තා සන්නිරුම්භනං න පාපුණන්ති, තත්ථ තත්ථෙව පබ්බපබ්බං සන්ධිසන්ධි ඔධිඔධි හුත්වා තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තතිලානි විය තට්ඨතායන්තා භිජ්ජන්ති. තත්ථ කො එකො අභික්කමති, කස්ස වා එකස්ස අභික්කමනං? පරමත්ථතො හි ධාතුනංයෙව ගමනං, ධාතුනං

යානං, ධාතුනං නිසජ්ජා, ධාතුනං සයනං. තස්මිං තස්මිඤ්ඤි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙන -

“අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣති;
අවිචිතනුසම්බන්ධො, නදිසොතොව චත්තති” ති. -

එවං අභික්කමාදිසු අසම්මුඤ්ඤානං අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං නාමාති.

නිට්ඨිතො “අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී භොති” තිපදස්ස අත්ථො.

ආලෝකිතෙ විලෝකිතෙති එත්ථ පන ආලෝකිතං නාම පුරතො පෙක්ඛනං, විලෝකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං. අඤ්ඤානිපි භෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො අනුපෙක්ඛනවසෙන ඔලෝකිතඋල්ලෝකිතාපලෝකිතාති නාම භොන්ති. තාති ඉධ න ගහිතාති, සාරුජ්ජවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතාති. ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තාති ගහිතානෙවාති.

තත්ථ “ආලෝකෙස්සාමි” ති චිත්තෙ උප්පන්තෙ චිත්තවසෙනෙව අනොලෝකෙත්වා අත්ථපරිග්ගණ්භනං සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං. තං ආයස්මන්තං නන්දං කායසක්ඛිං කත්වා වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා -

“සවෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පුරත්ථිමා දිසා ආලෝකෙතබ්බා භොති, සබ්බං චෙතසා සමන්තාහරිත්වා නන්දො පුරත්ථිමං දිසං ආලෝකෙති ‘එවං මෙ පුරත්ථිමං දිසං ආලෝකයතො නාහිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාසවිස්සන්ති’ ති. ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො භොති. සවෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පච්ඡිමා දිසා, උත්තරා දිසා, දක්ඛිණා දිසා, උද්ධං, අධො, අනුදිසා ආලෝකෙතබ්බා භොති, සබ්බං චෙතසා සමන්තාහරිත්වා නන්දො අනුදිසං ආලෝකෙති ‘එවං මෙ අනුදිසං ආලෝකයතො’ ...පෙ.... සම්පජානො භොති” ති (අ. නි. 8.9).

අපිව ඉධාපි පුබ්බෙ චුත්තචෙතියදස්සනාදිවසෙනෙව සාත්ථකතා ව සජ්ජායතා ව වෙදිතබ්බා. කම්මට්ඨානස්ස පන අවිජ්ඣනමෙව ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං, තස්මා බන්ධාධාතුආයතනකම්මට්ඨානිකෙහි අත්තතො කම්මට්ඨානවසෙනෙව කසිණාදිකම්මට්ඨානිකෙහි වා පන කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආලෝකනවිලෝකනං කාතබ්බං.

“අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම ආලෝකෙතා වා විලෝකෙතා වා නත්ථි, ‘ආලෝකෙස්සාමි’ ති පන චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ඡනයමානා උප්පජ්ජති. ඉති චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරවසෙන භෙට්ඨිමං අක්ඛිදලං අධො සිද්ධි, උපරිමං උද්ධං ලඬ්ඝෙති, කොචි යන්තකෙන විවරන්තො නාම නත්ථි, තතො

වක්බුච්ඤ්ඤාණං දස්සනකිව්වං සාධෙන්නං උප්පජ්ජති” ති එවං පජානනං පනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං නාම.

අපිව මූලපරිඤ්ඤාආගන්තුකතාවකාලිකභාවවසෙනපෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. මූලපරිඤ්ඤාවසෙන තාව –

“භවඛගාවජ්ජනඤ්ඤවෙව, දස්සනං සම්පට්ඨිජනං;
සන්තිරණං වොට්ඨබ්බනං, ජවනං භවති සත්තමං”.

තත්ථ භවඛගං උපපත්තිභවස්ස අඛිගකිව්වං සාධයමානං පවත්තති, තං ආවට්ටෙත්වා කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිව්වං සාධයමානා, තන්තිරොධා වක්බුච්ඤ්ඤාණං දස්සනකිව්වං සාධයමානං, තන්තිරොධා විපාකමනොධාතු සම්පට්ඨිජනකිව්වං සාධයමානා, තන්තිරොධා විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තිරණකිව්වං සාධයමානා, තන්තිරොධා කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිව්වං සාධයමානා, තන්තිරොධා සත්තක්ඛත්තුං ජවනං ජවති. තත්ථ පයමජ්ජනෙපි “අයං ඉත්ථී, අයං පුරිසො” ති රජ්ජනදුස්සනමුය්හනවසෙන ආලොකිතවිලොකිතං න භොති, දුතියජ්ජනෙපි...පෙ.... සත්තමජ්ජනෙපි. එතෙසු පන යුද්ධමණ්ඩලෙ යොධෙසු විය හෙට්ඨුපරියවසෙන හිජ්ජිත්වා පතිතෙසු “අයං ඉත්ථී, අයං පුරිසො” ති රජ්ජනාදිවසෙන ආලොකිතවිලොකිතං භොති. එවං තාවෙත්ථ මූලපරිඤ්ඤාවසෙන අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

වක්බුද්චාලෙ පන රූපෙ ආපාඨමාගතෙ භවඛගවලනතො උද්ධං සකකිව්වනිජ්ජාදනවසෙන ආවජ්ජනාදීසු උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙසු අවසානෙ ජවනං උප්පජ්ජති, තං පුබ්බෙ උප්පන්නානං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ වක්බුද්චාලෙ ආගන්තුකපුරිසො විය භොති. තස්ස යථා පරගෙහෙ කිඤ්චි යාවිතුං පට්ට්ඨස්ස ආගන්තුකපුරිසස්ස ගෙහසාමිකෙසු තුණ්හිමාසිනෙසු ආණාකරණං න යුත්තං, එවං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ වක්බුද්චාලෙ ආවජ්ජනාදීසු අරජ්ජන්තෙසු අදුස්සන්තෙසු අමුය්හන්තෙසු ච රජ්ජනදුස්සනමුය්හනං අයුත්තන්ති එවං ආගන්තුකභාවවසෙන අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

යානි පනෙතානි වක්බුද්චාලෙ වොට්ඨබ්බනපරියොසානානි විත්තානි උප්පජ්ජන්ති, තානි සද්ධිං සම්පයුත්තධම්මෙහි තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං න පස්සන්ති, ඉත්තරානි තාවකාලිකානි භොන්ති. තත්ථ යථා එකස්මිං සරෙ සබ්බෙසු මාත්‍රසකෙසු මතෙසු අවසෙසස්ස එකස්ස තඬ්ඬණංයෙව මරණධම්මස්ස න යුත්තා නව්වගීතාදීසු අභිරති නාම, එවමෙව එකද්චාලෙ සසම්පයුත්තෙසු ආවජ්ජනාදීසු තත්ථ තත්ථෙව මතෙසු අවසෙසස්ස තඬ්ඬණංයෙව මරණධම්මස්ස ජවනස්සාපි රජ්ජනදුස්සනමුය්හනවසෙන අභිරති නාම න යුත්තානි එවං තාවකාලිකභාවවසෙන අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අපිව ඛන්ධායතනධාතූපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනපෙතං වෙදිතබ්බං. එත්ථ හි වක්බු වෙව රූපා ච රූපක්ඛන්ධො, දස්සනං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා

වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, එස්සාදිකා සඬ්ඛාරා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, එවමෙනෙසං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං සමවායෙ ආලෝකනවිලෝකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලෝකෙති, කො විලෝකෙති? තථා චක්ඛු චක්ඛායතනං, රූපං රූපායතනං, දස්සනං මනායතනං, වෙදනාදයො සම්පයුත්තධම්මා ධම්මායතනං, එවමෙනෙසං චතුන්තං ආයතනානං සමවායෙ ආලෝකනවිලෝකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලෝකෙති, කො විලෝකෙති? තථා චක්ඛු චක්ඛුධාතු, රූපං රූපධාතු, දස්සනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු, තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයො ධම්මා ධම්මධාතු, එවමෙනෙසං චතුන්තං ධාතුනං සමවායෙ ආලෝකනවිලෝකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලෝකෙති, කො විලෝකෙති? තථා චක්ඛු නිස්සයපච්චයො, රූපං ආරම්මණපච්චයො, ආවජ්ජනං අනන්තරසමන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතපච්චයො, ආලෝකො උපනිස්සයපච්චයො, වෙදනාදයො සහජාතපච්චයො. එවමෙනෙසං පච්චයානං සමවායෙ ආලෝකනවිලෝකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලෝකෙති, කො විලෝකෙති? එවමෙත්ථ ඛන්ධායතනධාතුපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනපි අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

සම්ඤ්ජිතෙ පසාරිතෙති පබ්බානං සම්ඤ්ජනපසාරණං. තත්ථ චිත්තවසෙනෙව සම්ඤ්ජනපසාරණං අකත්වා හත්ථපාදානං සම්ඤ්ජනපසාරණපච්චයා අත්ථානත්ථං පරිග්ගණ්හිත්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං. තත්ථ හත්ථපාදෙ අතිවිරං සම්ඤ්ජිත්වා වා පසාරෙත්වා වා ධීතස්ස බණෙ බණෙ වෙදනා උප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගං න ලහති, කම්මට්ඨානං පරිපතති, විසෙසං නාධිගච්ඡති. කාලෙ සම්ඤ්ජන්තස්ස කාලෙ පසාරෙන්තස්ස පන තා වෙදනා නුප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං එතිං ගච්ඡති, විසෙසමධිගච්ඡන්ති එවං අත්ථානත්ථපරිග්ගණ්හනං වෙදිතබ්බං.

අත්ථෙ පන සතිපි සප්පායාසප්පායං පරිග්ගණ්හිත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජඤ්ඤං. තත්ත්වායං නයො – මහාවෙනියඬගණං කිර දහරහික්ඛු සප්ඤ්ඤායං ගණ්හන්ති. තෙසං පිට්ඨිපස්සෙ දහරහික්ඛුනියො ධම්මං සුණන්ති. තත්ථෙකො දහරො හත්ථං පසාරෙන්තො කායසංසග්ගං පත්වා තෙනෙව කාරණෙන ගිහී ජාතො. අපරො හික්ඛු පාදං පසාරෙන්තො අග්ගිමිහි පසාරෙසි, අට්ඨිං ආභවිව පාදො ඤායි. අපරො වම්මිකෙ පසාරෙසි, සො ආසිවිසෙන දට්ඨො. අපරො විවරකුට්ඨිකෙ පසාරෙසි, තං මණිසප්පො ඩංසි. තස්මා එවරූපෙ අසප්පායෙ අපසාරෙන්වා සප්පායෙ පසාරෙතබ්බං. ඉදමෙත්ථ සප්පායසම්පජඤ්ඤං.

ගොවරසම්පජඤ්ඤං පන මහාථෙරවත්ථුනා දීපෙතබ්බං – මහාථෙරො කිර දිවාට්ඨානෙ නිසින්තො අන්තෙවාසිකෙහි සද්ධිං කථයමානො සහසා හත්ථං සම්ඤ්ජිත්වා පුන යථායානෙ යපෙත්වා සණිකං සම්ඤ්ජෙසි. තං අන්තෙවාසිකා පුච්ඡිංසු – “කස්මා, හන්තෙ, සහසා හත්ථං සම්ඤ්ජිත්වා පුන යථායානෙ යපෙත්වා සණිකං සම්ඤ්ජිත්වා”ති. යතො පට්ඨායාහං, ආවුසො, කම්මට්ඨානං මනසිකාතුං ආරද්ධො, න මෙ කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා හත්ථො සම්ඤ්ජිතපුබ්බො, ඉදානි පන

තුම්හෙහි සද්ධිං කථයමානෙන කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා සම්ඤ්ජිතො, තස්මා පුන
යථායානෙ යපෙත්වා සම්ඤ්ජෙසිත්ති. සාධු, හත්තෙ, හික්ඛුතා නාම එවරුපෙන
භවිතබ්බන්ති. එවමෙත්ථාපි කම්මට්ඨානාවිජහනමෙව ගොවරසම්පජ්ඤ්ඤන්ති
වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි සම්ඤ්ජන්තො වා පසාරෙන්තො වා නත්ථි,
චුත්තජ්ජකාරචිත්තකිරියවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙන පන සුත්තාකඛ්ඨනවසෙන
දාරුයන්තස්ස හත්ථපාදලලනං විය සම්ඤ්ජනපසාරණං හොතීති පරිජානනං
පනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බං.

සඬ්ඝාටිපත්තච්චරධාරණෙනි එත්ථ සඬ්ඝාටිච්චරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන,
පත්තස්ස හික්ඛාපට්ඨගහණාදිවසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම. තත්ථ
සඬ්ඝාටිච්චරධාරණෙ තාව නිවාසෙත්වා පාරුපිත්වා ච පිණ්ඩාය වරතො
ආම්සලාහො, ‘‘සිතස්ස පටිසාතායා’’තිආදිනා නයෙන භගවතා
චුත්තජ්ජකාරොයෙව ච අත්ථො අත්ථො නාම. තස්ස වසෙන සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං
වෙදිතබ්බං.

උණ්භපකතිකස්ස පන දුබ්බලස්ස ච චීවරං සුබ්බමං සජ්ජායං, සීතාලුකස්ස සනං
දුපට්ඨං. විපරිතං අසජ්ජායං. යස්ස කස්සචි ජිණ්ණං අසජ්ජායමෙව. අග්ගප්පාදිදානෙන
හිස්ස තං පලිබොධකරං හොති. තථා පට්ටුණ්ණදුකුලාදිහෙදං ලොහනීයචීවරං.
තාදිසඤ්චි අරඤ්ඤෙ එකකස්ස නිවාසන්තරායකරං, ජීවිතන්තරායකරඤ්චාපි හොති.
නිජ්ජරියායෙන පන යං නිමිත්තකම්මාදිච්ඡාජීවවසෙන උප්පන්නං, යඤ්චස්ස
සෙවමානස්ස අකුසලා ධම්මා අභිවඤ්ඤන්ති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, තං
අසජ්ජායං. විපරිතං සජ්ජායං, තස්ස වසෙනෙත්ථ සජ්ජායසම්පජ්ඤ්ඤං,
කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොවරසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි චීවරං පාරුපන්තො නත්ථි,
චුත්තජ්ජකාරචිත්තකිරියවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙනෙව පන චීවරපාරුපනං හොති. තත්ථ
චීවරමපි අවෙනනං, කායොපි අවෙනනො. චීවරං න ජානාති ‘‘මයා කායො
පාරුපිතො’’ති. කායොපි න ජානාති ‘‘අහං චීවරෙන පාරුපිතො’’ති. ධාතුයොව
ධාතුසමූහං පටිච්ඡාදෙන්ති පට්ටිලොතිකාය පොත්ථකරුපපට්ච්ඡාදනෙ විය. තස්මා
නෙව සුන්දරං චීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං ලභිත්වා
දොමනස්සං. නාගවම්මිකවෙතියරුක්ඛාදීසු හි කෙචි මාලාගන්ධධුමවත්ථාදීහි
සක්කාරං කරොන්ති, කෙචි ගුප්තමුත්තකද්දමදණ්ඩසත්ථපභාරාදීහි අසක්කාරං. න
තෙහි නාගවම්මිකරුක්ඛාදයො සොමනස්සං වා කරොන්ති දොමනස්සං වා.
එවමෙව. නෙව සුන්දරං චීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං
ලභිත්වා දොමනස්සන්ති එවං පවත්තපටිසඬ්ඛානවසෙනෙත්ථ
අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

පත්තධාරණෙපි පත්තං සහසාව අග්ගහෙත්වා – ‘‘ඉමං ගහෙත්වා පිණ්ඩාය
වරමානො හික්ඛං ලභිස්සාමී’’ති එවං පත්තග්ගහණපච්චයා

පටිලහිතබ්බඅත්ථවසෙන සාත්ථකසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං. කිසදුබ්බලසරීරස්ස පන ගරුපත්තො අසප්පායො. යස්ස කස්සච්ච තුපඤ්චගණ්ඨිකාහතො දුබ්බසොධනීයො අසප්පායොව. දුද්ධොතපත්තො හි න වට්ටති, තං ධොවන්තස්සෙව වස්ස පලිබොධො හොති. මණ්ඩණ්ණපත්තො පන ලොහනීයො චීවරෙ චුත්තනයෙනෙව අසප්පායො. නිමිත්තකම්මාදිවසෙන ලද්ධො, පන යඤ්චස්ස සෙවමානස්ස අකුසලා ධම්මා අභිවඤ්ඤාති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, අයං එකන්තඅසප්පායොව. විපරිතො සප්පායො. තස්ස වසෙනෙත්ථ සප්පායසම්පජ්ඣං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොවරසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොච්චි පත්තං ගණ්හන්තො නත්ථි, චුත්තප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව පත්තග්ගහණං නාම හොති. තත්ථ පත්තොපි අවෙනතො, හත්ථාපි අවෙනතා. පත්තො න ජානාති “අහං හත්ථෙහි ගහිතො”ති. හත්ථාපි න ජානන්ති “පත්තො අම්හෙහි ගහිතො”ති. ධාතුයොව ධාතුසමුහං ගණ්හන්ති, සණ්ඨාසෙන අග්ගිවණ්ණපත්තග්ගහණෙ වියාති එවං පවත්තපටිසඬ්ඛානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

අපිච යථා ඡින්නහත්ථපාදෙ වණ්ණමුඛෙහි පග්ගරිතපුබ්බලොහිතකිම්බුලෙ නීලමක්ඛිකසම්පරිකිණ්ණෙ අනාථසාලාය අනාථමනුස්සෙ දිස්වා දයාලුකා පුරිසා තෙසං වණ්ණපට්ටවොළකානි වෙව කපාලාදීහි හෙසප්පානි ව උපනාමෙත්ති. තත්ථ වොළකානිපි කෙසඤ්චි සණ්භානි, කෙසඤ්චි පුලානි පාපුණන්ති, හෙසප්පකපාලානිපි කෙසඤ්චි සුසණ්ඨානානි, කෙසඤ්චි දුස්සණ්ඨානානි පාපුණන්ති, න තෙ තත්ථ සුමනා වා දුම්මනා වා හොන්ති. වණ්ණපට්ච්ඡාදනමත්තෙනෙව හි වොළකෙන හෙසප්පපට්ග්ගහමත්තෙනෙව ච කපාලකෙන තෙසං අත්ථො. එවමෙව යො හික්ඛු වණ්ණවොළකං විය චීවරං, හෙසප්පකපාලකං විය ච පත්තං, කපාලෙ හෙසප්පථිච ච පත්තෙ ලද්ධහික්ඛං සල්ලක්ඛෙති. අයං සඬ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙ අසම්මොහසම්පජ්ඣංඤ්ඤා උත්තමසම්පජානකාරීති වෙදිතබ්බො.

අසිතාදිසු අසිතෙති පිණ්ඩපාතහොජනෙ. පිතෙති යාගුආදිපාතෙ. බායිතෙති පිට්ඨබජ්ජකාදිබාදනෙ. සායිතෙති මධුචාණිතාදිසායනෙ. තත්ථ “නෙව දවායා”තිආදිනා නයෙන චුත්තො අට්ඨවිධොපි අත්ථො අත්ථො නාම, තස්ස වසෙන සාත්ථකසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

ලුඛපණ්ණිතතිත්තමධුරාදිසු පන යෙන හොජනෙන යස්ස අථාසු හොති, තං තස්ස අසප්පායං. යං පන නිමිත්තකම්මාදිවසෙන පටිලද්ධං, යඤ්චස්ස භුඤ්ජතො අකුසලා ධම්මා අභිවඤ්ඤාති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, තං එකන්තඅසප්පායමෙව. විපරිතං සප්පායං. තස්ස වසෙනෙත්ථ සප්පායසම්පජ්ඣං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොවරසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

අබ්හන්තරෙ අත්තා නාම කොච්ඡුඤ්ජකො නත්ථි,
 චුත්තජප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව පත්තපටිග්ගහණං නාම හොති,
 චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව හත්ථස්ස පත්තෙ ඕතාරණං නාම හොති,
 චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව ආලොපකරණං ආලොපුද්ධරණං
 මුඛවිවරණඤ්ච හොති. න කොච්ඡුඤ්ජකාය න යන්තකෙන හනුකට්ඨිනි විවරති,
 චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව ආලොපස්ස මුඛෙ යපනං උපරිදන්තානං
 මුසලකිච්චසාධනං හෙට්ඨාදන්තානං උදුක්ඛලකිච්චසාධනං ජීවිහාය
 හත්ථකිච්චසාධනඤ්ච හොති. ඉති නං තත්ථ අග්ගජීවිහාය තනුකබ්බෙලො,
 මූලජීවිහාය බහලබ්බෙලො මක්ඛෙති. තං හෙට්ඨාදන්තඋදුක්ඛලෙ
 ජීවිහාහත්ථපරිවත්තිතං බෙළුඋදකතෙමිතං උපරිදන්තමුසලසඤ්චුණ්ණිතං කොච්ඡු
 කටච්ඡුතා වා දබ්බියා වා අන්තො පචෙසෙන්තො නාම නත්ථි, වායොධාතූයාව
 පවිසති. පට්ටිධං පට්ටිධං කොච්ඡු පලාලසන්ථරං කත්වා ධාරෙන්තො නාම නත්ථි,
 වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨති. ඨිතං ඨිතං කොච්ඡු උද්ධනං කත්වා අග්ගිං ජාලෙන්වා
 පවන්තො නාම නත්ථි, තෙජොධාතූයාව පව්වති. පක්කං පක්කං කොච්ඡු දණ්ඩකෙන
 වා යට්ඨියා වා බහි නිහරකො නාම නත්ථි, වායොධාතූයෙව නිහරති. ඉති වායොධාතූ
 අතිහරති ව චිතිහරති ව ධාරෙති ව පරිවත්තෙති ව සඤ්චුණ්ණෙති ව විසොසෙති ව
 නිහරති ව; පට්ඨිධාතූ ධාරෙති ව පරිවත්තෙති ව සඤ්චුණ්ණෙති ව විසොසෙති ව;
 ආපොධාතූ සිනෙහෙති ව අල්ලන්තඤ්ච අනුපාලෙති; තෙජොධාතූ අන්තොපට්ටිධං
 පරිපාචෙති; ආකාසධාතූ අඤ්ජසො හොති; විඤ්ඤාණධාතූ තත්ථ තත්ථ
 සම්මාපයොගමන්වාය ආභූජනීති එවං පවත්තපට්ඨිධානාවසෙනෙත්ථ
 අසම්මොහසම්පජ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අපිච්ඡ ගමනතො, පරියෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො,
 අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, ඵලතො, නිස්සන්දතො, සම්මක්ඛනතොති එවං
 දසවිධං පටිකුලභාවං පටිච්චෙක්ඛණතොපෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤං
 වෙදිතබ්බං. චිත්ථාරකථා පනෙන්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.294 ආදයො)
 ආහාරපටිකුලසඤ්ඤානිද්දෙසතො ගහෙතබ්බා.

උච්චාරපස්සාවකම්මෙති උච්චාරස්ස ව පස්සාවස්ස ව කරණෙ. තත්ථ
 පත්තකාලෙ උච්චාරපස්සාවං අකරොන්තස්ස සකලසරීරතො සෙදා මුච්චන්ති,
 අක්ඛිති හමන්ති, චිත්තං න එකග්ගං හොති, අඤ්ඤෙ ව රොගා උප්පජ්ජන්ති.
 කරොන්තස්ස පන සබ්බං තං න හොතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. තස්ස වසෙන
 සාන්ථකසම්පජ්ඤං වෙදිතබ්බං. අට්ඨානෙ උච්චාරපස්සාවං කරොන්තස්ස පන
 ආපත්ති හොති, අයසො වඩ්ඪති, ජීවිතන්තරායොපි හොති. පතිරූපෙ යානෙ
 කරොන්තස්ස සබ්බං තං න හොතීති ඉදමෙත්ථ සජ්ජායං. තස්ස වසෙන
 සජ්ජායසම්පජ්ඤං, කම්මට්ඨානාවිජ්ජනාවසෙන ව ගොචරසම්පජ්ඤං
 වෙදිතබ්බං.

අබ්හන්තරෙ අත්තා නාම කොච්ඡු උච්චාරපස්සාවකම්මං කරොන්තො නත්ථි,
 චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව පන උච්චාරපස්සාවකම්මං හොති. යථා පන

පක්කෙ ගණ්ඩෙ ගණ්ඩහෙදෙන පුබ්බලොභිතං අකාමතාය නික්ඛමති, යථා ච අනිහරිතා උදකභාජනා උදකං අකාමතාය නික්ඛමති, එවං පක්කාසයමුත්තවත්ථීසු සන්තිවිතා උච්චාරපස්සාවා වායුවෙගසමුප්පිළිතා අකාමතායපි නික්ඛමන්ති. සො පනායං එවං නික්ඛමන්තො උච්චාරපස්සාවො නෙව තස්ස භික්ඛුනො අත්තනො භොති න පරස්ස, කෙවලං සරීරනිස්සන්දොව භොති. යථා කිං? යථා උදකතුම්ඛනො පුරාණඋදකං ඡඩ්ඛෙන්තස්ස නෙව තං අත්තනො භොති න පරෙසං, කෙවලං පටිජග්ගනමත්තමෙව භොති. එවං පවත්තපටිසඬානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤං වෙදිතබ්බං.

ගතාදීසු ගතෙති ගමනෙ. ධීතෙති යානෙ. නිසින්තෙති නිසජ්ජාය. සුත්තෙති සයනෙ. ජාගරිතෙ ති ජාගරණෙ. භාසිතෙති කථනෙ. තුණ්හිභාවෙති අකථනෙ. එත්ථ ච යො වීරං ගන්ත්වා වා වඩ්ඤමිත්වා වා අපරභාගෙ ධීතො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “වඩ්ඤමනකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති, අයං ගතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො සජ්ඣායං වා කරොන්තො පඤ්ඤං වා විස්සජ්ජෙන්තො කම්මට්ඨානං වා මනසිකරොන්තො වීරං යත්වා අපරභාගෙ නිසින්තො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “ධීතකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති, අයං ධීතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො සජ්ඣායාදිකරණවසෙනෙව වීරං නිසිදිත්වා අපරභාගෙ නිපන්තො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – “නිසින්තකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති, අයං නිසින්තෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො පන නිපන්තකොව සජ්ඣායං කරොන්තො කම්මට්ඨානං වා මනසිකරොන්තො නිද්දං ඔක්ඤමිත්වා අපරභාගෙ උට්ඨාය ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – “සයනකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති, අයං සුත්තෙ ව ජාගරිතෙ ව සම්පජානකාරී නාම. කිරියමයවිත්තානඤ්ඤි අප්පවත්තං සුත්තං නාම, පවත්තං ජාගරිතං නාමාති.

යො පන භාසමානො – “අයං සද්දො නාම ඔට්ඨෙව ච පටිච්ච දන්තෙ ව ජීවිහඤ්ච තාලුඤ්ච පටිච්ච විත්තස්ස ව තදනුරූපං පයොගං පටිච්ච ජායති”ති සතො සම්පජානො භාසති, වීරං වා පන කාලං සජ්ඣායං කත්වා ධම්මං වා කථෙත්වා කම්මට්ඨානං වා පරිවත්තෙත්වා පඤ්ඤං වා විස්සජ්ජෙන්වා අපරභාගෙ තුණ්හිභුතො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “භාසිතකාලෙ උප්පන්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති අයං භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො තුණ්හිභුතො වීරං ධම්මං වා කම්මට්ඨානං වා මනසිකත්වා අපරභාගෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – “තුණ්හිභුතකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා”ති. උපාදාරූපපවත්තියා සති භාසති නාම, අසති තුණ්හි භවති නාමාති, අයං තුණ්හිභාවෙ සම්පජානකාරී නාමාති. එවමෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඤං තස්ස වසෙන

සම්පජානකාරිතා වෙදිතබ්බා. ඉමස්මිං සුත්තෙ සතිපට්ඨානමිස්සකසම්පජ්ඣං පුබ්බභාගං කථිතං.

3. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

369. තතියෙ එවමෙව පනිධෙකච්චෙති සො කිර භික්ඛු කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා ඉතො චිතො ව ආභිණ්ඩති, කායච්චෙකං නානුයුඤ්ජති. තෙන නං භගවා නිග්ගණ්හන්තො එවමාහ. තස්මාති යස්මා සංඛිත්තෙන දෙසනං යාවසී, තස්මා. දිට්ඨිති කම්මස්සකතාදිට්ඨි.

4. සාලසුත්තවණ්ණනා

370. චතුත්ථෙ ධම්මචිත්තයොති ධම්මොති වා චිත්තයොති වා උභයමෙතං සත්ථුසාසනස්සෙව නාමං. සමාදපෙනබ්බාති ගණ්හාපෙනබ්බා. එකොදිභූතාති ඛණිකසමාධිතා එකග්ගභූතා. සමාහිතා එකග්ගචිත්තාති උපචාරජපනාවසෙන සම්මා යපිතචිත්තා ව එකග්ගචිත්තා ව. ඉමස්මිං සුත්තෙ නවකභික්ඛුහි වෙව ඛණාසවෙහි ව භාවිතසතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, සත්තහි සෙබෙහි භාවිතා මිස්සකා.

6. සකුණග්ගිසුත්තවණ්ණනා

372. ඡට්ඨෙ සකුණග්ගිති සකුණං හනතිති සකුණග්ගි, සෙනස්සෙනං අධිවචනං. සහසා අජ්ඣපත්තාති ලොභසාහසෙන පත්තා. අලක්ඛිකාති නිස්සිරිකා. අජ්පපුඤ්ඤාති පරිත්තපුඤ්ඤා. සවෙජ්ජ මයන්ති සවෙ අජ්ජ මයං. නඬගලකට්ඨකරණන්ති නඬගලෙන කසිකරණං, අධුනා කට්ඨං බෙන්තට්ඨානන්ති අත්ථො. ලෙඩ්ඛුට්ඨානන්ති ලෙඩ්ඛුනං යානං. සංවදමානාති සම්මා වදමානා, අත්තනො බලස්ස සුට්ඨු වණ්ණං වදමානාති අත්ථො. මහන්තං ලෙඩ්ඛුං අභිරුහින්වාති උද්ධනසණ්ඨානෙන ධීතෙසු තීසු ලෙඩ්ඛුසු “ඉතො සෙන ආගච්ඡන්තෙ ඉතො නික්ඛමිස්සාමි, ඉතො ආගච්ඡන්තෙ ඉතො”ති සල්ලක්ඛෙන්වා තෙසු එකං ලෙඩ්ඛුං අභිරුහින්වා අට්ඨාසි අවදමානො. සන්නය්හාති බුරජපං සන්නය්හමානො විය සන්නය්හින්වා සුට්ඨු යපෙත්වා. බහුආගතො බො මයායන්ති “මය්හං අත්ථාය අයං බහුතං යානං ආගතො, අජ්පං අවසිට්ඨං, ඉදානි මං ගණ්හිස්සති”ති ඤත්වා දාරුගුලො විය විනිවත්තිත්වා තස්සෙව ලෙඩ්ඛුස්ස අත්තරෙ පච්චුපාදි, පටිපන්නො පච්චියොති අත්ථො. උරං පච්චතාලෙසිති “එකජ්පහාරෙතෙව ලාපස්ස සීසං ඡන්දිත්වා ගහෙස්සාමි”ති පක්ඛන්දත්තා වෙගං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තස්මිං ලෙඩ්ඛුස්මිං උරං පතාලෙසි. තාවදෙවස්ස හදයමංසං ඵාලිගිත්ථ. අථ ලාපො “දිට්ඨා වත සත්තුතො පිට්ඨි”ති හට්ඨතුට්ඨො තස්ස හදයෙ අපරාපරං වඩිකමි.

7. මක්කටසුත්තවණ්ණනා

373. සත්තමෙ දුග්ගාති දුග්ගමා. වාරීති සඤ්චාරො. ලෙපං ඔඩ්ඛෙන්තීති
වටරුක්ඛබ්බිරාදීහි යොජෙත්වා ලෙපං කරොන්ති, තං මක්කටානං
ධ්වගමනට්ඨානන්ති සල්ලක්ඛෙන්වා රුක්ඛසාබාදීසු යපෙන්නි. පඤ්චොඩ්ඛිතොති
පඤ්චසු යානෙසු කාජදණ්ඩකං පචෙසෙත්වා ගහෙනබ්බා කාජසික්කා විය ඔඩ්ඛිතො.
ථුනං සෙතීති ථුනන්තො සයති.

8. සුදසුත්තවණ්ණනා

374. අට්ඨමෙ සුදොති හත්තකාරකො. නානාවචයෙහීති නානාවයෙහි,
නානාවිධෙහීති අත්ථො. අයමෙව වා පායො. අම්බිලග්ගෙහීති අම්බිලකොට්ඨාසෙහි.
එසෙව නයො සබ්බත්ථං. අභිහරතීති ගහණත්ථාය හත්ථං පසාරෙති. බහුං ගණ්භාතීති
එකග්ගහණෙන බහුං ගණ්භන්තොපි පුනස්පුනං ගණ්භන්තොපි බහුං ගණ්භතෙව.
අභිහාරානන්ති සතං වා සහස්සං වා උක්ඛිපිත්වා අභිහටානං දායානං.
උපක්කිලෙසාති පඤ්ච නිවරණා. නිමිත්තං න උග්ගණ්භාතීති “ඉමං මෙ
කම්මට්ඨානං අනුලොමං වා ගොත්‍රභුං වා ආහව්ව යීත”න්ති න ජානාති, අත්තනො
චිත්තස්ස නිමිත්තං ගණ්භිතුං න සක්කොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ පුබ්බභාගවිපස්සනා
සතිපට්ඨානාව කථිතා.

9. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

375. නවමෙ බෙළවගාමකෙති වෙසාලියා සමීපෙ එවංනාමකො පාදගාමො
අත්ථි, තස්මිං. යථාමිත්තන්තිආදීසු මිත්තාති මිත්තාව. සන්දිට්ඨාති තත්ථ තත්ථ
සඬගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදල්භමිත්තා. සම්භත්තාති සුට්ඨු හත්තා සිනෙහවන්තො
දල්භමිත්තා. යෙසං යත්ථ යත්ථ එවරුපා භික්ඛු අත්ථි, තෙ තත්ථ තත්ථ වස්සං
උපෙථාති අත්ථො. කස්මා එවමාහ? තෙසං ඵාසුචිහාරත්ථාය. තෙසං කිර
බෙළවගාමකෙ සෙනාසනං නස්පහොති, භික්ඛාපි මන්දා. සමන්තා වෙසාලියා පන
බහුනි සෙනාසනානි, භික්ඛාපි සුලභා. තස්මා එවමාහ.

අථ කස්මා “යථාසුඛං ගච්ඡතා”ති න විස්සජ්ජෙසි? තෙසං අනුකම්පාය. එවං
කිරස්ස අහොසි – “අහං දසමාසමත්තං යත්වා පරිනිබ්බායිස්සාමි. සචෙ ඉමෙ දුරං
ගච්ඡිස්සන්ති, මං පරිනිබ්බානකාලෙ දට්ඨුං න සක්ඛිස්සන්ති. අථ තෙසං ‘සත්ථා
පරිනිබ්බායන්තො අම්භාකං සතිමත්තම්පි න අදාසි. සචෙ ජානෙය්‍යාම, න එවං දුරෙ
වසෙය්‍යාමා’ති විජ්ජට්ඨාසාරො භවෙය්‍ය. වෙසාලියා සමන්තා පන වස්සං වසන්තා
මාසස්ස අට්ඨ වාරෙ ආගන්ත්වා ධම්මං සුඤ්ඤස්සන්ති, සුගතොවාදං ලභිස්සන්ති”ති න
විස්සජ්ජෙසි.

බරොති ඵරුසො. ආබාධොති විසභාගරොගො. බාළ්භාති බලවතියො.
මාරණන්තිකාති මරණන්තං මරණසන්තිකං පාපනසමත්ථා. සතො සම්පජානො
අධිවාසෙසීති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නිත්වා අධිවාසෙසි.
අවිහඤ්ඤමානොති වෙදනානුවත්තනවසෙන අපරාපරං පරිවත්තනං අකරොන්තො

අපිලියමානෝ අදුක්ඛියමානෝ ව අධිවාසෙසි. අනාමන්තෙන්වාති අජානාපෙන්වා. අනපලොකෙන්වාති අජානාපෙන්වා ව ඔවාදානුසාසනිං අදන්වාති චුත්තං හොති. වීරියෙනාති පුබ්බභාගවීරියෙන වෙව ඵලසමාපත්තිවීරියෙන ව. පටිපණාමෙන්වාති වික්ඛම්භෙන්වා. ජීවිතසංඛාරන්ති ඵත්ථ ජීවිතම්පි ජීවිතසංඛාරො. යෙන ජීවිතං සංඛාරියති ඡිජ්ජමානං සංචේතං යපියති, සො ඵලසමාපත්තිධම්මොපි ජීවිතසංඛාරො. සො ඉධ අධිජ්ජෙතො. අධිට්ඨායාති අධිට්ඨන්තිවා පවත්තෙන්වා ජීවිතයපනසමත්ථං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජෙය්‍යන්ති අයමෙන්ථ සංඛ්‍යෙපත්ථො.

කිං පන භගවා ඉතො පුබ්බෙ ඵලසමාපත්තිං න සමාපජ්ජන්ති? සමාපජ්ජති. සා පන ඛණිකසමාපත්ති. ඛණිකසමාපත්ති ව අන්තොසමාපත්තියංයෙව වෙදනං වික්ඛම්භෙති, සමාපත්තිතො චුට්ඨිතමත්තස්ස කට්ඨපාතෙන වා කඨලපාතෙන වා ඡින්නසෙවාලො විය උදකං, පුන සරීරං වෙදනා අජ්ඣොත්ථරති. යා පන රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජටං කත්වා මහාවිපස්සනාවසෙන සමාපන්නා සමාපත්ති, සා සුට්ඨු වික්ඛම්භෙති. යථා නාම පුරිසෙන පොක්ඛරණං ඔගාහෙන්වා හත්ථෙහි ව පාදෙහි ව සුට්ඨු අපඛ්‍යුල්භසෙවාලො විරෙන උදකං ඔත්ථරති, ඵවමෙව තතො චුට්ඨිතස්ස විරෙන වෙදනා උජ්ජජ්ජති. ඉති භගවා තංදිවසං මහාබොධිපල්ලඬකෙ අභිනවං විපස්සනං පටිපන්නො විය රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජටං කත්වා චුද්දසභාකාරෙහි සන්නෙන්වා මහාවිපස්සනාය වෙදනං වික්ඛම්භෙන්වා “දසමාසෙ මා උජ්ජජ්ජිත්ථා”ති සමාපත්තිං සමාපජ්ජි, සමාපත්තිවික්ඛම්භිතා වෙදනා දස මාසෙ න උජ්ජජ්ජියෙව.

ගිලානා චුට්ඨිතොති ගිලානො භුත්වා පුන චුට්ඨිතො. මධුරකජාතො වියාති සඤ්ජාතගරුභාවො සඤ්ජාතථද්ධභාවො සුලෙ උත්තාසිතපුරිසො විය. න පක්ඛායන්තීති න පකාසන්ති, නානාකාරතො න උපට්ඨන්ති. ධම්මාපි මං නජ්ජටිහන්තීති සතිපට්ඨානධම්මා මය්‍හං පාකටා න හොන්තීති දීපෙති. තන්තිධම්මා පන ථෙරස්ස සුජ්ජගුණා. න උදාහරන්ති පච්ඡිමඔවාදං න දෙති, තං සන්ධාය වදන්ති.

අනන්තරං අබාහිරන්ති ධම්මවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා උභයං අකත්වා. “ඵත්තකං ධම්මං පරස්ස න දෙසෙස්සාමී”ති හි වින්තෙන්තො ධම්මං අබ්භන්තරං කරොති නාම, “ඵත්තකං පරස්ස දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො බාහිරං කරොති නාම. “ඉමස්ස පුග්ගලස්ස දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො පන පුග්ගලං අබ්භන්තරං කරොති නාම, “ඉමස්ස න දෙසෙස්සාමී”ති වින්තෙන්තො පුග්ගලං බාහිරං කරොති නාම. ඵවං අකත්වා දෙසිතොති අත්ථො. ආචරියමුට්ඨිති යථා බාහිරකානං ආචරියමුට්ඨි නාම හොති, දහරකාලෙ කස්සචි අකථෙත්වා පච්ඡිමකාලෙ මරණමඤ්චෙ නිපන්නා පියමනාපස්ස අත්තෙවාසිකස්ස කථෙත්ති, ඵවං තථාගතස්ස “ඉදං මහල්ලකකාලෙ පච්ඡිමයානෙ කථෙස්සාමී”ති මුට්ඨිං කත්වා පරිහරිත්වා යපිතං කිඤ්චි නත්ථීති දස්සෙති.

අහං හික්ඛුසංඝන්ති අහමෙව හික්ඛුසංඝං පරිහරිස්සාමිති වා, මමුද්දෙසිකොති අහං උද්දිසිතබ්බට්ඨොන උද්දෙසො අස්සාති මමුද්දෙසිකො, මමෙව උද්දිස්සිත්වා මං.

පව්වාසීසමානෝ භික්ඛුසඤ්ඤා හොතු මම අව්වයෙන මා වා අහොසි, යං වා තං වා හොතුති ඉති වා පන යස්ස අස්සාති අත්ථො. න එවං හොතීති බොධිපල්ලඤ්ඤායෙව ඉස්සාමච්ඡෙරානං විගතත්තා එවං න හොති. ස කිත්ති සො කිං. ආසීතිකොති අසීතිසංවච්ඡරිකො, ඉදං පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තභාවදීපනත්ථං චුත්තං. වෙයම්ඝ්ඤානාති බාහුබන්ධවක්කබන්ධාදිනා පටිසඤ්ඤානෙව වෙයම්ඝ්ඤානෙ. මඤ්ඤෙති ජරසකං විය වෙයම්ඝ්ඤානෙ මඤ්ඤෙ යාපෙති, අරහත්තඵලවෙයනෙන චතුර්ග්‍රහපටකප්පනං තථාගතස්ස හොතීති දස්සෙති.

ඉදානි තමත්ථං පකාසෙන්නො යස්මිං ආනන්ද සමයෙතිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බනිමිත්තානන්ති රූපනිමිත්තාදීනං. එකච්චානං වෙදනානන්ති ලොකියානං වෙදනානං. තස්මාතිභානන්දාති යස්මා ඉමිනා ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන ඵාසු හොති, තස්මා තුම්හෙහි තදත්ථාය එවං විහරාති දස්සෙති. අත්තදීපාති මහාසමුද්දගතා දීපං විය අත්තානං දීපං පතිට්ඨං කත්වා විහරාති. අත්තසරණාති අත්තගතිකාව හොථ, මා අඤ්ඤගතිකා. ධම්මදීපධම්මසරණපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච ධම්මොති නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො වෙදිතබ්බො. තමතග්ගෙති තමඅග්ගෙ, මජ්ඣිම නිකායො පදසන්ධිවසෙන චුත්තො. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමෙ අග්ගතමාති තමතග්ගාති. එවං සබ්බං තමසොතං ඡින්දිත්වා අතිවිය අග්ගෙ උත්තමභාවෙ එතෙ, ආනන්ද, මම භික්ඛු භවිස්සන්ති, තෙසං අග්ගෙ භවිස්සන්ති. යෙ කෙච්ඡි සික්ඛාකාමා, සබ්බෙසං තෙසං චතුසතිපට්ඨානගොචරාව භික්ඛු අග්ගෙ භවිස්සන්තිති අරහත්තනිකුට්ටන දෙසනං ගණ්ඨිති.

10. භික්ඛුනුපස්සයසුත්තවණ්ණනා

376. දසමෙ තෙනුපසඤ්ඤාති තස්මිං උපස්සයෙ කම්මට්ඨානකම්මිකා භික්ඛුනියො අත්ථී, තාසං උස්සුක්කාපෙත්වා කම්මට්ඨානං කට්ඨස්සාමිති උපසඤ්ඤාති. උළාරං පුබ්බෙනාපරං විසෙසන්ති පුබ්බවිසෙසතො අපරං උළාරවිසෙසං. තත්ථ මහාභූතපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, උපාදාරූපපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම. තථා සකලරූපපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, අරූපපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම. රූපාරූපපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, පච්චයපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම සප්පච්චයනාමරූපදස්සනං පුබ්බවිසෙසො, තිලක්ඛණාරොපනං අපරවිසෙසො නාම. එවං පුබ්බෙනාපරං උළාරවිසෙසං ජානාතීති අත්ථො.

කායාරම්මණොති යං කායං අනුපස්සති, තමෙව ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති කිලෙසපරිලාහො. බහිද්ධා වා චිත්තං චික්ඛිපතීති බහිද්ධා වා පුපුත්තාරම්මණෙ චිත්තප්පාදො චික්ඛිපති. කිස්මිඤ්චිදෙව පසාදනියෙ නිමිත්තෙ චිත්තං පණ්දහිතබ්බන්ති එවං කිලෙසපරිලාහෙ ච ලීනත්තෙ ච බහිද්ධාචික්ඛෙපෙ ච උප්පත්තො කිලෙසානුරුද්ධිතො න චත්තිතබ්බං, කිස්මිඤ්චිදෙව පසාදනියෙ පසාදාවහෙ බුද්ධාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං යානෙ කම්මට්ඨානචිත්තං යපෙතබ්බං. චිත්තං සමාධියතීති ආරම්මණෙ සම්මා ආධියති සුට්ඨු යපිතං යපියති. පටිසංභරාමීති පසාදනියට්ඨානතො පටිසංභරාමි, මූලකම්මට්ඨානාහිමුඛංයෙව නං කරොමිති

අත්ථො. සො පටිසංභරති වෙවාති මූලකම්මට්ඨානාහිමුඛස්ථ පෙසෙති. න ච විතක්කෙති න ච විචාරෙතීති කිලෙසවිතක්කං න විතක්කෙති, කිලෙසවිචාරං න විචාරෙති. අවිතක්කොමිති අවිචාරොති කිලෙසවිතක්කවිචාරෙහි අවිතක්කාවිචාරො. අප්ප්ඤ්ඤානං සතිමා සුඛමස්මීති ගොචරප්ප්ඤ්ඤානෙ පවත්තාය සතියා “සතිමාහමස්මි සුඛිතො වා”ති පජානාති.

එවං බො, ආනන්ද, පණ්ඩාය භාවනා හොතීති එවං, ආනන්ද, යපෙත්වා භාවනා හොති. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො යථා නාම පුරිසස්ස මහත්තං උච්ඡුභාරං උක්ඛිපිත්වා යන්තසාලං නෙත්තස්ස කිලන්තකිලන්තකාලෙ භූමියං යපෙත්වා උච්ඡුඛණ්ඩං බාදිත්වා පුන උක්ඛිපිත්වා ගමනං හොති; එවමෙව අරහත්තං පාපුණ්තුං උග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස කායපරිලාභාදීසු උප්පන්නෙසු තං කම්මට්ඨානං යපෙත්වා බුද්ධගුණාදිඅනුස්සරණෙන විත්තං පසාදෙත්වා කම්මනියං කත්වා භාවනා පවත්තා, තස්මා “පණ්ඩාය භාවනා හොතී”ති වුත්තං. තස්ස පන පුරිසස්ස උච්ඡුභාරං යන්තසාලං නෙත්වා පිළෙත්වා රසපානං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තං පත්තස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛානුභවනං වෙදිතබ්බං.

බහිද්ධාති මූලකම්මට්ඨානං පහාය බහි අඤ්ඤස්මිං ආරම්මණෙ. අප්පණ්ඩායාති අට්ඨපෙත්වා. අථ පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණ්ණිතන්ති පජානාතීති එත්ථ කම්මට්ඨානවසෙන වා සරීරවසෙන වා දෙසනාවසෙන වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ කම්මට්ඨානෙ තාව කම්මට්ඨානස්ස අභිනිවෙසො පුරෙ නාම, අරහත්තං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කිලෙසපරිලාභස්ස වා ලීනත්තස්ස වා බහිද්ධාවික්ඛෙපස්ස වා උප්පජ්ජිතුං ඔකාසං අදෙන්තො සුදත්තගොණෙ යොජෙත්වා සාරෙන්තො විය චතුරස්සවිජ්ඣේදෙ සුතවිජ්ඣං චතුරස්සසට්ඨකං පක්ඛිපන්නො විය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අතිට්ඨන්නො අලග්ගන්නො අරහත්තං පාපුණාති, සො පුරෙසඤ්ඤාතස්ස කම්මට්ඨානාහිනිවෙසස්ස පච්ඡාසඤ්ඤාතස්ස අරහත්තස්ස ච වසෙන පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණ්ණිතන්ති පජානාති නාම.

සරීරෙ පන පාදඤ්ඤානං අග්ගපබ්බාති පුරෙ නාම, සීසකට්ඨානං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු පාදඤ්ඤානං අග්ගපබ්බඅට්ඨකෙසු අභිනිවිසිත්වා ඛ්‍යාහඤ්ඤානං යවකලාපං මොචෙන්තො විය චණ්ණසණ්ඨානදියොකාසපරිච්ඡේදවසෙන අට්ඨිති පරිග්ගණන්තො අන්තරා කිලෙසපරිලාභාදීනං උප්පත්තිං වාරෙන්වා යාව සීසකට්ඨානා භාවනං පාපෙති, සො පුරෙසඤ්ඤාතානං අග්ගපාදඤ්ඤානපබ්බානං පච්ඡාසඤ්ඤාතස්ස සීසකට්ඨානස්ස ච වසෙන පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණ්ණිතන්ති පජානාති නාම.

දෙසනායපි ද්වන්තිංසාකාරදෙසනාය කෙසා පුරෙ නාම, මත්ථලුඤ්ඤානං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු කෙසෙසු අභිනිවිසිත්වා චණ්ණසණ්ඨානදියොකාසවසෙන කෙසාදයො පරිග්ගණන්තො අන්තරා කිලෙසපරිලාභාදීනං උප්පත්තිං වාරෙන්වා යාව මත්ථලුඤ්ඤානා භාවනං පාපෙති. සො පුරෙසඤ්ඤාතානං කෙසානං

පවිෂ්ඨාසංඛ්‍යාතස්ස මත්ථලුඛිගස්ස ච වසෙන පවිෂ්ඨා පුරෙ අසංඛිතං විමුක්තං
අප්පණ්ණිකන්ති පජානාති නාම.

එවං බො, ආනන්ද, අප්පණ්ණිකාය භාවනා භොතීති එවං, ආනන්ද, අට්ඨපෙත්වා
භාවනා භොතී. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො යථා නාම පුරිසස්ස ගුලභාරං ලභිත්වා
අත්තනො ගාමං අතිහරන්තස්ස අත්තරා අට්ඨපෙත්වා උච්චධිගෙ පක්ඛිත්තානි
ගුලඛණ්ඩාදීනි බාදනීයානි බාදන්තස්ස අත්තනො ගාමෙයෙව ඔතරණං භොතී,
එවමෙව අරහත්තං පාපුණ්ණං ආරද්ධභාවනස්ස කායපරිලාභාදීනං උප්පත්තිං
වාරෙත්වා කම්මට්ඨානභාවනා පවත්තා, තස්මා “අප්පණ්ණිකාය භාවනා”ති වුත්තා.
තස්ස පන පුරිසස්ස තං ගුලභාරං අත්තනො ගාමං නෙත්වා ඤාතීහි සද්ධිං
පරිභොගො විය ඉමස්ස භික්ඛුනො කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තං
පත්තස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛානුභවනං වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං සුත්තෙ
පුබ්බභාගවිපස්සනා කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

අම්බපාලිවග්ගො පයමො.

2. නාලන්දවග්ගො

2. නාලන්දසුත්තවණ්ණනා

378. දුතියවග්ගස්ස දුතියෙ නාලන්දායන්ති නාලන්දාති එවංනාමකෙ නගරෙ, තං
නගරං ගොවරගාමං කත්වා. පාචාරිකම්බවනෙති දුස්සපාචාරිකසෙට්ඨිනො
අම්බවනෙ. තං කිර තස්ස උය්‍යානං අභොසි. සො භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා
භගවති පසන්තො තස්මිං උය්‍යානෙ කුටිලෙණමණ්ඩපාදිපටිමණ්ඩිතං භගවතො
විහාරං කත්වා නිය්‍යාතෙසි. සො විහාරො ජීවකම්බවනං විය
පාචාරිකම්බවනන්ත්වෙව සඬ්ඛං ගතො. තස්මිං පාචාරිකම්බවනෙ විහරතීති අත්ථො.

එවංපසන්තොති එවං උප්පන්නසද්ධො, එවං සද්දහමීති අත්ථො.
භියොහිඤ්ඤතරොති භියාතරො අහිඤ්ඤාතො භියාතරාභියො වා,
උත්තරිතරඤ්ඤාණොති අත්ථො. සම්බොධියන්ති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙ
අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණෙ වා අරහත්තමග්ගෙනෙව හි බුද්ධගුණා නිප්පදෙසා ගහිතා
භොන්ති, ද්වෙපි අග්ගසාවකා අරහත්තමග්ගෙනෙව සාවකපාරමීඤ්ඤාණං පටිලභන්ති,
පච්චෙකබුද්ධා පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං, බුද්ධා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණඤ්ඤෙව සකලෙ
ව බුද්ධගුණෙ. සබ්බමිපි නෙසං අරහත්තමග්ගෙනෙව ඉප්ඤ්ඤති. තස්මා
අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං සම්බොධි නාම භොතී. තෙන උත්තරිතරො ච භගවතා නත්ථී.
තෙනාහ “භගවතා භියොහිඤ්ඤතරො, යදිදං සම්බොධිය”න්ති.

උළාරාති සෙට්ඨා. අයඤ්ඤි උළාරසද්දො “උළාරාති බාදනීයානි
බාදන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 1.366) මධුරෙ ආගච්ඡති. “උළාරාය බලු හවං වච්ඡායනො
සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසති”තිආදීසු (ම. නි. 1.288) සෙට්ඨො. “අප්පමාණො
උළාරො ඔහාසො”තිආදීසු (දී. නි. 2.32; ම. නි. 3.201) විපුලෙ. ස්වායමිධ සෙට්ඨො

ආගතො. තෙන චුත්තං “උළාරාති සෙට්ඨා”ති. ආසභීති උසහස්ස වාචාසදිසී අවලා අසම්පවෙධී. එකංසො ගභීතොති අනුස්සවෙන වා ආවරියපරම්පරාය වා ඉතිකිරාය වා පිටකසම්පදානෙන වා ආකාරපරිචිතක්කෙන වා දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා වා තක්කහෙතු වා නයහෙතු වා අකට්ඨවා පච්චක්ඛතො ඤාණෙන පටිච්ඡක්ඛිත්වා විය එකංසො ගභීතො, සන්නිට්ඨානකථාව කථිතාති අත්ථො. සීහනාදොති සෙට්ඨනාදො, වතෙ උත්තාදයන්තෙන සීහෙන විය උත්තමනාදො නදිතොති අත්ථො.

කිං නු තෙ සාරිපුත්තාති ඉමං දෙසනං කස්මා ආරභී? අනුයොගදාපනත්ථං. එකච්චො හි සීහනාදං නදිත්වා අත්තනො සීහනාදෙ අනුයොගං දාතුං න සක්කොති, නිසංසනං න ඛමති, සිලෙසෙ පතිතමක්කටො විය හොති. යථා ධම්මානං අපරිසුද්ධං ලොහං ඤායිත්වා අඬගාරො හොති, එවං ඤාමඬගාරො විය හොති. එකො සීහනාදෙ අනුයොගං දාපියමානො දාතුං සක්කොති, නිසංසනං ඛමති, ධම්මානං නිද්දොසජාතරූපං විය අධිකතරං සොහති, තාදිසො ථෙරො. තෙන නං භගවා “අනුයොගක්ඛමො අය”න්ති ඤත්වා සීහනාදෙ අනුයොගදාපනත්ථං ඉමං දෙසනං ආරභී.

තත්ථ සඛබ්බෙ තෙති සඛබ්බෙ තෙ තයා. එවංසීලාති මග්ගසීලෙන ඵලසීලෙන ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. එවංධම්මාති එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා අධිජ්ජෙතා, මග්ගසමාධිනා ඵලසමාධිනා ලොකියලොකුත්තරෙන සමාධිනා එවංසමාධිති අත්ථො. එවංපඤ්ඤාති මග්ගපඤ්ඤාදිවසෙනෙව එවංපඤ්ඤා. එවංචිහාරිතොති එත්ථ පන හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගභිතත්තා විහාරො ගභීතොපි පුන කස්මා ගභිතමෙව ගණ්හතීති වෙ. ථෙරෙන ඉදං ගභිතමෙව. ඉදඤ්භි නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං චුත්තං. තස්මා එවං නිරොධසමාපත්තිචාරිතො තෙ භගවන්තො අහෙසුන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවංචිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනචිමුත්ති, තදඬගචිමුත්ති, සමුච්ඡෙදචිමුත්ති, පටිපස්සද්ධිචිමුත්ති, නිස්සරණචිමුත්තීති පඤ්චවිධා චිමුත්ති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නිවරණාදිහි චිමුත්තත්තා වික්ඛම්භනචිමුත්තීති සඬබ්බං ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්ත අනුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස පච්චනීකවසෙන පරිච්චත්තාහි නිච්චසඤ්ඤාදිහි චිමුත්තත්තා තදඬගචිමුත්තීති සඬබ්බං ගච්ඡන්ති. චත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි චිමුත්තත්තා සමුච්ඡෙදචිමුත්තීති සඬබ්බං ගච්ඡන්ති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලාති මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිපස්සද්ධන්තෙ උජ්ජන්තත්තා පටිපස්සද්ධිචිමුත්තීති සඬබ්බං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සඛබ්බකිලෙසෙහි නිස්සට්ඨත්තා අපගතත්තා දුරෙ යීතත්තා නිස්සරණචිමුත්තීති සඬබ්බං ගතං. ඉති ඉමාසං පඤ්චන්තං චිමුත්තීතං වසෙන එවං චිමුත්තාති එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

කිං පන තෙ සාරිපුත්ත යෙ තෙ භවිස්සන්තීති අතීතා තාව නිරුද්ධා අපණ්ණත්තිකභාවං ගතා දීපසිඛා විය නිබ්බූතා, එවං නිරුද්ධො අපණ්ණත්තිකභාවං

ගතෙ ත්වං කථං ජානිස්සසී, අනාගතබුද්ධානං පන ගුණා කිං තයා අත්තනො
විත්තෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා විදිතාති පුච්ඡන්තො එවමාහ.

කිං පන තයාහං සාරිපුත්ත එතරහීති අනාගතාපි බුද්ධා අජාතා අනිබ්බත්තා
අනුජ්ජන්තා, තෙ කථං ජානිස්සසී. තෙසඤ්ඤි ජානනං අපදෙ ආකාසෙ පදදස්සනං
විය හොති. ඉදානි මයා සද්ධිං එකවිභාරෙ වසසී, එකතො භික්ඛාය වරසී,
ධම්මදෙසනාකාලෙ දක්ඛිණපස්සෙ නිසීදසී, කිං පන මය්හං ගුණා අත්තනො වෙනසා
පරිච්ඡින්නදිත්වා විදිතා තයාති අනුයුඤ්ජන්තො එවමාහ. ටෙරො පන පුච්ඡිතපුච්ඡිතෙ
“නො හෙතං හන්තෙ”ති පටික්ඛිපති.

ටෙරස්ස ව විදිතම්පි අත්ථී, අවිදිතම්පි. කිං සො අත්තනො විදිතට්ඨානෙ
පටික්ඛෙපං කරොති, අවිදිතට්ඨානෙති? විදිතට්ඨානෙ න කරොති,
අවිදිතට්ඨානෙයෙව කරොති. ටෙරො කිර අනුයොගෙ ආරද්ධෙ එවං අඤ්ඤාසි
“නායං අනුයොගො සාවකපාරමීඤ්ඤාණෙ, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙ පන අයං
අනුයොගො”ති අත්තනො සාවකපාරමීඤ්ඤාණෙ පටික්ඛෙපං අකත්වාච
අවිදිතට්ඨානෙ සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙ පටික්ඛෙපං කරොති. තෙන ඉදම්පි දීපෙති –
හගවා මය්හං අතීතානාගතපච්චුජ්ජන්තානං බුද්ධානං
සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිකාරණජානනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං නත්ථීති.

එත්ථාති එතෙසු අතීතාදිහෙදෙසු බුද්ධෙසු. අථ කිඤ්චරහීති අථ කස්මා එවං
ඤාණෙ අසති තයා එවං කථිතන්ති වදති. ධම්මන්වයොති ධම්මස්ස පච්චක්ඛතො
ඤාණස්ස අනුයොගං අනුගන්ත්වා උජ්ජන්තං අනුමානඤාණං නයග්ගාහො විදිතො,
සාවකපාරමීඤ්ඤාණෙ යත්වාච ඉමිනා ආකාරෙත ජානාමි හගවාති වදති. ටෙරස්ස භි
නයග්ගාහො අජ්ජමාණො අපරියන්තො. යථා ව සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස පමාණං
වා පරියන්තො වා නත්ථී, එවං ධම්මසෙනාපතීනො නයග්ගාහස්ස. තෙන සො –
“ඉමිනා එවංචිධො ඉමිනා එවංචිධො, ඉමිනා අනුත්තරො ඉමිනා අනුත්තරො
සත්ථා”ති ජානාති. ටෙරස්ස භි නයග්ගාහො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණගතිකො එව.

ඉදානි තං නයග්ගාහං පාකටං කාතුං උපමං දස්සෙන්තො සෙය්‍යථාපි
හන්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා මජ්ඣිමදෙසෙ නගරස්ස උද්ධාපපාකාරාදීති ටීරානි
වා හොන්තු දුබ්බලානි වා, සබ්බසො වා පන මා හොන්තු, වොරානං ආසඬ්ඤා න
හොති. තස්මා තං අග්ගහෙත්වා පච්චන්තිමං නගරන්ති ආහ. දළ්ඞුද්ධාපන්ති
ටීරමුලපාකාරං. දළ්ඞුපාකාරතොරණන්ති ටීරපාකාරඤ්චෙව ටීරපිට්ඨසඬ්ඤාටඤ්ච.
එකද්වාරන්ති කස්මා ආහ? බහුද්වාරෙ භි නගරෙ බහුභි පණ්ඩිතදොවාරිකෙහි
හවිතබ්බං, එකද්වාරෙව එකො වට්ටති. ටෙරස්ස ව පඤ්ඤාය සදිසො අඤ්ඤො
නත්ථී, තස්මා අත්තනො පණ්ඩිතභාවස්ස ඔපම්මත්ථං එකංයෙව දොවාරිකං
දස්සෙතුං “එකද්වාර”න්ති ආහ.

පණ්ඩිතොති පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතො. බ්‍යත්තොති වෙය්‍යන්තියෙන
සමන්තාගතො විසදඤාණො. මෙධාවීති යානුජ්ජන්තිකපඤ්ඤාසඬ්ඤාතය මෙධාය

සමන්තාගතො. අනුපරියායපථන්ති අනුපරියායනාමකං පාකාරමග්ගං.
 පාකාරසන්ධිත්ති ද්විත්තං ඉට්ඨිකානං අපගතට්ඨානං. පාකාරවිවරන්ති පාකාරස්ස
 ඡින්නට්ඨානං. චෙතසො උපක්කිලෙසෙති පඤ්චනීවරණා චිත්තං උපක්කිලිස්සන්ති
 කිලිට්ඨං කරොන්ති උපතාපෙන්ති විහෙයේන්ති, තස්මා “චෙතසො
 උපක්කිලෙසා”ති වුවිචන්ති. පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණෙති නීවරණා උප්පජ්ජමානා
 අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති, තස්මා “පඤ්ඤාය
 දුබ්බලිකරණා”ති වුවිචන්ති. සුපතිට්ඨිතචිත්තාති චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සුට්ඨ
 යපිතචිත්තා හුත්වා. සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ යථාභූතන්ති සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ
 යථාසභාවෙන භාවෙන්වා. අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිත්ති අරහත්තං
 සබ්බඤ්ඤාඤාණං පටිවිජ්ඣිංසුති දස්සෙති.

අපිචෙන්ථ සතිපට්ඨානාති විපස්සනා, බොජ්ඣංගිගා මග්ගො,
 අනුත්තරසම්මාසම්බොධි අරහත්තං. සතිපට්ඨානාති වා විපස්සනා,
 බොජ්ඣංගිගාමිස්සකා, සම්මාසම්බොධි අරහත්තමෙව. දීඝභාණකමහාසීවත්ථෙරො
 පනාහ “සතිපට්ඨානෙ විපස්සනං ගහෙත්වා බොජ්ඣංගිගෙ මග්ගො ව
 සබ්බඤ්ඤාඤාණාණඤ්චාති ගහිතෙ සුන්දරො පඤ්ඤො භවෙය්‍ය, න පනෙවං
 ගහිත”න්ති. ඉති ථෙරො සබ්බබුද්ධානං නීවරණප්පහානෙ සතිපට්ඨානභාවනාය
 සම්බොධියඤ්ච මජ්ඣෙ භිත්තසුචණ්ණරජ්ජානං විය නානත්තාභාවං දස්සෙති.

ඉධ යත්වා උපමා සංසන්දෙනබ්බා – ආයස්මා හි සාරිපුත්තො පච්චන්තනගරං
 දස්සෙසි, පාකාරං දස්සෙසි, අනුපරියායපථං දස්සෙසි, ද්වාරං දස්සෙසි,
 පණ්ඩිතදොවාරිකං දස්සෙසි, නගරං පවිසනකනික්ඛමනකෙ ඔළාරිකෙ පාණෙ
 දස්සෙසි, දොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකට්ඨාවං දස්සෙසි. තත්ථ කිං කෙන
 සදිසන්ති චෙ? නගරං විය හි නිබ්බානං, පාකාරො විය සීලං, අනුපරියායපථො විය
 හිරි, ද්වාරං විය අරියමග්ගො, පණ්ඩිතදොවාරිකො විය ධම්මසෙනාපති, නගරං
 පවිසනකනික්ඛමනකා ඔළාරිකපාණා විය අතීතානාගතපච්චුප්පන්නා බුද්ධා,
 දොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකට්ඨාවො විය ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස
 අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං බුද්ධානං සීලසමථාදීහි පාකට්ඨාවො. එත්තාවතා
 ථෙරෙන භගවතො – “ඵවමහං සාවකපාරමීඤ්ඤාණෙ යත්වා ධම්මන්වයෙන
 නයග්ගාහෙන ජානාමි”ති අත්තතො සිහනාදස්ස අනුයොගො දින්නො හොති.

තස්මාති යස්මා “න බො මෙතං, හන්තෙ, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු
 අරහත්තෙසු සම්මාසම්බුද්ධෙසු චෙතොපරියඤාණං අත්ථි, අපිච ධම්මන්වයො
 විදිතො”ති වදති, තස්මා. අභික්ඛණං භාසෙය්‍යාසීති පුනප්පුනං භාසෙය්‍යාසී,
 “පුබ්බණ්ඨෙ මෙ කථිත”න්ති මා මජ්ඣන්තිකාදීසු න කථයිත්ථ, “අජ්ජ වා මෙ
 කථිත”න්ති මා පරදිවසාදීසු න කථයිත්ථාති අත්ථො. සා පභිසිස්සතිති
 “සාරිපුත්තසදිසොපි නාම ඤාණපවනසම්පන්නො සාවකො බුද්ධානං චිත්තාවාරං
 ජානිතුං න සක්කොති, ඵවං අප්පමෙය්‍යා තථාගතා”ති චිත්තෙන්තානං යා තථාගතෙ
 කඬ්ඛා වා විමති වා, සා පභිසිස්සතිති.

3. චූන්දසුන්තවණ්ණනා

379. තතියෙ මගධෙසුති එවංනාමකෙ ජනපදෙ. නාලකගාමකෙති රාජගහස්ස අවිදුරෙ අත්තනො කුලසන්තකෙ එවංනාමකෙ ගාමෙ. චූන්දො සමණුද්දෙසොති අයං ථෙරො ධම්මසෙනාපතිස්ස කනිට්ඨභාතිකො, තං භික්ඛූ අනුපසම්පන්නකාලෙ “චූන්දො සමණුද්දෙසො”ති සමුදාවරිත්වා ථෙරකාලෙපි තථෙව සමුදාවරිංසු. තෙන චූත්තං “චූන්දො සමණුද්දෙසො”ති. උපට්ඨාකො භොතීති මුඛොදකදන්තකට්ඨදානෙන වෙව පරිවෙණසම්මජ්ජන-පිට්ඨිපරිකම්මකරණ-පත්තචීවරග්ගහණෙන ච උපට්ඨානකරො භොති. පරිනිබ්බායීති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතො. කතරස්මිං කාලෙති? භගවතො පරිනිබ්බානසංවච්ඡරෙ.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – භගවා කිර චූත්ථවස්සො වෙච්චගාමකා නික්ඛමිත්වා “සාවත්ථිං ගමිස්සාමි”ති ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනං පාවිසි. ධම්මසෙනාපති භගවතො වත්තං දස්සෙත්වා දිවාට්ඨානං ගතො, සො තත්ථ අන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා වම්මබණ්ඩං පඤ්ඤාපෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා පල්ලඬ්ඤං ආභූජිත්වා එලසමාපත්තිං පාවිසි. අපස්ස යථා පරිච්ඡෙදෙන තතො වුට්ඨිතස්ස අයං පරිචිතක්කො උදපාදි “බුද්ධා නු ඛො පයමං පරිනිබ්බායන්ති, උදාහු අග්ගසාවකාති, තතො “අග්ගසාවකා පයම”න්ති ඤත්වා අත්තනො ආයුසඬ්ඛාරං ඔලොකෙසි. සො “සත්තාහමෙව මෙ ආයුසඬ්ඛාරා පවත්තිස්සන්ති”ති ඤත්වා “කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති චින්තෙසි.

තතො “රාහුලො තාවතිංසෙසු පරිනිබ්බුතො, අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො ඡද්දන්තදහෙ, අහං කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති පුනථපුනං චින්තෙත්තො මාතරං ආරබ්භ සතිං උජ්ජාදෙසි – “මය්හං මාතා සත්තන්තං අරහන්තානං මාතා හුත්වාපි බුද්ධධම්මසඬ්ඤාසෙසු අප්පසන්නා, අත්ථි නු ඛො තස්සා උපනිස්සයො, නත්ථි නු ඛො”ති. සොනාපත්තිමග්ගස්ස උපනිස්සයං දිස්වා “කස්ස දෙසනාය අභිසමයො භවිස්සති”ති ඔලොකෙත්තො “මමෙව ධම්මදෙසනාය භවිස්සති, න අඤ්ඤස්ස. සථෙ ඛො පනාහං අප්පොස්සුක්කො භවෙයාං, භවිස්සන්ති මෙ වත්තාරො – “සාරිපුත්තත්ථෙරො අවසෙසජනානම්පි අවස්සයො භොති. තථා භිස්ස සමචිත්තසුත්තන්තදෙසනාදිවසෙ (අ. නි. 2.33-37) කොට්ඨතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, තයො මග්ගෙ පටිච්ඡේදදෙවතානං ගණනා නත්ථි, අඤ්ඤෙසු ව යානෙසු අනෙකා අභිසමයා දිස්සන්ති, ථෙරෙ ව චිත්තං පසාදෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානෙව අසීති කුලසහස්සාති, සො දානි සකමාතුම්ච්ඡාදස්සනමත්තම්පි හරිතුං නාසක්ඛි”ති. තස්මා මාතරං මිච්ඡාදස්සනා මොචෙත්වා ජාතොවරකෙයෙව පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති සන්නිට්ඨානං කත්වා “අප්පෙව භගවත්තං අනුජානාපෙත්වා නික්ඛමිස්සාමි”ති චූන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – “ආවුසො, චූන්ද, අම්භාකං පඤ්චසනාය භික්ඛූපරිසාය සඤ්ඤං දෙහි. ‘ගණ්ඨාචුසො පත්තචීවරානි, ධම්මසෙනාපති නාලකගාමං ගන්තුකාමො’”ති. ථෙරො තථා අකාසි.

හික්බි සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තවීවරමාදාය ථෙරස්ස සන්තිකං අගමංසු.
 ථෙරො සෙනාසනං සංසාමෙත්වා දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා දිවාට්ඨානද්වාරෙ යත්වා
 දිවාට්ඨානං ඔලොකෙත්වා “ඉදං දානි පච්ඡිමදස්සනං, පුන ආගමනං නත්ථී”ති
 පඤ්චසතහික්බිහි පරිවුතො භගවන්තං උපසඬකමිත්වා වන්දිත්වා භගවන්තං
 එතදවොච “අනුජානාතු මෙ භන්තෙ භගවා, අනුජානාතු සුගතො.
 පරිනිබ්බානකාලො මෙ, ඔස්සට්ඨො මෙ ආයුසඬබ්බාරො”ති. බුද්ධා පන යස්මා
 “පරිනිබ්බාහී”ති චුත්තෙ මරණවණ්ණං සංවණ්ණෙත්තිති, “මා පරිනිබ්බාහී”ති
 චුත්තෙ වට්ටස්ස ගුණං කථෙන්නිති මිච්ඡාදිට්ඨිකා දොසං ආරොපෙස්සන්ති, තස්මා
 තදුභයමිපි න වදන්ති. තෙන නං භගවා – “කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සසි සාරිපුත්තා”ති
 වත්වා – “අත්ථී, භන්තෙ, මගධෙසු නාලකගාමෙ ජාතොවරකො, තත්ථාහං
 පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති චුත්තෙ – “යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං මඤ්ඤසි, ඉදානි
 පන තෙ ඡෙට්ඨකනිට්ඨභාතිකානං තාදිසස්ස හික්බිවුතො දස්සනං දුල්ලභං භවිස්සති,
 දෙසෙහි නෙසං ධම්ම”න්ති ආහ.

ථෙරො – “සත්ථා මය්හං ඉද්ධිවිකුබ්බනපුබ්බධිගමං ධම්මදෙසනං
 පච්චාසීසති”ති ඤ්ඤත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා තාලජ්ජමාණං ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා
 ඔරුය්හ දසබලස්ස පාදෙ වන්දි, පුන ද්විතාලජ්ජමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා ඔරුය්හ
 දසබලස්ස පාදෙ වන්දි, එතෙනුපායෙන සත්තතාලජ්ජමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා
 අනෙකානි පාටිභාරියසතානි දස්සෙන්නො ධම්මකථං ආරහි. දිස්සමානෙනපි
 කායෙන කථෙති, අදිස්සමානෙනපි. උපරිමෙන වා හෙට්ඨිමෙන වා උපඩ්ඨකායෙන
 කථෙති අදිස්සමානෙනපි දිස්සමානෙනපි, කාලෙන වන්දවණ්ණං දස්සෙති, කාලෙන
 සුරියවණ්ණං, කාලෙන පබ්බතවණ්ණං, කාලෙන සමුද්දවණ්ණං, කාලෙන
 වක්කවත්තිරාජා භොති, කාලෙන වෙස්සවණ්ණමහාරාජා, කාලෙන සක්කො
 දෙවරාජා, කාලෙන මහාබ්‍රහ්මානි එවං අනෙකානි පාටිභාරියසතානි දස්සෙන්නො
 ධම්මකථං කථෙසි. සකලනගරං සන්තිපති. ථෙරො ඔරුය්හ දසබලස්ස පාදෙ
 වන්දිත්වා අට්ඨාසි. අථ නං සත්ථා ආහ – “කො නාමො අයං සාරිපුත්ත
 ධම්මපරියායො”ති. සිහවිකිළිතො නාම, භන්තෙති. තග්ග, සාරිපුත්ත, සිහවිකිළිතො
 තග්ග, සාරිපුත්ත, සිහවිකිළිතොති.

ථෙරො අලත්තකවණ්ණෙ භත්ථෙ පසාරෙත්වා සත්ථු සුවණ්ණකච්ඡපසදිසෙ
 පාදෙ ගොජ්ඣකෙසු ගහෙත්වා – “භන්තෙ, ඉමෙසං පාදානං වන්දනත්ථාය
 කජ්ජසතසහස්සාධිකං අසඬබ්බෙය්‍යං පාරමියො පුරිතා, සො මෙ මනොරථො
 මත්ථකං පත්තො, ඉතො දානි පට්ඨාය පටිසන්ධිවසෙන න පුන එකට්ඨානෙ
 සන්තිපාතො සමාගමො අත්ථී, ඡින්නො එස විස්සාසො, අනෙකෙහි
 බුද්ධසතසහස්සෙහි පටිට්ඨං අජරං අමරං බෙමං සුඛං සීතලං අභයං නිබ්බානපුරං
 පටිසිස්සාමි, සචෙ මෙ කිඤ්චි කායිකං වා වාචසිකං වා න රොවෙථ, බමථ තං භගවා,
 ගමනකාලො මය්හ”න්ති. බමාමි තෙ, සාරිපුත්ත, න බො පන තෙ කිඤ්චි කායිකං වා
 වාචසිකං වා මය්හං අරුච්චනකං අත්ථී, යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං
 මඤ්ඤසිති.

ඉති හගවතා අනුඤ්ඤාතසමනන්තරං සත්ථු පාදෙ වන්දිත්වා උට්ඨිතමත්තෙ ආයස්මත්තෙ සාරිපුත්තෙ සිනෙරුවක්කවාලුභිමවන්තපරිභණ්ඩපබ්බතෙ ධාරයමානාපි - “අජ්ජ ඉමං ගුණරාසිං ධාරෙතුං න සක්කොමි” ති වදන්ති විය එකජපහාරෙතෙව විරවමානා මහාපථවී යාව උදකපරියන්තා අකම්පි, ආකාසෙ දෙවදුන්දුභියො එලිංසු, මහාමෙඝො උට්ඨන්තිවා පොක්ඛරවස්සං වස්සි.

සත්ථා - “ධම්මසෙනාපතිං පටිපාදෙස්සාමි” ති ධම්මාසනා වුට්ඨාය ගන්ධකුට්ඨිඅභිමුඛො ගන්ත්වා මණිඵලකෙ අට්ඨාසි. ථෙරො තික්ඛන්තුං පදක්ඛිණං කත්වා වතුසු යානෙසු වන්දිත්වා - “හගවා ඉතො කජ්ජසතසහස්සාධිකස්ස අසඬ්ඛොයාස්ස උපරි අනොමදස්සිසම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදමුලෙ නිපජ්ජිත්වා තුම්භාකං දස්සනං පත්ථෙසිං, සා මෙ පත්ථනා සමිද්ධා, දිට්ඨා තුම්භෙ, තං පට්ඨෙස්සනං, ඉදං පච්ඡිමදස්සනං. පුන තුම්භාකං දස්සනං නත්ථි” ති වත්වා දසනඛසමොධානසමුප්පලං අඤ්ජලිං පග්ගස්ස යාව දස්සනවිසයා අභිමුඛොව පටික්කම්ත්වා වන්දිත්වා පක්කාමි. පුන මහාපථවී ධාරෙතුං අසක්කොන්ති උදකපරියන්තං කත්වා අකම්පි.

හගවා පරිවාරෙත්වා ධීතෙ භික්ඛු ආහ - “අනුගච්ඡට්ඨ, භික්ඛවෙ, තුම්භාකං ඡෙට්ඨහාතික” ත්ති. තස්මිං ඛණෙ චතස්සොපි පරිසා සම්මාසම්බුද්ධං එකකංයෙව ඡෙතවතෙ ඕහාය නිරවසෙසා නික්ඛමිංසු. සාවත්ථිනගරවාසිනොපි - “සාරිපුත්තත්ථෙරො කිර සම්මාසම්බුද්ධං ආපුච්ඡිත්වා පරිනිබ්බායිතුකාමො නික්ඛන්තො, පස්සිස්සාම න” ත්ති නගරද්වාරානි නිරොකාසානි කරොන්තා නික්ඛමිත්වා ගන්ධමාලාදිහත්වා කෙසෙ විකිරිත්වා - “ඉදානි මයං කහං මහාපඤ්ඤො නිසින්තො, කහං ධම්මසෙනාපති නිසින්තො” ති පුච්ඡන්තා - “කස්ස සන්තිකං ගම්ප්පාම, කස්ස හත්ථෙ සත්ථාරං යපෙත්වා ථෙරො පක්කන්තො” තිආදිනා නයෙන පරිදෙවන්තා රොදන්තා ථෙරං අනුබන්ධිංසු.

ථෙරො මහාපඤ්ඤාය ධීතත්තා - “සබ්බෙසං අනතික්කමතීයො එස මග්ගො” ති මහාජනං ඔවදිත්වා - “තුම්භෙපි, ආවුසො, තිට්ඨට්ඨ, මා දසබලෙ පමාදං ආපජ්ජිත්වා” ති භික්ඛුසඬ්ඝම්පි නිවත්තෙත්වා අත්තනො පරිසායෙව සද්ධිං පක්කාමි. යෙපි මනුස්සා - “පුබ්බෙ අයොයා පච්චාගමනචාරිකං වරති, ඉදං ඉදානි ගමනං න පුන පච්චාගමනායා” ති පරිදෙවන්තා අනුබන්ධිංසුයෙව. තෙපි - “අජ්ජමත්තා, ආවුසො, හොට්ඨ, එවංභාවිතො නාම සඬ්ඛාරා” ති නිවත්තෙසි.

අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො සබ්බත්ථ එකරත්තිවාසෙන අන්තරාමග්ගෙ සත්තාහං මනුස්සානං සඬ්ඝහං කරොන්තො සායං නාලකගාමං පත්වා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛමුලෙ අට්ඨාසි. අථ උපරෙවතො නාම ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො බහිගාමං ගච්ඡන්තො ථෙරං දිස්වා උපසඬ්ඝම්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො තං ආහ - “අත්ථි ගෙහෙ තෙ අය්‍යිකා” ති. ආම හන්තෙති. ගච්ඡ අම්භාකං ඉධාගතභාවං ආරොවෙහි. “කස්මා ආගතො” ති ච වුත්තෙ - “අජ්ජ කිර එකදිවසං අන්තොගාමෙ වසිස්සති, ජාතොවරකං පටිජග්ගට්ඨ, පඤ්චන්තඤ්ච කිර භික්ඛුසතානං වසනට්ඨානං

ජානාථා’නි. සො ගන්ත්වා – “අයයිකෙ මය්හං මාතුලො ආගතො”නි ආහ. ඉදානි කුහින්ති? ගාමද්වාරෙති. එකකොව, අඤ්ඤාපි කොචි අත්ථිති? අත්ථි පඤ්චසතා හික්ඛුති. කිංකාරණා ආගතොති? සො තං පචත්තිං ආරොවෙසි. බ්‍රාහ්මණී – “කිං නු ඛො එත්තකානං වසනට්ඨානං පටිජග්ගාපෙති, දහරකාලෙ පබ්බජිත්වා මහල්ලකකාලෙ ගිහී භොතුකාමො”නි වින්තෙන්ති ජාතොවරකං පටිජග්ගාපෙත්වා පඤ්චසතානං වසනට්ඨානං කාරෙත්වා දණ්ඩදීපිකා ජාලෙත්වා ථෙරස්ස පාහෙසි.

ථෙරො හික්ඛුහි සද්ධිං පාසාදං ආරුය්හ ජාතොවරකං පවිසිත්වා නිසීදි, නිසීදිත්වා “තුම්භාකං වසනට්ඨානං ගච්ඡා”නි හික්ඛු උයොයාපෙසි. තෙසු ගතමත්තෙසුයෙව ථෙරස්ස ඛරො ආබාධො උප්පජ්ජි, ලොහිතපක්ඛන්දිකා මාරණන්තිකා වෙදනා වත්තන්ති. එකං භාජනං පවිසති, එකං නික්ඛමති. බ්‍රාහ්මණී – “මම පුත්තස්ස පචත්ති මය්හං න රුච්චතී”නි අත්තනො වසනගබ්භද්වාරං නිස්සාය අට්ඨාසි.

වත්තාරො මහාරාජානො “ධම්මසෙනාපති කුහිං විහරතී”නි ඔලොකෙන්තා නාලකගාමෙ ජාතොවරකෙ පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො, පච්ඡිමදස්සනං ගමිස්සාමා”නි ආගම්ම වන්දිත්වා අට්ඨංසු. කෙ තුම්භෙති? මහාරාජානො හන්තෙති. කස්මා ආගතත්ථාති? ගිලානුපට්ඨාකා හවිස්සාමාති. “භොතු, අත්ථි ගිලානුපට්ඨාකො, ගච්ඡ භුම්භෙ”නි උයොයාපෙසි. තෙසං ගතාවසානෙ තෙනෙව නයෙන සක්කො දෙවානමින්දො. තස්මිං ගතෙ මහාබ්‍රහ්මා ච ආගමිංසු. තෙපි තථෙව ථෙරො උයොයාපෙසි.

බ්‍රාහ්මණී දෙවතානං ආගමනඤ්ච ගමනඤ්ච දිස්වා “කෙ නු ඛො එතෙ මම පුත්තං වන්දිත්වා ගච්ඡන්ති”නි ථෙරස්ස ගබ්භද්වාරං ගන්ත්වා “තාත, චුන්ද, කා පචත්ති”නි පුච්ඡි. සො තං පචත්තිං ආචික්ඛිත්වා “මහාඋපාසිකා, හන්තෙ, ආගතා”නි ආහ. ථෙරො “කස්මා අවෙලාය ආගතා”නි පුච්ඡි. සා “තුය්හං, තාත, දස්සනත්ථායා”නි වත්වා “තාත, පයමං කෙ ආගතා”නි පුච්ඡි. වත්තාරො මහාරාජානො උපාසිකෙති. තාත, ත්වං චතුහි මහාරාජෙහි මහන්තතරොති? ආරාමිකසදිසා එතෙ උපාසිකෙ, අම්භාකං සත්ථු පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය බ්ග්ගහත්ථා හුත්වා ආරක්ඛං අකංසුති. තෙසං තාත ගතාවසානෙ කො ආගතොති? සක්කො දෙවානමින්දොති. දෙවරාජතොපි ත්වං තාත මහන්තතරොති? හණ්ඩග්ගාහකසාමණෙරසදිසො එස උපාසිකෙ, අම්භාකං සත්ථු තාවතිංසතො ඔතරණකාලෙ පත්තථිවරං ගහෙත්වා ඔතිණ්ණොති. තස්ස තාත ගතාවසානෙ ජොතයමානො විය කො ආගතොති? උපාසිකෙ, තුය්හං හගවා ච සත්ථා ච මහාබ්‍රහ්මා නාම එසොති. මය්හං හගවතො මහාබ්‍රහ්මතොපි ත්වං, තාත, මහන්තතරොති? ආම උපාසිකෙ, එතෙ නාම කිර අම්භාකං සත්ථු ජාතදිවසෙ වත්තාරො මහාබ්‍රහ්මානො මහාපුරිසං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසුති.

අථ බ්‍රාහ්මණියා – “පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ආනුභාවො, කීදිසො වත මය්හං පුත්තස්ස හගවතො සත්ථු ආනුභාවො හවිස්සතී”නි වින්තයන්තියා සහසා

පඤ්චවණ්ණා පිති උප්පජ්ජිත්වා සකලසරීරං එරි. ටෙරො – “උප්පන්නං මෙ මාතු පීතිසොමනස්සං, අයං දානි කාලො ධම්මදෙසනායා”ති වින්තෙත්වා “කිං වින්තෙසි මහාඋපාසිකෙ”ති ආහ. සා “පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ගුණො, සත්ථු පනස්ස කීදිසො භවිස්සතිනි ඉදං, තාත, වින්තෙමී”ති ආහ. මහාඋපාසිකෙ, මය්හං සත්ථුජාතක්ඛණෙ මහාහිනික්ඛමනෙ සම්බොධියං ධම්මවක්කස්පවත්තනෙ ව දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ. සිලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනෙන සමො නාම නත්ථි, ඉතිපි සො භගවාති විත්ථාරෙත්වා බුද්ධගුණපටිසංයුත්තං ධම්මදෙසනං කටෙසි.

බ්‍රාහ්මණී පියපුත්තස්ස ධම්මදෙසනාපරියොසානෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය පුත්තං ආහ – “තාත උපතිස්ස, කස්මා ඵවමකාසි, ඵවරූපං නාම අමතං මය්හං එත්තකං කාලං න අදාසී”ති. ටෙරො – “දින්නං දානි මෙ මාතු රූපසාරියා බ්‍රාහ්මණියා පොසාවනිකමූලං, එත්තකෙන වට්ටිස්සති”ති වින්තෙත්වා – “ගච්ඡ මහාඋපසිකෙ”ති බ්‍රාහ්මණී. උයොපෙත්වා – “චුන්ද කා වෙලා”ති ආහ. බලවපච්චුසකාලො, භන්තෙති. හික්ඛුසඬ්ඨං සන්නිපාතෙහිති. සන්නිපතිතො භන්තෙ හික්ඛුසඬ්ඨෙසාති. “මං උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙහි චුන්දා”ති උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙසි.

ටෙරො හික්ඛු ආමන්තෙසි – “ආචුසො චතුරත්තාලීසං වො වස්සානි මයා සද්ධිං විචරන්තානං යං මෙ කායිකං වා වාචසිකං වා න රොවෙථ, තං බමථ ආචුසො”ති. එත්තකං, භන්තෙ, අම්භාකං ඡායා විය තුම්භෙ අමුඤ්චිත්වා විචරන්තානං අරුච්චනකං නාම නත්ථි, තුම්භෙ පන අම්භාකං බමථාති. අථ ටෙරො මහාවීචරං සඬ්ඨකඬ්ඨිත්වා මුඛං පිධාය දක්ඛිණෙන පස්සෙන නිපන්නො සත්ථා විය නව අනුපුබ්බසමාපත්තියො අනුලොමපටිලොමනො සමාපජ්ජිත්වා පුන පයමජ්ඣානං ආදිං කත්වා යාව චතුත්ථජ්ඣානා සමාපජ්ජී. තතො වුට්ඨාය අනන්තරංයෙව මහාපථවිං උන්නාදෙන්තො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි.

උපාසිකා – “කිං නු බො මෙ පුත්තො, න කිඤ්චි කටෙති”ති උට්ඨාය පිට්ඨිපාදෙ පරිමජ්ජන්ති පරිනිබ්බුතභාවං ඤාත්වා මහාසද්දං කුරුමානා පාදෙසු නිපතිත්වා – “තාත මයං ඉතො පුබ්බෙ තව ගුණං න ඡානිමිහා, ඉදානි පන තං ආදිං කත්වා අනෙකසතෙ අනෙකසහස්සෙ අනෙකසතසහස්සෙ හික්ඛු ඉමස්මිං නිවෙසනෙ නිසීදාපෙත්වා භොජෙතුං න ලහිමිහා, වීචරෙහි අච්ඡාදෙතුං න ලහිමිහා, විහාරසතං විහාරසහස්සං කාරෙතුං න ලහිමිහා”ති යාව අරුණුග්ගමනා පරිදෙවි. අරුණු උග්ගතමත්තෙයෙව සුවණ්ණකාරෙ පක්කොසාපෙත්වා සුවණ්ණගබ්භං විචරාපෙත්වා සුවණ්ණසට්ඨො මහාතුලාය තුලාපෙත්වා – “පඤ්ච කුටාගාරසතානි පඤ්ච අග්ගිකසතානි කරොථා”ති දාපෙති.

සක්කොපි දෙවරාජා විස්සකම්මදෙවපුත්තං ආමන්තෙත්වා – “තාත ධම්මසෙනාපති පරිනිබ්බුතො, පඤ්ච කුටාගාරසතානි පඤ්ච අග්ගිකසතානි ව මාපෙහී”ති ආහ. ඉති උපාසිකාය කාරිතානි ව විස්සකම්මෙන නිමිත්තානි ව

සබ්බානිපි ද්වෙසහස්සානි අහෙසුං. තතො නගරමජ්ඣෙකෙ සාරමයං මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා මණ්ඩපමජ්ඣෙකෙ මහාකුටාගාරං යපෙත්වා සෙසානි පරිවාරසඬ්ඛෙපෙන යපෙත්වා සාධුකිළිකං ආරහිංසු. දෙවානං අන්තරෙ මනුස්සා, මනුස්සානං අන්තරෙ දෙවා අහෙසුං.

රෙවතී නාම එකා ථෙරස්ස උපට්ඨායිකා – “අහං ථෙරස්ස පූජං කර්ස්සාමි” ති සුවණ්ණපුප්ඵානං තයො කුම්භෙ කාරෙසි. “ථෙරස්ස පූජං කර්ස්සාමි” ති සක්කො දෙවරාජා අඬ්ඪතෙය්‍යාකොට්ඨාටකෙහි පරිවාරිතො ඔතරි. “සක්කො ඔතරතී” ති මහාජනො පච්ඡාමුඛො පටික්කමි. තත්ථ සාපි උපාසිකා පටික්කමමානා ගරුභාරත්තා එකමන්තං අපසක්කිතුං අසක්කොන්තී මනුස්සානං අන්තරෙ පති. මනුස්සා අපස්සන්තා තං මද්දිත්වා අගමිංසු. සා තත්ථෙව කාලං කත්වා තාවතිංසහවතෙ කතකච්චමානෙ නිබ්බත්ති. නිබ්බත්තක්ඛණෙයෙවස්සා රතනක්ඛන්ධො විය තිගාචුතප්පමාණො අත්තභාවො අහොසි සට්ඨිසකට්ඨරප්පමාණඅලඬ්ඪකාරපටිමණ්ඩිතා අච්ඡරාසහස්සපරිවාරිතා. අථස්සා දිබ්බං සබ්බකායිකාදාසං පුරතො යපයිංසු. සා අත්තතො සිරිසම්පත්තිං දිස්වා – “උළාරා අයං සම්පත්ති, කිං නු ඛො මෙ කම්මං කත”න්ති චිත්තයමානා අද්දස – “මයා සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ තිහි සුවණ්ණපුප්ඵකුම්භෙහි පූජා කතා, මහාජනො මං මද්දිත්වා ගතො, සාහං තත්ථ කාලං කත්වා ඉධුපපන්තා, ථෙරං නිස්සාය ලද්ධං ඉදානි පුඤ්ඤවිපාකං මනුස්සානං කථෙස්සාමි” ති සහ විමානෙනෙව ඔතරි.

මහාජනො දුරතොව දිස්වා – “කිං නු ඛො ද්වෙ සුරියා උට්ඨිතා” ති? ඔලොකෙන්තො – “විමානෙ ආගච්ඡන්තෙ කුටාගාරසණ්ඨානං පඤ්ඤායති, නායං සුරියො, විමානමෙතං එක”න්ති ආහ. තමපි විමානං තාවදෙව ආගන්ත්වා ථෙරස්ස දාරුචිතකමත්ථකෙ වෙහාසං අට්ඨාසි. දෙවධිතා විමානං ආකාසෙයෙව යපෙත්වා පථවිං ඔතරි. මහාජනො – “කා ත්වං, අයො” ති? පුච්ඡි. “න මං තුම්භෙ ජානාථ, රෙවතී නාමාහං, තිහි සුවණ්ණපුප්ඵකුම්භෙහි ථෙරං පූජං කත්වා මනුස්සෙහි මද්දිතා කාලං කත්වා තාවතිංසහවතෙ නිබ්බත්තා, පස්සථ මෙ සිරිසම්පත්තිං, තුම්භෙපි දානි දානානි දෙථ, පුඤ්ඤානි කරොථා” ති කුසලකිරියාය වණ්ණං කථෙත්වා ථෙරස්ස චිතකං පදක්ඛිණං කත්වා වන්දිත්වා අත්තතො දෙවට්ඨානංයෙව ගතා.

මහාජනොපි සත්තාහං සාධුකිළිකං කීළිත්වා සබ්බගන්ධෙහි චිතකං අකාසි, චිතකා එකුනරතනසතිකා අහොසි. ථෙරස්ස සරීරං චිතකං ආරොපෙත්වා උසිරකලාපකෙහි ආලිම්පෙසුං. ආළාහතෙ සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං පවත්ති. අනුරුද්ධත්ථෙරො සබ්බගන්ධොදකෙන ථෙරස්ස චිතකං නිබ්බාපෙසි. චුන්දත්ථෙරො ධාතුයො පරිස්සාවතෙ පක්ඛිපිත්වා – “න දානි මයා ඉධෙව සක්කා යාතුං, මය්හං ජෙට්ඨභාතිකස්ස ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පරිනිබ්බුතභාවං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ආරොචෙස්සාමි” ති ධාතුපරිස්සාවනං ථෙරස්ස ව පත්තචීවරං ගහෙත්වා සාවත්ථිං අගමාසි. එකට්ඨානෙපි ව ද්වෙ රත්තියො අවසිත්වා සබ්බත්ථ

එකරත්තිවාසෙනෙව සාවත්ථිං පාපුණි. තමත්ථං දස්සෙතුං අථ බො චුන්දො සමණුද්දෙසොතිආදි චුත්තං.

තත්ථ යෙනායස්මා ආනන්දොති යෙන අත්තනො උපජ්ඣායො ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ආයස්මා ආනන්දො, තෙනුපසඬකම්. කස්මා පනෙස උජුකං සත්ථු සන්තිකං අගන්ත්වා ථෙරස්ස සන්තිකං අගමාසිති? සත්ථරි ව ථෙරෙ ව ගාරවෙන. ජෙතවනමහාවිහාරෙ පොක්ඛරණියං කිරස්ස න්හත්වා පච්චුත්තරිත්වා සුනිවත්ථසුපාරුතස්ස එතදහොසි – “ඛුද්ධා නාම මහාපාසාණච්ඡත්තං විය ගරුනො, එණකතසප්ප සීහබ්බග්ගස්මත්තවරවාරණාදයො විය ව දුරාසදා, න සක්කා මයා උජුකමෙව සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා කථෙතුං, කස්ස නු බො සන්තිකං ගන්තබ්බ”න්ති. තතො චින්තෙසි – “උපජ්ඣායො මෙ ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ජෙට්ඨහානිකත්ථෙරස්ස උත්තමසභායො, තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තං ආදාය සත්ථාරා සද්ධිං කථෙස්සාමි”ති සත්ථරි වෙව ථෙරෙ ව ගාරවෙන උපසඬකම්.

ඉදමස්ස පත්තචීවරන්ති “අයමස්ස පරිභොගපත්තො, ඉදං ධාතුපරිස්සාවන”න්ති එවං එකෙකං ආචික්ඛි. පාළියං පන “ඉදමස්ස පත්තචීවර”න්ති එත්තකමෙව චුත්තං. කථාපාභතන්ති කථාමූලං. මූලඤ්චි පාභතන්ති චුච්චති. යථාහ –

“අප්පකෙනපි මෙධාවී, පාභතෙන චිචක්ඛණො;
සමුට්ඨාපෙනි අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම”න්ති. (ජා. 1.1.4);

හගවන්තං දස්සනායාති හගවන්තං දස්සනත්ථාය. කිං පනිමිනා හගවා න දිට්ඨපුබ්බොති? නො න දිට්ඨපුබ්බො. අයඤ්චි ආයස්මා දිවා නව වාරෙ, රත්තිං නව වාරෙති එකාහං අට්ඨාරස වාරෙ උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති. දිවසස්ස පන සතවාරං වා සහස්සවාරං වා ගන්තුකාමො සමානොපි න අකාරණා ගච්ඡති, එකං පඤ්ඤද්වාරං ගහෙත්වා ගච්ඡති. සො තංදිවසං තෙන කථාපාභතෙන ගන්තුකාමො එවමාහ. ඉදමස්ස පත්තචීවරන්ති ථෙරොපි – “ඉදං තස්ස පත්තචීවරං, ඉදඤ්ච ධාතුපරිස්සාවන”න්ති පාටියෙක්කංයෙව දස්සෙත්වා ආචික්ඛි.

සත්ථා හත්ථං පසාරෙත්වා ධාතුපරිස්සාවනං ගහෙත්වා හත්ථතලෙ ය්පෙත්වා හික්ඛු ආමන්තෙසි – “යො සො, හික්ඛවෙ, හික්ඛු පුරිමදිවසෙ අනෙකානි පාටිභාරියසතානි කත්වා පරිනිබ්බානං අනුජානාපෙසි, තස්ස ඉදානි ඉමා සඬබ්බණ්ණසන්තිහා ධාතුයොව පඤ්ඤායන්ති, කප්පසතසහස්සාධිකං අසඬබ්බෙය්සං පුරිතපාරමී එස, හික්ඛවෙ, හික්ඛු, මයා පවත්තිතං ධම්මවක්කං අනුපවත්තකො එස හික්ඛු, පටිලද්ධදුතියආසනො එස හික්ඛු, පුරිතසාවකසන්තිපානො එස හික්ඛු, ය්පෙත්වා මං දසසු වක්කවාළසහස්සෙසු පඤ්ඤාය අසදිසො එස හික්ඛු, මහාපඤ්ඤො එස හික්ඛු, පුට්ඨපඤ්ඤො හාසපඤ්ඤො ජවනපඤ්ඤො තික්ඛපඤ්ඤො නිබ්බෙධිකපඤ්ඤො එස හික්ඛු, අප්පිච්ඡො එස හික්ඛු, සන්තුට්ඨො පච්චිත්තො අසංසට්ඨො ආරද්ධවීරියො වොදකො පාපගර්භී එස

හික්බු, පඤ්ච ජාතිසතානි පටිලද්ධමහාසම්පත්තියො පභාය පබ්බජිතො එස හික්බු,
මම සාසනෙ පථවීසමබන්තීකො එස හික්බු, ඡින්නවිසාණඋසහසදියො එස හික්බු,
චණ්ඩාලපුත්තසදියනීවචිත්තො එස හික්බු. පස්සථ, හික්බවෙ, මහාපඤ්ඤස්ස
ධාතුයො, පස්සථ, හික්බවෙ, පුථුපඤ්ඤස්ස භාසපඤ්ඤස්ස ජවනපඤ්ඤස්ස
තික්ඛපඤ්ඤස්ස නිබ්බේධිකපඤ්ඤස්ස අප්පිච්ඡස්ස සන්තුට්ඨස්ස පච්චිත්තස්ස
අසංසට්ඨස්ස ආරද්ධවීරියස්ස, වොදකස්ස, පස්සථ, හික්බවෙ, පාපගරහිස්ස
ධාතුයොති.

“යො පබ්බජී ජාතිසතානි පඤ්ච,
පභාය කාමානි මනොරමානි;
තං වීතරාගං සුසමාහිතින්ද්‍රියං,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

“බන්තිබ්බො පථවීසමො න කුප්පති,
න වාපි චිත්තස්ස වසෙන වත්තති;
අනුකම්පකො කාරුණිකො ච නිබ්බුතො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

“චණ්ඩාලපුත්තො යථා නගරං පවිට්ඨො,
නීවමනො වරති කළොපිහත්ථො;
තථා අයං විහරති සාරිපුත්තො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

“උසහො යථා ඡින්නවිසාණකො,
අහෙය්‍යන්තො වරති පුරන්තරෙ වනෙ;
තථා අයං විහරති සාරිපුත්තො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං” ති.

ඉති භගවා පඤ්චහි ගාථාසතෙහි ථෙරස්ස චණ්ණං කථෙසි. යථා යථා භගවා
ථෙරස්ස චණ්ණං කථෙසි, තථා තථා ආනන්දන්ථෙරො සන්ධාරෙතුං න සක්කොති,
බ්බොරමුඛෙ පක්ඛන්තකුක්කුටො විය පවෙධති. තෙනාහ අපිච මෙ, හන්තෙ,
මධුරකඡාතො විය කායොති සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. තත්ථ මධුරකඡාතොතිආදීනං
අත්ථො චුත්තොයෙව. ඉධ පන ධම්මාති උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මා අධිප්පෙනා. තස්ස
හි උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මෙ අගහිතෙ වා ගහෙතුං, ගහිතෙ වා සප්ඤ්ඤායං කාතුං චිත්තං
න පවත්තති. අථ සත්ථා පඤ්චපසාදවිචිත්‍රානි අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා ථෙරං
ඔලොකෙන්තො “අස්සාසෙස්සාමි න” ති අස්සාසෙන්තො කිං නු බො තෙ,
ආනන්ද, සාරිපුත්තොතිආදිමාහ.

තත්ථ සීලක්ඛන්ධන්ති ලොකියලොකුත්තරසීලං. සමාධිපඤ්ඤාසුපි එසෙව
නයො. විමුක්ති පන ලොකුත්තරාව. විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනං පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණං,

තං ලොකියමෙව. ඔවාදකොති ඔවාදදායකො. ඔතිණ්ණොති ඔතිණ්ණෙසු වත්ථුසු නානාජපකාරෙන ඔතරණසීලො. විඤ්ඤාපකොති ධම්මකථාකාලෙ අත්ථඤ්ඤා කරණඤ්ඤා විඤ්ඤාපෙනා. සන්දස්සකොති ඛන්ධධාතුආයතනවසෙන තෙසං තෙසං ධම්මානං දස්සෙනා. සමාදපකොති “ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා” ති එවං ගණ්හාපකො. සමුත්තෙජකොති අබ්භුස්සාහකො. සම්පහංසකොති පටිලද්ධගුණෙහි මොදාපකො ජොතාපකො.

අකිලාසු ධම්මදෙසනායාති ධම්මදෙසනං ආරහිත්වා “සීසං වා මෙ රුජ්ජති, හදයං වා කුච්ඡි වා පිට්ඨි වා” ති එවං ඔසක්කනාකාරවිරහිතො නික්කිලාසු විසාරදො එකස්සාපි ද්විත්තම්පි සිහවෙගෙනෙව පක්ඛන්දති. අනුග්ගාහකො සබ්බමචාරිනන්ති පදස්ස අත්ථො ඛන්ධකවග්ගෙ විත්ථාරිතොව. ධම්මොජං ධම්මභොගන්ති උභයෙනපි ධම්මපරිභොගොව කථිතො. ධම්මානුග්ගහන්ති ධම්මෙන අනුග්ගහණං.

සත්ථා “අතිවිය අයං හික්ඛු කිලමති” ති පුන තං අස්සාසෙන්තො නනු තං, ආනන්ද, මයාතිආදිමාහ. තත්ථ පියෙහි මනාපෙහීති මාතාපිතාභාතාහගිනීආදිකෙහි ජාතියා නානාභාවො, මරණෙන විනාභාවො, භවෙන අඤ්ඤථාභාවො. තං කුතෙත්ථ, ආනන්ද, ලබ්භාති තන්ති තස්මා. යස්මා සබ්බෙහි පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො, තස්මා දස පාරමියො පුරෙත්වාපි සම්බොධිං පත්වාපි ධම්මවක්කං පවත්තෙත්වාපි යමකපාටිභාරියං දස්සෙත්වාපි දෙවොරොහනං කත්වාපි යං තං ජාතං භූතං සඬබ්බං පලොකධම්මං, තං තථාගතස්සාපි සරීරං මා පලුජ්ජීති නෙතං යානං විජ්ජති, රොදන්තෙනපි කන්දන්තෙනපි න සක්කා තං කාරණං ලද්ධන්ති. සො පලුජ්ජෙය්‍යාති සො හිජ්ජෙය්‍යා.

එවමෙව බොති එත්ථ යොජනසතුබ්බෙධො මහාජම්බුරුක්ඛො විය හික්ඛුසඬසො තස්ස දක්ඛිණදිසං ගතො පඤ්ඤාසයොජනිකො මහාබන්ධො විය ධම්මසෙනාපති. තස්මිං මහාබන්ධෙ හින්තෙ තතො පටියාය අනුපුබ්බෙන වඩ්ඪිත්වා පුජ්ඵලාදීහි තං යානං පුරෙතුං සමත්ථස්ස අඤ්ඤස්ස ඛන්ධස්ස අභාවො විය ථෙරෙ පරිනිබ්බුතෙ සොළසන්තං පඤ්ඤානං මත්ථකං පත්තස්ස අඤ්ඤස්ස දක්ඛිණාසනෙ නිසිද්දාසමත්ථස්ස සාරිපුත්තසදිසස්ස හික්ඛුනො අභාවො. තාය පරිහින්තාය සො රුක්ඛො විය හික්ඛුසඬසො බන්ධොත්තෙව ජාතොති වෙදිතබ්බො. තස්මාති යස්මා සබ්බං සඬබ්බං පලොකධම්මං, තං මා පලුජ්ජීති න සක්කා ලද්ධං, තස්මා.

4-5. උක්කවෙලසුත්තාදිවණ්ණනා

380-381. චතුත්ථෙ අවිරපරිනිබ්බුතෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසුති නවිරපරිනිබ්බුතෙසු ද්වීසු අග්ගසාවකෙසු. තෙසඤ්ඤි ධම්මසෙනාපති කත්තිකමාසපුණ්ණමාස පරිනිබ්බුතො, මහාමොග්ගල්ලානො තතො අඩ්ඨමාසං අතික්කම්ම අමාවසුපොසථෙ. සත්ථා ද්වීසු අග්ගසාවකෙසු පරිනිබ්බුතෙසු මහාහික්ඛුසඬසපරිවාරො මහාමණ්ඩලෙ වාරිකං වරමානො අනුපුබ්බෙන උක්කවෙලනගරං පත්වා තත්ථ පිණ්ඩාය වරිත්වා ගඩ්ඨාපිට්ඨෙ

රජතපට්ටවණ්ණවාලිකාපුලිනෙ විහාසි. තෙන වුත්තං “අවිරපරිනිබ්බතෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසු” ති. යෙ මහත්තතරා ඛන්ධා තෙ පලුජ්ජෙය්‍යුන්ති ඉධාපි යොජනසතුබ්බෙධො මහාජම්බුරුක්ඛො විය භික්ඛුසඬ්ඨො, තස්ස දක්ඛිණතො ච උත්තරතො ච ගතා පණ්ණාසයොජනිකා ද්වෙ මහාඛන්ධා විය ද්වෙ අග්ගසාවකාති. සෙසං පුරිමනායෙනෙව යොජෙනබ්බං. පඤ්චමෙ දිට්ඨිති කම්මස්සකදිට්ඨි.

6. උත්තියසුත්තවණ්ණනා

382. ඡට්ඨෙ මච්චුධෙය්‍යස්ස පාරන්ති තෙභූමකච්චට්ඨස්ස පාරභූතං, නිබ්බානං.

8. බ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා

384. අට්ඨමෙ කායෙ වා භික්ඛුති තස්මිං කාලෙ භික්ඛුයෙව නත්ථී, එවං සන්නෙපි යො සතිපට්ඨානෙ භාවෙති, සො කිලෙසභින්දනෙන භික්ඛුයෙවාති දස්සෙන්නො එවමාහ. එකායනන්ති එකමග්ගං. ජාතික්ඛයන්තදස්සිති ජාතියා ඛයොති ච අන්නොති ච නිබ්බානං, තං පස්සතීති අත්ථො. මග්ගං පජානාතීති එකායනසඬ්ඨානං එකමග්ගභූතං මග්ගං පජානාති. එකායනමග්ගො වුච්චති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො, තං පජානාතීති අත්ථො.

9. සෙදකසුත්තවණ්ණනා

385. නවමෙ සුම්භෙසුති එවංනාමකෙ ජනපදෙ. මෙදකථාලිකාති එවං ඉත්ථිලිඬ්ගවසෙන ලද්ධනාමං. මමං රක්ඛ, අහං තං රක්ඛිස්සාමීති එත්ථ අයං තස්ස ලද්ධි – ආචරියො උක්ඛිත්තවංසං සුග්ගහිතං අගණ්හන්තො, අන්තෙවාසිකෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසං අගච්ඡන්තො, සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං අනුල්ලොකෙන්නො අන්තෙවාසිකං න රක්ඛති නාම, එවං අරක්ඛිතො අන්තෙවාසිකො පතිත්වා වුණ්ණවිචුණ්ණං හොති. වංසං පන සුග්ගහිතං ගණ්හන්තො, තෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසං ගච්ඡන්තො, සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං උල්ලොකෙන්නො තං රක්ඛති නාම. අන්තෙවාසිකොපි ඉතො විතො ච පක්ඛන්දිත්වා මිගො විය කීලුන්තො ආචරියං න රක්ඛති නාම. එවඤ්ඤි සති තිබ්බිණවංසකොටි ආචරියස්ස ගලවාටකෙ වා නලාටෙ වා යපිතා ඨිතට්ඨානං භින්දිත්වා ගච්ඡෙය්‍යා. ආචාරසම්පන්නතාය පන යතො වංසො නමති, තතො අනාමෙන්නො තං ආකඬ්ඨෙන්නො විය එකතොභාගියං කත්වා වාතූපථම්භං ගාභාපෙත්වා සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා නිච්චලොච නිසීදන්තො ආචරියං රක්ඛති නාමාති.

ත්ථං ආචරිය අත්තානං රක්ඛ, අහං අත්තානං රක්ඛිස්සාමීති එත්ථ අයමධිජ්ජායො – ආචරියො වංසං සුග්ගහිතං ගණ්හන්තො, අන්තෙවාසිකෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසංගච්ඡන්තො, සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං උල්ලොකෙන්නො, අත්තානමෙව රක්ඛති, න අන්තෙවාසිකං. අන්තෙවාසිකොපි කායමපි

එකතොහාගියං කත්වා වාතුපථමිහං ගාහාපෙත්වා සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා නිව්වලොව නිසීදමානො අත්තානංයෙව රක්ඛති නාම, න ආවරියං.

සො තත්ථ ඤායොති යං මෙදකථාලිකා ආහ. සො තත්ථ ඤායො, සො උපායො, තං කාරණන්ති අත්ථො. සතිපට්ඨානං සෙවිතබ්බන්ති චතුබ්බිධං සතිපට්ඨානං සෙවිතබ්බං. ආසෙවනායාති කම්මට්ඨානාසෙවනාය. එවං බො, හික්ඛවෙ, අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛතීති යො හික්ඛු කම්මාරාමතාදීනි පහාය රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු මූලකම්මට්ඨානං ආසෙවන්තො භාවෙන්තො අරහත්තං පාපුණාති, අථ නං පරො දිස්වා – “හද්දකො වතායං, හික්ඛු, සම්මාපට්ඨන්තො” ති තස්මිං චිත්තං පසාදෙන්වා සග්ගපරායණො හොති. අයං අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති නාම.

බන්තියාති අධිවාසනබන්තියා. අවිහිංසායාති සපුබ්බහාගාය කරුණාය. මෙත්තචිත්තතායාති සපුබ්බහාගාය මෙත්තාය. අනුදයතායාති අනුවඩ්ඪියා, සපුබ්බහාගාය මුදිතායාති අත්ථො. පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛතීති එත්ථ යො හික්ඛු රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානං ගතො තිසු බ්‍රහ්මචිහාරෙසු තිකචතුක්කජ්ඣානානි නිබ්බත්තෙන්වා ඥානං පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. අයං පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති නාමාති වෙදිතබ්බො.

10. ජනපදකල්‍යාණීසුත්තවණ්ණනා

386. දසමෙ ජනපදකල්‍යාණීති ජනපදමිහි කල්‍යාණී උත්තමා ජසරිරදොසරහිතා පඤ්චකල්‍යාණසමන්තාගතා. සා හි යස්මා නාතිදිසා නාතිරස්සා, නාතිකිසා නාතිථුලා, නාතිකාලා නාව්වොදාතා, අතික්කන්තා, මානුසවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං, තස්මා ජසරිරදොසරහිතා. ජවිකල්‍යාණං, මංසකල්‍යාණං, න්හාරුකල්‍යාණං, අට්ඨිකල්‍යාණං, වයකල්‍යාණන්ති ඉමෙහි පන කල්‍යාණෙහි සමන්තාගතත්තා පඤ්චකල්‍යාණෙහි සමන්තාගතා නාම. තස්සා හි ආගන්තුකොභාසකිච්චං නත්ථී, අත්තනො සරිරොභාසෙනෙව ද්වාදසහත්ථට්ඨානෙ ආලොකං කරොති, පියඬ්ගුසාමා වා හොති, සුවණ්ණසාමා වා, අයමස්සා ජවිකල්‍යාණතා. වත්තාරො පනස්සා හත්ථපාදා මුඛපරියොසානඤ්ච ලාබාරසපරිකම්මකතං විය රත්තපවාළරත්තකම්බලසදිසං හොති, අයමස්සා මංසකල්‍යාණතා. වීසති පන නඛපත්තානි මංසනො අමුත්තට්ඨානෙ ලාබාරසපුරිතානි විය, මුත්තට්ඨානෙ ධීරධාරාසදිසානි, හොන්ති අයමස්සා න්හාරුකල්‍යාණකතා. ද්වත්තිංස දන්තා සුචුසිතා සුධොතවජිරපන්ති විය බායන්ති, අයමස්සා අට්ඨිකල්‍යාණතා. වීසතිවස්සසතිකාපි පන සමානා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොති නිජ්ජලිතා, අයමස්සා වයකල්‍යාණතා.

පරමපාසාවිනීති එත්ථ පසවනං පසාවො, පවත්තීති අත්ථො. පසාවො එව පාසාවො. පරමො පාසාවො පරමපාසාවො, සො අස්සා අත්ථීති පරමපාසාවිනී.

නව්වෙ ව ගීතෙ ව උත්තමපවත්ති සෙට්ඨකිරියා, උත්තමමෙව නව්වං නව්වති, ගීතං
වා ගායතීති වුත්තං භොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව. ඉමෙසු පන ද්වීසු
සුත්තෙසු පුබ්බභාගවිපස්සනාව කථිතාති.

නාලන්දවග්ගො දුතියො.

3. සීලට්ඨිතිවග්ගො

1-2. සීලසුත්තාදිවග්ගො

387-388. තතියවග්ගස්ස පයමෙ සීලානීති චතුපාරිසුද්ධිසීලානි. දුතියෙ
උම්මඬිගොති පඤ්ඤාමග්ගො පඤ්ඤාගවෙසනං.

3-5. පරිභානසුත්තාදිවග්ගො

389-391. තතියෙ පරිභානං භොතීති පුග්ගලවසෙන පරිභානං භොති. යො හි
බුද්ධෙසු ධර්මතෙසුපි චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ න භාවෙති, තස්ස සද්ධම්මො
අත්තරහිතො නාම භොති දෙවදත්තාදීනං විය. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තස්ස
පුග්ගලස්සෙව ධම්මත්තරධානං කථිතං. චතුත්ථපඤ්චමෙසු සබ්බං උත්තානමෙව.

6. පදෙසසුත්තවග්ගො

392. ඡට්ඨෙ පදෙසං භාවිතත්තාති පදෙසතො භාවිතත්තා. චත්තාරො හි මග්ගෙ
තීණි ව ඵලානි නිබ්බත්තෙන්තෙන සතිපට්ඨානා පදෙසං භාවිතා නාම භොන්ති.

7. සමත්තසුත්තවග්ගො

393. සත්තමෙ සමත්තං භාවිතත්තාති සමත්තා භාවිතත්තා. අරහත්තඵලං
උප්පාදෙන්තෙන හි සතිපට්ඨානා සමත්තං භාවිතා නාම භොන්ති.

8-10. ලොකසුත්තාදිවග්ගො

394-396. අට්ඨමෙ මහාභිඤ්ඤානන්ති ඡන්තං අභිඤ්ඤානං වසෙන වුත්තං.
සහස්සං ලොකං අභිජානාමීති සත්තවිහාරවසෙනෙව වුත්තං. ථෙරො කිර පාතොව
උට්ඨාය මුඛං ධොවිත්වා සෙනාසනෙ නිසින්තො අතීතෙ කප්පසහස්සං, අනාගතෙ
කප්පසහස්සං අනුස්සරති, පච්චුප්පන්තෙපි සහස්සං චක්කවාළානං තස්සාවජ්ජනස්ස
ගතිං අනුබන්ධති. ඉති සො දිබ්බෙන චක්ඛුනා සහස්සං ලොකං අභිජානාති, අයමස්ස
සත්තවිහාරො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සීලට්ඨිතිවග්ගො තතියො.

4. අනනුස්සුතවග්ගො

401-406. චතුත්ථවග්ගස්ස පඤ්චමෙ විදිතා වෙදනාති යා වෙදනා සම්මසිත්වා අරහත්තං පත්තො තාවස්ස විදිතා උප්පජ්ජන්ති, විදිතා උපට්ඨහන්ති, විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති නාම. යා ච පන පරිග්ගහිතෙසු චත්ථාරම්මණෙසු පචත්තා වෙදනා, තාපි විදිතා උප්පජ්ජන්ති, විදිතා උපට්ඨහන්ති, විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති නාම. විතක්කාදිසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

අනුසස්සුතවග්ගො චතුත්ථො.

5. අමතවග්ගො

2. සමුදයසුත්තවණ්ණනා

408. පඤ්චමවග්ගස්ස දුතියෙ ආභාරසමුදයා කායස්ස සමුදයොති ආභාරසමුදයෙන කායසමුදයො. එසෙව නයො සෙසෙසු. මනසිකාරසමුදයාති එත්ථ පන යොනිසොමනසිකාරසමුදයා බොජ්ඣංගධම්මානං සමුදයො, අයොනිසොමනසිකාරසමුදයා නිවරණධම්මානං. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ සාරම්මණසතිපට්ඨානා කථිතා.

4. සතිසුත්තවණ්ණනා

410. චතුත්ථං සුද්ධිකං කත්වා සමුදයෙ කථිතෙ බුද්ධිනකානං අජ්ඣාසයෙන චුත්තං.

6. පාතිමොක්ඛසංවරසුත්තවණ්ණනා

412. ඡට්ඨෙ පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති චතුත්තං සීලානං ඡෙට්ඨකසීලං දස්සෙන්නො එවමාහ. තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො පනාහ – “පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං, ඉතරාති තිණි සීලන්ති චුත්තට්ඨානං නාම නත්ථි”ති. චත්ථා තං අනුජානන්තො ආහ – “ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්වාරරක්ඛණමත්තමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙනෙව සමෙන පච්චයුජ්ජන්තිමත්තකං, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ඉදමත්ථන්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං. නිජ්ජරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො භින්තො, අයං ඡින්නසීසො විය පුරිසො හත්ථපාදෙ, සෙසානි රක්ඛිස්සන්ති න චත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අයං අච්ඡින්නසීසො විය පුරිසො ජීවිතං, සෙසානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුම්පි සක්කොති”ති. තස්මා පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං, තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුත්තොති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තො, උපෙනො සමන්තාගතොති අත්ථො.

ආචාරගොචරසම්පන්නොති ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නො. අණුමත්තෙසුති අප්පමත්තකෙසු. වජ්ජෙසුති අකුසලධම්මෙසු. භයදස්සාවීති භයදස්සි. සමාදායාති සම්මා ආදිගිත්වා. සික්ඛස්සු සික්ඛාපදෙසුති සික්ඛාපදෙසු තං.

තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛ, යං යං පන කිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු
 සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු සික්ඛිතබ්බං කායිකං වා වාචසිකං වා, තං තං සබ්බං සම්මා
 ආදාය සික්ඛස්සුති අයමෙත්ථ සඛ්ඛෙපත්ථො. විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ
 (විසුද්ධි. 1.14) වුත්තො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ පාතිමොක්ඛසංවරසීලමෙව කථිතං.

7. දුච්චරිතසුත්තවණ්ණනා

413. සත්තමෙ කායසුචරිතවිසුචරිතානි පාතිමොක්ඛසංවරසීලං, මනොසුචරිතං
 ඉතරානි තිණි සීලානිති චතුපාරිසුද්ධිසීලං කථිතං හොති. ඉමිනා නයෙන
 පඤ්චසත්තනවදසසු කුසලකම්මපටෙසු පච්ඡිමාපි තයො සීලං හොතිති වෙදිතබ්බො.
 සෙසං උත්තානමෙවාති. ඡට්ඨසත්තමෙසු හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො
 වෙදිතබ්බො.

අමතවග්ගො පඤ්චමො.

සතිපට්ඨානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉන්ද්‍රියසංයුත්තං

1. සුද්ධිකවග්ගො

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

471. ඉන්ද්‍රියසංයුත්තස්ස පටමෙ සද්ධිත්තද්‍රියං සතිත්තද්‍රියං පඤ්ඤිත්තද්‍රියන්ති ඉමානි
 තිණි චතුභුමකකුසලවිපාකෙසු වෙච කිරියාසු ව උබ්භන්ති. වීරිසිත්තද්‍රියසමාධිත්තද්‍රියානි
 චතුභුමකකුසලෙ අකුසලෙ විපාකෙ කිරියායාති සබ්බත්ථ උබ්භන්ති. ඉති ඉදං සුත්තං
 චතුභුමකසබ්බසඬ්ඛාහකධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

7. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

477. සත්තමෙ සද්ධිත්තද්‍රියං නප්පජානන්තිති දුක්ඛසච්චවසෙන න පජානන්ති.
 සද්ධිත්තද්‍රියසමුදයං නප්පජානන්තිති සමුදයසච්චවසෙන න පජානන්ති. එවං නිරොධං
 නිරොධසච්චවසෙන, පටිපදං මග්ගසච්චවසෙනාති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

සුක්කපක්ඛෙ පන අධිමොක්ඛවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධිත්තද්‍රියසමුදයො
 හොති, පග්ගහවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා වීරිසිත්තද්‍රියසමුදයො, උපට්ඨානවසෙන
 ආවජ්ජනසමුදයා සතිත්තද්‍රියසමුදයො, අචික්ඛෙපවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා
 සමාධිත්තද්‍රියසමුදයො, දස්සනවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා පඤ්ඤිත්තද්‍රියසමුදයො හොති.
 තථා ඡන්දවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධිත්තද්‍රියසමුදයො හොති, ඡන්දවසෙන
 ආවජ්ජනසමුදයා වීරියසතිසමාධිපඤ්ඤිත්තද්‍රියසමුදයො හොති. මනසිකාරවසෙන
 ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධිත්තද්‍රියසමුදයො හොති. මනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා

වීරියසතිසමාධිපඤ්ඤිත්ථියසමුදයො භොතීති එවමිපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමෙසු පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු චතුසව්වමෙව කථිතං.

8. දට්ඨබ්බසුත්තවණ්ණනා

478. අට්ඨමෙ කත්ථ ව, භික්ඛවෙ, සද්ධිත්ථියං දට්ඨබ්බං, චතුසු සොතාපත්තියඨගෙසුතිආදි ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සවිසයෙ ඡෙට්ඨකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. යථා හි චත්තාරො සෙට්ඨිපුත්තා රාජාති රාජපඤ්චමෙසු සභායෙසු “නක්ඛත්තං කිලිස්සාමා” ති වීථිං ඔතිණ්ණෙසු එකස්ස සෙට්ඨිපුත්තස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව – “ඉමෙසං බාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඬිකාරාදීනි දෙථා” ති ගෙහෙ විචාරෙති. දුතියස්ස, තතියස්ස, චතුත්ථස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව – “ඉමෙසං බාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඬිකාරාදීනි දෙථා” ති ගෙහෙ විචාරෙති. අථ සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ කිඤ්චාපි රාජා සබ්බත්ථ ඉස්සරො, ඉමස්මිං පන කාලෙ අත්තනො ගෙහෙයෙව – “ඉමෙසං බාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඬිකාරාදීනි දෙථා” ති ගෙහෙ විචාරෙති. එවමෙව සද්ධාපඤ්චමකෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු තෙසු සභායෙසු එකතො වීථිං ඔතරන්තෙසු විය එකාරම්මණෙ උප්පජ්ජමානෙසුපි යථා පයමස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සොතාපත්තියඨගාති පත්වා අධිමොක්ඛලක්ඛණං සද්ධිත්ථියමෙව ඡෙට්ඨකං භොති පුබ්බඨගමං, සෙසාති තදන්වයාති භොන්ති. යථා දුතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සම්මජ්ජධානාති පත්වා පග්ගහලක්ඛණං වීරිසිත්ථියමෙව ඡෙට්ඨකං භොති පුබ්බඨගමං, සෙසාති තදන්වයාති භොන්ති. යථා තතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සතිපට්ඨානාති පත්වා උපට්ඨානලක්ඛණං සතිත්ථියමෙව ඡෙට්ඨකං භොති පුබ්බඨගමං, සෙසාති තදන්වයාති භොන්ති. යථා චතුත්ථස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං ඤානවිමොක්ඛෙ පත්වා අවික්ඛෙපලක්ඛණං සමාධිත්ථියමෙව ඡෙට්ඨකං භොති පුබ්බඨගමං, සෙසාති තදන්වයාති භොන්ති. සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ පන යථා ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හි නිසීදන්ති, රාජාව ගෙහෙ විචාරෙති, එවමෙව අරියසව්වාති පත්වා පජානනලක්ඛණං පඤ්ඤිත්ථියමෙව ඡෙට්ඨකං භොති පුබ්බඨගමං, සෙසාති තදන්වයාති භොන්ති.

9-10. පයමච්චගසුත්තාදිවණ්ණනා

479-480. නවමෙ සතිනෙපක්කෙනාති එත්ථ නිපකස්ස භාවො නෙපක්කං, පඤ්ඤායෙතං නාමං. කස්මා පන සතිභාජනෙ පඤ්ඤා වුත්තාති? සතියා බලවභාවදස්සනත්ථං. බලවසති හි ඉධ අධිජ්ජෙතා. සා ව පඤ්ඤාසම්පයුත්තාව බලවතී භොති, න විජ්ජයුත්තාති පඤ්ඤාසම්පයුත්තසතිං දස්සෙන්නො එවමාහ. වීරකතන්ති වීරකාලං කතං දානං වා සීලං වා උපොසථකම්මං වා. වීරභාසිතන්ති

“අසුකස්මිං යානෙ අසුකං නාම භාසිත” න්ති එවං චිරකාලෙ භාසිතං.
වොස්සග්ගාරම්මණං කත්වාති නිබ්බානාරම්මණං කත්වා. උදයත්ථගාමිනියාති
උදයඤ්ච අත්ථඤ්ච ගච්ඡන්තියා, උදයබ්බයපරිග්ගහිකායාති අත්ථො. ඉමස්මිං
සුත්තෙ සද්ධාසතිපඤ්ඤාන්ද්‍රියාති පුබ්බභාගාති, චිරිශින්ද්‍රියං මිස්සකං, සමාධිත්ද්‍රියං
නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව කථිතං. දසමෙපි අයමෙව ධම්මපරිච්ඡෙදොති.

සුද්ධිකවග්ගො පඨමො.

2. මුදුතරවග්ගො

1. පටිලාභසුත්තවණ්ණනා

481. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ සම්මජ්ජධානෙ ආරබ්භාති සම්මජ්ජධානෙ පටිච්ච,
සම්මජ්ජධානෙ භාවෙන්තොති අත්ථො. සතින්ද්‍රියෙපි එසෙව නයො.

2. පඨමසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

482. දුතියෙ තතොති විපස්සනාමග්ගඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං.
සමත්තාති හි පරිපුණ්ණාති පඤ්චින්ද්‍රියාති අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියාති නාම
භොන්ති. තතො මුදුතරෙහීති තෙහි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරාති
අනාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති, තතො මුදුතරාති
සකදාගාමිමග්ගස්ස, තතො මුදුතරාති සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියාති නාම
භොන්ති, තතො මුදුතරාති ධම්මානුසාරිමග්ගස්ස, තතො මුදුතරාති
සද්ධානුසාරිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති.

තථා සමත්තාති පරිපුණ්ණාති පඤ්චින්ද්‍රියාති අරහත්තමග්ගින්ද්‍රියාති නාම
භොන්ති, තතො මුදුතරාති අනාගාමිමග්ගින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති, තතො මුදුතරාති
සකදාගාමිමග්ගින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති, තතො මුදුතරාති සොතාපත්තිමග්ගින්ද්‍රියාති
නාම භොන්ති, තතො මුදුතරාති ධම්මානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියාති, තතො මුදුතරාති
සද්ධානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති.

සමත්තාති පරිපුණ්ණාති පඤ්චින්ද්‍රියාති අරහත්තඵලින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති,
තතො මුදුතරාති අනාගාමිඵලින්ද්‍රියාති, තතො මුදුතරාති සකදාගාමිඵලින්ද්‍රියාති,
තතො මුදුතරාති සොතාපත්තිඵලින්ද්‍රියාති නාම භොන්ති.
ධම්මානුසාරිසද්ධානුසාරිනො පන ද්වෙපි සොතාපත්තිමග්ගට්ඨපුග්ගලා,
මග්ගට්ඨපුග්ගලවසෙන තෙසං නානත්තං ජාතන්ති ආගමනෙනපි මග්ගෙනපි.
සද්ධානුසාරී පුග්ගලො හි උද්දිසාපෙන්නො පරිපුච්ඡන්තො අනුපුබ්බෙන මග්ගං
පාපුණාති, ධම්මානුසාරී එකෙන වා ද්විහි වා සවනෙහි. එවං තාව තෙසං ආගමනෙන
නානත්තං වෙදිතබ්බං.

ධම්මානුසාරිස්ස පන මග්ගො තික්ඛො හොති, සුරං ඤාණං වහති, අසඬ්ඛාරොන අප්පයොගෙන කිලෙසෙ ඡින්දති කදලික්ඛන්ධං විය තිබ්ණා අසිධාරා. සද්ධානුසාරිස්ස න තස්ස විය මග්ගො තික්ඛො හොති, න සුරං ඤාණං වහති, සසඬ්ඛාරොන සප්පයොගෙන කිලෙසෙ ඡින්දති කදලික්ඛන්ධං විය අතිබ්ණා අසිධාරා. කිලෙසක්ඛයෙ පන තෙසං නානත්තං නත්ථි. අවසෙසා ච කිලෙසා බියන්ති.

3. දුතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

483. තතියෙ තතොති ඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. සමත්තානි හි පරිපුණ්ණානි පඤ්චන්ද්‍රියානි අරහත්තඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, අරහත්තඵලෙන සමත්තාගතො පුග්ගලො අරහා නාම හොති. අරහත්තඵලතො මුදුතරානි අනාගාමිඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි සකදාගාමිඵලින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිඵලින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිඵලෙන සමත්තාගතො පුග්ගලො සොතාපන්නො නාම හොති. ඉන්ද්‍රියවෙමත්තතා ඵලවෙමත්තතා හොතීති ඉන්ද්‍රියනානත්තෙන ඵලනානත්තං, ඵලනානත්තෙන පුග්ගලනානත්තන්ති.

4. තතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

484. චතුත්ථෙ පරිපුරං පරිපුරකාරි ආරාධෙතීති පරිපුරං අරහත්තමග්ගං කරොන්තො අරහත්තඵලං ආරාධෙති. පදෙසං පදෙසකාරීති අවසෙසෙ තයො පදෙසමග්ගෙ කරොන්තො පදෙසං ඵලත්තයමත්තමෙව ආරාධෙති. ඉති ඉමෙසු චතුසුපි සුත්තෙසු මිස්සකානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි.

5-7. පයමචිත්ථාරසුත්තාදිවණ්ණනා

485-487. පඤ්චමෙ තතො මුදුතරෙහීති විපස්සනාවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. පරිපුණ්ණානි හි පඤ්චන්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි හොන්ති, තතො මුදුතරානි අන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති.

ඉමස්මිං පන යානෙ අරහත්තමග්ගෙයෙව යත්වා පඤ්ච නිස්සක්කානි නීහරිතබ්බානි. අරහත්තමග්ගස්ස හි විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි පයමඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි දුතියඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි තතියඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි. අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිනොපි ඵනෙව පඤ්ච ජනා.

ඉදානි තිණි නිස්සක්කානි. සකදාගාමිමග්ගස්ස හි ඉන්ද්‍රියෙහි මුදුනරානි සොතාපත්තිමග්ගින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිමග්ගෙයෙව ඉන්ද්‍රියෙහි මුදුනරානි ධම්මානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි. තෙහිපි මුදුනරානි සද්ධානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි. ජට්ඨසත්තමානි වුත්තනායානෙව. ඉමෙසු පන තිසුපි සුත්තෙසු පුබ්බභාවපිපස්සනින්ද්‍රියානෙව කථිතානි.

8. පටිපත්තසුත්තවණ්ණනා

488. අට්ඨමෙ තතො මුදුනරෙහිති මග්ගඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. තං පාළියං වුත්තමෙව. බාහිරොති ඉමෙහි අට්ඨහි පුග්ගලෙහි බහිභූතො. පුපුඡ්ඡනපක්ඛෙ ධිතොති පුපුඡ්ඡනකොට්ඨාසෙ ධිතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ ලොකුත්තරානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි.

9-10. සම්පත්තසුත්තදිවණ්ණනා

489-490. නවමෙ ඉන්ද්‍රියසම්පත්තොති පරිපුණ්ණින්ද්‍රියො. දසමං උත්තානමෙව. ඉමස්මිං සුත්තද්වයෙ මිස්සකානි ඉන්ද්‍රියානි කථිතානීති.

මුදුනරවග්ගො දුතියො.

3. ජළින්ද්‍රියවග්ගො

2. ජීවිතින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

492. තතියවග්ගස්ස දුතියෙ ඉත්ථිත්තියන්තිආදිසු ඉත්ථිභාවෙ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති ඉත්ථිත්තියං. පුරිසභාවෙ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති පුරිසිත්තියං. ජීවිතෙ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති ජීවිතිත්තියං. අත්ථුප්පත්තිකං කිරෙතං සුත්තං. සඬ්ඝමජ්ඣස්මිඤ්ඤි “කති නු ඛො වට්ටින්ද්‍රියානී” ති කථා උදපාදි, අථ භගවා වට්ටින්ද්‍රියානි දස්සෙන්නො තිණිමානි හික්ඛවෙතිආදිමාහ.

3. අඤ්ඤින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

493. තතියෙ අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියන්ති “අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජානිතපුබ්බං ධම්මං ජානිස්සාමි” ති පටිපත්තස්ස සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. අඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති තෙසංයෙව ඤාතධම්මානං ආජානනාකාරෙන සොතාපත්තිඵලාදිසු ඡසු යානෙසු උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. අඤ්ඤාතාවිත්තියන්ති අඤ්ඤාතාවිසු අරහත්තඵලධම්මෙසු උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. තත්ථ තත්ථ තෙන තෙනාකාරෙන උප්පන්නස්ස ඤාණස්සෙවෙනං අධිවචනං. ඉදම්පි සුත්තං අත්ථුප්පත්තිකමෙව. සඬ්ඝමජ්ඣස්මිඤ්ඤි “කති නු ඛො ලොකුත්තරින්ද්‍රියානී” ති කථා උදපාදි, අථ භගවා තානි දස්සෙන්නො තිණිමානි, හික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානීතිආදිමාහ.

4. එකඟීඡ්සුත්තවණ්ණනා

494. චතුත්ථෙ තතො මුදුතරෙහීති විපස්සනතො නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං.
සමත්තානි හි පඤ්චන්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සන්තින්ද්‍රියානි නාම භොන්ති,
තතො මුදුතරානි අන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සන්තින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි
උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි
සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස
විපස්සන්තින්ද්‍රියානි නාම. ඉධාපි පුරිමනෙයෙනෙව අරහත්තමග්ගෙ යත්වා පඤ්ච
නිස්සක්කානි නිහරිතබ්බානි.

යථා පන පුරිමනෙය සකදාගාමිමග්ගෙ යත්වා තිණි නිස්සක්කානි, එවමිධ පඤ්ච
නිහරිතබ්බානි. සකදාගාමිමග්ගස්ස හි විපස්සන්තින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි
සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සන්තින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිමග්ගස්ස ච තෙහි
විපස්සන්තින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි එකඟීඡ්ආදීනං මග්ගස්ස විපස්සන්තින්ද්‍රියානි.

එත්ථ ච එකඟීඡ්තිආදීසු යො සොතාපන්නො භුත්වා එකමෙව අත්තභාවං
ජනෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අයං එකඟීඡ් නාම. යථාහ “කතමො ච පුග්ගලො
එකඟීඡ්, ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො
භොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො එකඤ්ඤෙව මානුසකං
භවං සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුව්චති පුග්ගලො
එකඟීඡ්”ති (පු. ප. 33).

යො පන ද්වෙ තයො භවෙ සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං
කොලංකොලො නාම. යථාහ “කතමො ච පුග්ගලො කොලංකොලො.
ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො භොති
අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො ද්වෙ වා තිණි වා කුලානි
සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුව්චති පුග්ගලො
කොලංකොලො”ති (පු. ප. 32). තත්ථ කුලානීති භවා වෙදිතබ්බා. “ද්වෙ වා තිණි
වා”ති ඉදං දෙසනාමත්තමෙව, යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්නො පන කොලංකොලොව
භොති.

යස්ස සත්තක්ඛත්තුං පරමා උපපත්ති, අට්ඨමං භවං නාදියති, අයං
සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම. යථාහ “කතමො ච පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො.
ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො භොති
අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙ ච
මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං වුව්චති පුග්ගලො
සත්තක්ඛත්තුපරමො”ති (පු. ප. 31).

භගවතා ගහිතනාමවසෙනෙව චෙතානි තෙසං නාමානි. “එත්තකඤ්ඤි යානං
ගතො එකඟීඡ් නාම භොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං

සත්තක්ඛත්තුපරමො” ති භගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං. නියමතො පන “අයං එකඛිඪී, අයං කොලංකොලො, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමො” ති නත්ථී.

කො පන තෙසං එතං පහෙදං නියමෙතීති? කෙච් පන ථෙරා “පුබ්බහෙතු නියමෙතී” ති වදන්ති, කෙච් “පයමමග්ගො”, කෙච් “උපරිම තයො මග්ගා”, කෙච් “තිශ්ණං මග්ගානං විපස්සනා” ති. තත්ථ “පුබ්බහෙතු නියමෙතී” ති වාදෙ පයමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති, උපරි තයො මග්ගා අනුපනිස්සයා උප්පන්නාති වචනං ආපජ්ජති. “පයමමග්ගො නියමෙතී” ති වාදෙ උපරි තිශ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. “උපරි තයො මග්ගා නියමෙතී” ති වාදෙ පයමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. “තිශ්ණං මග්ගානං විපස්සනා නියමෙතී” ති වාදො පන යුජ්ජති. සචෙ හි උපරි තිශ්ණං මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති, එකඛිඪී නාම හොති, තතො මන්දකරාය කොලංකොලො, තතො මන්දකරාය සත්තක්ඛත්තුපරමොති.

එකච්චො හි සොතාපන්නො වට්ඨජ්ඣාසයො හොති වට්ඨාභිරතො පුනප්පුනං වට්ඨස්මිංයෙව විවරති සන්දිස්සති. අනාඨපිණ්ඩිකො සෙට්ඨී, විසාඛා උපාසිකා, චූළරථමහාරථා දෙවපුත්තා, අනෙකවණ්ණො දෙවපුත්තො, සක්කො දෙවරාජා, නාගදත්තො දෙවපුත්තොති ඉමෙ හි එත්තකා ජනා වට්ඨජ්ඣාසයා වට්ඨාභිරතා ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨෙ යත්වා පරිනිබ්බාසිස්සන්ති, ඉමෙ ඉධ න ගහිතා. න කෙවලඤ්චිමෙ, යොපි මනුස්සෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, යොපි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො දෙවෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං අපරාපරං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, ඉමෙපි ඉධ න ගහිතා. කාලෙන දෙවෙ, කාලෙන මනුස්සෙ සංසරිත්වා පන අරහත්තං පාපුණන්තොව ඉධ ගහිතො. තස්මා සත්තක්ඛත්තුපරමොති ඉදං ඉධට්ඨකචොකිණ්ණසුක්ඛවිපස්සකස්ස නාමං කථිතන්ති වෙදිතඛිබං.

ධම්මානුසාරී සද්ධානුසාරීති එත්ථ පන ඉමස්මිං සාසනෙ ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙන්තස්ස ද්වෙ ධුරානි, ද්වෙ සීසානි, ද්වෙ අභිනිවෙසා – සද්ධාධුරං, පඤ්ඤාධුරං, සද්ධාසීසං, පඤ්ඤාසීසං, සද්ධාභිනිවෙසො, පඤ්ඤාභිනිවෙසොති. තත්ථ යො හික්ඛු “සචෙ සද්ධාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග”න්ති සද්ධං ධුරං කත්වා සොතාපන්නිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ සද්ධානුසාරී නාම හොති. එලක්ඛණෙ පන සද්ධාවිමුත්තො නාම හුත්වා එකඛිඪී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොති තිවිධො හොති. තත්ථ එකෙකො දුක්ඛාපට්ඨදාදිවසෙන චතුඛිබ්බහාවං ආපජ්ජතීති සද්ධාධුරෙන ද්වාදස ජනා හොන්ති.

යො පන “සචෙ පඤ්ඤාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග”න්ති පඤ්ඤං ධුරං කත්වා සොතාපන්නිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරී නාම හොති. එලක්ඛණෙ පන පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම

හුත්වා එකඟිඡ්ආදිහෙදෙන ද්වාදසහෙදොව හොති. එවං ද්වෙ මග්ගට්ඨා එලක්ඛණෙ වතුච්ඡති සොතාපන්නා හොන්තිති.

තිපිටකතිස්සත්ථෙරො කිර “තිණි පිටකානි සොධෙස්සාමී”ති පරතීරං ගතො. තං එකො කුටුම්භිකො වතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨාසී, ථෙරො ආගමනකාලෙ “ගච්ඡාමි උපාසකා”ති ආහ. “කහං හන්තෙ”ති? “අමිහාකං ආවරියුපජ්ඣායානං සන්තික”න්ති. “න සක්කා, හන්තෙ, මයා ගන්තුං, හද්දන්තං පන නිස්සාය මයා සාසනස්ස ගුණො ඤාතො, තුම්භාකං පරම්මුඛා කිදිසං හික්ඛුං උපසඬකමාමී”ති? අථ නං ථෙරො ආහ – “යො හික්ඛු වතුච්ඡති සොතාපන්නෙ ද්වාදස සකදාගාමී අට්ඨවත්තාලීස අනාගාමී ද්වාදස අරහන්තෙ දස්සෙත්වා ධම්මකථං කථෙතුං සක්කොති, එවරූපං හික්ඛුං උපට්ඨාතුං වට්ටති”ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනා කථිතාති.

5-10. සුද්ධකසුත්තාදිවණ්ණනා

495-500. පඤ්චමෙ චක්ඛු ව තං චක්ඛුද්වාරෙ නිබ්බත්තානං ධම්මානං ආධිපතෙය්‍යසඬ්ඛාතෙන ඉන්ද්‍රියෙයන ඉන්ද්‍රියඤ්චාති චක්ඛන්ද්‍රියං. සොතින්ද්‍රියාදීසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව. ඉමස්මිං වග්ගෙ පට්ඨසුත්තඤ්චෙව ඡට්ඨාදීනි ව පඤ්චාති ඡ සුත්තානි වතුසච්චවසෙන කථිතානිති.

ඡළින්ද්‍රියවග්ගො තතියො.

4. සුඛින්ද්‍රියවග්ගො

1-5. සුද්ධකසුත්තාදිවණ්ණනා

501-505. චතුත්ථවග්ගස්ස පට්ඨමෙ සුඛඤ්ච තං සහජාතානං ආධිපතෙය්‍යසඬ්ඛාතෙන ඉන්ද්‍රියෙයන ඉන්ද්‍රියඤ්චාති සුඛින්ද්‍රියං. දුක්ඛින්ද්‍රියාදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ව සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියදොමනස්සින්ද්‍රියානි කාමාවචරානෙව, සොමනස්සින්ද්‍රියං යපෙත්වා අරූපාවචරං සෙසං තෙභූමකං, උපෙක්ඛින්ද්‍රියං වතුභූමකං. දුතියාදීනි චත්තාරි වතුසච්චවසෙනෙව කථිතානි.

6. පට්ඨවිභවගසුත්තවණ්ණනා

506. ඡට්ඨෙ කායිකන්ති කායපසාදවත්ථුකං. සුඛන්ති අයමස්ස සරූපනිද්දෙසො. සාතන්ති තස්සෙව වෙවචනං, මධුරන්ති වුත්තං හොති. කායසම්ඵස්සජන්ති කායසම්ඵස්සතො ජාතං. සුඛං සාතන්ති වුත්තනයමෙව. වෙදයිතන්ති අයමස්ස සබ්බවෙදනාසාධාරණො අඤ්ඤධම්මවිසිට්ඨො සභාවනිද්දෙසො. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. කායිකං වා වෙතසිකං වාති එත්ථ පන චක්ඛාදයො චත්තාරො පසාදකායෙ වත්ථුං කත්වා උජ්ජන්තිවසෙන කායිකන්ති වුත්තං. කායපසාදවත්ථුකං පන අදුක්ඛමසුඛං නාම නත්ථී.

9. කටයොපමසුත්තවණ්ණනා

509. නවමෙ ද්විත්තං කට්ඨානන්ති ද්විත්තං අරණ්ණං.

සඬ්ඝට්ඨනසමොධානාති සඬ්ඝට්ඨනෙන චෙව සමොධානෙන ච. උස්මාති උසුමාකාරො. තෙජොති අග්ගිධුමො. එත්ථ ච අධරාරණී විය වත්ථාරම්මණං, උත්තරාරණී විය එස්සො, සඬ්ඝට්ඨො විය එස්සසඬ්ඝට්ඨනං, අග්ගි විය වෙදනා දට්ඨබ්බො. වත්ථාරම්මණං චා උත්තරාරණී විය, එස්සො අධරාරණී විය දට්ඨබ්බො.

10. උප්පට්ඨපාටිකසුත්තවණ්ණනා

510. දසමං යථාධම්මරසෙන පට්ඨාටියා චුත්තම්පි ඉමස්මිං ඉන්ද්‍රියවිභවිගෙ සෙසසුත්තාති විය අදෙසිතත්තා උප්පට්ඨපාටිකසුත්තං නාමාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ නිමිත්තන්තිආදීති සබ්බාති පච්චයවෙච්චනානෙව. දුක්ඛිත්තද්‍රියඤ්ච පජානාතිති දුක්ඛසච්චවසෙනෙව පජානාති. දුක්ඛිත්තද්‍රියසමුදයන්ති කණ්ටකෙන චා විද්ධස්ස මඬ්ඝලෙන චා දට්ඨස්ස පච්චත්ථරණෙ චා වලියා ඵ්ථස්ස දුක්ඛසහගතං කායවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති, තං එතස්ස සමුදයොති පජානාති.

පරතො දොමනස්සිත්තද්‍රියසමුදයන්තිආදීසුපි තෙසං තෙසං කාරණවසෙනෙව සමුදයො වෙදිතබ්බො. පත්තච්චරාදීනං චා හි සඬ්ඛාරානං සද්ධිවිහාරිකාදීනං චා සත්තානං විනාසෙන දොමනස්සිත්තද්‍රියං උප්පජ්ජතිති තෙසං විනාසං තස්ස සමුදයොති පජානාති. සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා වරසයනෙ නිපන්තස්ස හත්ථපාදසම්බාහනතාලවණ්ටවාතාදිසම්ඵස්සෙන සුඛිත්තද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං එස්සං තස්ස සමුදයොති පජානාති. චුත්තජපකාරානං පන සත්තසඬ්ඛාරානං මනාපානං පටිලාභවසෙන සොමනස්සිත්තද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං පටිලාභං තස්ස සමුදයොති පජානාති. මජ්ඣන්තකාරොපන උපෙක්ඛිත්තද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං සත්තසඬ්ඛාරොසු මජ්ඣන්තකාරං තස්ස සමුදයොති පජානාති.

කත්ථ චුප්පන්තං දුක්ඛිත්තද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති, ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විච්චිවෙච කාමෙහීතිආදීසු පන අයං එකතොව විනිච්ඡයකථා – දුක්ඛිත්තද්‍රියඤ්ච පට්ඨමජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති පහීනං හොති, දොමනස්සාදීති දුතියජ්ඣානාදීනං. එවං සන්තෙපි තෙසං අතිසයනිරොධත්තා අයං ඤානෙසුයෙව නිරොධො චුත්තො. අතිසයනිරොධො හි තෙසං පට්ඨමජ්ඣානාදීසු, න නිරොධොයෙව, නිරොධොයෙව පන උපචාරක්ඛණෙ, නාතිසයනිරොධො. තථා හි නානාවජ්ජනෙ පට්ඨමජ්ඣානුපවාසෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛිත්තද්‍රියස්ස ධංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන චා විසමාසනුපතාපෙන චා සියා උප්පත්ති, න ත්වෙච අන්තොඅප්පනායං. උපවාසෙ චා නිරුද්ධම්පෙනං න සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා. අන්තොඅප්පනායං පන පීතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති, සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛිත්තද්‍රියං පටිපක්ඛෙන විහතත්තා. නානාවජ්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානුපවාසෙ පහීනස්ස දොමනස්සිත්තද්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරපච්චයෙපි කායකිලමථෙ

විත්තුපසාතෙ ව සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති. යත්ථ පන උප්පජ්ජති, තත්ථ විතක්කවිචාරාභාවෙ, අප්පහීනා එව ව දුතියජ්ඣානුපචාරෙ විතක්කවිචාරාති තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති. න ත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ පහීනපච්චයත්තා. තථා තතියජ්ඣානුපචාරෙ පහීනස්සාපි සුඛින්ද්‍රියස්ස පිතිසමුට්ඨානපණිතරුපචුට්ඨකායස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව තතියජ්ඣානෙ. තතියජ්ඣානෙ හි සුඛස්ස පච්චයභූතා පිති සබ්බසො නිරුද්ධා. තථා චතුත්ථජ්ඣානුපචාරෙ පහීනස්සාපි සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ආසන්නත්තා අප්පනාප්පත්තාය උපෙක්ඛාය අභාවෙන සම්මා අනතික්කන්තත්තා ව සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ. තස්මා “එත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති” ති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගහණං කතං.

යං පනෙත්ථ තදත්ථාය විත්තං උපසංහරතීති චුත්තං, තත්ථ අලාභී සමානො උප්පාදනත්ථාය විත්තං උපසංහරති, ලාභී සමානො සමාපජ්ජනත්ථායාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමෙසු ද්විසුපි සුත්තෙසු සම්මසනවාරොව කථිතොති.

සුඛින්ද්‍රියවග්ගො චතුත්ථො.

5. ජරාවග්ගො

1. ජරාධම්මසුත්තවණ්ණනා

511. පඤ්චමවග්ගස්ස පඨමෙ පච්ඡාතපෙනි පාසාදච්ඡායාය පුරත්ථිමදිසං පට්ඨින්නත්තා පාසාදස්ස පච්ඡිමදිසාභාගෙ ආතපො භොති, තස්මිං යානෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්තොති අත්ථො. පිට්ඨිං ඔතාපයමානොති යස්මා සම්මාසම්බුද්ධස්සපි උපාදින්නකසරීරෙ උණ්හකාලෙ උණ්හං භොති, සීතකාලෙ සීතං, අයඤ්ච හිමපාතසීතසමයො. තස්මා මහාවීරං ඔතාරත්ථා සූරියරස්මිහි පිට්ඨිං ඔතාපයමානො නිසීදි.

කිං පන බුද්ධරස්මියො මද්දිත්වා සූරියරස්මි අත්තො පවිසිතුං සක්කොතිති? න සක්කොති. එවං සන්නෙ කිං තාපෙනීති? රස්මිතෙජං. යථෙව හි යීතමජ්ඣන්තිකෙ පරිමණ්ඩලාය ඡායාය රුක්ඛමුලෙ නිසින්නස්ස කිඤ්චාපි සූරියරස්මියො සරීරං න ඵුසන්ති, සබ්බදිසාසු පන තෙජො ඵරති, අග්ගිජාලාහි පරික්ඛිත්තො විය භොති, එවං සූරියරස්මිසු බුද්ධරස්මියො මද්දිත්වා අත්තො පවිසිතුං අසක්කුණන්තිසුපි සත්ථා තෙජං තාපෙන්තො නිසින්තොති වෙදිතබ්බො.

අනොමජ්ජන්තොති පිට්ඨිපරිකම්මකරණවසෙන අනුමජ්ජන්තො. අච්ඡරියං හන්තෙති ථෙරො හගවතො පිට්ඨිතො මහාවීරං ඔතාරත්ථා නිසින්නස්ස ද්වින්නං අංසකුටානං අත්තරෙ සුවණ්ණාවට්ටං විය කෙසග්ගප්පමාණං චලියාවට්ටං දිස්වා – “එවරුපෙපි නාම සරීරෙ ජරා පඤ්ඤායති” ති සඤ්ජාතසංවෙගො ජරං ගරහන්තො එවමාහ. ගරහනච්ඡරියං නාම කිරෙතං.

න වෙවං දානි, හන්තෙ, හගවතො තාව පරිසුද්ධොති යථා පකතියා ඡවිවණ්ණො පරිසුද්ධො, න එවමෙතරහීති දීපෙන්තො එවමාහ. තථාගතස්ස හි දහරකාලෙ සඬකුසතසමබ්භාහතං උසභවම්මං විය විහතවලිකො කායො හොති, තස්මිං යපිතො හත්ථො හස්සතෙව, න සන්තිට්ඨති, තෙලපුඤ්ජනාකාරප්පත්තො විය හොති. මහල්ලකකාලෙ පන සිරාජාලා මිලායන්ති, සන්ධිපබ්බාති සිථිලාති හොන්ති, මංසං අට්ඨිතො මුච්චිත්වා සිථිලභාවං ආපජ්ජිත්වා තත්ථ තත්ථ ඔලම්බති. බුද්ධානං පන එවරූපං න හොති. අඤ්ඤෙසං අපාකටං, සන්තිකාවචරත්තා ආනන්දත්ථෙරස්සෙව පාකටං හොති, තස්මා එවමාහ.

සිථිලාති ව ගත්තානීති අඤ්ඤෙසං මුඛෙ අංසකුටන්තරෙහි තෙසු තෙසු යානෙසු වලියො සන්තිට්ඨන්ති, සත්ථු පනෙතං නත්ථි, ථෙරො ව ද්විත්තං අංසකුටානං අන්තරෙ වලියාවට්ඨකං දිස්වා එවමාහ. සබ්බාති වලියජාතානීති ඉදම්පි අත්තනො පාකටවසෙන එවමාහ – සත්ථු පන අඤ්ඤෙසං විය වලියො නාම නත්ථි. පුරතො පබ්භාරො ව කායොති සත්ථා බ්‍රහ්මුපුගත්තො, දෙවනගරෙ සමුස්සිතසුවණ්ණතොරණං වියස්ස කායො උජ්ජකමෙව උග්ගතො. මහල්ලකකාලෙ පන කායො පුරතො වඬිකො හොති, ස්වායං අඤ්ඤෙසං අපාකටො, සන්තිකාවචරත්තා පන ථෙරස්සෙව පාකටො, තස්මා එවමාහ. දිස්සති ව ඉන්ද්‍රියානං අඤ්ඤුප්පත්තන්ති ඉන්ද්‍රියානි නාම න චක්ඛුවිඤ්ඤායානි. යතො පන පකතියා පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො, ඉදානි න තථා පරිසුද්ධො, අංසකුටන්තරෙ වලි පඤ්ඤායති, බ්‍රහ්මුපුකායො පුරතො වඬිකො, ඉමිනාව කාරණෙන චක්ඛාදීනඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං අඤ්ඤුප්පත්තෙන භවිතබ්බන්ති නයග්ගාහතො එවමාහ. ධී තං ඡම්මි ජරෙ අත්ථුති ලාමකෙ ජරෙ ධී තං තුය්හං හොතු, ධික්කාරො තං ථුසතු. බිම්බන්ති අත්තභාවො.

2. උණ්ණාහව්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

512. දුතියෙ ගොවරවිසයන්ති ගොවරභූතං විසයං. අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති චක්ඛු සොතස්ස, සොතං වා චක්ඛුස්සාති එවං එකං එකස්ස ගොවරවිසයං න පච්චනුහොති. සවෙ හි නිලාදිහෙදං රූපාරම්මණං සමොධානෙන්වා සොතින්ද්‍රියස්ස උපනෙය්‍ය – “ඉඬ්ඝ ත්වං තාව තං වචන්ථපෙහි විභාවෙහි ‘කිත්තාමෙතං ආරම්මණං’”න්ති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විනාපි මුඛෙන අත්තනො ධම්මතාය එවං වදෙය්‍ය – “අරෙ, අන්ධබාල, වස්සසතම්පි වස්සසහස්සම්පි වස්සසතසහස්සම්පි පරිධාවමානො අඤ්ඤත්‍ර මයා කුහිං එතස්ස ජානනකං ලහිස්සසි, තං ආහර, චක්ඛුපසාදෙ උපනෙහි, අහමෙතං ආරම්මණං ජානිස්සාමි – යදි වා නිලං, යදි වා පිතකං. න හි එසො අඤ්ඤස්ස විසයො, මය්හමෙවෙසො විසයො”ති. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවමෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගොවරවිසයං න පච්චනුහොන්ති නාම.

කිං පටිසරණන්ති එතෙසං කිං පටිසරණං, කිං එතානි පටිසරන්තීති ප්‍රච්ඡති. මනො පටිසරණන්ති ඡවනමනො පටිසරණං. මනොව නෙසන්ති මනොද්වාරිකඡවනමනොව එතෙසං ගොවරවිසයං රජ්ජනාදිවසෙන අනුහොති.

වක්බවිඤ්ඤාණාදීහි රූපදස්සනමත්තමෙව, එත්ථ රජ්ජනං වා දුස්සනං වා මුය්හනං වා නත්ථි. එකස්මිං පන ද්වාරෙ ජවනං රජ්ජති වා දුස්සති වා මුය්හති වා. සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්‍රායං උපමා - පඤ්ච කිර දුබ්බලභොජකා රාජානං සෙවිත්වා කිව්ජෙන කසිරෙන එකස්මිං පඤ්චකුලිකෙ ගාමෙ පරිත්තකං ආයං ලභිංසු. තෙසං තත්ථ මච්ඡභාගො මංසභාගො, අද්දුකභාපණො වා යොත්තකභාපණො වා මාසකභාපණො වා අට්ඨකභාපණො වා සොළසකභාපණො වා වතුසට්ඨිකභාපණො වා දණ්ඩොති එත්තකමත්තමෙව පාපුණාති, සතවත්ථුකං පඤ්චසතවත්ථුකං සහස්සවත්ථුකං මහාබලිං රාජාව ගණ්හාති.

තත්ථ පඤ්චකුලිකගාමා විය පඤ්චපසාදා දට්ඨබ්බා, පඤ්ච දුබ්බලභොජකා විය පඤ්චවිඤ්ඤාණාති; රාජා විය ජවනං, දුබ්බලභොජකානං පරිත්තකආයපාපුණනං විය වක්බවිඤ්ඤාණාදීනං රූපදස්සනාදිමත්තං, රජ්ජනාදි පන එතෙසු නත්ථි. රඤ්ඤො මහාබලිග්ගහණං විය තෙසු ද්වාරෙසු ජවනස්ස රජ්ජනාදීනි වෙදිතබ්බාති. එවමෙත්ථ මනොති කුසලාකුසලජවනං වුත්තං.

සති පටිසරණන්ති මග්ගසති පටිසරණං. ජවනමනො හි මග්ගසතිං පටිසරති. විමුත්තීති ඵලවිමුත්තී. පටිසරණන්ති ඵලවිමුත්තියා නිබ්බානං පටිසරණං. තඤ්ඤි සා පටිසරති. නාසක්ඛි පඤ්ඤස්ස පරියන්තං ගහෙතුන්ති පඤ්ඤස්ස පරිච්ඡේදං පමාණං ගහෙතුං නාසක්ඛි, අප්පටිසරණං ධම්මං ‘‘සප්පටිසරණං’’න්ති පුච්ඡී. නිබ්බානං නාමෙතං අප්පටිසරණං, න කිඤ්චි පටිසරති. නිබ්බානොගධන්ති නිබ්බානබ්හන්තරං නිබ්බානං අනුපවිට්ඨං. බ්‍රහ්මවරියන්ති මග්ගබ්‍රහ්මවරියං. නිබ්බානපරායණන්ති නිබ්බානං පරං අයනමස්ස පරා ගති, න තතො පරං ගච්ඡතීති අත්ථො. නිබ්බානං පරියොසානං අවසානං අස්සාති නිබ්බානපරියොසානං.

මූලජාතා පතිට්ඨිතාති මග්ගෙන ආගතසද්ධා වුවිචති. ඉමම්හි වෙ, භික්ඛවෙ, සමයෙති කිං සන්ධායාහ? කුමනඅනාගාමිතං. තස්මිඤ්ඤි සමයෙ බ්‍රාහ්මණස්ස පඨමමග්ගෙන පඤ්ච අකුසලචිත්තාති පහීනාති, පඨමජ්ඣානෙන පඤ්ච නිවරණානීති කුමනඅනාගාමිට්ඨානෙ යිතො. සො අපරිභින්නජ්ඣානො කාලං කත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායෙය්‍යා. සවෙ පනස්ස පුත්තදාරං අනුසාසන්තස්ස කම්මන්තෙ විචාරෙන්තස්ස කුමනං නස්සති, නට්ඨෙ කුමනෙ ගති අනිබ්බද්ධා හොති, අනට්ඨෙ පන නිබ්බද්ධාති ඉමං කුමනඅනාගාමිතං සන්ධාය එවමාහ.

3. සාකෙතසුත්තවණ්ණනා

513. තතියෙ අඤ්ජනවනෙනි අඤ්ජනවණ්ණපුප්ඵානං රුක්ඛානං රොපිතවනෙ. යං, භික්ඛවෙ, සද්ධිත්තියං, තං සද්ධාබලන්ති තඤ්ඤි අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රිඨ්ඨෙත සද්ධිත්තියං, අස්සද්ධියෙ අකම්පනෙන සද්ධාබලං. ඉතරෙසං පග්ගහඋපට්ඨානඅවික්ඛෙපපජානනලක්ඛණෙසු ඉන්ද්‍රිඨ්ඨෙත ඉන්ද්‍රියභාවො, කොසජ්ජමුට්ඨසච්චිවික්ඛෙපාච්ජ්ජාසු අකම්පනෙන බලභාවො වෙදිතබ්බො.

එවමෙව බොති තස්සා නදියා එකසොතං විය සද්ධාවිරියසතිසමාධිපඤ්ඤාවසෙන එතෙසං නින්තානාකරණං වෙදිතබ්බං, ද්වෙ සොතානි විය ඉන්ද්‍රියඅකම්පනටියෙහි ඉන්ද්‍රියබලවසෙන නානාකරණං වෙදිතබ්බං.

4. පුබ්බකොට්ඨකසුත්තවණ්ණනා

514. චතුත්ථෙ අමතොගධන්ති අමතබ්භන්තරං. අමතපරායණන්ති අමතනිබ්බත්තිකං. අමතපරියොසානන්ති අමතනිට්ඨං. සාධු සාධුති ථෙරස්ස බ්‍යාකරණං පසංසන්තො සාධුකාරං දෙති.

5. පට්ඨපුබ්බාරාමසුත්තවණ්ණනා

515. පඤ්චමෙ තදන්වයාති තං අනුගච්ඡමානා, අනුවත්තමානාති අත්ථො. පුබ්බකොට්ඨකං ආදිං කත්වා පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු ඵලින්ද්‍රියානෙව කමිතාති.

10. ආපණසුත්තවණ්ණනා

520. දසමෙ ඉමෙ බො තෙ ධම්මාති උපරි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගා. යෙ මෙ පුබ්බෙ සුතාව අහෙසුන්ති යෙ ධම්මා මයා පුබ්බෙ “අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථි”ති කථෙත්තානංයෙව සුතා අහෙසුං. කායෙන ච චුඡිත්ථාති නාමකායෙන ච චුඡිත්ථා පටිලභිත්වා. පඤ්ඤාය ච අනිවිජ්ඣ පස්සාමිති පච්චචෙක්ඛණපඤ්ඤාය ච අනිවිජ්ඣත්වා පස්සාමි. යා හිස්ස, භන්තෙ, සද්ධාති අයං කතරසද්ධා? චතුහි ඉන්ද්‍රියෙහි සම්පයුත්තා සද්ධා හෙට්ඨා කමිතාව, අයං පන පච්චචෙක්ඛණසද්ධා. සම්පයුත්තසද්ධා හි මිස්සකා, පච්චචෙක්ඛණසද්ධා ලොකියාව. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ජරාවග්ගො පඤ්චමො.

6. සුකරබ්භවග්ගො

1. සාලසුත්තවණ්ණනා

521. ඡට්ඨවග්ගස්ස පට්ඨමෙ සුරෙනාති සුරභාවෙන. බොධායාති බුජ්ඣනත්ථාය.

2. මල්ලිකසුත්තවණ්ණනා

522. දුතියෙ මල්ලෙසුති එවංනාමකෙ ජනපදෙ. ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි මිස්සකානි, අරියඤාණං ලොකුත්තරං. තම්පි පන චතුක්කින්ද්‍රියනිස්සිතං කත්වා මිස්සකන්ති භාජෙතුං වට්ඨති.

3. සෙබසුත්තවණ්ණනා

523. තනියෙ න හෙව බො කායෙන ඵ්ඝිත්වා විහරතීති න නාමකායෙන ඵ්ඝිත්වා පටිලහිත්වා විහරති, ඵ්ඝිතුං පටිලහිතුං න සක්කොති. පඤ්ඤාය ව අතිවිජ්ඣා පස්සතීති පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය පන “උපරි අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථී”ති පජානාති. අසෙබ්භූමියං ඵ්ඝිත්වා විහරතීති පටිලහිත්වා විහරති. පඤ්ඤායාති පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය “අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථී”ති පජානාති. න කුහිඤ්චි කිස්මිඤ්චිති ද්වෙපි අඤ්ඤාමඤ්ඤාචෙවචනානෙව, කිස්මිඤ්චි හවෙ න උප්පජ්ජිස්සන්තීති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි, ඡ ලොකිකානි වට්ටනිස්සිතානෙව කථිතානි.

4-5. පදසුත්තාදිවණ්ණනා

524-525. චතුත්ථෙ යානි කානිවි පදානි බොධාය සංවත්තන්තීති යානි කානිවි ධම්මපදානි, යෙ කෙවි ධම්මකොට්ඨාසා, බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්තී. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

6-7. පතිට්ඨිතසුත්තාදිවණ්ණනා

526-527. ඡට්ඨෙ චිත්තං රක්ඛති ආසවෙසු ව සාසවෙසු ව ධම්මෙසුති තෙභූමකධම්මෙ ආරබ්භ ආසවුප්පත්තිං වාරෙන්තො ආසවෙසු ව සාසවෙසු ව ධම්මෙසු චිත්තං රක්ඛති නාම. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. සුකරබ්බසුත්තවණ්ණනා

528. අට්ඨමෙ සුකරබ්බායන්ති සුකරබ්බලෙණෙ. කස්සපබුද්ධකාලෙ කිරි තං ලෙණං එකස්මිං බුද්ධන්තරෙ පථවියා වඩ්ඪමානාය අන්තොභූමිගතං ජාතං. අට්ඨකදිවසං එකො සුකරො තස්ස ඡදනපරියන්තසමීපෙ පංසුං බණ්. දෙවෙ වුට්ඨෙ පංසු ධොතා, ඡදනපරියන්තො පාකටො අහොසි. එකො වනවරකො දිස්වා “පුබ්බෙ සීලවන්තෙහි පරිභුත්තට්ඨානෙන හවිතබ්බං, පටිජග්ගිස්සාමි න”න්ති සමන්තතො පංසුං අපනෙත්වා ලෙණං සොධෙත්වා කුට්ඨරික්ඛෙපං කත්වා ද්වාරවාතපානං යොජෙත්වා සුපරිනිට්ඨිතසුධාකම්මචිත්තකම්මං රජතපට්ඨසදිසාය වාලිකාය සන්ථරිතං පරිවෙණං කත්වා මඤ්චපීඨං පඤ්ඤාපෙත්වා හගවතො වසන්ත්ථාය අදාසි, ලෙණං ගම්භීරං අහොසි ඔතරිත්වා ආරුහිතබ්බං. තං සන්ධායෙන වුත්තං. පරමනිපච්චකාරන්ති භාවනපුංසකං, පරමනිපච්චකාරී භුත්වා පවත්තමානො පවත්තතීති වුත්තං හොති. අනුත්තරං යොගක්ඛෙමන්ති අරහත්තං. සප්පතිස්සොති සජෙට්ඨකො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුකරබ්බවග්ගො ඡට්ඨො.

7. බොධිපක්ඛියවග්ගො

531-650. සත්තමවග්ගෙ සත්ත ඵලානි පුබ්බභාගානි, තෙසං හෙට්ඨා ද්වෙ ඵලානි ආදිං කත්වා මිස්සකානි. සෙසමෙත්ථ ඉතො පරඤ්ච සබ්බං උත්තානමෙවාති.

ඉන්ද්‍රියසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සම්මජ්ජධානසංයුත්තවණ්ණනා

651-704. සම්මජ්ජධානසංයුත්තෙ සකලෙපි පුබ්බභාගවිපස්සනාව කට්ඨිතාති.

සම්මජ්ජධානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බලසංයුත්තවණ්ණනා

705-812. බලසංයුත්තෙ බලානි මිස්සකානෙව කට්ඨිතාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

බලසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඉද්ධිපාදසංයුත්තං

1. වාපාලවග්ගො

1. අපාරසුත්තවණ්ණනා

813. ඉද්ධිපාදසංයුත්තස්ස පඨමෙ ඡන්දං නිස්සාය පවත්තො සමාධි ඡන්දසමාධි. පධානභූතා සඬබ්බාරා පධානසඬබ්බාරා. සමන්තාගතන්ති තෙහි ධම්මෙහි උපෙතං. ඉද්ධියා පාදං, ඉද්ධිභූතං වා පාදන්ති ඉද්ධිපාදං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන ඉද්ධිපාදවිභඩ්ගෙ (විභ. 431 ආදයො) ආගතොව. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.3.69 ආදයො) පනස්ස අත්ථො දීපිතො. තථා මග්ගබොජ්ඣකඬ්ඨගසතිපට්ඨානසංයුත්තෙසු වෙව ඉධ ව එකපරිච්ඡෙදොව.

5. ඉද්ධිපදෙසසුත්තවණ්ණනා

817. පඤ්චමෙ ඉද්ධිපදෙසන්ති නයො ව මග්ගෙ තීණි ව ඵලානි.

6. සමත්තසුත්තවණ්ණනා

818. ඡට්ඨෙ සමත්තං ඉද්ධින්ති අරහත්තඵලමෙව. ආදිතො පට්ඨාය පන නවසුපි සුත්තෙසු විවට්ටපාදකා එව ඉද්ධිපාදා කට්ඨිතා.

10. වෙනියසුත්තවණ්ණනා

822. දසමෙ නිසිදනන්ති වම්මබණ්ඩං අධිප්පෙනං. උදෙනං වෙනියන්ති
 උදෙනයක්බස්ස වෙනියට්ඨානෙ කතවිහාරො වුවිවති. ගොතමකාදීසුපි එසෙව
 නයො. භාවිතාති වඩ්ඪිතා. බහුලීකතාති පුනප්පුනං කතා. යානීකතාති යුත්තයානං
 විය කතා. වත්ථුකතාති පතිට්ඨානට්ඨෙත වත්ථු විය කතා. අනුට්ඨිතාති අධිට්ඨිතා.
 පරිචිතාති සමන්තතො චිතා සුවඩ්ඪිතා. සුසමාරද්ධාති සුට්ඨ සමාරද්ධා.

ඉති අනියමෙන කපෙත්වා පුන නියමෙත්වා දස්සෙන්නො තථාගතස්ස
 බොතිආදිමාහ. එත්ථ ච කප්පන්ති ආයුකප්පං, තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං
 ආයුප්පමාණං, තං පරිපුණ්ණං කරොන්නො තිට්ඨෙය්‍යා. කප්පාවසෙසං වාති “අප්පං
 වා හියො” ති වුත්තවස්සසතතො අතිරෙකං වා. මහාසීවත්ථෙරො පනාහ
 “බුද්ධානං අට්ඨානෙ ගජ්ජිතං නාම නත්ථී. යටෙව හි වෙළවගාමකෙ උප්පන්නං
 මාරණන්තිකවෙදනං දස මාසෙ වික්ඛම්භෙසි, එවං පුනප්පුනං තං සමාපත්තිං
 සමාපජ්ජිත්වා දස දස මාසෙපි වික්ඛම්භෙන්නො ඉමං හද්දකප්පමෙව
 තිට්ඨෙය්‍යා” ති.

කස්මා පන න යිතොති? උපාදිණ්ණකසරිරං නාම බණ්ඩිච්චාදිහි අභිභුයාති,
 බුද්ධා නාම බණ්ඩිච්චාදිභාවං අපත්ථාව පඤ්චමෙ ආයුකොට්ඨාසෙ බහුජනස්ස
 පියමනාපකාලෙයෙව පරිනිබ්බායන්ති. බුද්ධානුබුද්ධෙසු ච මහාසාවකෙසු
 පරිනිබ්බුතෙසු එකකෙන බාණුකෙන විය යාතබ්බං හොති,
 දහරසාමණෙරපරිවාරිතෙන වා, තතො – “අහො බුද්ධානං පරිසා” ති භීළෙතබ්බතං
 ආපජ්ජෙය්‍යා, තස්මා න යිතොති. එවං වුත්තෙපි සො පන න රුච්චති,
 “ආයුකප්පො” ති ඉදමෙව අට්ඨකථායං නියමිතං.

යථා තං මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තොති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං. යථා මාරෙන
 පරියුට්ඨිතචිත්තො අප්ප්කොත්ථට්චිත්තො අඤ්ඤොපි කොචි පුපුප්පනො
 පටිච්ඡ්ඤානං න සක්කුණෙය්‍යා, එවමෙව නාසක්ඛි පටිච්ඡ්ඤානන්ති අත්ථො. මාරො
 හි යස්ස සබ්බෙන සබ්බං ද්වාදස විපල්ලාසා අප්පහීනා, තස්ස චිත්තං පරියුට්ඨාති.
 ථෙරස්ස ච චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පහීනා, තෙනස්ස මාරො චිත්තං පරියුට්ඨාසි.
 සො පන චිත්තපරියුට්ඨානං කරොන්නො කිං කරොතීති? හෙරවං රූපාරම්මණං වා
 දස්සෙති, සද්දාරම්මණං වා සාවෙති, තතො සත්තා තං දිස්වා වා සුත්වා වා සතිං
 විස්සජ්ජෙත්වා විවට්ඨො හොන්ති, තෙසං මුඛෙන හත්ථං පච්චෙසෙත්වා හදයං
 මද්දති, තෙ විසඤ්ඤී හුත්වා තිට්ඨන්ති. ථෙරස්ස පනෙස මුඛෙ හත්ථං පච්චෙසෙතුං
 කිං සක්ඛිස්සති? හෙරවාරම්මණං පන දස්සෙති, තං දිස්වා ථෙරො නිමිත්තොභාසං න
 පටිච්ඡ්ඤාති. ජානන්තොයෙව හගවා කිමත්ථං යාවතතියකං ආමන්තෙසීති. පරතො
 “තිට්ඨතු, හන්තෙ, හගවා” ති යාවිතෙ “තුය්‍හෙවෙනං දුක්කට්ඨං, තුය්‍හෙවෙනං
 අපරද්ධං” ති දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථං.

මාරො පාපිමාති එත්ථ සත්තෙ අනත්ථෙ නියොජෙන්නො මාරෙතීති මාරො.
 පාපිමාති තස්සෙව වෙවචනං. සො හි පාපධම්මසමන්තාගතත්තා “පාපිමා” ති
 වුවිවති. කණ්හො, අන්තකො, නමුචි, පමන්තබන්ධුනිපි තස්සෙව නාමාති. භාසිතා

බො පනෙසාති අයඤ්ඤි හගවතො සම්බොධිපත්තියා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ
 බොධිමණ්ඩංයෙව ආගන්ත්වා – “හගවා යදත්ථං තුම්හෙහි පාරමියො පූරිතා, සො
 වො අත්ථො අනුප්පත්තො, පටිවිද්ධං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං, කිං වො
 ලොකවිචරණෙනා” ති වත්වා යථා අප්ප, එවමෙව – “පරිනිබ්බාතු දානි, හන්තෙ,
 හගවා, පරිනිබ්බාතු, සුගතො,” ති යාචි. හගවා වස්ස “න තාවාහ” ත්තිආදීනි වත්වා
 පටික්ඛිපි. තං සන්ධාය “භාසිතා බො පනෙසා, හන්තෙ,” තිආදිමාහ.

තත්ථ වියත්තාති මග්ගවසෙන ඛ්‍යත්තා. තථෙව විනීතා. තථා විසාරදා.
 බහුස්සුතාති තෙපිටකවසෙන බහු සුතමෙනෙසන්ති බහුස්සුතා. තදෙව ධම්මං
 ධාරෙන්තිති ධම්මධරා. අථ වා පරියත්තිබහුස්සුතා වෙව පටිවෙධබහුස්සුතා ව,
 පරියත්තිපටිවෙධධම්මානංයෙව ධාරණතො ධම්මධරාති එවමෙන්ථ අත්ථො
 දට්ඨබ්බො. ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තාති අරියධම්මස්ස අනුධම්මභූතං
 විපස්සනාධම්මං පටිපත්තා. සාමිච්ඡපටිපත්තාති අනුච්ඡවිකපටිපදං පටිපත්තා.
 අනුධම්මචාරිනොති අනුධම්මචරණසිලා. සකං ආචරියකන්ති අත්තනො
 ආචරියවාදං. ආචික්ඛිස්සන්තිතිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤාමඤ්ඤස්සෙව වෙවචනාති.
 සහධම්මෙනාති සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙන. සප්පාටිභාරියන්ති යාව
 නියානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්ති.

බුඡ්චවරියන්ති සික්ඛත්තයසඬගහිතං සකලං සාසනබුඡ්චවරියං. ඉද්ධන්ති
 සමිද්ධං කුමාරස්සාදවසෙන. ඒතන්ති වුඬ්ඪිපත්තං සබ්බපාලිචුල්ලං විය
 අභිඤ්ඤාසම්පත්තිවසෙන. විත්ථාරිකන්ති විත්ථතං තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ
 පතිට්ඨිතවසෙන. බාහුපඤ්ඤන්ති බහුහි ඤාතං පටිවිද්ධං මහාජනාහිසමයවසෙන.
 පුච්ඡුතන්ති සබ්බාකාරෙන පුච්ඡලභාවපත්තං. කථං? යාව දෙවමනුස්සෙහි
 සුප්පකාසිතං, යත්තකා විඤ්ඤාජාතිකා දෙවා වෙව මනුස්සා ව අත්ථි, සබ්බෙහි සුට්ඨු
 පකාසිතන්ති අත්ථො.

අප්පොස්සුක්කොති නිරාලයො. ත්වඤ්ඤි පාපිම අට්ඨමසත්තාහතො පට්ඨාය
 “පරිනිබ්බාතු දානි, හන්තෙ, හගවා, පරිනිබ්බාතු සුගතො” ති විරචන්තො
 ආහිණ්ඨිත්ථ, අප්ප දානි පට්ඨාය විගතුස්සාහො හොහි, මා මය්හං පරිනිබ්බානත්ථං
 වායාමං කරොහිති වදති.

සතො සම්පජානො ආයුසඬබාරං ඔස්සජිති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන
 පරිච්ඡිත්තවා ආයුසඬබාරං විස්සජි පජහි. තත්ථ න හගවා හත්ථෙත ලෙඬ්ඬුං විය
 ආයුසඬබාරං ඔස්සජි, තෙමාසමත්තමෙව පන ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො
 පරං න සමාපජ්ජිස්සාමිති විත්තං උප්පාදෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං “ඔස්සජි” ති.
 උස්සජිතිපි පාඨො. මහාභූමිවාලොති මහත්තො පට්ඨිකම්පො. තදා කිර
 දසසහස්සිලොකධාතු අකම්පිත්ථ. භිංසනකොති භයජනකො. දෙවදුන්දුහියො ව
 ඵලිංසුති දෙවහෙරියො ඵලිංසු, දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි, අකාලවිජ්ජුලතා
 නිච්ජරිංසු, බණ්කවස්සං වස්සිති වුත්තං හොති.

උදානං උදානෙසීති කස්මා උදානෙසි? කොචි නාම වදෙය්‍ය “භගවා පච්ඡතො පච්ඡතො අනුබන්ධිත්වා – ‘පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ, පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ’ති උපද්දුතො භයෙන ආයුසඬ්ඛාරං විස්සජ්ජෙසී”ති. තස්සොකාසො මා භොතුති. භීතස්ස හි උදානං නාම නත්ථිති පිතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානෙසි.

තත්ථ සබ්බෙසං සොණසිඬ්ගාලාදීනම්පි පච්චක්ඛවාතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති තුලං. කිං තං? කාමාවචරකම්මං. න තුලං, න වා තුලං සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියකම්මං අත්ථිති අතුලං. කිං තං? මහග්ගතකම්මං. අථ වා කාමාවචරං රූපාවචරඤ්ච තුලං, අරූපාවචරං අතුලං. අප්පට්ඨිපාකං තුලං, බහුවිපාකං අතුලං. සම්භවන්ති සම්භවහෙතුහූතං, පිණ්ඩකාරකං රාසිකාරකන්ති අත්ථො. භවසඬ්ඛාරන්ති පුනඛභවස්ස සඬ්ඛාරං. අවස්සජ්ජිති විස්සජ්ජෙසි. මුනීති බුද්ධමුනි. අජ්ඣත්තරතොති නියකජ්ඣත්තරතො. සමාහිතොති උපචාරජ්ජනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. අහින්දි කවචම්චාති කවචං විය අහින්දි. අත්තසම්භවන්ති අත්තනි ජාතකිලෙසං. ඉදං චුත්තං භොති – සට්ඨාකට්ඨෙන සම්භවං භවාහිසඬ්ඛණ්ට්ඨෙන භවසඬ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඬ්ඛාතං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජ්ජි, සඬ්ගාමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අහින්දිති.

අථ වා තුලන්ති තුලෙන්තො තීරෙන්තො. අතුලඤ්ච සම්භවන්ති නිබ්බානඤ්චෙව භවඤ්ච. භවසඬ්ඛාරන්ති භවගාමිකම්මං. අවස්සජ්ජි මුනීති “පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, පඤ්චන්තං ඛන්ධානං නිරොධො නිබ්බානං නිච්ච”න්තිආදිනා නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදිනවං නිබ්බානෙ වානිසංසං දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඬ්ඛාරං “කම්මක්ඛයාය සංවත්තති”ති එවං චුත්තෙන කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන අවස්සජ්ජි. කථං? අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො අහින්දි කවචම්චත්තසම්භවං. සො හි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො, සමථවසෙන සමාහිතොති එවං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය සමථවිපස්සනාබලෙන කවචම්ච අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ධීතං, අත්තනි සම්භවන්තා අත්තසම්භවන්ති ලද්ධනාමං සබ්බං කිලෙසජාතං අහින්දි. කිලෙසාභාවෙන ච කම්මං අප්පට්ඨසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම භොතීති එවං කිලෙසජ්ජනානෙන කම්මං ජහි. පහිනකිලෙසස්ස භයං නාම නත්ථි. තස්මා අහිතොව ආයුසඬ්ඛාරං ඔස්සජ්ජි. අහිතභාවඤ්ඤාපනත්ථඤ්ච උදානං උදානෙසීති වෙදිතබ්බො.

වාපාලවග්ගො පඨමො.

2. පාසාදකම්පනවග්ගො

1-2. පුබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

823-824. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ න ච අතිලීනොතිආදිනි පරතො ආවි භවිස්සන්ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ ඡඅහිඤ්ඤාපාදකා ඉද්ධිපාදා කථිතා, තථා දුතියෙ ව.

3. ඡන්දසමාධිසුත්තවණ්ණනා

825. තතියෙ ඡන්දන්ති කත්තුකමායනාඡන්දං. නිස්සායාති නිස්සයං කත්වා,
අධිපතිං කත්වාති අත්ථො. පධානසඬ්ඛාරාති පධානභූතා සඬ්ඛාරා,
චතුක්ච්චසාධකසම්මජ්ජපධානවීරියස්සෙනං අධිච්චනං. ඉති අයඤ්ච ඡන්දොතිආදීසු
ඡන්දො ඡන්දසමාධිනා චෙව පධානසඬ්ඛාරොති ච, ඡන්දසමාධි ඡන්දෙන චෙව
පධානසඬ්ඛාරොති ච, පධානසඬ්ඛාරාපි ඡන්දෙන චෙව ඡන්දසමාධිනා ච
සමන්තාගතා. තස්මා සබ්බෙ තෙ ධම්මෙ එකතො කත්වා අයං වුව්චති, භික්ඛවෙ,
ඡන්දසමාධිජ්ජපධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතො ඉද්ධිපාදොති චුත්තං. ඉද්ධිපාදච්චසිගෙ
(විහ. 437) පන “යො තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො තිආදිනා නයෙන ඉමෙහි
ධම්මෙහි සමන්තාගතා සෙසඅරුපිනො ධම්මා ඉද්ධිපාදාති චුත්තා.

අපිව ඉමෙපි තයො ධම්මා ඉද්ධිපි හොන්ති ඉද්ධිපාදාපි. කථං? ඡන්දඤ්චි
භාවයතො ඡන්දො ඉද්ධි නාම හොති, සමාධිජ්ජපධානසඬ්ඛාරා ඡන්දිද්ධිපාදො නාම.
සමාධිං භාවෙන්තස්ස සමාධි ඉද්ධි නාම හොති, ඡන්දජ්ජපධානසඬ්ඛාරා සමාධිද්ධියා
පාදො නාම. පධානසඬ්ඛාරො භාවෙන්තස්ස පධානසඬ්ඛාරා ඉද්ධි නාම හොති,
ඡන්දසමාධි පධානසඬ්ඛාරිද්ධියා පාදො නාම, සම්පයුත්තධම්මෙසු හි එකස්මිං
ඉජ්ඣමානෙ සෙසාපි ඉජ්ඣන්තියෙව.

අපිව තෙසං තෙසං ධම්මානං පුබ්බභාගවසෙනාපි එතෙසං ඉද්ධිපාදතා
වෙදිතබ්බා. පඨමජ්ඣානඤ්චි ඉද්ධි නාම, පඨමජ්ඣානස්ස
පුබ්බභාගපරිකම්මසම්පයුත්තා ඡන්දාදයො ඉද්ධිපාදො නාම. එතෙත්තපායෙන යාව
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා, ඉද්ධිවිධං ආදිං කත්වා යාව දිබ්බචක්ඛුඅභිඤ්ඤා,
සොතාපත්තිමග්ගං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගා නයො නෙතබ්බො.
සෙසිද්ධිපාදෙසුපි එසෙව නයො.

කෙච්ච පන “අනිබ්බන්තො ඡන්දො ඉද්ධිපාදො”ති වදන්ති. ඉධ තෙසං
වාදමද්දනත්ථාය අභිධම්මෙ උත්තරවුළුවාරො නාම ආගතො –

“චත්තාරො ඉද්ධිපාදා – ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරිසිද්ධිපාදො, චිත්තිද්ධිපාදො,
විමංසිද්ධිපාදො. තත්ථ කතමො ඡන්දිද්ධිපාදො? ඉධ, භික්ඛු, යස්මිං සමයෙ
ලොකුත්තරං ඤානං භාවෙති නියායානිකං අපවයගාමීං දිට්ඨිගතානං පහානාය
පඨමාය භූමියා පත්තියා විච්චිවෙව කාමෙහි...පෙ.... පඨමං ඤානං
උපසම්පජ්ජ විහරති දුක්ඛාපට්ඨදං දන්ධාභිඤ්ඤං, යො තස්මිං සමයෙ ඡන්දො
ඡන්දිකතා කත්තුකමායනා කුසලො ධම්මච්ඡන්දො, අයං වුව්චති
ඡන්දිද්ධිපාදො. අවසෙසා ධම්මා ඡන්දිද්ධිපාදසම්පයුත්තා”ති (විහ. 457-458).

ඉමෙ පන ලොකුත්තරවසෙනෙව ආගතා.

තත්ථ රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දං ධූරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බන්තෙසි.
සොඤ්ඤත්ථෙරො වීරියං ධූරං කත්වා; සම්භූතත්ථෙරො චිත්තං ධූරං කත්වා, ආයස්මා

මොසරාජා වීමට සිටින බව කතුවාහි. තත්ථ යථා චතුසු අමච්චපුත්තෙසු යානන්තරං පත්ථෙත්වා රාජානං උපනිස්සාය විහරන්තෙසු එකො උපට්ඨානෙ ඡන්දජානො රඤ්ඤො අජ්ඣාසයඤ්ච රුච්ඤ්ච ඤත්වා දිවා ච රත්තො ච උපට්ඨහන්තො රාජානං ආරාධෙත්වා යානන්තරං පාපුණි. එවං ඡන්දධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

එකො පන – “දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානං න සක්කොමි, උප්පන්නෙ කිච්චෙ පරක්කමෙන ආරාධෙස්සාමි” ති කුපිතෙ පච්චන්තෙ රඤ්ඤො පහිතො පරක්කමෙන සත්තුමද්දනං කත්වා පාපුණි. යථා සො, එවං චිරියධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො. එකො “දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානම්පි උරෙන සත්තිසරසම්පට්ඨිජනම්පි භාරොයෙව, මන්තබලෙන ආරාධෙස්සාමි” ති බත්තවිජ්ජාය කතපරිවයත්තා මන්තසංවිධානෙන රාජානං ආරාධෙත්වා පාපුණි. යථා සො, එවං චිත්තධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

අපරො – “කිං ඉමෙහි උපට්ඨානාදීහි, රාජානො නාම ජාතිසම්පන්නස්ස යානන්තරං දෙන්ති, තාදිසස්ස දෙන්තො මය්හං දස්සති” ති ජාතිසම්පත්තිමෙව නිස්සාය යානන්තරං පාපුණි. යථා සො, එවං සුපරිසුද්ධං වීමංසං නිස්සාය වීමංසධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විචට්ටපාදකඉද්ධි කථිතා.

4. මොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

826. චතුත්ථෙ උද්ධකාති උද්ධච්චපකතිකා විජ්ජන්දමානවිත්තා. උද්ධච්චෙන හි එකාරම්මණෙ විත්තං විජ්ජන්දති ධජයට්ඨියං වාතෙන පහතධජො විය. උන්නළාති උග්ගතනළා, උට්ඨිතතුච්ඡමානාති චුත්තං හොති. වපලාති පත්තච්චරමණ්ඩනාදිවාපල්ලෙන යුත්තා. මුඛරාති මුඛබරා, බරවචනාති චුත්තං හොති. විකිණ්ණවාචාති අසංයතවචනා දිවසම්පි නිරත්ථකවචනජ්ජලාපිතො. මුට්ඨස්සතීති නට්ඨස්සතිතො. අසම්පජානාති පඤ්ඤාරහිතා. අසමාහිතාති උපචාරජ්ජනාසමාධිවිරහිතා. හන්තවිත්තාති උබ්බන්තවිත්තා සමාධිවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන උද්ධච්චෙන. පාකතින්ද්‍රියාති අසංචුතින්ද්‍රියා. ඉද්ධාහිසඛ්ඛාරන්ති ආපොකසිණං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය පාසාදපතිට්ඨිතං පථවිභාගං “උදක”න්ති අධිට්ඨාය, උදකපිට්ඨෙ යිතපාසාදං වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා අභිගුට්ඨකෙන පහරි. ගම්භිරනෙමොති ගම්භිරආවාටො, ගම්භිරභූමිභාගං අනුපවිට්ඨොති අත්ථො. සුනිබාතොති සුට්ඨු නිබාතො, කොට්ටෙත්වා සුට්ඨු යපිතො. ඉධ අහිඤ්ඤාපාදකිද්ධි කථිතා.

5. උණ්ණාහබ්බාග්ගමණසුත්තවණ්ණනා

827. පඤ්චමෙ ඡන්දජ්ජහානත්ථන්ති තණ්හාඡන්දස්ස පහානත්ථං. ඉධාපි විචට්ටපාදකිද්ධි කථිතා.

9. ඉද්ධාදිදෙසනාසුත්තවණ්ණනා

831. නවමෙ යො සො භික්ඛවෙ මග්ගොති අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං අධිජ්ජෙතං.

10. විභඩ්ගසුත්තවණ්ණනා

832. දසමෙ කොසජ්ජසහගතොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තො නිසීදති. අථස්ස චිත්තෙ ලීනාකාරො ඔක්කමති, සො “ලීනාකාරො මෙ ඔක්කන්තො” ති ඤත්වා අපායහයෙන චිත්තං තජ්ජෙන්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන ලීනාකාරො ඔක්කමති. සො පුන අපායහයෙන චිත්තං තජ්ජෙන්වා ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතිති එවමස්ස කොසජ්ජෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො කොසජ්ජසහගතො නාම හොති. කොසජ්ජසම්පයුත්තොති තස්සෙව වෙච්චනං.

උද්ධච්චසහගතොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තො නිසීදති. අථස්ස චිත්තං උද්ධච්චෙ පතති. සො බුද්ධධම්මසඩ්දසගුණෙ ආවජ්ජෙන්වා චිත්තං භාසෙන්වා තොසෙන්වා කම්මනියං කත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන චිත්තං උද්ධච්චෙ පතති. සො පුන බුද්ධධම්මසඩ්දසගුණෙ ආවජ්ජෙන්වා චිත්තං භාසෙන්වා තොසෙන්වා කම්මනියං කත්වා ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතිති එවමස්ස උද්ධච්චෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො උද්ධච්චසහගතො නාම හොති.

ථිනම්ද්ධසහගතොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තො නිසීදති. අථස්ස ථිනම්ද්ධං උප්පජ්ජති. සො “උප්පන්නං මෙ ථිනම්ද්ධං” ති ඤත්වා උදකෙන මුඛං පුඤ්ජිත්වා, කණ්ණෙ ආකඩ්ඪිත්වා පගුණං ධම්මං සජ්ඣායිත්වා දිවා ගහිතං වා ආලොකසඤ්ඤං මනසිකරිත්වා ථිනම්ද්ධං විනොදෙන්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන ථිනම්ද්ධං උප්පජ්ජති. සො චුත්තනයෙනෙව පුන ථිනම්ද්ධං විනොදෙන්වා ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතිති එවමස්ස ථිනම්ද්ධෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො ථිනම්ද්ධසහගතො නාම හොති.

අනුචික්ඛිත්තොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොත්තො නිසීදති. අථස්ස කාමගුණාරම්මණෙ චිත්තං චික්ඛිපති. සො “ඛහිද්ධා චික්ඛිත්තං මෙ චිත්තං” ති ඤත්වා අනමතග්ග (සං. නි. 2.124-125) දෙවදුත- (ම. නි. 3.261) වෙලොපම (සං. නි. 5.1104) අනාගතභයසුත්තාදීනි (අ. නි. 5.77) ආවජ්ජෙන්තො සුත්තදණ්ඩෙන චිත්තං තජ්ජෙන්වා කම්මනියං කත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන චිත්තං චික්ඛිපති. සො පුන සුත්තදණ්ඩෙන චිත්තං කම්මනියං කත්වා ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතිති එවමස්ස කාමචිතක්කවොකිණ්ණත්තා ඡන්දො ඛහිද්ධා පඤ්ච කාමගුණෙ ආරබ්භ අනුචික්ඛිත්තො අනුචිසංථා හොති.

යථා පුරෙ තථා පච්ඡාති කම්මට්ඨානවසෙන පි දෙසනාවසෙන පුරිමපච්ඡිමතා වෙදිතබ්බා. කථං? කම්මට්ඨානෙ තාව කම්මට්ඨානස්ස අභිනිවෙසො පුරෙ නාම, අරහත්තං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු මූලකම්මට්ඨානෙ අභිනිවිසිත්වා අතිලීනාදිසු චතුසු යානෙසු චිත්තස්ස ඔක්කමනං පටිසෙධෙත්වා, දුට්ඨගොණෙ යොජෙත්වා සාරෙත්තො විය චතුරස්සසට්ඨකං ඔතාරෙත්තො විය චතුත්තං යානානං එකට්ඨානෙ පි අසජ්ජත්තො සඬබ්බා රෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. අයම්පි යථා පුරෙ තථා පච්ඡා විහරති නාම. අයං කම්මට්ඨානවසෙන පුරිමපච්ඡිමතා. දෙසනාවසෙන පන කෙසා පුරෙ නාම, මත්ථලුඬගං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු කෙසෙසු අභිනිවිසිත්වා චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන කෙසාදයො පරිග්ගණ්හන්තො චතුසු යානෙසු අසජ්ජත්තො යාව මත්ථලුඬගා භාවනං පාපෙති, අයම්පි යථා පුරෙ තථා පච්ඡා විහරති නාම. එවං දෙසනාවසෙන පුරිමපච්ඡිමතා වෙදිතබ්බා. යථා පච්ඡා තථා පුරෙති ඉදං පුරිමස්සෙව වෙවචනං.

යථා අධො තථා උද්ධත්ති ඉදං සරිරවසෙන වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා” ති. තත්ථ යො භික්ඛු පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසමත්ථකා ද්වත්තිංසාකාරවසෙන වා පාදඬගුලිඅග්ගපබ්බට්ඨිතො යාව සීසකට්ඨානං, සීසකට්ඨානතො යාව පාදඬගුලීනං අග්ගපබ්බට්ඨිති, තාව අට්ඨිවසෙන වා භාවනං පාපෙති චතුසු යානෙසු එකට්ඨානෙ පි අසජ්ජත්තො. අයං යථා උද්ධං තථා අධො, යථා අධො තථා උද්ධං විහරති නාම.

යෙහි ආකාරෙහිති යෙහි කොට්ඨාසෙහි. යෙහි ලිඬගෙහිති යෙහි සණ්ඨානෙහි. යෙහි නිමිත්තෙහිති යෙහි උපට්ඨානෙහි. ආලොකසඤ්ඤා සුග්ගහිතා හොතීති යො භික්ඛු අඬගණෙ නිසිදිත්වා ආලොකසඤ්ඤා මනසි කරොති, කාලෙන නිමිලෙති, කාලෙන උමිමිලෙති. අථස්ස යදා නිමිලෙන්තස්සාපි උමිමිලෙන්වා ඔලොකෙන්තස්ස විය එකසදිසමෙව උපට්ඨාති, තදා ආලොකසඤ්ඤා ජානා නාම හොති. “දිවාසඤ්ඤා” තිපි තස්සෙව නාමං. සා ව පන රත්තිං උප්පජ්ජමානා සුග්ගහිතා නාම හොති. ස්වාධිට්ඨිතාතිපි තස්සෙව වෙවචනං. සුට්ඨු අධිට්ඨිතා සුට්ඨු ධ්වනි ස්වාධිට්ඨිතා නාම වුච්චති. සා අත්ථතො සුග්ගහිතායෙව. යො වා ආලොකෙන ටීනමිද්ධං විනොදෙන්වා ඡන්දං උප්පාදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්ස දිවාපි ආලොකසඤ්ඤා සුග්ගහිතා ස්වාධිට්ඨිතා නාම. රත්ති වා හොතු දිවා වා යෙන ආලොකෙන ටීනමිද්ධං විනොදෙන්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්මිං ටීනමිද්ධවිනොදෙන ආලොකෙ උප්පන්නා සඤ්ඤා සුග්ගහිතායෙව නාම. විරියාදිසුපි එසෙව නයො. ඉමස්මිං සුත්තෙ ඡන්නං අභිඤ්ඤානං පාදකිද්ධි කට්ඨිතා.

පාසාදකම්පනවග්ගො දුතියො.

3. අයොගුළුවග්ගො

2. අයොගුළුසුත්තවණ්ණනා

834. තනියවග්ගස්ස දුතියෙ ඉමිනා වාතුමහාභුතිකෙනාති ඉමිනා
 වතුමහාභුතමයෙන එවං භාරිකෙන ගරුකෙන සමානෙනාපි. ඔමානීති පහොති
 සක්කොති, ඉදං තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අසම්භින්නපදං. කායමිපි චිත්තෙ
 සමොදහනීති කායං ගහෙත්වා චිත්තෙ ආරොපෙති, චිත්තසන්නිස්සිතං කරොති,
 චිත්තගතියා පෙසෙති. චිත්තං නාම මහග්ගතචිත්තං, චිත්තගතිගමනං ලහුකං හොති.
 චිත්තමිපි කායෙ සමොදහනීති චිත්තං ගහෙත්වා කායෙ ආරොපෙති,
 කායසන්නිස්සිතං කරොති, කායගතියා පෙසෙති, කායො නාම කරජකායො,
 කායගතිගමනං දන්ධං හොති. සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්චාති
 අභිඤ්ඤාචිත්තසහජාතසඤ්ඤා. සා හි සන්තසුඛසමන්තාගතත්තා සුඛසඤ්ඤා නාම
 හොති, කිලෙසදන්ධායිතත්තස්ස ච අභාවා ලහුසඤ්ඤා නාම.

අයොගුලො දිවසං සන්තත්තො ලහුතරො වෙව හොතීති සො හි ද්විති තිති
 ජනෙහි උක්ඛිපිත්වා කම්මාරුද්ධනෙ පක්ඛිත්තොපි දිවසං පච්චමානො
 විවරානුපච්චියෙන තෙජෙන වෙව වායෙන ච වායොසහගතො ච උස්මාසහගතො ච
 තෙජොසහගතො ච හුත්වා එවං ලහුකො හොති, යථා නං කම්මාරො
 මහාසංඝ්ඛාසෙන ගහෙත්වා එකතො පරිවත්තෙති උක්ඛිපති ඛෙති නිහරති. එවං පන
 මුදු ච හොති කම්මනියො ච. යථා නං සො ඛණ්ඩං ඛණ්ඩං විච්ඡින්නදති, කුටෙන
 හනන්තො දීඝචතුරස්සාදිහෙදං කරොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විකුබ්බනිද්ධි කථිතා.

3-10. භික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

835-842. තනියෙ විවට්ටපාදකිද්ධි කථිතා, තථා චතුත්ථෙ. අපිච ද්වෙ ඵලානි
 ආදිං කත්වා හෙට්ඨා මිස්සකිද්ධිපාදා කථිතා, සත්තසු ඵලෙසු පුබ්බහාගා.
 සත්තමාදීනි චත්තාරි හෙට්ඨා කථිතනායානෙව.

11-12. මොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා

843-844. එකාදසමද්වාදසමෙසු ඡ අභිඤ්ඤා කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානත්ථමෙවාති.

ඉද්ධිපාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනුරුද්ධසංයුත්තං

1. රහොගතවග්ගො

1-2. පඨමරහොගතසුත්තාදිවණ්ණනා

899-900. අනුරුද්ධසංයුත්තස්ස පඨමෙ ආරද්ධාති පරිපුණ්ණා. සඞ්ඛෙපතො
 පනෙත්ථ ඡත්තිංසාය යානෙසු අරහත්තං පාපෙත්වා විපස්සනා කථිතා, දුතියෙ
 ද්වාදසසු යානෙසු අරහත්තං පාපෙත්වා විපස්සනා කථිතා.

3. සුතනුසුත්තවණ්ණනා

901. තතියෙ මහාභිඤ්ඤතන්ති ඡඅභිඤ්ඤාභාවං. භීනං ධම්මන්තිආදීසු ඉමාය පාළියා අත්ථො වෙදිතබ්බො –

“කතමෙ ධම්මා භීනා? ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා, ඉමෙ ධම්මා භීනා. කතමෙ ධම්මා මජ්ඣිමා? තීසු භූමිසු කුසලං, තීසු භූමිසු විපාකො, තීසු භූමිසු කිරියාඛ්‍යාකතං සබ්බඤ්ච රූපං, ඉමෙ ධම්මා මජ්ඣිමා. කතමෙ ධම්මා පඤ්ඤා? චත්තාරො මග්ගා අපරියාපන්නා, චත්තාරි ව සාමඤ්ඤඵලානි නිබ්බානඤ්ච, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤා”ති (ධ. ස. 1423-1425).

4-7. පයමකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා

902-905. චතුත්ථෙ කණ්ඩකීවනෙති මහාකරමන්දවනෙ. ඡට්ඨෙ සහස්සං ලොකන්ති ඉමිනා ථෙරස්ස සත්ත විහාරො දස්සිතො. ථෙරො හි පාතොව මුඛං ධොවිත්වා අතීතානාගතෙ කප්පසහස්සං අනුස්සරති. පච්චුප්පන්නෙ පන දසවක්කවාළසහස්සං එකාවජ්ජනස්ස ආපාට්මාගච්ඡති. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. සලලාගාරසුත්තවණ්ණනා

906. අට්ඨමෙ සලලාගාරෙති සලලරුක්ඛමයාය පණ්ණසාලාය, සලලරුක්ඛස්ස වා ද්වාරෙ ධීතත්තා එවංනාමකෙ අගාරෙ. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනාය සද්ධිං විපස්සකපුග්ගලො කට්ඨො.

9. අම්බපාලිවනසුත්තවණ්ණනා

907. නවමෙ ආසභිං වාවන්ති අත්තනො අරහත්තභාවදීපකං උත්තමවාචං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

රහොගතවග්ගො පයමො.

2. දුතියවග්ගවණ්ණනා

909-922. දුතියවග්ගෙ යානඤ්ච යානතොතිආදීහි ථෙරො දසබ්බඤ්ඤාණං පටිජානාති. කම්පනෙතං සාවකානං භොතීති? එකදෙසෙන භොති, සබ්බඤ්ඤබුද්ධානං පනෙතං නිජ්ජදෙසං සබ්බාකාරපරිපූරන්ති.

අනුරුද්ධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුඩාසංයුත්තවණ්ණනා

923. කුඩාසංයුත්තං උත්තානත්ථමෙව.

කොතසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආනාපානසංයුත්තං

1. එකධම්මවග්ගො

1. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

977. ආනාපානසංයුත්තස්ස පටිමෙ එකධම්මොති එකො ධම්මො. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං සබ්බාකාරොන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.215) ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානානිද්දෙසෙ වුත්තමෙව.

6. අරිට්ඨසුත්තවණ්ණනා

982. ඡට්ඨෙ භාවෙථ නොති භාවෙථ නු. කාමච්ඡන්දොති පඤ්චකාමගුණිකරාගො. අජ්ඣන්තං බහිද්ධා ව ධම්මෙසුති අජ්ඣන්තිකබාහිරෙසු ද්වාදසසු ආයතනධම්මෙසු. පටිසසඤ්ඤා සුප්පට්ඨිතාති පටිසසම්පයුත්තසඤ්ඤා සුට්ඨ පට්ඨිතා, සමුච්ඡින්නාති අත්ථො. ඉමිනා අත්තනො අනාගාමිමග්ගං කථෙති. ඉදානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනං දස්සෙන්නො සො සතොව අස්සසිස්සාමිතිආදිමාහ.

7. මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා

983. සත්තමෙ ඉඤ්ජිතත්තං වා එන්දිතත්තං වාති උභයෙනපි වලනමෙව කථිතං.

8. පදිපොපමසුත්තවණ්ණනා

984. අට්ඨමෙ නෙව කායොපි කිලමති න චක්ඛුනීති අඤ්ඤෙසු හි කම්මට්ඨානෙසු කම්මං කරොන්තස්ස කායොපි කිලමති, චක්ඛුනීපි විහඤ්ඤන්ති. ධාතුකම්මට්ඨානස්මිඤ්ඤි කම්මං කරොන්තස්ස කායො කිලමති, යන්තෙ පක්ඛිපිත්වා පිළනාකාරජ්ජත්තො විය හොති. කසිණකම්මට්ඨානෙ කම්මං කරොන්තස්ස චක්ඛුනි එන්දන්ති කිලමන්ති, නික්ඛමිත්වා පතනාකාරජ්ජත්තාති විය හොන්ති. ඉමස්මිං පන කම්මට්ඨානෙ කම්මං කරොන්තස්ස නෙව කායො කිලමති, න අක්ඛිති විහඤ්ඤන්ති. තස්මා එවමාහ.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදි කස්මා වුත්තං, කිං ආනාපානෙ කසිණුග්ගාඨනං ලබ්භති? තිපිටකවුළාහයත්ථෙරො පනාහ – “යස්මා ආනාපානනිමිත්තං තාරකරූපමුත්තාවලිකාදිසදිසං හුත්වා පඤ්ඤායති, තස්මා තත්ථ කසිණුග්ගාඨනං ලබ්භති” ති. තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො “න ලබ්භතෙවා” ති ආහ. අලබ්භන්තෙ අයං අරිසිද්ධිආදිකො පහෙදො කස්මා ගහිතොති?

ආනිසංසදස්සනත්ථං. අරියං වා හි ඉද්ධං චත්තාරි වා රූපාවචරජ්ඣානානි චතස්සො
 වා අරූපසමාපත්තියො නිරොධසමාපත්තිං වා පත්ථයමානෙන භික්ඛුනා අයං
 ආනාපානස්සතිසමාධි සාධුකං මනසිකාතබ්බො. යථා හි නගරෙ ලද්ධෙ යං චතුසු
 දිසාසු උට්ඨානකභණ්ඩං, තං චතුහි ද්වාරෙහි නගරමෙව පවිසතීති, ජනපදො ලද්ධො
 ව හොති. නගරස්සෙව හෙසො ආනිසංසො. එවං ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනාය
 ආනිසංසො එස අරිසිද්ධිආදිකො පහෙදො, සබ්බාකාරෙන භාවිතෙ
 ආනාපානස්සතිසමාධිස්මිං සබ්බමෙතං යොගිතො නිජ්චජ්ජතීති
 ආනිසංසදස්සනත්ථං චුත්තං. සුඛඤ්චෙති එත්ථ සොති කස්මා න චුත්තං? යස්මා
 භික්ඛුති ඉමස්මිං වාරෙ නාගතං.

9. වෙසාලීසුත්තවණ්ණනා

985. නවමෙ වෙසාලීයන්ති එවංනාමකෙ ඉත්ථිලිඬ්ගවසෙන පවත්තවොහාරෙ
 නගරෙ. තඤ්ඤි නගරං තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඬ්ඨනෙන විසාලීභුතත්තා
 වෙසාලීති චුච්චති. ඉදම්පි ච නගරං සබ්බඤ්ඤුතං පත්තෙයෙව සම්මාසම්බුද්ධෙ
 සබ්බාකාරවෙපුල්ලතං පත්තන්ති වෙදිතබ්බං. එවං ගොචරගාමං දස්සෙත්වා
 නිවාසට්ඨානමාහ මහාවතෙ කුටාගාරසාලායන්ති. තත්ථ මහාවතං නාම සයංජාතං
 අරොපිමං සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනං. කපිලවත්ථුසාමන්තා පන මහාවතං
 භිමවන්තෙන සහ එකාබද්ධං අපරිච්ඡෙදං හුත්වා මහාසමුද්දං ආභව්ව යීතං. ඉදං
 තාදිසං න හොති, සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනන්ති මහාවතං. කුටාගාරසාලා පන
 මහාවතං නිස්සාය කතෙ ආරාමෙ කුටාගාරං අන්තොකත්වා භංසවට්ඨකච්ඡන්තෙන
 කතා සබ්බාකාරසම්පන්නා බුද්ධස්ස භගවතො ගන්ධකුටීති වෙදිතබ්බා.

අනෙකපරියායෙන අසුභකථං කථෙතීති අනෙකෙහි කාරණෙහි
 අසුභාකාරසන්දස්සනජ්ජවත්තං කායච්ච්ඡන්දනීයකථං කථෙති. සෙය්‍යථිදං – අත්ථි
 ඉමස්මිං කායෙ කෙසා ලොමා නබා දන්තා...පෙ.... මුත්තන්ති. කිං චුත්තං හොති?
 භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සබ්බාකාරෙනපි විචින්නො න කොචි
 කිඤ්චි මුත්තං වා මණිං වා වෙළුරියං වා අගරුං වා චන්දනං වා කුඬිකුමං වා කජ්ජුරං
 වා වාසවුණ්ණාදිං වා අණුමත්තමිපි සුවිභාවං පස්සති, අථ බො පරමදුග්ගන්ධං
 ඡෙගුච්ඡඅස්සිරිකදස්සනං කෙසලොමාදිනානජ්ජකාරං අසුවිමෙව පස්සති, තස්මා න
 එත්ථ ඡන්දො වා රාගො වා කරණීයො. යෙපි උත්තමඬ්ගෙ සිරසි ජාතා කෙසා නාම,
 තෙපි අසුභා වෙව අසුවිතො ව පටිකුලා ව. සො ව නෙසං අසුභාසුවිපටිකුලභාවො
 වණ්ණතොපි සණ්ඨානතොපි ගන්ධතොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපිති
 පඤ්චභාකාරෙහි වෙදිතබ්බො. එවං ලොමාදීනමිපිති අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො,
 විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.307) චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉති
 භගවා එකමෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ පඤ්චපඤ්චජ්ජහෙදෙන අනෙකපරියායෙන
 අසුභකථං කථෙති.

අසුභාය වණ්ණං භාසතීති උද්ධුමාතකාදිවසෙන අසුභමාතිකං නික්ඛිපිත්වා
 පදභාජනීයෙන තං විභජන්තො වණ්ණෙන්නො අසුභාය වණ්ණං භාසති.

අසුභභාවනාය වණ්ණං භාසනීති යා අයං කෙසාදීසු වා උද්ධුමානකාදීසු වා අප්ඤ්ඤාත්තඛණ්ඩවත්ථුසු අසුභාකාරං ගහෙත්වා පචත්තස්ස චිත්තස්ස භාවනා වඩ්ඪනා ඵාතිකම්මං, තස්සා අසුභභාවනාය ආනිසංසං දස්සෙන්නො වණ්ණං භාසනී, ගුණං පරිකිත්තෙති. සෙය්‍යථිදං – “අසුභභාවනාභියුත්තො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කෙසාදීසු වා වත්ථුසු උද්ධුමානකාදීසු වා පඤ්චඩ්ගවිජ්ජහීනං පඤ්චඩ්ගසමන්නාගතං තිව්ධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නං පටිමජ්ඣානං පටිලහති. සො තං පටිමජ්ඣානසඩ්ධාතං චිත්තමඤ්ජුසං නිස්සාය විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා උත්තමත්ථං අරහත්තං පාපුණාති” ති.

ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුන්ති අහං, භික්ඛවෙ, එකං අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුං නිලීයිතුං එකකොච හුත්වා විහරිතුං ඉච්ඡාමිති අත්ථො. නාමිහි කෙනචි උපසඩ්ධකම්මිකම්මො අඤ්ඤාත්ත ඵකෙන පිණ්ඩපාතනීභාරකෙනාති යො අත්තනා පයුත්තවාචං අකත්වා මමත්ථාය සද්ධෙසු කුලෙසු පටියත්තපිණ්ඩපාතං නීහරිත්වා මය්හං උපනාමෙති, තං පිණ්ඩපාතනීභාරකං එකං භික්ඛුං යපෙත්වා නාමිහි අඤ්ඤාත කෙනචි භික්ඛුනා වා ගහට්ඨෙන වා උපසඩ්ධකම්මිකම්මොති.

කස්මා පන ඵවමාහාති? අතීතෙ කිර පඤ්චසතා මීගලුද්දකා මහතීහි දණ්ඩවාගුරාදීහි අරඤ්ඤං පරික්ඛිපිත්වා හට්ඨතුට්ඨා එකතොයෙව යාවජීවං මීගපක්ඛිසාතකම්මෙන ජීවිකං කප්පෙත්වා නිරයෙ උප්පන්නා. තෙ තත්ථ පච්චිත්වා පුබ්බෙ කතෙන කෙනචිදෙව කුසලකම්මෙන මනුස්සෙසු උප්පන්නා කල්‍යාණපතිස්සයවසෙන සබ්බෙපි හගවතො සන්නිකෙ පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලභිංසු. තෙසං තතො මූලාකුසලකම්මතො අවිපක්කවිපාකා අපරාපරවෙතනා තස්මිං අඩ්ඪමාසබ්හන්තරෙ අත්තුපක්කමෙන ව පරුපක්කමෙන ව ජීවිතුපච්ඡෙදාය ඔකාසමකාසී. තං හගවා අද්දස. කම්මවිපාකො ව නාම න සක්කා කෙනචි පටිබාහිතුං. තෙසු ව භික්ඛුසු පුට්ඨජ්ජනාපි අත්ථි, සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිබ්ණාසවාපි. තත්ථ බ්ණාසවා අප්පටිසන්ධිකා, ඉතරෙ අරියසාවකා නියතගතිකා සුගතිපරායණා, පුට්ඨජ්ජනානං ගති අනියතා.

අථ හගවා චිත්තෙසි – “ඉමෙ අත්තභාවෙ ඡන්දරාගෙන මරණභයභීතා න සක්ඛිස්සන්ති ගතිං විසොධෙතුං, හන්ද තෙසං ඡන්දරාගජ්ජහානාය අසුභකථං කථෙමි. තං සුත්වා අත්තභාවෙ විගතච්ඡන්දරාගතාය ගතිවිසොධනං කත්වා සග්ගෙ පටිසන්ධිං ගණ්ඨිස්සන්ති, ඵවං තෙසං මම සන්නිකෙ පබ්බජ්ජා සාත්ථිකා හවිස්සති” ති. තතො තෙසං අනුග්ගහාය අසුභකථං කථෙසි කම්මට්ඨානසීසෙන, නො මරණවණ්ණසංවණ්ණනාධිජ්ජායෙන. කථෙත්වා ව පනස්ස එතදහොසි – “සවෙ ඉමං අඩ්ඪමාසං මං භික්ඛු පස්සිස්සන්ති, ‘අප්ප ඵකො භික්ඛු මතො, අප්ප ද්වෙ...පෙ.... අප්ප දසා’ ති ආගන්ත්වා ආරොචෙස්සන්ති, අයඤ්ච කම්මවිපාකො න සක්කා මයා වා අඤ්ඤාත වා පටිබාහිතුං, ස්වාහං තං සුත්වාපි කිං කරිස්සාමි, කිං මෙ අනත්ථකෙන අනයබ්‍යසනෙන සුතෙන, හන්දාහං භික්ඛුනං අදස්සනං උපගච්ඡාමි” ති. තස්මා ඵවමාහ – “ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුං, නාමිහි කෙනචි උපසඩ්ධකම්මිකම්මො අඤ්ඤාත්ත ඵකෙන පිණ්ඩපාතනීභාරකෙනා” ති.

අපරෙ පනාහු – “පරුපවාදවිච්ඡින්නත්ථං එවං වත්වා පටිසල්ලීනො” ති. පරෙ කිර හගවත්තං උපවදිස්සන්ති – “අයං ‘සබ්බඤ්ඤා අහං සද්ධම්මවරවක්කවත්ති’ ති පටිජානමානො අත්තනොපි සාවකෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝාතෙන්තෙ නිවාරෙතුං න සක්කොති, කිං අඤ්ඤං සක්ඛිස්සති” ති? තත්‍ර පණ්ඩිතා වක්ඛන්ති – “හගවා පටිසල්ලානමනුයුත්තො න ඉමං පවත්තිං ජානාති, කොච්ඡස්ස ආරොවයිතාපි නත්ථී, සචෙ ජානෙය්‍ය අද්ධා නිවාරෙය්‍යා” ති. ඉදං පන ඉච්ඡාමත්තං, පයමමෙවෙන්ථ කාරණං. නාස්සුධාති එත්ථ අස්සුධාති පදපුරණමත්තෙ අවධාරණත්ථෙ වා නිපානො, නෙව කොචි හගවත්තං උපසඬකමීති අත්ථො.

අනෙකෙහි වණ්ණසණ්ඨානාදීහි කාරණෙහි වොකාරො අස්සාති අනෙකාකාරවොකාරො. අනෙකාකාරවොකිණ්ණො අනෙකාකාරෙන සම්මිස්සොති වුත්තං හොති. කො සො? අසුභවානානුයොගො, තං අනෙකාකාරවොකාරං. අසුභවානානුයොගමනුයුත්තා විහරන්තිති යුත්තප්පයුත්තා විහරන්ති. අට්ඨියමානාති තෙන කායෙන අට්ඨා දුක්ඛිතා හොන්ති. හරායමානාති ලජ්ජමානා. ජීග්‍රච්ඡමානාති ජීග්‍රච්ඡං උප්පාදෙය්‍යමානා. සත්ථහාරකං පරියෙසන්තිති ජීවිතහරණකසත්ථං පරියෙසන්ති. න කෙවලඤ්ච තෙ සත්ථං පරියෙසිත්වා අත්තනා වා අත්තනං ජීවිතා වොරොපෙන්ති, මිගලණ්ඩිකම්පි පන සමණකුත්තකං උපසඬකමීත්වා, “සාධු නො, ආවුසො, ජීවිතා වොරොපෙහී” ති වදන්ති. එත්ථ ව අරියා නෙව පාණාතිපාතං කරිංසු, න සමාදපෙසුං, න සමනුඤ්ඤා අහෙසුං. පුට්ඨජනා පන සබ්බමකංසු.

පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති තෙසං පඤ්චන්තං භික්ඛුසත්තං. ජීවිතක්ඛයප්පත්තභාවං ඤත්වා තතො එකීභාවතො වුට්ඨිතො ජානන්තොපි අජානන්තො විය කථාසමුට්ඨාපනත්ථං ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙසි. කිං නු ඛො, ආනන්ද, තනුභූතො විය භික්ඛුසඬ්ඝොති ඉතො, ආනන්ද, පුබ්බෙ ඛහු භික්ඛු එකතො උපට්ඨානං ආගච්ඡන්ති, උද්දෙසං පරිපුච්ඡං ගණ්හන්ති, සප්ඤ්ඤායන්ති, එකපජ්ජොතො විය ආරාමො දිස්සති. ඉදානි පන අඬ්ඬමාසමත්තස්ස අව්චයෙන තනුභූතො විය තනුකො මන්දො අප්පකො වීරලො විය ජාතො භික්ඛුසඬ්ඝො. කිං නු ඛො කාරණං? කිං දිසාසු පක්කන්තා භික්ඛුති?

අථායස්මා ආනන්දො කම්මවිපාකෙන තෙසං ජීවිතක්ඛයප්පත්තිං. අසල්ලක්ඛෙන්තො අසුභකම්මට්ඨානානුයොගපච්චයා පන සල්ලක්ඛෙන්තො තථා හී පන, හන්තෙ හගවාතිආදීං වත්වා භික්ඛුනං අරහත්තප්පත්තියා අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං යාවන්තො, සාධු, හන්තෙ, හගවාතිආදිමාහ. තස්සත්ථො – සාධු, හන්තෙ, හගවා අඤ්ඤං කාරණං ආචික්ඛතු, යෙන භික්ඛුසඬ්ඝො අරහත්තෙ පතිට්ඨහෙය්‍ය. මහාසමුද්දං ඔරොහණතිත්ථානි විය අඤ්ඤානිපි දසානුස්සති, දසකසිණ, චතුරාර්යාර්ය, බ්‍රහ්මචිහාර, ආනාපානස්සතිපහෙදානි ඛහුනි නිබ්බානොරොහණකම්මට්ඨානානි සන්ති, තෙසු හගවා භික්ඛු සමස්සායෙන්වා අඤ්ඤතරං කම්මට්ඨානං ආචික්ඛතුති අධිප්පායො.

අප් හගවා තථා කාතුකාමො ථෙරං උයොඤ්ඤානො තෙනහානන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ වෙසාලිං උපනිස්සායාති වෙසාලියං උපනිස්සාය සමන්තා ගාවුතෙපි අඛිඨයොජනෙපි යාවතිකා විහරන්ති, තෙ සබ්බෙ සන්තිපාතෙහිති අත්ථො. සබ්බෙ උපට්ඨානසාලායං සන්තිපාතෙත්වාති අත්තනා ගන්තුං යුත්තට්ඨානං සයං ගන්ත්වා අඤ්ඤත්ථ දහරහික්ඛු පහිණිත්වා මුහුත්තෙනෙව අනවසෙසෙ හික්ඛු උපට්ඨානසාලායං සමුහං කත්වා. යස්සදානි, හන්තෙ, හගවා කාලං මඤ්ඤතීති එත්ථ අයමධිප්පායො – හගවා හික්ඛුසඬ්ඨො සන්තිපතිතො, එස කාලො හික්ඛුනං ධම්මකථං කාතුං, අනුසාසනිං දාතුං, ඉදානි යස්ස තුම්හෙ කාලං ජානාථ, තං කාතබ්බන්ති.

අප් බො හගවා හික්ඛු ආමන්තෙසි, අයමපි බො, හික්ඛවෙති. ආමන්තෙත්වා ච පන හික්ඛුනං අරහත්තප්පත්තියා පුබ්බෙ ආවික්ඛිතඅසුභකම්මට්ඨානතො අඤ්ඤං පරියායං ආවික්ඛන්තො ආනාපානස්සතිසමාධිතිආදිමාහ. තත්ථ ආනාපානස්සතිසමාධිති ආනාපානපරිග්ගාහිකාය සතියා සද්ධිං සම්පයුත්තො සමාධි, ආනාපානස්සතියං චා සමාධි, ආනාපානස්සතිසමාධි. භාවිතොති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා. බහුලිකතොති පුනප්පුනං කතො. සන්තො වෙච පණිතො වාති සන්තො වෙච පණිතො වෙච. උභයත්ථ එවසද්දෙන නියමො වෙදිතබ්බො. කිං චුත්තං හොති? අයඤ්ඤි යථා අසුභකම්මට්ඨානං කෙවලං පටිවෙධවසෙන සන්තඤ්ච පණිතඤ්ච, ඔළාරිකාරම්මණත්තා පන පටිකුලාරම්මණත්තා ච ආරම්මණවසෙන නෙව සන්තං න පණිතං, න එවං කෙනචි පරියායෙන අසන්තො වා අප්පණිතො වා, අපිච බො ආරම්මණසන්තතායපි සන්තො වූපසන්තො නිබ්බුතො, පටිවෙධසඬ්ඨානාය අඬ්ඨගසන්තතායපි, ආරම්මණපණිතතාය පණිතො අතිත්තිකරො, අඬ්ඨගපණිතතායපිති. තෙන චුත්තං “සන්තො වෙච පණිතො වා”ති.

අසෙවනකො ච සුබො ච විහාරොති එත්ථ පන නාස්ස සෙවනන්ති අසෙවනකො, අනාසිත්තකො අබ්බොකිණිණො පාටියෙක්කො ආවෙණිකො, නත්ථි එත්ථ පරිකම්මෙන වා උපවාරෙන වා සන්තතා, ආදිසමන්තාහාරතො පභුති අත්තතො සභාවෙනෙව සන්තො ච පණිතො වාති අත්ථො. කෙචි “අසෙවනකො”ති අනාසිත්තකො ඔප්පන්තො, සභාවෙනෙව මධුරො”ති වදන්ති. එවමයං අසෙවනකො ච අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ කායිකවෙතසිකසුඛප්පට්ඨානාය සංවත්තනතො සුබො ච විහාරොති වෙදිතබ්බො.

උප්පන්තූප්පන්තෙති අවික්ඛම්හිතෙ. පාපකෙති ලාමකෙ. අකුසලෙ ධම්මෙති අකොසල්ලසම්භූතෙ ධම්මෙ. යානසො අන්තරධාපෙතීති බණෙනෙව අන්තරධාපෙති වික්ඛම්හෙති. වූපසමෙතීති සුට්ඨු උපසමෙති, නිබ්බෙධභාගියත්තා අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුද්ධිප්පත්තො සමුව්ඡන්දති, පටිප්පස්සම්හෙතීති චුත්තං හොති. ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙති ආසාළ්භමාසෙ. උභතං රජොජල්ලන්ති අට්ඨ මාසෙ වාතාතපසුක්ඛාය ගොමහිංසාදිපාදප්පහාරසම්හින්නාය පථවියා උද්ධං හතං උභතං ආකාසෙ සමුට්ඨිතං රජඤ්ච රෙණුඤ්ච. මහා අකාලමෙඝොති සබ්බං නහං අප්ඤ්ඤාත්ථරිත්වා උට්ඨිතො ආසාළ්භපුණ්හපක්ඛෙ සකලං අඛිඨමාසං

වස්සනකමෙසො. සො හි අසම්පත්තෙ වස්සකාලෙ උප්පන්නත්තා අකාලමෙසොති
 ඉධ අධිජපෙතො. යානසො අන්තරාධාපෙති වූපසමෙතීති බණෙනෙව අදස්සනං
 නෙති පථවියං සන්නිසීදාපෙති. එවමෙව බොති ඔපම්මනිදස්සනමෙතං. තතො පරං
 චුත්තනයමෙව.

10. කිම්ලසුත්තවණ්ණනා

986. දසමෙ කිම්ලායන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. එතදවොවාති ටෙරො කිර
 වින්තෙසි – “අයං දෙසනා න යථානුසන්ධිකා කතා, යථානුසන්ධිං ගමෙස්සාමී”ති
 දෙසනානුසන්ධිං සට්ඨන්තො එතං අවොච. කායඤ්ඤතරන්ති පථවීආදීසු කායෙසු
 අඤ්ඤතරං වදාමි වායොකායං වදාමිති අත්ථො. අථ වා චක්ඛායතනං...පෙ....
 කබලීකාරො ආභාරොති පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසා රූපකායො නාම, තෙසු
 ආනාපානං ඵොට්ඨබ්බායතනෙ සඨගහිතත්තා කායඤ්ඤතරං හොති, තස්මාපි
 එවමාහ. තස්මාතිහාති යස්මා චතුසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වායොකායං, පඤ්චවීසති
 කොට්ඨාසෙ වා රූපකායෙ අඤ්ඤතරං ආනාපානං අනුපස්සති, තස්මා කායෙ
 කායානුපස්සිති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. වෙදනාඤ්ඤතරන්ති
 තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරං, සුඛවෙදනං සන්ධායෙතං චුත්තං.

සාධුකං මනසිකාරන්ති පිතිපට්ඨංවෙදිතාදිවසෙන උප්පන්නං සුන්දරං
 මනසිකාරං. කිං පන මනසිකාරො සුඛා වෙදනා හොතීති? න හොති, දෙසනාසීසං
 පනෙතං. යටෙව හි “අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගමනුයුත්තා”ති (ම. නි. 3.147)
 එත්ථ සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා චුත්තා, එවමිධාපි මනසිකාරනාමෙන ඤානවෙදනා
 චුත්තාති වෙදිතබ්බො. එතස්මිඤ්භි චතුක්කෙ පයම්පදෙ පිතිසීසෙන වෙදනා චුත්තා,
 දුතියපදෙ සුඛන්ති සරූපෙනෙව චුත්තා. විත්තසඨ්ඨාරපද්ද්වයෙ “සඤ්ඤා ව වෙදනා
 ව චෙතසිකා එතෙ ධම්මා විත්තජපට්ඨද්ධා විත්තසඨ්ඨාරා”ති (පටි. ම. 1.174)
 වචනතො “විතක්කවිචාරෙ යපෙත්වා සබ්බෙපි විත්තසම්පයුත්තකා ධම්මා
 විත්තසඨ්ඨාරෙ සඨගහිතා”ති වචනතො විත්තසඨ්ඨාරනාමෙන වෙදනා චුත්තා. තං
 සබ්බං මනසිකාරනාමෙන සඨගහෙත්වා ඉධ “සාධුකං මනසිකාර”න්ති ආහ.

එවං සත්තෙපි යස්මා එසා වෙදනා ආරම්මණං න හොති, තස්මා
 වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජතීති. තො න යුජ්ජති, මහාසතිපට්ඨානාදීසුපි හි තං තං
 සුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනා වෙදයති, තං පන වෙදනාපවත්ති.
 උපාදාය “අහං වෙදයාමී”ති වොහාරමත්තං හොති, තං සන්ධාය “සුඛං වෙදනං
 වෙදයමානො සුඛං වෙදනං වෙදයාමී”තිආදි චුත්තං. අපිච
 “පිතිජපට්ඨංවෙදි”තිආදීනං අත්ථවණ්ණනායමෙතස්ස පරිහාරො චුත්තොයෙව.
 චුත්තඤ්ඤතෙතං විසුද්ධිමග්ගෙ –

“ද්විභාකාරෙහි පිති පට්ඨංවිදිතා හොති – ආරම්මණතො ව
 අසම්මොහතො ව. කථං ආරම්මණතො පිති පට්ඨංවිදිතා හොති? සජ්ජිතිකෙ
 ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්කණෙ ඤානපට්ඨාගෙන

ආරම්භණතො පිති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්භණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කථං අසම්මොහතො පිති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඤානසම්පයුත්තපීතිං බයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාක්කණෙ ලක්කණප්පට්ඨෙධෙන අසම්මොහතො පිති පටිසංවිදිතා හොති. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.172) “‘දීඝං අස්සාසවසෙන චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්කෙපං පජානතො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා තෙන ඤාණෙන සා පිති පටිසංවිදිතා හොති’ ති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානි” ති.

ඉති යථෙව ඤානපටිලාභෙන ආරම්භණතො පිතිසුඛචිත්තසඬ්ඛාරා පටිසංවිදිතා හොත්ති, එවං ඉමිනාපි ඤානසම්පයුත්තෙන වෙදනාසඬ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙන ආරම්භණතො වෙදනා පටිසංවිදිතා හොති. තස්මා සුචුත්තමෙනං “‘වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරති” ති.

නාහං, ආනන්ද, මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්සාති එත්ථ අයමධිප්පායො – යස්මා “‘චිත්තපටිසංවෙදි අස්සාසිස්සාමි” තිආදිනා නයෙන පවත්තො භික්ඛු කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසනිමිත්තමාරම්භං කරොති, තස්ස පන චිත්තස්ස ආරම්භණෙ සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච උපට්ඨාපෙත්වා පවත්තනතො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සියෙව නාමෙස හොති. න හි මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්ස ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා අත්ථි, තස්මා ආරම්භණතො චිත්තපටිසංවිදිතවසෙන “‘චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරති” ති.

සො යං තං හොති අභිජ්ඣාදොමනස්සානං පභානං, තං පඤ්ඤාය දිස්වා සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති එත්ථ අභිජ්ඣා කාමච්ඡන්දනීවරණමෙව, දොමනස්සවසෙන බ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං. ඉදඤ්භි චතුක්කං විපස්සනාවසෙනෙව චුත්තං, ධම්මානුපස්සනා ව නීවරණපබ්බාදිවසෙන පඤ්චවිධා හොති, තස්සා නීවරණපබ්බං ආදි, තස්සාපි ඉදං නීවරණද්වයං ආදි. ඉති ධම්මානුපස්සනාය ආදිං දස්සෙතුං අභිජ්ඣාදොමනස්සානන්ති ආහ. පභානන්ති අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහතීති එවං පභානකරඤාණං අධිප්පෙනං. තං පඤ්ඤාය දිස්වාති තං අනිච්චවිරාගනිරෝධපටිනිස්සග්ගඤාණසඬ්ඛාතං පභානඤාණං අපරාය විපස්සනාපඤ්ඤාය, තම්පි අපරායාති එවං විපස්සනාපරම්පරං දස්සෙති. අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති යඤ්චස්ස පථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛිති, යඤ්ච එකතො උපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛිතී ද්විධා අජ්ඣුපෙක්ඛිති නාම. තත්ථ සහජාතානම්පි අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති ආරම්භණස්සාපි අජ්ඣුපෙක්ඛිතා. ඉධ ආරම්භණ අජ්ඣුපෙක්ඛිතා අධිප්පෙනා. තස්මාතිභානන්දාති යස්මා “‘අනිච්චානුපස්සි අස්සාසිස්සාමි” තිආදිනා නයෙන පවත්තො න කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙ, අභිජ්ඣාදොමනස්සසියෙන පන චුත්තානං ධම්මානං පභානකරඤාණම්පි පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති, තස්මා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරතීති වෙදිතබ්බො.

එවමෙව බොති එත්ථ චතුමහාපථො විය ඡ ආයතනානි දට්ඨබ්බානි. තස්මිං පංසුපුඤ්ජො චිය ඡසු ආයතනෙසු කිලෙසා. චතුහි දිසාහි ආගච්ඡන්තා සකටරථා විය චතුසු ආරම්මණෙසු පචත්තා චත්තාරො සතිපට්ඨානා. එකෙන සකටෙන වා රථෙන වා පංසුපුඤ්ජස්ස උපහනනං විය කායානුපස්සනාදීහි පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං උපසාතො වෙදිතබ්බොති.

එකධම්මවග්ගො පයමො.

2. දුතියවග්ගො

1-2. ඉච්ඡානඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

987-988. දුතියවග්ගස්ස පයමෙ එවං බ්‍යාකරෙය්‍යාථාති කස්මා අත්තනො විහාරසමාපත්තිං ආචික්ඛති? උපාරම්භමොචනත්ථං. සචෙ හි තෙ “න ජානාමා” ති වදෙය්‍යුං, අථ නෙසං තිත්ථියා “තුමහෙ ‘අසුකසමාපත්තියා නාම නො සත්ථා තෙමාසං විහාසී’ තිපි න ජානාම, අථ කස්මා නං උපට්ඨහන්තා විහරථා” ති උපාරම්භං ආරොපෙය්‍යුං, තතො මොචනත්ථං එවමාහ.

අථ කස්මා යථා අඤ්ඤත්ථ “සතොව අස්සසති, දීඝං වා අස්සසන්තො” ති (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107; සං. නි. 5.977) එව-වාකාරො චුත්තො. එවං ඉධ න චුත්තොති? එකන්තසන්තත්තා. අඤ්ඤෙසඤ්ඤි අස්සාසො වා පාකටො හොති පස්සාසො වා, හගවතො උභයමිපෙතං පාකටමෙව නිව්චං උපට්ඨිතස්සතිතායාති එකන්තසන්තත්තා න චුත්තො. අථ “සික්ඛාමි” ති අචත්ථා කස්මා “අස්සසාමි” ති එත්තකමෙව චුත්තන්ති? සික්ඛිතබ්බාහාවා. සත්ත හි සෙබා සික්ඛිතබ්බාහාවා සෙබා නාම, බිණ්ණසවා සික්ඛිතබ්බාහාවා අසෙබා නාම, තථාගතා අසික්ඛිතබ්බා අසෙක්ඛා නාම නත්ථි තෙසං සික්ඛිතබ්බකිව්චන්ති සික්ඛිතබ්බාහාවා න චුත්තං. දුතියං උත්තානමෙව.

3-10. පයමආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

989-996. තතියෙ පච්චිනතීති අනිච්චාදිවසෙන පච්චිනති. ඉතරං පද්ද්වයං එතස්සෙව වෙච්චනං. නිරාමිසාති නික්කිලෙසා කායිකචෙතසිකදරථපටිපස්සද්ධියා කායොපි චිත්තමිපි පස්සමිහති. සමාධියතීති සම්මා යපියති, අප්පනාචිත්තං විය හොති. අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතා හොතීති සහජාතඅප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතාය අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතා හොති.

එවං චුද්දසවිධෙන කායපරිග්ගාහකස්ස හික්ඛුනො තස්මිං කායෙ සති සතිසම්බොජ්ඣාසිගො, තාය සතියා සම්පයුත්තඤ්ඤාං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣාසිගො, තංසම්පයුත්තමෙව කායිකචෙතසිකවීරියං වීරියසම්බොජ්ඣාසිගො, පිතිපස්සද්ධිචිත්තෙකග්ගතා පිතිපස්සද්ධිසමාධිසම්බොජ්ඣාසිගො, ඉමෙසං ඡන්තං බොජ්ඣාසිගානං අනොසක්කනඅනනිචත්තනසඤ්ඤාතො මජ්ඣන්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසිගො. යථෙව හි සමප්පචත්තෙසු අස්සෙසු සාරථිනො “අයං

ඔලියති” ති තුදනං වා, “අයං අතිධාවති” ති ආකඨිඨනං වා නත්ථි, කෙවලං එවං පස්සමානස්ස ධීතාකාරොව හොති, එවමෙව ඉමෙසං ඡන්තං බොජ්ඣක්ඛිගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඨ්ඛාතො මජ්ඣන්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣක්ඛිගො නාම හොති. එත්තාවතා කිං කථිතං? එකච්ඡත්තක්ඛණිකා නානාසරසලක්ඛණා විපස්සනාබොජ්ඣක්ඛිගා නාම කථිතා.

විවෙකනිස්සිතන්තිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. එත්ථ පන සොළසක්ඛත්තුකා ආනාපානස්සති මිස්සකා කථිතා, ආනාපානමූලකා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, තෙසං මූලභූතා ආනාපානස්සති පුබ්බභාගා. බොජ්ඣක්ඛිගමූලකා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, තෙපි බොජ්ඣක්ඛිගා පුබ්බභාගාව. විජ්ජාවිමුත්තිපූරකා පන බොජ්ඣක්ඛිගා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරා, විජ්ජාවිමුත්තියො අරියඵලසම්පයුත්තා. විජ්ජා වා චතුත්ථමග්ගසම්පයුත්තා, විමුත්ති ඵලසම්පයුත්තාති. චතුත්ථපඤ්චමජට්ඨානිපි ඉමිනාව සමානපරිච්ඡෙදාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ආනාපානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සොතාපත්තිසංයුත්තං

1. වෙළඳ්වාරවග්ගො

1. චක්කවත්තිරාජසුත්තවණ්ණනා

997. සොතාපත්තිසංයුත්තස්ස පඨමෙ කිඤ්චාපීති අනුග්ගහගරහණෙසු නිපාතො. චතුත්තඤ්චි මහාදීපානං ඉස්සරියාධිපච්චං රජ්ජං අනුග්ගණ්ණන්තො චතුත්තඤ්ච අපායානං අප්පහීනභාවං ගරහන්තො සත්ථා “කිඤ්චාපි, හික්ඛවෙ, රාජා චක්කවත්ති” තිආදිමාහ. තත්ථ චතුත්තං දීපානන්ති ද්විසහස්සදීපපරිවාරානං චතුත්තං මහාදීපානං. ඉස්සරියාධිපච්චන්ති ඉස්සරහාවො ඉස්සරියං, අධිපතිභාවො ආධිපච්චං, ඉස්සරියං ආධිපච්චං එතස්මිං රජ්ජෙ, න ඡෙදනහෙදනන්ති ඉස්සරියාධිපච්චං. කාරෙත්ථාති එවරූපං රජ්ජං පවත්තාපෙත්ථා. කිඤ්චාපි, හික්ඛවෙ, අරියසාවකොති එත්ථ අනුග්ගහපසංසාසු නිපාතො. පිණ්ඩියාලොපෙන හි යාපනං අනුග්ගහන්තො චතුත්තඤ්ච අපායානං පහීනභාවං පසංසන්තො සත්ථා “කිඤ්චාපි, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො” තිආදිමාහ. තත්ථ නන්තකානීති අනන්තකානි. තෙරසහත්ථොපි හි වත්ථසාටකො දසච්ඡෙදනතො පට්ඨාය නන්තකන්තෙව සඨ්ඛං ගච්ඡති.

අවෙච්චජ්ජසාදෙනාති අවලජ්ජසාදෙන. සො පනායං පසාදො කිං එකො, අනෙකොති? එකොව, සො මග්ගෙන ආගතජ්ජසාදො. යෙසු පන වත්ථුසු අපුබ්බං අවරිමං රුහති, තෙසං වසෙන “බුද්ධෙ අවෙච්චජ්ජසාදෙනා” තිආදිනා නයෙන තිධා වුත්තො. යස්මා ච එකො, තස්මා ච නින්තානාකරණො හොති. අරියසාවකස්ස හි බුද්ධෙයෙව පසාදො ච පෙමඤ්ච ගාරවඤ්ච මහන්තං, න ධම්මෙ වා සඨ්ඛෙ වා,

ධම්මෙයෙව වා මහන්තං, න බුද්ධෙ වා සඤ්ඤා වා, සඤ්ඤායෙව වා මහන්තං, න බුද්ධෙ වා ධම්මෙ වාති එතං නත්ථි. ඉතිපි සො භගවාතිආදීති විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතානෙව.

අරියකන්තෙහිති අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්ච හි සීලාති භවත්තරගතාපි අරියා න කොපෙන්නි, එවං තෙසං පියාති. තාති සන්ධායෙනං චුත්තං. අඛණ්ඩෙහිතිආදි සදිසවසෙන චුත්තං. මුඛවට්ටියඤ්ඤි ඡින්නෙකදෙසා පාති ඛණ්ඩාති වුව්වති, මජ්ඣෙ හින්තා ඡිද්දාති, එකස්මිං පදෙසෙ විසභාගවණ්ණා ගාවි සබ්බාති, නානාබිත්ථුවිත්තා කම්මාසාති, එවමෙව පටිපාටියා ආදිමිති වා අන්තෙ වා හින්තං සීලං ඛණ්ඩං නාම, මජ්ඣෙ හින්තං ඡිද්දං, යත්ථ කත්ථවි ද්විත්තං වා තිණ්ණං වා පටිපාටියා හින්තත්තා සබ්බං, එකන්තරං හින්තං කම්මාසං. තෙසං දොසානං අභාවෙන අඛණ්ඩාදිතා වෙදිතබ්බා. භූමිස්සෙහිති භූමිස්සභාවකරෙහි. විඤ්ඤුප්පසත්ථෙහිති බුද්ධාදිති විඤ්ඤුහි පසංසිතෙහි. අපරාමට්ටෙය්හිති “ඉදං නාම තයා කතං, ඉදං චිතික්කන්ත” ත්ති එවං පරාමසිතුං අසක්කුණෙයොහි. සමාධිසංවත්තනිකෙහිති අප්පනාසමාධිං උපවාරසමාධිං වා සංවත්තෙතුං සමත්ථෙහි.

2. බ්‍රහ්මවරියොගධසුත්තවණ්ණනා

998. දුතියෙ යෙසං සද්ධාති පදෙන බුද්ධෙ පසාදො ගහිතො. සීලන්ති පදෙන අරියකන්තාති සීලාති ගහිතාති. පසාදොති පදෙන සඤ්ඤා පසාදො ගහිතො. ධම්මදස්සනන්ති පදෙන ධම්මෙ පසාදො ගහිතොති එවං චත්තාරි සොතාපත්තියඤ්ඤාති චුත්තාති. කාලෙන පච්චෙන්නිති කාලෙන පාපුණන්ති. බ්‍රහ්මවරියොගධං සුඛන්ති බ්‍රහ්මවරියං ඔගාහිත්වා යිතං උපරිමග්ගත්තයසම්පයුත්තං සුඛං. යො පනෙස ගාථාය ආගතො පසාදො, සො කතරපසාදො භොතීති. තිපිටකවුළාභයත්ථෙරො තාව “මග්ගපසාදො” ති ආහ, තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො “ආගතමග්ගස්ස පච්චෙක්ඛණප්පසාදො” ති. උභොපි ථෙරා පණ්ඩිතා බහුස්සුතා, උහින්තං සුභාසිතං. මිස්සකප්පසාදො එසොති.

3. දීඝාවුඋපාසකසුත්තවණ්ණනා

999. තතියෙ තස්මාති යස්මා චතුසු සොතාපත්තියඤ්ඤා සන්දිස්සසි, තස්මා. විජ්ජාභාගියෙති විජ්ජාකොට්ඨාසිකෙ. සබ්බසඤ්ඤාසුති සබ්බෙසු තෙභූමකසඤ්ඤාසු. එවමස්ස උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා කට්ඨිතා. විසාතන්ති දුක්ඛං.

4-5. පඨමසාරිපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1000-1001. චතුත්ථ උත්තානමෙව. පඤ්චමෙ සොතාපත්තියඤ්ඤාති සොතාපත්තියා පුබ්බභාගපට්ඨාභවිතං. බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදාදයො පන පටිලද්ධගුණා සොතාපත්තස්ස අභිගා නාම, තෙපි පන සොතාපත්තියඤ්ඤාති

ආගතා. තත්‍රායං ද්විත්නමිපි වචනත්ථො – සප්පුරිසෙ සෙවන්තො භජන්තො පයිරුපාසන්තො ධම්මං සුඤ්ඤන්තො යොනිසො මනසිකරොන්තො ධම්මානුධම්මං පුබ්බභාගපටිපදං පටිපජ්ජන්තො සොනාපත්තිං පටිලභතීති සප්පුරිසසංසෙවාදයො සොනාපත්තිඅත්ථාය අභිගන්ති සොනාපත්තියඨගං නාම, ඉතරෙ පඨමමග්ගසඨ්ඛාතාය සොනාපත්තියා අභිගන්තිපි සොනාපත්තියඨගං, පටිවිද්ධසොනාපත්තිමග්ගස්ස සොනාපත්තිමග්ගො අභිගන්තිපි සොනාපත්තියඨගං.

6. ටපතිසුත්තවණ්ණනා

1002. ඡට්ඨෙ සාධුකෙ පටිවසන්තීති සාධුකනාමකෙ අත්තනො භොගගාමකෙ වසන්ති. තෙසු ඉසිදන්තො සකදාගාමී, පුරාණො සොනාපන්තො සදාරසන්තුට්ඨො. මග්ගෙ පුරිසං යපෙසුන්ති තෙසං කිර ගාමද්වාරෙන භගවතො ගමනමග්ගො. තස්මා “භගවා කාලෙ වා අකාලෙ වා අමිභාකං සුත්තානං වා පමත්තානං වා ගච්ඡෙය්‍ය, අථ පස්සිතුං න ලභෙය්‍යාමා”ති මග්ගමජ්ඣෙ පුරිසං යපෙසුං.

අනුබන්ධිංසුති න දුරතොව පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිංසු, භගවා පන සකටමග්ගස්ස මජ්ඣෙ ජඨ්ඨමග්ගෙන අගමාසි, ඉතරෙ උභොසු පස්සෙසු අනුගච්ඡන්තා අගමංසු. මග්ගා ඔක්කම්මාති බුද්ධානඤ්ඤි කෙනච සද්ධිං ගච්ඡන්තානංයෙව පටිසන්ථාරං කාතුං වට්ටති කෙනච සද්ධිං ධීතකානං, කෙනච සද්ධිං දිවසභාගං නිසින්තානං. තස්මා භගවා වින්තෙසි – “ඉමෙහි මෙ සද්ධිං ගච්ඡන්තස්ස පටිසන්ථාරං කාතුං අයුත්තං, ධීතකෙනපි කාතුං න යුත්තං, ඉමෙ හි මය්හං සාසනෙ සාමිනො ආගතථලා. ඉමෙහි සද්ධිං නිසීදිත්වාච දිවසභාගං පටිසන්ථාරං කරිස්සාමි”ති මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමුලං තෙනුපසඨකම්.

පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදිති තෙ කිර ඡත්තුපාහනං කත්තරදණ්ඩං පාදබ්භඤ්ජනතෙලාදීති වෙච අට්ඨවිධඤ්ච පානකං සරහපාදපල්ලඬකඤ්ච ගාභාපෙත්වා අගමංසු, ආහනං පල්ලඬකම්පි පඤ්ඤාපෙත්වා අදංසු, සත්ථා තස්මිං නිසීදි. එකමන්තං නිසීදිංසුති සෙසානි ඡත්තුපාහනාදීති හික්ඛුසඨ්ඨස්ස දෙථාති වත්වා සයම්පි භගවන්තං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු.

සාවත්ථියා කොසලෙසු වාරිකං පක්කම්ප්පතීතිආදි සබ්බං මජ්ඣිමපදෙසවසෙනච චුත්තං. කස්මා? නියතත්තා. භගවතො හි වාරිකාවරණම්පි අරුණුට්ඨාපනම්පි නියතං, මජ්ඣිමපදෙසෙයෙව වාරිකං වරති, මජ්ඣිමදෙසෙ අරුණං උට්ඨපෙතීති නියතත්තා මජ්ඣිමදෙසවසෙන චුත්තං. ආසන්තො නො භගවා භවිස්සතීති එත්ථ න කෙවලං ආසන්තත්තායෙව තෙසං සොමනස්සං හොති, අථ ඛො “ඉදානි දානං දාතුං ගන්ධමාලාදීහි පූජං කාතුං ධම්මං සොතුං පඤ්ඤං පුච්ඡිතුං ලභිස්සාමා”ති තෙසං සොමනස්සං හොති.

තස්මාතිහ උපතයො සම්බාධො සරාවාසොති උපතයො යස්මා තුම්භාකං මයි දුරිභූතෙ අනප්පකං දොමනස්සං, ආසන්තො අනප්පකං සොමනස්සං හොති, තස්මාපි වෙදිතබ්බමෙතං “සම්බාධො සරාවාසො”ති. සරාවාසස්ස හි දොසෙන තුම්භාකං එවං හොති. සචෙ පන සරාවාසං පභාය පබ්බජිතා, අථ එවං වො මයා සද්ධිංයෙව ගච්ඡන්තානාඤ්ච ආගච්ඡන්තානාඤ්ච තං න භවෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දීපෙන්තො එවමාහ. තත්ථ සකිඤ්චනසපලිබ්බොධට්ඨෙත සම්බාධතා වෙදිතබ්බා. මහාවාසෙ වසන්තස්සපි හි සකිඤ්චනසපලිබ්බොධට්ඨෙත සරාවාසො සම්බාධොව. රජාපථොති රාගදොසමොහරජානං ආපථො, ආගමනට්ඨානන්ති අත්ථො. අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජාති පබ්බජ්ජා පන අකිඤ්චනසපලිබ්බොධට්ඨෙත අබ්භොකාසො. චතුරතනිකෙපි හි ගබ්භෙ ද්විත්තං භික්ඛූනං පල්ලඬකෙන පල්ලඬකං සට්ඨන්වා නිසිත්තානම්පි අකිඤ්චනසපලිබ්බොධට්ඨෙත පබ්බජ්ජා අබ්භොකාසො නාම හොති. අලඤ්ච පන වො උපතයො අප්පමාදායාති එවං සම්බාධො සරාවාසෙ වසන්තානං තුම්භාකං අප්පමාදමෙව කාතුං යුත්තන්ති අත්ථො.

එකං පුරතො එකං පච්ඡතො නිසීදාපෙමාති තෙ කිර ද්වෙපි ජනා සබ්බාලඬකාරපට්මණ්ඩිතෙසු ද්විසු නාගෙසු තා ඉත්ථියො එවං නිසීදාපෙන්වා රඤ්ඤො නාගං මජ්ඣෙකත්වා උභොසු පස්සෙසු ගච්ඡන්ති, තස්මා එවමාහංසු. නාගොපි රක්ඛිතබ්බොති යථා කිඤ්චි විසෙවිතං න කරොති, එවං රක්ඛිතබ්බො හොති. තාපි භගිනියොති යථා පමාදං නාපජ්ජන්ති, එවං රක්ඛිතබ්බො හොන්ති. අත්තාපිති සිතභසිතකථිතවිපෙක්ඛිතාදීනි අකරොන්තෙහි අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති. (තෙහි තථා කරොන්තෙහි න අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති). තථා කරොන්තො හි “සාමිද්ධිහො එසො”ති නිග්ගහෙතබ්බො හොති. තස්මාතිහ උපතයොති යස්මා තුම්භෙ රාජා නිච්චං රාජභණ්ඩං පටිච්ඡාපෙති, තස්මාපි සම්බාධො සරාවාසො රජාපථො. යස්මා පන පංසුකුලිකභික්ඛූ එවං පටිච්ඡාපෙන්තො නත්ථි, තස්මා අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා. එවං සබ්බත්ථාපි අලඤ්ච පන වො උපතයො අප්පමාදාය අප්පමාදමෙව කරොතාති දස්සෙති.

මුත්තවාගොති විස්සට්ඨවාගො. පයතපාණිති ආගතාගතානං දානත්ථාය ධොතහත්ථො. වොස්සග්ගරතොති වොස්සග්ගසඬ්ඛාතෙ වාගෙ රතො. යාවයොගොති යාවිතබ්බකයුත්තො. දානසංවිභාගරතොති දානෙන චෙව අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි ලද්ධා තතොපි සංවිභාගෙ රතො. අප්පට්චිහත්තන්ති “ඉදං අම්භාකං භවිස්සති, ඉදං භික්ඛූන”න්ති එවං අකතවිභාගං, සබ්බං දාතබ්බමෙව හුත්වා ඨිතන්ති අත්ථො.

7. වෙළද්වාරොයාසුත්තවණ්ණනා

1003. සත්තමෙ වෙළද්වාරන්ති ගාමද්වාරෙ පවෙණිආගතස්ස වෙළගච්ඡස්ස අත්ථිතාය එවංලද්ධනාමො ගාමො. අත්තුපනායිකන්ති අත්තනි උපනෙතබ්බං. සම්ච්ඡාසෙනාති අමන්තභාසෙන. සම්ච්ඡප්පලාපභාසෙනාති සම්ච්ඡප්පලාපසම්භාසෙන නිරත්ථකෙන අඤ්ඤාණුවචනෙනාති අත්ථො.

8-9. පටිමග්ගිකද්වයාපසංසිද්ධිත්තාදිවණ්ණනා

1004-5. අටියමෙ ඤාතිකෙති එකං තලාකං නිස්සාය ද්විත්තං.

වූළපිතිමහාපිතිපුත්තානං ද්වෙ ගාමා, තෙසු එකස්මිං ගාමකෙ. ගිඤ්ජකාවසංචිතී ඉට්ඨකාමයෙ ආවසංචං. ඔරම්භාගියානන්ති හෙට්ඨාභාගියානං, කාමහවෙයෙව පටිසන්ධිග්ගාභාපකානන්ති අත්ථො. ඔරන්ති ලද්ධනාමෙහි වා තීහි මග්ගෙහි පහාතබ්බානීතිපි ඔරම්භාගියානි. තත්ථ කාමච්ඡන්දො ඛ්‍යාපාදොති ඉමානි ද්වෙ සමාපත්තියා වා අවික්ඛම්භිතානි මග්ගෙන වා අසමුච්ඡින්නානි නිබ්බත්තිවසෙන උද්ධං භාගං රූපහවං අරූපහවං වා ගන්තුං න දෙනති. සක්කායදිට්ඨිආදීනි තිණි තත්ථ නිබ්බත්තම්පි ආනෙත්වා පුන ඉධෙව නිබ්බත්තාපෙත්තිති සබ්බානිපි ඔරම්භාගියානෙව. අනාවත්තිධම්මොති පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවො.

රාගදෝෂමොහානං තනුත්තාති එත්ථ කදාවි උප්පත්තියා ව පරියුට්ඨානමන්දතාය වාති ද්වෙධාපි තනුභාවො වෙදිතබ්බො. සකදාගාමිස්ස හි පුටුප්පනානං විය අභිණ්භං රාගාදයො න උප්පජ්ජන්ති, කදාවි කරහවි උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජමානා ව න පුටුප්පනානං විය බහලබහලා උප්පජ්ජන්ති, මක්ඛිපත්තං විය තනුකා උප්පජ්ජන්ති. දීඝභාණකතිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ – “යස්මා සකදාගාමිස්ස පුත්තධීතරො භොන්ති, ඕරොධා ව භොන්ති, තස්මා බහලා කිලෙසා. ඉදං පන භවතනුකවසෙන කථීත”න්ති. තං අට්ඨකථායං “සොනාපන්නස්ස සත්ත භවෙ යපෙත්වා අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථී, සකදාගාමිස්ස ද්වෙ භවෙ යපෙත්වා පඤ්චස්ස භවෙස්ස භවතනුකං නත්ථී, අනාගාමිස්ස රූපාරූපභවං යපෙත්වා කාමභවෙ භවතනුකං නත්ථී, බ්‍රිහ්මසවස්ස කිස්මිඤ්චි භවෙ භවතනුකං නත්ථී”ති චුත්තත්තා පටික්ඛිත්තං භොති.

ඉමං ලොකන්ති ඉමං කාමාවචරලොකං සන්ධාය චුත්තං. අයඤ්භෙත්ථ අධිජ්ජායො – සචෙ හි මනුස්සෙසු සකදාගාමීඵලං පත්තො දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සචිඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං මනුස්සලොකං ආගන්ත්වා සචිඡිකරොති. දෙවෙසු සකදාගාමීඵලං පත්තොපි සචෙ මනුස්සෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සචිඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං දෙවලොකං ගන්ත්වා සචිඡිකරොතිති.

විනිපතනං විනිපාතො, නාස්ස විනිපාතො ධම්මොති අවිනිපාතධම්මො, චතුස්ස අපායෙස්ස අවිනිපාතනසභාවොති අත්ථො. නියතොති ධම්මනියාමෙන නියතො. සම්බොධිපරායණොති උපරිමග්ගත්තයසඬ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං අස්ස ගති පටිසරණං අවස්සං පත්තඛ්ඛාති සම්බොධිපරායණො. විභෙසාවෙසාති තෙසං තෙසං ඤාණගතිං ඤාණුපපත්තිං ඤාණාභිසම්පරායං ඔලොකෙන්තස්ස කායකිලමථොච එස, ආනන්ද, තථාගතස්සාති දීපෙති. චිත්තවිභෙසා පන බුද්ධානං නත්ථි.

ධම්මාදාසන්ති ධම්මමයං ආදාසං. යෙනාති යෙන ධම්මාදාසෙන සමන්තාගතො.
 ඛිණ්ණාපායදුග්ගතිවිනිපාතොති දදං නිරයාදීනංයෙව චෙච්චනවසෙනෙව චුත්තං.

නිරයාදයෝ හි වඩිසිසඬ්ඛාතනෝ අයනෝ අපෙතත්තා අපායෝ, දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති. දුග්ගති, දුක්කට්ඨාරිනෝ එත්ථ විවසා නිපතන්තිති විනිපාතො. නවමං උත්තානමෙව.

10. තතියගිඤ්ජකාවසථසුත්තවණ්ණනා

1006. දසමෙ පරොපඤ්ඤාසාති අතිරෙකපඤ්ඤාස. සාධිකනවුතීති අතිරෙකනවුති. ඡාතිරෙකානීති ඡහි අධිකානි. සො කිර ගාමො කිඤ්චාපි නාතිමහා අහොසි, අරියසාවකා පනෙත්ථ ඛ්‍ය. තත්ථ තත්ථ අභිවාතරොගෙන එකජ්ජහාරෙතෙව චතුර්විසති පාණසතසහස්සානි කාලමකංසු, තෙසු අරියසාවකා එත්තකා නාම අහෙසුං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

වෙළුද්වාලවග්ගො පඨමො.

2. රාජකාරාමවග්ගො

1. සහස්සභික්ඛුනිසඬ්ඛසුත්තවණ්ණනා

1007. දුතියස්ස පඨමෙ රාජකාරාමෙති රඤ්ඤා කාරිතත්තා එවං ලද්ධනාමෙ ආරාමෙ, තං රඤ්ඤා පසෙනදිකොසලෙන කතං. පඨමබ්බොධියං කිර ලාභග්ගයසග්ගපත්තං සත්ථාරං දිස්වා තිත්ථියා වින්තයිංසු – “සමණො ගොතමො ලාභග්ගයසග්ගපත්තො, න බො පනෙස අඤ්ඤං කිඤ්චි සීලං වා සමාධිං වා නිස්සාය එවං ලාභග්ගයසග්ගපත්තො. භූමිසිංහං පන තෙන ගහිතං, සවෙ මයම්පි ජෙනවනසමීපෙ ආරාමං කාරාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යාම, ලාභග්ගයසග්ගපත්තා භවෙය්‍යාමා” ති. තෙ අත්තනො අත්තනො උපට්ඨාකෙ සමාදපෙත්වා සතසහස්සමත්තෙ කභාපණෙ ලභිත්වා තෙ ආදාය රඤ්ඤො සන්තිකං අගමංසු. රාජා “කිං එත” තිති? පුච්ඡි. මයං ජෙනවනසමීපෙ තිත්ථියාරාමං කරොම, සවෙ සමණො ගොතමො වා සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකා වා ආගන්ත්වා වාරෙස්සන්ති, වාරෙතුං මා අදත්ථාති ලඤ්ජං අදංසු. රාජා ලඤ්ජං ගහෙත්වා “ගච්ඡථ කාරෙථා” ති ආහ.

තෙ ගන්ත්වා, අත්තනො උපට්ඨාකෙහි දඬ්ඛසම්භාරෙ ආහරාපෙත්වා, ථම්මස්සාපනාදීනි කරොන්තා, උච්චාසද්දා මහාසද්දා එකකොලාහලං අකංසු. සත්ථා ගන්ධකුට්තො නික්ඛම්ම පමුබ්බෙ යත්වා “කෙ පන තෙ, ආනන්ද, උච්චාසද්දා මහාසද්දා කෙවට්ඨා මඤ්ඤෙ මච්ඡවිලොපෙ” ති?, පුච්ඡි. තිත්ථියා, හන්තෙ, ජෙනවනසමීපෙ තිත්ථියාරාමං කරොන්තිති. ආනන්ද, ඉමෙ සාසනෙන පටිවිරුද්ධා භික්ඛුසඬ්ඛස්ස අභාසුචිහාරං කරිස්සන්ති, රඤ්ඤො ආරොචෙත්වා වාරාපෙහිති.

ථෙරො භික්ඛුසඬ්ඛෙතෙ සද්ධිං ගන්ත්වා රාජද්වාලෙ අට්ඨාසි. රඤ්ඤො “ථෙරා, දෙව, ආගතා” ති නිවෙදයිංසු. රාජා ලඤ්ජස්ස ගහිතත්තා න නික්ඛම්මි. ථෙරො ගන්ත්වා සත්ථු ආරොචයිංසු. සත්ථා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ පෙසෙසි. රාජා තෙසම්පි දස්සනං න අදාසි. තෙ ආගන්ත්වා සත්ථු ආරොචයිංසු “න, හන්තෙ, රාජා

නික්බන්තො’ ති. සත්ථා තඨ්වණංයෙව බ්‍යාකාසි – ‘අත්තනො රජ්ජෙ යත්වා කාලං කාතුං න ලභිස්සති’ ති.

දුතියදිවසෙ ව සාමංයෙව භික්ඛුසඤ්චපරිවාරො ගන්ත්වා රාජද්වාරෙ අට්ඨාසි. රාජා ‘සත්ථා ආගතො’ ති සුත්වා නික්බමිත්වා, නිවෙසනං පවෙසෙත්වා, සාරපල්ලභිකෙ නිසීදාපෙත්වා, යාගුබ්ඡ්ජකං අදාසි. සත්ථා පරිභුත්තයාගුබ්භදනීයො ‘යාව භත්තං නිට්ඨාති, තාව සත්ථු සන්තිකෙ නිසීදිස්සාමි’ ති ආගන්ත්වා නිසින්තං රාජානං ‘තයා, මහාරාජ, ඉදං නාම කත’ ති අවත්වා, ‘කාරණෙනෙව නං සඤ්ඤාපෙස්සාමි’ ති ඉදං අතීතකාරණං ආහරි – මහාරාජ, පබ්බජිතෙ නාම අඤ්ඤමඤ්ඤං යුජ්ඣාපෙත්තුං න වට්ටති. අතීතෙපි ඉසයො අඤ්ඤමඤ්ඤං යුජ්ඣාපෙත්වා සහ රට්ඨෙත රාජා සමුද්දං පට්ටියොති. කදා භගවාති?

අතීතෙ, මහාරාජ, භරුරට්ඨෙ භරුරාජා නාම රජ්ජං කාරෙති. පඤ්චසතා පඤ්චසතා ද්වෙ ඉසිගණා පබ්බතපාදනො ලොණමිබ්බලසෙවනත්ථාය භරුනගරං ගන්ත්වා නගරස්ස අවිදුරෙ ද්වෙ රුක්ඛා අත්ථි, පයමං ආගතො ඉසිගණො එකස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ නිසීදි, පච්ඡාගතොපි එකස්සාති. තෙ යථාභිරන්තං විහරිත්වා පබ්බතපාදං එව අගමංසු. තෙ පුන ආගච්ඡන්තාපි අත්තනො රුක්ඛමූලෙයෙව නිසීදන්ති. අද්ධානෙ ගච්ඡන්තෙ එකො රුක්ඛො සුක්ඛි, තස්මිං සුක්ඛෙ ආගතා තාපසා ‘අයං රුක්ඛො මහා, අමිහාකම්පි තෙසම්පි පහොස්සති’ ති ඉතරෙසං රුක්ඛමූලස්ස එකපදෙසෙ නිසීදිංසු. තෙ පච්ඡා ආගච්ඡන්තා රුක්ඛමූලං අපවිසිත්වා බහි ධීතාව ‘කස්මා තුම්හෙ එත්ථ නිසීද්දා’ ති ආහංසු. ආචරියා අමිහාකං රුක්ඛො සුක්ඛො, අයං රුක්ඛො මහා, තුම්හෙපි පවිසථ, තුම්හාකම්පි අමිහාකම්පි පහොස්සති. තෙ ‘න මයං පවිසාම, නික්බමථ තුම්හෙ’ ති කථං වඩ්ඪෙත්වා ‘න තුම්හෙ අත්තනොව මනෙන නික්බමිස්සථා’ ති භත්ථාදිසු ගහෙත්වා නික්කඩ්ඪිංසු. තෙ ‘හොතු සික්ඛාපෙස්සාම තෙ’ ති ඉද්ධියා සොචණ්ණමයානි ද්වෙ චක්කානි රජතමයඤ්ච අක්ඛං මාපෙත්වා පවට්ටෙන්තා රාජද්වාරං අගමිංසු. රඤ්ඤො ‘එවරුපං, දෙව, තාපසා පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ධීතා’ ති නිවෙදිංසු. රාජා තුට්ඨො ‘පක්කොසථා’ ති තෙ පක්කොසාපෙත්වා ‘මහාකම්මං තුම්හෙහි කතං, අත්ථි වො කිඤ්චි මයා කත්තබ්බ’ ති ආහ. ආම, මහාරාජ, අමිහාකං නිසින්තට්ඨානං එකරුක්ඛමූලං අත්ථි, තං අඤ්ඤෙහි ඉසිහි ගහිතං, තං නො දාපෙහීති. රාජා පුරිසෙ පෙසෙත්වා තාපසෙ නික්කඩ්ඪාපෙසි.

තෙ බහි ධීතා ‘කිං නු බො දත්වා ලභිංසු’ ති ඔලොකයමානා ‘ඉදං නාමා’ ති දිස්වා ‘මයම්පි ලඤ්ඡං දත්වා පුන ගණ්ඨිස්සාමා’ ති ඉද්ධියා සොචණ්ණමයං රථපඤ්ඡරං මාපෙත්වා ආදාය අගමංසු. රාජා දිස්වා තුට්ඨො – ‘කිං, භන්තෙ, කාතබ්බ’ ති?, ආහ. මහාරාජ අමිහාකං රුක්ඛමූලෙ අඤ්ඤො ඉසිගණො නිසින්තො, තං නො රුක්ඛමූලං දාපෙහීති. රාජා පුරිසෙ පෙසෙත්වා තෙ නික්කඩ්ඪාපෙසි. තාපසා අඤ්ඤමඤ්ඤං කලහං කත්වා, ‘අනනුච්ඡවිකං අමිහෙහි කත’ ති විජ්ජට්ඨානො හුත්වා පබ්බතපාදමෙව අගමංසු. තතො දෙවතා ‘අයං රාජා ද්වින්තං ඉසිගණානං භත්ථනො ලඤ්ඡං ගහෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං කලහං

කාරාපෙසි''ති කුප්ඤ්ඤිත්වා මහාසමුද්දං උබ්බට්ඨෙත්වා තස්ස රඤ්ඤො විජිතං යොජනසහස්සමත්තට්ඨානං සමුද්දමෙව අකංසුති.

“ඉසිනමන්තරං කත්වා, භරුරාජාති මෙ සුතං;
උච්ඡින්නො සහ රට්ඨෙහි, ස රාජා විභවඬගතො”ති. (ජා. 1.2.125) –

එවං භගවතා ඉමස්මිං අතීතෙ දස්සිතෙ යස්මා බුද්ධානං නාම කථා ඔකප්පනියා හොති, “තස්මා රාජා අත්තනො කිරියං සල්ලක්ඛෙත්වා අනුපධාරෙත්වා මයා අකත්තබ්බං කම්මං කත”න්ති “ගච්ඡට්ඨ, භණ්ණ, තිත්ථියෙ නික්කඩ්ඪප්ථා”ති නික්කඩ්ඪාපෙත්වා වින්තෙසි – “මයා කාරිතො විභාරො නාම නත්ථි, තස්මිංයෙව යානෙ විභාරං කාරෙස්සාමි”ති තෙසං දබ්බසම්භාරෙපි අදත්වා විභාරං කාරෙසි. තං සන්ධායෙනං වුත්තං.

2-3. බ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

1008-9. දුතියෙ උදයගාමීනීන්ති අත්තනො සමයෙ වඩ්ඪිගාමීනිං. මරණං ආගමෙය්‍යාසිති මරණං ඉච්ඡෙය්‍යාසි, පත්ථෙය්‍යාසි වා. තතියං උත්තානමෙව.

4. දුග්ගතිභයසුත්තවණ්ණනා

1010. චතුත්ථෙ සබ්බදුග්ගතිභයං සමතික්කන්තොති මනුස්සදොහග්ගං පටික්ඛිත්තං.

5. දුග්ගතිවිනිපාතභයසුත්තවණ්ණනා

1011. පඤ්චමෙ සබ්බදුග්ගතිවිනිපාතභයං සමතික්කන්තොති මනුස්සදොහග්ගෙන සද්ධිං චත්තාරො අපායා පටික්ඛිත්තා.

6. පයමම්ත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1012. ඡට්ඨෙ මිත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගෙහෙ ආමිසපරිභොගවසෙන වොහාරමිත්තා. අමච්චාති ආමන්තනපටිමන්තනඉරියාපථාදීසු එකතො පවත්තකිච්චා. ඤාතීති සස්සුසසුරපක්ඛිකා. සාලොහිතාති සමානලොහිතා භාතිභගිනිමාතුලාදයො.

7. දුතියමිත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1013. සත්තමෙ අඤ්ඤථත්තං නාම පසාදඤ්ඤථත්තං භාවඤ්ඤථත්තං ගතිඅඤ්ඤථත්තං ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං විපරිණාමඤ්ඤථත්තන්ති අනෙකවිධං. තත්ථ මහාභූතෙසු භාවඤ්ඤථත්තං අධිප්පෙනං. සුවණ්ණාදිභාවෙන හි සනසණ්ඨිතාය පථවිධාතුයා විලිසිත්වා උදකභාවං ආපජ්ජමානාය පුරිමභාවො විගච්ඡති, භාවඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. ලක්ඛණං පන න විගච්ඡති, කක්ඛලලක්ඛණාව හොති.

උච්ඡුරසාදිතාවෙන් ව යුසාකාරසංස්ථිතාය ආපොධාතුයා සුස්සිත්වා සනපථවිභාවං ආපජ්ජමානාය පුරිමභාවො විගච්ඡති, භාවඤ්ඤාද්වන්තං පඤ්ඤායති. ලක්ඛණං පන න විගච්ඡති, ආබන්ධනලක්ඛණාව හොති. තත්ත්වං අඤ්ඤාද්වන්තන්ති එත්ථ පන ගතිඅඤ්ඤාද්වන්තං අධිජ්ජෙතං, තඤ්ඤි අරියසාවකස්ස නත්ථි. පසාදඤ්ඤාද්වන්තමි නත්ථියෙව, ඉධ පන පසාදඵලං පකාසෙතුං ගතිඅඤ්ඤාද්වන්තමෙව දස්සිතං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

රාජකාරාමවග්ගො දුතියො.

3. සරණානිවග්ගො

1-2. පයමමභානාමසුත්තාදිවණ්ණනා

1017-18. තතියස්ස පයමෙ ඉද්ධන්ති තෙලමධුඵාණිකාදිහි සමිද්ධං. ඒතන්ති හත්ථුපගසිසුපගගිවුපගාදිඅලඪිකාරවසෙන සුපුජ්ජිතං. ආකිණ්ණමනුස්සන්ති නිරන්තරමනුස්සං. සම්බාධබ්‍යුහන්ති බ්‍යුහා වුව්චන්ති අවිනිබ්බිද්ධරච්ඡායො, යා පච්චියමග්ගෙනෙව නිග්ගච්ඡන්ති, තා සම්බාධා බ්‍යුහා බහුකා එත්ථාති සම්බාධබ්‍යුහං. ඉමිනාපි නගරස්ස සනවාසමෙව දීපෙති. හත්තෙනාති ඉතො ටිතො ව පරිබ්භමන්තෙන උද්ධතචාරිතා. දුතියං උත්තානමෙව.

3. ගොධසක්කසුත්තවණ්ණනා

1019. තතියෙ භගවා ඵකං ජානෙය්‍ය එතෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතං වා අසමන්තාගතං වාති ඉදං සො සක්කො තීහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස සොනාපන්නභාවං, චතුහි වා ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස සොනාපන්නභාවං භගවා ජානාතීති අධිජ්ජායෙන ආහ.

කොච්ඡෙව ධම්මසමුප්පාදො උප්පජ්ජෙය්‍යාති කිඤ්චිදෙව කාරණං උප්පජ්ජෙය්‍ය. එකතො අස්ස භගවා, එකතො භික්ඛුසඬ්ඨෙහාති යස්මිං කාරණෙ උප්පන්නෙ භගවා භික්ඛුසඬ්ඨෙහ නානාලද්ධිකො හුත්වා ඵකං වාදං වදන්තො එකතො අස්ස, භික්ඛුසඬ්ඨෙහාපි ඵකං වදන්තො එකතොති අත්ථො. තෙනෙවාහන්ති යං වාදං තුම්හෙ වදෙථ, තමෙවාහං ගණ්හෙය්‍යන්ති. නනු ව අරියසාවකස්ස රතනත්තයෙ පසාදනානත්තං නත්ථි, අථ කස්මා එස ඵවමාහාති? භගවතො සබ්බඤ්ඤාතාය. ඵචඤ්ඤිස්ස හොති ‘‘භික්ඛුසඬ්ඨෙහ අත්තතො අසබ්බඤ්ඤාතාය අජානිත්වාපි කටෙය්‍ය, සත්ථු පන අඤ්ඤාණං නාම නත්ථි’’ති. තස්මා ඵවමාහ. අඤ්ඤානු කල්‍යාණා අඤ්ඤානු කුසලාති කල්‍යාණමෙව කුසලමෙව වදාමි, න කල්‍යාණකුසලවිමුත්තන්ති. අපිවස්ස අනවජ්ජනදොසො ඵසොති.

4. පයමසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1020. චතුත්ථේ ඉධ මහානාම එකච්චො පුග්ගලොති ඉදං න කෙවලං සරණානි එව අපායතො මුත්තො, ඉමෙපි පුග්ගලා මුත්තාති දස්සෙතුං ආරද්ධං. මත්තසො නිජ්ඣානං ඛමන්තීති පමාණෙන ව ඔලොකනං ඛමන්ති. ඉමිනා ධම්මානුසාරිමග්ගට්ඨපුග්ගලං දස්සෙති. අගන්තා නිරයන්ති මග්ගට්ඨපුග්ගලො හි අපායතො පරිමුත්තොති වා පරිමුච්චිස්සතීති වා වත්තුං න වට්ටති, පරිමුච්චතීති පන වත්තුං වට්ටති. යස්මා ව පරිමුච්චති, තස්මා ගන්තා නාම න භොතීති, “අගන්තා” ති වුත්තො, න ගච්ඡතීති අත්ථො. සද්ධාමත්තං පෙමමත්තන්ති ඉමිනා සද්ධානුසාරිමග්ගට්ඨපුග්ගලං දස්සෙති. මහාසාලාති සමීපෙ ධීතෙව වත්තාරො මහාසාරරුක්ඛෙ දස්සෙන්නො ආහ. මරණකාලෙ සික්ඛං සමාදිශීති මරණසමයෙ තිසු සික්ඛාසු පරිපූරකාරි අභොසීති දස්සෙති.

5. දුතියසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1021. පඤ්චමෙ දුක්ඛෙත්තන්ති විසමඛෙත්තං. දුඛභූමන්ති ඌසරභූමිං ලොණුපහතං. ඛණ්ඩානීති පරිහින්තානි. පූතීනීති උදකෙන තෙමෙත්වා පුතිභාවං ආපන්නානි. වාතාතපහතානීති වාතාතපෙන හතත්තා නිරොජ්භාවං ගතානි. අසාරාදානීති අනාදින්තසාරානි අගහිතසාරානි. අසුඛසයිතානීති න කොට්ඨාදීසු පක්ඛිපිත්වා සුට්ඨු යපිතානි. සුඛසයිතානීති යපිතට්ඨානතො වත්තාරො මාසෙ අවලිතානි.

6. පයමඅනාට්ඨිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1022. ඡට්ඨෙ යානසො වෙදනා පටිප්පස්සම්භෙය්‍යාති ඛණෙන වෙදනා පටිප්පස්සම්භෙය්‍යා. මිච්ඡාඤාණෙනාති මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණෙන මිච්ඡාවිමුත්තියාති අනිය්‍යානිකවිමුත්තියා. තස්මා සද්ධඤ්ච සීලඤ්චාති ගාථා වුත්තත්ථා එව. යත්ර හි නාමාති යො නාම.

7. දුතියඅනාට්ඨිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1023. සත්තමෙ සම්පරාසිකං මරණභයන්ති සම්පරායභෙතුකං මරණභයං ගිහිසාමිච්ඡානීති ගිහීනං අනුච්ඡවිකානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සරණානිවග්ගො තතියො.

4. පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පයමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1027. චතුත්ථස්ස පයමෙ පුඤ්ඤාභිසන්දා කුසලාභිසන්දාති පුඤ්ඤනදියො කුසලනදියො. සුඛස්සාභාරාති සුඛස්ස පච්චයා.

4. පයමදෙවපදසුත්තවණ්ණනා

1030. චතුත්ථෙ ටෙවපදානීති ටෙවානං ඤාණෙන, ටෙවස්ස වා ඤාණෙන අක්කන්තපදානි. විසුද්ධියාති විසුජ්ඣනත්ථාය. පරියොදපනායාති පුරියොදපනත්ථාය ජොතනත්ථාය. ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරොපි ඵලට්ඨපුග්ගලා විසුද්ධට්ඨෙයන ටෙවා නාම ජාතා.

8. වස්සසුත්තවණ්ණනා

1034. අට්ඨමෙ පාරංගන්ත්වාති පාරං වුව්චති නිබ්බානං, තං පත්වාති අත්ථො. ආසවානං බයාය සංවත්තන්තීති න පයමං නිබ්බානං ගන්ත්වා පච්ඡා සංවත්තන්ති, ගච්ඡමානා ඵව සංවත්තන්ති. දෙසනා පන ඵවං කතා.

10. නන්දියසක්කසුත්තවණ්ණනා

1036. දසමෙ දිවා පච්චෙකාය රත්තිං පට්ඨල්ලානායාති දිවා පච්චෙකත්ථාය රත්තිං පට්ඨල්ලානත්ථාය. ධම්මා න පාතුභවන්තීති සමට්ඨිපස්සනා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො චතුත්ථො.

5. සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පයමඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1037. පඤ්චමස්ස පයමෙ අසඬ්ඛ්‍යෙය්‍යාති ආල්භකගණනාය අසඬ්ඛ්‍යෙය්‍යා, යොජනවසෙන පනස්ස සඬ්ඛ්‍යා අත්ථි. බහුහෙරවන්ති සච්ඤ්ඤාණකඅච්ඤ්ඤාණකානං හෙරවාරම්මණානං වසෙන බහුහෙරවං. පුට්ඨති බහු. සවන්තීති සන්දමානා. උපයන්තීති උපගච්ඡන්ති.

2. දුතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1038. දුතියෙ යත්ථිමා මහානදියො සංසන්දන්ති සමෙන්තීති යස්මිං සංභජ්ජෙ ඵතා මහානදියො ඵකිභවන්ති, නිරන්තරා භවන්තීති අත්ථො.

3. තතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1039. තතියෙ පුඤ්ඤකාමොති පුඤ්ඤත්ථිකො. කුසලෙ පතිට්ඨිතොති මග්ගකුසලෙ පතිට්ඨිතො. භාවෙති මග්ගං අමතස්ස පත්තියාති නිබ්බානස්ස පාපුණනත්ථං අරහත්තමග්ගං භාවෙති. ධම්මසාරාධිගමොති ධම්මසාරො වුව්චති අරියඵලං ධම්මසාරො, අධිගමො අස්සාති ධම්මසාරාධිගමො, අධිගතඵලොති අත්ථො. බයෙ රතොති කිලෙසක්බයෙ රතො.

4. පයමමහද්ධනසුත්තවණ්ණනා

1040. චතුත්ථෙ අඬිඬො මහද්ධනොති සත්තවිධෙන අරියධනෙන අඬිඬො වෙව මහද්ධනො ව. තෙනෙව භොගෙන මහාභොගො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො පඤ්චමො.

6. සප්පඤ්ඤවග්ගො

2. වස්සංවුත්තසුත්තවණ්ණනා

1048. ඡට්ඨස්ස දුතියෙ අයමධිජ්ජායො – සොනාපන්නො භික්ඛු එත්තකෙන වොසානං අනාපජ්ජිත්වා තානෙව ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣකඛිගාති සමොධානෙන්වා විපස්සනං වඩ්ඬෙත්වා සකදාගාමිමග්ගං පාපුණ්ණස්සති, සකදාගාමී අනාගාමිමග්ගං, අනාගාමී අරහත්තමග්ගන්ති ඉමමත්ථං සන්ධාය භගවතා ඉමස්මිං සුත්තෙ සාසනෙ තන්ති පවෙණි කට්ඨිතාති.

3. ධම්මදිත්තසුත්තවණ්ණනා

1049. තතියෙ ධම්මදිත්තොති සත්තසු ජනෙසු එකො. බුද්ධකාලස්මිඤ්ඤි ධම්මදිත්තො උපාසකො, විසාබො උපාසකො, උග්ගො ගහපති, චිත්තො ගහපති, හත්ථකො ආලවකො, චූළඅනාථපිණ්ඩිකො, මහාඅනාථපිණ්ඩිකොති ඉමෙ සත්ත ජනා පඤ්චසතඋපාසකපරිවාරා අභෙසුං. එතෙසු එස අඤ්ඤතරො.

ගම්භිරාති ධම්මගම්භිරා සල්ලසුත්තාදයො. ගම්භිරත්ථාති අත්ථගම්භිරා චෙතනාසුත්තත්තාදයො. ලොකුත්තරාති ලොකුත්තරත්ථදීපකා අසඬ්ඛතසංයුත්තාදයො. සුඤ්ඤතජ්ජවිසංයුත්තාති සත්තසුඤ්ඤතාදීපකා ඛජ්ජනිකසුත්තත්තාදයො. උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමාති පටිලභිත්වා විහරිස්සාම. එවඤ්ඤි වො, ධම්මදිත්ත, සික්ඛිතබ්බන්ති එවං තුම්හෙහි වන්දොපමපටිපදං රථවිනිතපටිපදං මොනෙයාපටිපදං මහාඅරියවංසපටිපදං පුරොන්තෙහි සික්ඛිතබ්බං. ඉති සත්ථා ඉමෙසං උපාසකානං අසය්හහාරං ආරොපෙසි. කස්මා? එතෙ කිර න අත්තනො භූමියං යත්වා ඔවාදං යාවිංසු, අවිසෙසෙන පන සබ්බහාරං උක්ඛිපිතුං සමත්ථා විය “ඔවදතු නො, හන්තෙ, භගවා” ති යාවිංසු. තෙන තෙසං සත්ථා අසය්හහාරං ආරොපෙන්නො එවමාහ. න බො නෙතන්ති න බො එතං. නකාරො පනෙත්ථ ඛාඤ්ජනසන්ධිමත්තමෙවාති වෙදිතබ්බො. තස්මාති යස්මා ඉදාති අත්තනො භූමියං යත්වා ඔවාදං යාවථ, තස්මා.

4. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

1050. චතුත්ථෙ න බො පනෙතන්ති න බො අම්හෙහි එතං. සප්පඤ්ඤො උපාසකොති සොනාපන්නො අධිජ්ජෙතො. අස්සාසනීයෙහි ධම්මෙහිති

අස්සාසකරෙහි ධම්මෙහි. අස්සාසකායස්මාති අස්සාසතු ආයස්මා. මාරිසොති මරණපටිබද්ධො. මරණධම්මොති මරණසභාවො. අධිමොචෙහීති යපෙහි. අධිමොචිතන්ති යපිතං. එවං විමුත්තචිත්තස්සාති එවං අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුත්තචිත්තස්ස. යදිදං විමුත්තියා විමුත්තන්ති යං ඉදං විමුත්තිං ආරබ්භ විමුත්තියා නානාකරණං වත්තබ්බං සියා, න තං වදාමි. භික්ඛුසඛිසස්ස හි චෙතියඛිගණනොධියඛිගණනවත්තෙසු චෙව අසීතික්ඛන්ධකවත්තෙසු වාති ආගමනීයගුණෙසු පමාණං නාම නත්ථි, පටිවිද්ධෙ පන මග්ගෙ වා ඵලෙ වා උපාසකානඤ්ච භික්ඛුනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි.

9. පඤ්ඤාපටිලාභසුත්තවණ්ණනා

1055. නවමෙ පඤ්ඤාපටිලාභාය සංවත්තන්තීති එත්ථ සත්ත සෙක්ඛා පඤ්ඤං පටිලභන්ති නාම, බීණාසවො පටිලද්ධපඤ්ඤො නාමාති වෙදිතබ්බො. පරතො පඤ්ඤාඛුද්ධියාතිආදීසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සප්පඤ්ඤවග්ගො ඡට්ඨො.

7. මහාපඤ්ඤවග්ගො

1. මහාපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

1058. සත්තමෙ මහාපඤ්ඤාය සංවත්තන්තීතිආදීසු “මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා” තිආදිනා පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 2.4) චුත්තනායෙනෙව සබ්බත්ථ සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සොනාපත්තිසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සච්චසංයුත්තං

1. සමාධිවග්ගො

1. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

1071. සච්චසංයුත්තස්ස පයමෙ සමාධිං, භික්ඛවෙනි තෙ කිර භික්ඛු චිත්තෙකග්ගතාය පරිභායන්ති, අථ නෙසං සත්ථා – “එවමෙන චිත්තෙකග්ගතං ලභිත්වා, කම්මට්ඨානං වඛිසෙත්වා, විසෙසං පාපුණ්ණස්සන්ති” ති ඉමං දෙසනං ආරභි. තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ, “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යොගො කරණීයොති එත්ථ යථාභූතාදිවසෙන කාරණච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. ඉදඤ්චි චුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යස්මා සමාහිතො භික්ඛු වත්තාරි සච්චාති යථාභූතං පජානාති, තස්මා තුම්හෙහි ව සමාහිතෙහි වතුන්තං සච්චානං යථාභූතං පජානන්තං “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යොගො

කරණියෝ. තථා යස්මා චත්තාරි සච්චානි තථාගතස්සෙව පාතුභාවා පාකටානි
 හොන්ති, යස්මා ච තථාගතෙන සුචිහත්තානි, යස්මා ච තෙසු අපරිමාණා වණ්ණා
 අපරිමාණානි පදබ්බාසද්වයානි, යස්මා ච තෙසං අප්පට්ඨිද්ධත්තා වට්ඨං වඩ්ඪති,
 තෙසං පට්ඨිද්ධකාලතො පට්ඨාය න වඩ්ඪති, තස්මා “එවං නො වට්ඨං න
 වඩ්ඪිස්සති”ති තුම්හෙහි “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යොගො කරණියෝ.

2. පටිසල්ලානසුත්තවණ්ණනා

1072. දුතියං කායච්චෙකච්චකලානං කායච්චෙකපටිලාහත්ථාය වුත්තං.

3. පඨමකුලපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1073-75. තතියෙ අභිසමයායානි අභිසමයත්ථාය. සමණබ්බාහ්මණානි චෙත්ථ
 සාසනාවචරා අධිජ්ජෙතා. තථා චතුත්ථපඤ්චමෙසු, තෙන තෙන අභිලාපෙන
 බුජ්ඣනකානං පන අජ්ඣාසයෙනෙතානි වුත්තානි.

6. දුතියසමණබ්බාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

1076. ඡට්ඨෙ අභිසම්බුද්ධං පකාසෙසුන්ති අභිසම්බුද්ධො අහන්ති එවං
 අත්තානං අභිසම්බුද්ධං පකාසයිංසු. ඉමස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ සබ්බඤ්ඤබුද්ධා ච
 සමණගහණෙන ගහිතා.

10. තිරච්ඡානකථාසුත්තවණ්ණනා

1080. දසමෙ අනෙකච්ඡිකන්ති අනෙකච්චිධං. තිරච්ඡානකථන්ති
 අනියායානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතං කථං. රාජකථන්තිආදීසු
 රාජානං ආරබ්භ “මහාසම්මතො මන්ධාතා ධම්මාසොකො එවං
 මහානුභාවො”තිආදිනා නයෙන පවත්තකථා රාජකථා. එස නයො චොරකථාදීසු.
 තෙසු “අසුකො රාජා අභිරුපො දස්සනීයො”තිආදිනා නයෙන ගෙහසීතකථාව
 තිරච්ඡානකථා හොති. “සොපි නාම එවං මහානුභාවො ඛයං ගතො”ති එවං පවත්තා
 පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති. චොරෙසුපි “මූලදෙවො එවං මහානුභාවො
 මෙසමාලො එවං මහානුභාවො”ති තෙසං කම්මං පටිච්ච “අහො සුරා”ති
 ගෙහසීතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙපි භාරතයුද්ධාදීසු “අසුකෙන අසුකො එවං
 මාරිතො එවං විද්ධො”ති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා, “තෙපි නාම
 ඛයං ගතා”ති එවං පවත්තා පන සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති. අපිච අන්තාදීසු
 “එවං වණ්ණවත්තං ගන්ධවත්තං රසවත්තං එස්සසම්පන්නං බාදිම්භ භුඤ්ජිම්භ
 පිට්ඨිභ පරිභුඤ්ජිම්භා”ති කාමස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ඨති. සාත්ථකං පන
 කත්වා “පුබ්බෙ එවං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්නං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගන්ධං
 විලෙපනං සීලවත්තානං අදම්භ, චෙතියෙ සුජං අකරිම්භා”ති කථෙතුං වට්ඨති.

ඤාතිකථාදීසුපි “අම්භාකං ඤාතකා සුරා සමත්ථා”ති වා, “පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්‍රෙහි යානෙහි විවර්මිතා”ති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ඨති. සාත්ථකං පන කත්වා “තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතා”ති වා, “පුබ්බෙ මයං එවරූපා උපාහනා සඬ්ඝස්ස අදම්භා”ති වා කට්ඨෙත්ඛිං. ගාමකථාදීසුපි සුනිවිට්ඨදුන්නිවිට්ඨසුහික්ඛදුබ්භික්ඛාදිවසෙන වා “අසුකගාමවාසීනො සුරා සමත්ථා”ති වා එවං අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ඨති, සාත්ථකං පන කත්වා “සද්ධා පසන්නා”ති වා, “ඛයං ගතා”ති වා වත්තුං වට්ඨති. නිගමනගරජනපදකථාසුපි එසෙව නයො.

ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදීනි පටිච්ච අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ඨති, “සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා”ති එවමෙව වට්ඨති. සුරකථාපි “නන්දිමිත්තො නාම යොධො සුරො අහොසි”ති අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ඨති, “සද්ධො පසන්නො අහොසි, ඛයං ගතො”ති එවමෙව වට්ඨති. සුරාකථානිපි පායො. සාපි වෙසා සුරාකථා “එවරූපා නාම සුරා පීතා රතිජනනී හොති”ති අස්සාදවසෙනෙව න වට්ඨති, ආදීනවවසෙන පන “උම්මත්තකසංවත්තනිකා”ති ආදීනා නයෙන වට්ඨති. විසිඛාකථාපි “අසුකවිසිඛා සුනිවිට්ඨා දුන්නිවිට්ඨා”ති වා, “අසුකවිසිඛාය වාසීනො සුරා සමත්ථා”ති වා අස්සාදවසෙනෙව වත්තුං න වට්ඨති, “සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා”ති එවමෙව වට්ඨති. කුම්භට්ඨානකථානි උදකතිත්ථකථා වූච්චති, කුම්භදාසිකථා වා. සාපි “පාසාදිකා නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකා”ති අස්සාදවසෙන න වට්ඨති, “සද්ධා පසන්නා”ති ආදීනා නයෙනෙව වට්ඨති.

පුබ්බපෙතකථානි අතීතඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිච්ඡයො. නානත්තකථානි පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා නිරත්ථකකථා. ලොකක්ඛායිකානි “අයං ලොකො කෙන නිම්මිතො, අසුකෙන නාම නිම්මිතො, කාකො සෙතො අට්ඨිතං සෙත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තා”ති එවමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා. සමුද්දක්ඛායිකා නාම “කස්මා සමුද්දො සාගරො, සාගරදෙවෙන බනිත්තා සාගරො, බතො මෙති හත්ථමුද්දාය නිවෙදිත්තා සමුද්දො”ති එවමාදිකා නිරත්ථකසමුද්දක්ඛායිකකථා. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා තං වා නිරත්ථකකාරණං වත්වා පවත්තිතකථා ඉතිභවාභවකථා. එත්ථ ව භවොති සස්සතං, අභවොති උච්ඡේදං. භවොති වුද්ධි, අභවොති භානි. භවොති කාමසුඛං, අභවොති අත්තකිලමථො. ඉති ඉමාය ඡබ්බිධාය ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං බාත්තිංස නිරච්ඡානකථා නාම හොන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පඨමො වග්ගො.

2. ධම්මවක්කප්පවත්තනවග්ගො

1. ධම්මවක්කප්පවත්තනසුත්තවණ්ණනා

1081. දුතියස්ස පයමෙ බාරාණසියන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. ඉසිපතනෙ මිගදායෙති ඉසිනං පතනුප්පතනවසෙන එවංලද්ධනාමෙ මිගානං අභයදානවසෙන දින්නත්තා මිගදායසඬ්ඛානෙ ආරාමෙ. එත්ථ හි උප්පන්නුප්පන්නා සබ්බඤ්ඤාඉසයො පතන්ති, ධම්මවක්කප්පවත්තනත්ථං නිසිදන්තිති අත්ථො. නන්දමූලකපඬ්ඛාරතො සත්තාභව්වයෙන නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨිතා අනොතත්තදහෙ කතමුඛධොවනාදිකිච්චා ආකාසෙන ආගන්ත්වා පච්චෙකබුද්ධඉසයොපෙත්ථ ඔතරණවසෙන පතන්ති, උපොසථත්ථඤ්ච අනුපොසථත්ථඤ්ච සන්තිපතන්ති, ගන්ධමාදනං පටිගච්ඡන්තාපි තතොව උප්පතන්තිති ඉමිනා ඉසිනං පතනුප්පතනවසෙන තං “ඉසිපතන”න්ති වුච්චති.

ආමන්තෙසිති දීපඬ්ඛරපාදමූලෙ කතාහිනිභාරතො පටියාය පාරමියො පුරෙන්නො අනුපුබ්බෙන පච්ඡිමභවෙ කතාහිනික්ඛමනො අනුපුබ්බෙන බොධිමණ්ඩං පත්වා තත්ථ අපරාජිතපල්ලඬ්ඛකෙ නිසින්නො මාරබලං හින්දිත්වා පයමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බවක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමාවසානෙ දසසහස්සිලොකධාතුං උන්නාදෙන්නො සබ්බඤ්ඤානං පත්වා සත්ත සත්තාභානි බොධිමණ්ඩෙ වීතිනාමෙත්වා මහාබ්‍රහ්මිනා ආයාචිතධම්මදෙසනො බුද්ධවක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙත්වා ලොකානුග්ගහෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා පඤ්චවග්ගියෙ සඤ්ඤාපෙත්වා ධම්මවක්කං පවත්තෙතුකාමො ආමන්තෙසි.

ද්වෙමෙ, හික්ඛවෙ, අන්තාති ද්වෙ ඉමෙ, හික්ඛවෙ, කොට්ඨාසා. ඉමස්ස පන පදස්ස සහ සමුදාහාරෙන සමුදාහාරනිග්ග්‍යොසො හෙට්ඨා අවිච්චං උපරි භවග්ගං පත්වා දසසහස්සිලොකධාතුං පත්ථරිත්වා අට්ඨාසි. තස්මිංයෙව සමයෙ අට්ඨාරසකොට්ඨඬ්ඛා බ්‍රහ්මානො සමාගච්ඡිංසු, පච්ඡිමදිසාය සුරියො අත්ථමෙති, පාචිනදිසාය ආසාළ්භනක්ඛත්තෙන යුත්තො පුණ්ණවන්දො උග්ගච්ඡති. තස්මිං සමයෙ භගවා ඉමං ධම්මවක්කප්පවත්තනසුත්තං ආරභන්නො “ද්වෙමෙ, හික්ඛවෙ, අන්තා”තිආදිමාහ.

තත්ථ පබ්බජිතෙනාති ගිහිසංයොජනං ඡින්නිත්වා පබ්බජ්ජුපගතෙන. න සෙවිතබ්බාති න වළඤ්ඤෙතබ්බා. යො වායං කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගොති යො ව අයං වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමසුඛස්ස අනුයොගො. භීනොති ලාමකො. ගම්මොති ගාමවාසීනං සන්තකො. පොථුප්පනිකොති අන්ධබාලජනෙන ආවිණ්ණො. අනරියොති න අරියො න විසුද්ධො න උත්තමො න වා අරියානං සන්තකො. අනත්ථසංභිතොති න අත්ථසංභිතො, හිතසුඛාවහකාරණං අනිස්සිතොති අත්ථො. අත්තකිලමථානුයොගොති අත්තනො කිලමථස්ස අනුයොගො, අත්තනො දුක්ඛකරණන්ති අත්ථො. දුක්ඛොති කණ්ටකාපස්සයසෙය්‍යාදිහි අත්තමාරණෙහි දුක්ඛාවහො.

පඤ්ඤාවක්ඛුං කරොතීති වක්ඛුකරණි. දුතියපදං තස්සෙව වෙච්චනං. උපසමායාති කිලෙසුපසමත්ථාය. අභිඤ්ඤායාති චතුත්තං සච්චානං.

අභිජානනත්ථාය. සම්බොධායාති තෙසංයෙව සම්බුජ්ඣනත්ථාය. නිබ්බානායාති නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය. සෙසමෙත්ථ යං චත්තබ්බං සියා, තං භෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ චුත්තමෙව. සච්චකථාපි සබ්බාකාරොනෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.529) විත්ථාරිතා.

තිපරිවට්ටන්ති සච්චඤාණකිච්චඤාණකතඤාණසඬ්ඛානානං තිණ්ණං පරිවට්ටානං වසෙන තිපරිවට්ටං. එත්ථ හි “ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, ඉදං දුක්ඛසමුදය”න්ති එවං චතුසු සච්චෙසු යථාභූතං ඤාණං සච්චඤාණං නාම. තෙසුයෙව “පරිඤ්ඤායාං පහාතබ්බ”න්ති එවං කත්තබ්බකිච්චජානනඤාණං කිච්චඤාණං නාම. “පරිඤ්ඤාතං පහීන”න්ති එවං තස්ස තස්ස කිච්චස්ස කතභාවජානනඤාණං කතඤාණං නාම. ද්වාදසාකාරන්ති තෙසංයෙව එකෙකස්මිං සච්චෙ තිණ්ණං තිණ්ණං ආකාරානං වසෙන ද්වාදසාකාරං. ඤාණදස්සනන්ති එතෙසං තිපරිවට්ටානං ද්වාදසන්තං ආකාරානං වසෙන උප්පන්නඤාණසඬ්ඛානං දස්සනං. ධම්මචක්ඛුන්ති අඤ්ඤත්ථ තයො මග්ගා තිණ්ණි ව ඵලානි ධම්මචක්ඛු නාම භොන්ති, ඉධ පට්ඨමග්ගොව.

ධම්මචක්කෙති පට්ඨෙධඤාණෙ චෙව දෙසනාඤාණෙ ව. බොධිපල්ලඬ්ඛකෙ නිසින්තස්ස හි චතුසු සච්චෙසු උප්පන්නං ද්වාදසාකාරං පට්ඨෙධඤාණමිපි, ඉසිපතනෙ නිසින්තස්ස ද්වාදසාකාරාය සච්චදෙසනාය පවත්තිතං දෙසනාඤාණමිපි ධම්මචක්කං නාම. උභයමිපි භෙතං දසබලස්ස උරෙ පවත්තඤාණමෙව. ඉමාය දෙසනාය පකාසෙන්නෙන භගවතා ධම්මචක්කං පවත්තිතං නාම. තං පනෙතං ධම්මචක්කං යාව අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොට්ඨි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති, තාව නං භගවා පවත්තෙති නාම, පතිට්ඨිතෙ ව පවත්තිතං නාම. තං සන්ධාය පවත්තිතෙ ව පන භගවතා ධම්මචක්කෙ භූමිමා දෙවා සද්දමනුස්සාවෙසුන්තිආදි චුත්තං.

තත්ථ භූමිමාති භූමිට්ඨකදෙවතා. සද්දමනුස්සාවෙසුන්ති එකප්පහාරොනෙව සාධුකාරං දත්වා – “එතං භගවතා”තිආදීනි වදන්තා අනුසාවයිංසු. ඕභාසොති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණොභාසො. සො හි තදා දෙවානං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වා විරොචිත්ථ. අඤ්ඤාසි වත, භො, කොණ්ඩඤ්ඤොති ඉමස්සපි උදානස්ස උදාහාරනිග්ගොසො දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි.

9. සඬ්ඛාසනසුත්තවණ්ණනා

1089. නවමෙ අපරිමාණා වණ්ණාති අප්පමාණාති අක්ඛරානි. බ්‍යඤ්ජනාති තෙසංයෙව චෙච්චනං, වණ්ණානං වා එකදෙසා යදිදං බ්‍යඤ්ජනා නාම. සඬ්ඛාසනාති විභත්තියො. එකමෙකස්මිඤ්භි සච්චෙ සබ්බාකාරොන විත්ථාරියමානෙ වණ්ණාදීනං අන්තො නාම නත්ථී. තස්මා එවමාහ.

10. තට්ඨසුත්තවණ්ණනා

1090. දසමෙ සභාවාච්ඡහනටියෙන තථං. දුක්ඛඤ්ඞි දුක්ඛමෙව චුත්තං.
සභාවස්ස අමොසතාය අවිතථං. න හි දුක්ඛං අදුක්ඛං නාම භොති.
අඤ්ඤභාවානුපගමෙන අනඤ්ඤථං. න හි දුක්ඛං සමුදයාදිභාවං උපගච්ඡති.
සමුදයාදිසුපි එසෙව නයොති.

ධම්මවක්කප්පවත්තනවග්ගො දුතියො.

3. කොට්ඨාමවග්ගො

1. කොට්ඨාමසුත්තවශ්ණනා

1091. තතියස්ස පඨමෙ අනනුබොධාති අනනුබුජ්ඣනෙන. අප්පට්ඨෙධාති
අප්පට්ඨිජ්ඣනෙන.

2. දුතියකොට්ඨාමසුත්තවශ්ණනා

1092. දුතියෙ වෙනොවිමුත්ති පඤ්ඤාවිමුත්තිති ඵලසමාපත්තිඵලපඤ්ඤානං
නාමං.

7. තථසුත්තවශ්ණනා

1097. සත්තමෙ තස්මා අරියසච්චානීති යස්මා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි,
තස්මා අරියානං සච්චානීති වුච්චන්ති. න හි විතථානි අරියා අරියසච්චනො
පට්ඨිජ්ඣන්ති.

8. ලොකසුත්තවශ්ණනා

1098. අට්ඨමෙ තථාගතො අරියො, තස්මා “අරියසච්චානී”ති යස්මා අරියෙන
තථාගතෙන පට්ඨිද්ධත්තා දෙසිතත්තා ච තානි අරියසන්තකානි භොන්ති, තස්මා
අරියස්ස සච්චත්තා අරියසච්චානීති අත්ථො.

10. ගවම්පතිසුත්තවශ්ණනා

1100. දසමෙ සහඤ්චනිකෙති සහඤ්චනියනගරෙ. යො, භික්ඛවෙ, දුක්ඛං
පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සතීතිආදි එකපට්ඨෙධවසෙන චුත්තං, ඉමස්මිඤ්ඞි
සුත්තෙ එකපට්ඨෙධොව කථිතො.

කොට්ඨාමවග්ගො තතියො.

4. සීසපාවනවග්ගො

1. සීසපාවනසුත්තවශ්ණනා

1101. චතුත්ථස්ස පඨමෙ යදිදං උපරිති යානි ඉමානි උපරි. සීසපාවනෙති සීසපාරුක්ඛෙ.

2. බදිරපත්තසුත්තවණ්ණනා

1102. දුතියෙ අනභිසමෙච්චාති ඤාණෙන අනභිසමාගන්ත්වා, අප්පට්ඨිජ්ඣිත්වාති අත්ථො.

3. දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

1103. තතියෙ අස්මා ලොකා පරං ලොකන්ති ඉමම්භා මනුස්සලොකා පරං නිරයම්පි, තිරච්ඡානායොනිම්පි, පෙත්තිවිසයම්පි, මනුස්සලොකම්පි, දෙවලොකම්පි, ගච්ඡන්ති, පුනප්පුනං වට්ටස්මිංයෙව නිබ්බත්තන්තිති අත්ථො.

5. සත්තිසතසුත්තවණ්ණනා

1105. පඤ්චමෙ එවඤ්චෙනං, භික්ඛවෙ, අස්සාති, භික්ඛවෙ, එවං වෙ එතං භවෙය්‍ය, නිරන්තරං සත්තිසතෙනහි භඤ්ඤානස්ස දුක්ඛදොමනස්සෙහි සහෙවෙස සච්චාභිසමයො භවෙය්‍ය චෙති අත්ථො.

9. ඉන්ද්‍රීලසුත්තවණ්ණනා

1109. නවමෙ මුඛං ඔලොකෙන්තීති අප්ඣාසයං ඔලොකෙන්ති. අප්ඣාසයො ඉධ මුඛන්ති අධිජ්ජෙතො.

10. වාදත්ථිකසුත්තවණ්ණනා

1110. දසමෙ සිලායුපොති සිලාථම්භො. සොළසකුක්කුකොති සොළසභත්ථො. සොළසකුක්කුතිපි පායො. හෙට්ඨා නෙමඬිගමාති හෙට්ඨා ආවාටං පට්ටිඨා. අට්ඨ කුක්කු උපරිනෙමස්සාති අට්ඨ භත්ථා ආවාටස්ස උපරි උග්ගන්ත්වා යීතා භවෙය්‍යුං. භුසාති බලවතී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සීසපාවනවග්ගො චතුත්ථො.

5. පපාතවග්ගො

1. ලොකචිත්තාසුත්තවණ්ණනා

1111. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සුමාගධාය පොක්ඛරණියාති එවංනාමිකාය පොක්ඛරණියා. ලොකචිත්තං චිත්තෙන්තොති, “කෙන නු ඛො චන්දිමසුරියා කතා, කෙන මහාපථවී, කෙන මහාසමුද්දො, කෙන සත්තා උප්පාදිතා, කෙන පබ්බතා, කෙන අම්බතාලනාලිකෙරාදයො” ති එවරූපං ලොකචිත්තං චිත්තෙන්තො නිසීදි.

විවේකයෙන් විගතවින්නො වික්ඛින්නවින්නො වා. භූතංයෙව අද්දසාති තෙ කිර අසුරා සම්බරිමායං සම්පරිවත්තෙත්වා යථා නෙ සො පුරිසො හත්ථිඅස්සාදිසු ආරුහන්තෙ උක්ඛිපිත්වා, භිසමුළාලවිජ්ද්දෙහි පවිසන්තෙ පස්සති, එවං අධිට්ඨහිංසු. තං සන්ධාය සත්ථා ‘‘භූතංයෙව අද්දසා’’ති ආහ. දෙවානංයෙව මොහයමානාති දෙවානං විත්තං මොහයන්තා. තස්මාති යස්මා ලොකවිත්තං විත්තෙත්තො උම්මත්තකොපි හොති, තස්මා.

2-3. පපාතසුත්තාදිවණ්ණනා

1112-13. දුතියෙ පටිභානකුටොති එකො මහන්තො පබ්බතසදිසො මරියාදපාසාණො. තතියෙ අනිට්ඨරූපන්ති අනිට්ඨසභාවං.

4. කුටාගාරසුත්තවණ්ණනා

1114. චතුත්ථෙ හෙට්ඨිමං සරං අකරිත්වාති ථම්මභිත්තිපාදුස්සාපනාදිනා සරස්ස හෙට්ඨිමභාගං අකත්වා.

5. වාලසුත්තවණ්ණනා

1115. පඤ්චමෙ සන්ථාගාරෙති සිප්පුග්ගණ්හනසාලායං. උපාසනං කරොත්තෙති කණ්ඩබ්භනසිප්පං කරොත්තෙ. අසනං අතිපාතෙත්තෙති කණ්ඩං අතික්කමෙත්තෙ. පොඬබානුපොඬබන්ති එකං කණ්ඩං බිපිත්වා යථා අස්ස සරස්ස පොඬබං විජ්ඣති, අපරං අනුපොඬබං නාම දුතියස්ස පොඬබං, පුන අපරං තස්ස පොඬබන්ති එවං අතිපාතෙත්තෙ අද්දස. යනු හි නාමාති යෙ නාම. දුරභිසම්භවතරන්ති දුක්කරතරං. සත්තධා හින්තස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති එකං වාලං සත්තධා හින්දිත්වා, තස්ස එකං හෙදං ගහෙත්වා, වාතිඬගණමජ්ඣෙ බන්ධිත්වා, අපරං හෙදං කණ්ඩස්ස අග්ගකොටියං බන්ධිත්වා, උසහමත්තෙ යිතො කණ්ඩබද්ධාය කොටියා තං වාතිඬගණබද්ධකොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති අත්ථො. තස්මාති යස්මා එවං දුප්පටිවිජ්ඣාති චත්තාරි සච්චාති, තස්මා.

7. පයමජ්ඣගලයුගසුත්තවණ්ණනා

1117. සත්තමෙ අඤ්ඤමඤ්ඤබාදිකාති අඤ්ඤමඤ්ඤං බාදනං. දුබ්බලබාදිකාති බලවත්තෙහි මච්ඡාදිහි දුබ්බලානං මච්ඡාදිනං බාදනං.

8. දුතියජ්ඣගලයුගසුත්තවණ්ණනා

1118. අට්ඨමෙ මහාපථවීති චක්කවාලගබ්හන්තරා මහාපථවී. අධිච්චමිදං, හන්තෙති ඉදං අධිච්චුප්පත්තිකං සවෙ තං යුගං න පුති භවෙය්‍ය, සමුද්දෙ උදකං න සුස්සෙය්‍ය, සො ච කච්ඡපො න මරෙය්‍ය, අපි නාම යදිච්ඡාවසෙන සියාති අත්ථො.

එවං අධිච්චමිදං, භික්ඛවෙනි එත්ථ මහාසීවත්ථෙරො චත්තාරි යුගානි දස්සෙති – පුරත්ථිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං යීතෙන පුරිසෙන පක්ඛිත්තයුගස්ස භි ඡිග්ගලෙන තස්ස අත්ඨකච්ඡපස්ස ගීවාය පවෙසනං විය මනුස්සපටිලාභො අධිච්චපටිලාභී. දක්ඛිණචක්කවාලමුඛවට්ඨියං යීතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිඛමන්තස්ස පුරිමයුගං පත්වා ඡිග්ගලෙන ඡිග්ගඵපරි ආරුල්හස්ස ඡිග්ගලෙන ගීවජ්ජවෙසනං විය තථාගතූප්පාදො අධිච්චතරසම්භවො. පච්ඡිමචක්කවාලමුඛවට්ඨියං යීතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිඛමන්තස්ස පුරිමයුගද්වයං පත්වා ඡිග්ගලෙන ඡිග්ගඵපරි ආරුල්හස්ස ඡිග්ගලෙන ගීවජ්ජවෙසනං විය තථාගතූප්පවේදිතස්ස ධම්මචිත්තයස්ස දීපනං අධිච්චතරසම්භවං. උත්තරචක්කවාලමුඛවට්ඨියං යීතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිඛමන්තස්ස පුරිමයුගත්තයං පත්වා ඡිග්ගලෙන ඡිග්ගඵපරි ආරුල්හස්ස ඡිග්ගලෙන ගීවජ්ජවෙසනං විය චතුස්ච්චපටිවෙධො අතිවිය අධිච්චතරසම්භවො වේදිතබ්බො. නවමාදීනි අභිසමයසංයුත්තෙ වුත්තනායානෙවාති.

පපාතවග්ගො පඤ්චමො.

6. අභිසමයවග්ගවණ්ණනා

1121. අභිසමයවග්ගො නිදානවග්ගෙ අභිසමයසංයුත්තෙ චිත්ථාරිතොව.

7. පයමආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

3. පඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

1133. ආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලෙ අරියෙන පඤ්ඤාවක්ඛුනාති විපස්සනං ආදිං කත්වා ලොකියලොකුත්තරෙන ඤාණවක්ඛුනා.

4. සුරාමෙරයසුත්තවණ්ණනා

1134. සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානා පටිච්චරතාති එත්ථ සුරා නාම පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා, පූවසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්චවිධා. මෙරයං නාම පුජ්ජාසවො, ඵලාසවොති, එවං වුත්තො යො කොචි ආසවො. මජ්ජන්ති තදෙව උභයං, යං වා පනඤ්ඤම්පි සුරාසච්චිනිමුත්තං මදනීයං. යාය චෙතනාය තං පිචන්ති, සා පමාදස්ස කාරණත්තා පමාදට්ඨානං නාම, තතො පටිච්චරතාති අත්ථො.

6-7. මත්තෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා

1136-37. මත්තෙය්‍යාති මාතුහිතා, මාතරි සම්මාපටිපන්නාති අත්ථො. පෙත්තෙය්‍යාදිසු පිතුහිතා පෙත්තෙය්‍යා.

8-9. සාමඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා

1138-39. සමණානං භිතා සාමඤ්ඤා. බ්‍රාහ්මණානං භිතා බ්‍රහ්මඤ්ඤා. තෙසු තෙසු සම්මා පටිපන්නානංයෙවෙනං අධිවචනං.

10. පවාසිකසුත්තවණ්ණනා

1140. කුලෙ ජෙට්ඨාපවාසිනොති කුලෙ ජෙට්ඨානං අපවාසිනො, නිවචුත්තිනොති අත්ථො.

8. දුතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

8. ඛිජගාමසුත්තවණ්ණනා

1148. ඛිජගාමභූතගාමසමාරම්භාති මූලඛිජං, ඛන්ධඛිජං, එළඛිජං, අග්ගඛිජං, ඛිජඛිජන්ති පඤ්චවිධස්ස ඛිජගාමස්ස වෙව යස්ස කස්සචි නිලතිණරුක්ඛාදිකස්ස භූතගාමස්ස ච සමාරම්භා, ඡෙදනපචනාදිභාවෙන විකොපනා පටිවිරතාති අත්ථො.

9. විකාලභොජනසුත්තවණ්ණනා

1149. විකාලභොජනාති කාලාතික්කන්තභොජනා, මජ්ඣන්තිකාතික්කමතො පට්ඨාය යාවකාලිකපරිභොගාති අත්ථො.

10. ගන්ධවිලෙපනසුත්තවණ්ණනා

1150. මාලාදීසු මාලාති යං කිඤ්චි පුජ්ථං. ගන්ධන්ති යං කිඤ්චි ගන්ධජාතං. විලෙපනන්ති ඡවිරාගකරණං. තත්ථ පිළන්ධන්තා ධාරෙන්ති නාම, ඌනට්ඨානං පූරෙන්තා මණ්ඩෙන්ති නාම, ගන්ධවසෙන ඡවිරාගවසෙන ච සාදියන්තා විභූසෙන්ති නාම. යානං චූචිවති කාරණං. තස්මා යාය දුස්සීලාවෙනනාය තාති මාලාධාරණාදීනි මහාජනො කරොති, තතො පටිවිරතාති අත්ථො.

9. තතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

1. නච්චගීතසුත්තවණ්ණනා

1151. සාසනස්ස අනනුලොමත්තා විසුකං පටාණිභූතං දස්සනන්ති විසුකදස්සනං. අත්තනා නච්චනනච්චාපනාදිවසෙන නච්චා ච ගීතා ච වාදිතා ච අත්තමසො මයුරනච්චාදිවසෙනාපි පවත්තානං නච්චාදීනං විසුකභූතා දස්සනා වාති නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා. නච්චාදීනි හි අත්තනා පයොජෙතුං වා පරෙහි පයොජාපෙතුං වා පයුත්තාති පස්සිතුං වා නෙව හික්ඛුනං, න හික්ඛුනීනං වට්ටන්ති.

2. උච්චාසයනසුත්තවණ්ණනා

1152. උච්චාසයනං වුච්චති පමාණාතික්කන්තං. මහාසයනං අකප්පියත්ථරණං, තතො පටිවිරතාති අත්ථො.

3. ජාතරූපසුත්තවණ්ණනා

1153. ජාතරූපන්ති සුවණ්ණං. රජතන්ති කහාපණො – ලොහමාසකො, ජතුමාසකො, දාරුමාසකොති යෙ වොහාරං ගච්ඡන්ති, තස්ස උභයස්සාපි පටිග්ගහණා පටිවිරතා. නෙව නං උග්ගණ්හන්ති න උග්ගණ්හාපෙන්නි, න උපනික්ඛිත්තං සාදියන්තිති අත්ථො.

4. ආමකධඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

1154. ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණාති සාලි-ච්ඡි-යව-ගොධුම-කඨගු-වරක-කුදුසකසඨ්ඨාතස්ස සත්තව්ධස්සාපි ආමකධඤ්ඤස්ස පටිග්ගහණා. න කෙවලඤ්ච එතෙසං පටිග්ගහණමෙව, ආමසනම්පි භික්ඛූනං න වට්ටති යෙව.

5. ආමකමංසසුත්තවණ්ණනා

1155. ආමකමංසපටිග්ගහණාති එත්ථ අඤ්ඤානු උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතා ආමකමංසමච්ඡානං පටිග්ගහණමෙව භික්ඛූනං න වට්ටති, නො ආමසනං.

6. කුමාරිකසුත්තවණ්ණනා

1156. ඉත්ථිකුමාරිකපටිග්ගහණාති එත්ථ ඉත්ථිති පුරිසන්තරගතා, ඉතරා කුමාරිකා නාම. තාසං පටිග්ගහණම්පි ආමසනම්පි අකප්පියමෙව.

7. දාසිදාසසුත්තවණ්ණනා

1157. දාසිදාසපටිග්ගහණාති එත්ථ දාසිදාසවසෙනෙව තෙසං පටිග්ගහණං න වට්ටති, “කප්පියකාරකං දම්මි, ආරාමිකං දම්මි” ති එවං වුත්තෙ පන වට්ටති.

10. චතුත්ථආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

1. ඛේත්තවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

1161. අපේළකාදීසු ඛේත්තවත්ථුපරියොසානෙසු කප්පියාකප්පියන යො විනයවසෙන උපපරික්ඛිතබ්බො. තත්ථ ඛේත්තං නාම යස්මිං පුබ්බණ්ණං රුහති. චත්ථු නාම යස්මිං අපරණ්ණං රුහති. යත්ථ වා උභයං රුහති, තං ඛේත්තං. තදත්ථාය අකතභූමිභාගො චත්ථු. ඛේත්තවත්ථුසිසෙන චෙත්ථ වාපිතළාකාදීනිපි සඨගහිතානෙව.

2-3. කයවික්කයසුත්තාදිවණ්ණනා

1162-63. කයවික්කයාති කයා ව වික්කයා ව. දුතෙය්‍යං වුවිවති දුතකම්මං,
ගිහීනං පණ්ණං වා සාසනං වා ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. පභිණගමනං වුවිවති
සරා සරං පෙසිතස්ස බුද්දකගමනං. අනුයොගො නාම තද්වහයකරණං. තස්මා
දුතෙය්‍යපභිණගමනානුයොගාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

4. තුලාකුටසුත්තවණ්ණනා

1164. තුලාකුටාදීසු කුටන්ති වඤ්චනං. තත්ථ තුලාකුටං තාව රූපකුටං,
අභිගකුටං, ගහණකුටං, පටිච්ඡන්තකුටන්ති චතුබ්බිධං භොති. තත්ථ රූපකුටං නාම
ද්වෙ තුලා සමරූපා කත්වා ගණ්හන්තො මහනියා ගණ්හාති, දදන්තො බුද්දිකාය
දෙති. අභිගකුටං නාම ගණ්හන්තො පච්ඡාභාගෙ හත්ථෙන තුලං අක්කමති, දදන්තො
පුබ්බභාගෙ. ගහණකුටං නාම ගණ්හන්තො මූලෙ රජ්ජුං ගණ්හාති, දදන්තො අග්ගෙ.
පටිච්ඡන්තකුටං නාම තුලං සුසිරං කත්වා අන්තො අයවුණ්ණං පක්ඛිපිත්වා
ගණ්හන්තො තං පච්ඡාභාගෙ කරොති, දදන්තො අග්ගභාගෙ.

කංසො වුවිවති සුවණ්ණපාති, තාය වඤ්චනං කංසකුටං. කථං? එකං
සුවණ්ණපාතිං කත්වා අඤ්ඤා ද්වෙ තිස්සො ලොභපාතියො සුවණ්ණවණ්ණා
කරොන්ති. තතො ජනපදං ගන්ත්වා, කිඤ්චිදෙව අභිසකුලං පටිසිත්වා,
“සුවණ්ණභාජනාති කිණ්ඨා” ති වත්වා, අග්ගෙස පුච්ඡිතෙ සමග්ගතරං දාතුකාමා
භොන්ති, තතො තෙහි “කථං ඉමෙසං සුවණ්ණභාවො ජානිතබ්බො” ති වුත්තෙ
“විමංසිත්වා ගණ්හං” ති සුවණ්ණපාතිං පාසාණෙ සංසිත්වා සබ්බපාතියො දත්වා
ගච්ඡන්ති.

මානකුටං හදයභෙද-සිබාභෙද-රජ්ජුභෙදවසෙන තිවිධං භොති. තත්ථ
හදයභෙදො සප්පිතෙලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තාති හි ගණ්හන්තො
හෙට්ඨාසීද්දෙන මානෙන “සණ්කං ආසිඤ්වා” ති වත්වා අන්තොභාජනෙ බහුං
පග්ගරාපෙත්වා ගණ්හාති, දදන්තො ඡිද්දං පිටාය සීසං පුරෙත්වා දෙති. සිබාභෙදො
තිලකණ්ඩුලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තාති හි ගණ්හන්තො සණ්කං සිබං
උස්සාපෙත්වා ගණ්හාති, දදන්තො වෙගෙන සිබං හින්දන්තො දෙති. රජ්ජුභෙදො
බෙත්තවත්ථුමිනනකාලෙ ලබ්භති. ලඤ්ජං අලභන්තා හි බෙත්තං අමහන්තං
මහන්තං කත්වා මිනන්ති.

5. උක්කොටනසුත්තවණ්ණනා

1165. උක්කොටනාදීසු උක්කොටනන්ති සාමිකෙ අස්සාමිකෙ කාතුං
ලඤ්ජග්ගණං. වඤ්චනන්ති තෙහි තෙහි උපායෙහි පරෙසං වඤ්චනං.
තත්ත්වමෙකංවත්ථු – එකො කිර ලද්දකො මිගඤ්ච මිගපොතකඤ්ච ගහෙත්වා
ආගච්ඡති. තමෙකො ධුත්තො “කිං, හො, මිගො අග්ගති, කිං මිගපොතකො” ති?,
ආහ. “මිගො ද්වෙ කභාපණෙ, මිගපොතකො එක” ති ව වුත්තෙ කභාපණං
දත්වා, මිගපොතකං ගහෙත්වා ථොකං ගන්ත්වා නිවත්තො “න මෙ, හො,

මිගපොතකෙන අත්ථො, මිගං මෙ දෙහි” ති ආහ. තෙන හි ද්වෙ කභාපණෙ දෙහිති.
නනු, හො, මයා පයමං එකො කභාපණො දින්නොති. ආම දින්නොති. ඉමම්පි
මිගපොතකං ගණ්හ, එවං සො ච කභාපණො, අයඤ්ච කභාපණග්ගනකො
මිගපොතකොති ද්වෙ කභාපණා භවිස්සන්තිති. සො “කාරණං වදති” ති
සල්ලක්ඛෙත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා මිගං අදාසිති.

නිකඤ්ඤි යොගවසෙන වා මායාවසෙන වා අපාමඤ්ඤං පාමඤ්ඤන්ති අමණිං
මණින්ති, අසුචණ්ණං සුචණ්ණන්ති කත්වා පතිරුපකෙන වඤ්චනං. සාවියොගොති
කුට්ඨයොගො. එතෙසංයෙව උක්කොටනාදිනමෙතං නාමං. තස්මා
උක්කොටනසාවියොගා වඤ්චනසාවියොගා නිකඤ්ඤාසාවියොගාති එවමෙත්ථ අත්ථො
දට්ඨබ්බො. කෙච් අඤ්ඤං දස්සෙත්වා අඤ්ඤස්ස පරිවත්තනං සාවියොගොති
වදන්ති. තං පන වඤ්චනෙනෙව සඤ්ඤානං.

6-11. ඡෙදනසුත්තාදිවණ්ණනා

1166-71. ඡෙදනාදීසු ඡෙදනන්ති භත්ථවිඡෙදනාදි. වධොති මරණං. ඛන්ධොති
රජ්ජුඛන්ධනාදිහි ඛන්ධනං. විපරාමොසොති හිමවිපරාමොසො,
ගුම්බවිපරාමොසොති දුච්ඛො. යං හිමපාතසමයෙ හිමෙන පටිච්ඡන්තා භුත්වා
මග්ගපටිපන්නං ඡනං මුසන්ති, අයං හිමවිපරාමොසො. යං ගුම්බාදිපටිච්ඡන්තා
මුසන්ති, අයං ගුම්බවිපරාමොසො.

ආලොපො චූච්චති ගාමනිගමාදිනං විලොපකරණං. සහසාකාරොති
සාහසකිරියා, ගෙහං පවිසිත්වා, මනුස්සානං උරෙ සත්ථං යපෙත්වා,
ඉච්ඡිතභණ්ඩග්ගහණං. එවමෙතස්මා
ඡෙදනවධඛන්ධනවිපරාමොසආලොපසහසාකාරා පටිවිරතා. සෙසං සබ්බත්ථ
උත්තානත්ථමෙවාති.

ආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා හි –

“ඛුක්කාරස්ස යනීනං විපස්සනාවාරනිපුණබුද්ධීනං,
සංයුත්තවරනිකායස්ස අත්ථසංවණ්ණනං කාතුං.

“සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතිමාසිසමානෙන යා මයා;
නිපුණා අට්ඨකථා ආරද්ධා සාරත්ථප්පකාසිනී නාම.

“සා හි මහාඅට්ඨකථාය සාරමාදාය නිට්ඨිතා එසා;
අට්ඨසත්තතිමත්තාය පාළියා භාණුවාරෙහි.

“එකුනසට්ඨිමත්තො විසුද්ධිමග්ගොපි භාණුවාරෙහි;
අත්ථප්පකාසනත්ථාය ආගමානං කතො යස්මා.

“තස්මා තෙන සභායං අට්ඨකථා භාණුවාරගණනාය;
ථොකෙන අපරිපූරං සත්තතිංසසතං භොති.

“සත්තතිංසාධිකසත-පරිමාණං භාණුවාරතො එවං;
සමයං පකාසයන්තිං මහාවිභාරාධිවාසීනං.

“මූලට්ඨකථාය සාරමාදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන;
යං පුඤ්ඤමුපවිතං තෙන භොතු සබ්බො සුඛී ලොකො.

“එතිස්සා කරණත්ථං ථෙරෙන භදන්තජොතිපාලෙන;
සුවිසිලෙන සුභාසිතස්ස පකාසයන්තඤ්ඤාණෙන.

“සාසනවිභූතිකාමෙන යාවමානෙන මං සුභගුණෙන;
යං සමධිගතං පුඤ්ඤං තෙනාපි ජනො සුඛී භවතු” ති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියප්පටිමණ්ඩිතෙන
සීලාවාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාභණසමත්ථෙන
පඤ්ඤාවෙය්‍යාත්තියසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිප්පහෙදෙ සාට්ඨකථෙ
සත්ථුසාසනෙ අප්පටිභතඤ්ඤාණප්පභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා පහින්තපටිසම්භිදාපරිවාරෙ
ජලභිඤ්ඤාදිප්පහෙදගුණප්පටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිතබුද්ධිනං
ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිභාරවාසීනං වංසාලඬ්ඤාකාරභූතෙන
විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසොති ගරුහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං
සාරත්ථප්පකාසීනී නාම සංයුත්තනිකායට්ඨකථා.

“තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණසීනං;
දස්සෙන්ති කුලපුත්තානං, නයං සීලවිසුද්ධියා.

“යාව බුද්ධොති නාමම්පි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකම්භි ලොකජෙට්ඨස්ස, පවත්තති මහෙසිනො” ති.

සාරත්ථප්පකාසීනී නාම

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථා සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.

